

**T.C.
AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ I. DÖNEMİNDE
(23 NİSAN 1920- 1 KASIM 1922) ÇIKARILAN ADLİ,
SOSYAL- KÜLTÜREL KANUNLAR VE BU
KANUNLARIN MÜZAKERELERİNDE MUHALEFET**

Fidan YARAMIŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARİH ANABİLİM DALI

KIRŞEHİR

OCAK- 2012

T.C.
AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ I. DÖNEMİNDE
(23 NİSAN 1920- 1 KASIM 1922) ÇIKARILAN ADLİ,
SOSYAL- KÜLTÜREL KANUNLAR VE BU
KANUNLARIN MÜZAKERELERİNDE MUHALEFET

Fidan YARAMIŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI

DANIŞMAN

Doç. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

KIRŞEHİR

OCAK-2012

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma jürimiz tarafındanAnabilim
Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ / DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan Doç.Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN (İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye (İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye(İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye.....(İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye.....(İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20..

(İmza Yeri)

Doç. Dr. Şahmurat Arık

Akademik Unvan, Adı-Soyadı

Enstitü Müdürü

ÖZET

Türk siyasi tarihindeki ciddi, ilk muhalefet hareketinin temelini 1865 yılında kurulan Genç Osmanlılar oluşturmuştur. Tarihsel süreç içindeki diğer bir önemli muhalefet hareketi de Jön Türkler tarafından gerçekleştirilmiştir.

1876 yılında ilan edilen I. Meşrutiyet'te dönemin baskıcı siyaseti nedeniyle muhalefet gerçekleştirilememişken, Kanun-i Esasi'de 1909'da yapılan değişiklik neticesinde padişahın etkisi azaltılarak II. Meşrutiyet döneminde ilk kez çok partili hayata geçilerek muhalif görüşler ortaya çıkmıştır.

23 Nisan 1920'de açılan Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem, ülkenin muhtelif yerlerinden gelen ve millet iradesini temsil eden mebusları bünyesinde toplamış, yapısı çeşitlenmiş, bu durum farklı görüşte grupların oluşmasını sağlamış, ancak dönemin şartları gereği, muhalefet siyasi parti boyutuna ulaşamamıştı.

Büyük Millet Meclisi'nin kurulduğu günden itibaren ülkeyi içinde bulunduğu durumdan kurtarmak ve toplumsal, siyasal, sosyal, kültürel, hukuksal alanlarda gelişimi sağlamak amacı olmuştur. Ancak, belirtilen bu amaçlar doğrultusunda yürütülen çalışmalarda farklı görüşler ve farklı görüşlere sahip gruplar da ortaya çıkmış ve karşı karşıya gelmiş idi.

Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde oluşan Birinci Grup, Müdafaa-i Hukuk Grubu temeli, ülkenin genelinde şubesi bulunan ve etkinlik gösteren Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine dayanmakta, İstiklal Grubu olarak da anılmakta, ilerici ve çağdaş düşünceye sahip kişilerden oluşmaktaydı.

Meclis'te bulunan bir diğer grubu ise İkinci Grup oluşturmakta, belirli bir lideri olmayan bu grup; kısmen tutucu olmakla birlikte iktidara muhalif kişileri

bünyesinde barındırmaktaydı. Bu grubun ortaya çıkmasında, üyelerin kendileri ile ilgili, görev ve sorumluluk, temel hak ve özgürlük gibi konularda farklı düşüncelere sahip olmaları önemli bir yer tutmakta idi. Bu sebeple kanunların müzakerelerinde sesler olabildiğince yükselmekte idi. Araştırmanın kapsamı içerisinde yer alan, sözü edilen dönemde adli alanda ele alınmış olan istiklal mahkemeleri ile ilgili kanunun müzakereleri sırasında özellikle, muhalefetin hat safhaya geldiği görülmektedir. Olağanüstü yetkilerle kurulan istiklal mahkemeleri ve bu mahkemelerin gerçekleştirdiği uygulamalar, Mecliste iktidar yanlısı mebuslarla muhalif mebuslar arasında büyük tartışmalara sahne olmakta idi.

Muhalif mebuslar, istiklal mahkemeleri kanununun kabul edilmesiyle mahkemelerin, Hükümetin yetkilerini ele geçirdiğini dile getirerek eleştiride bulunuyorlardı. Bu eleştirileri; mahkemelerin Başkumandan'a bağlanması ve üyelerinin seçimle değil de atama yoluyla tespit edilmesi, mahkemelerin verdiği kararların denetim dışı kalması sebebiyle de Mecliste huzursuzlukların başlaması ve muhaliflerin atanan üyeleri tanımamaları oluşturmakta idi. Ancak Hükümet, muhaliflere özgü belirtilen bu düşünce ve tutumları, mahkeme çalışmalarına ihtiyaç duyulduğu gerekçesiyle reddedmekte idi.

Mecliste sosyal-kültürel alanda Men'i Müskirat Kanununun müzakeresi sırasında da muhalif mebuslar kanunun ekonomik açıdan değerlendirilmesi gerektiğini, böyle bir durumun maddi olarak ülkeyi zora sokacağını, müskiratlardan alınan vergilerin, devletin gelirinin büyük bir bölümünü oluşturduğunu ifade ederek bahsi geçen metnin reddine yönelik görüşlerini bildirmişlerdi. Ancak Hükümet, müskiratların gerek ahlaki, gerekse halka verdiği zarar açısından değerlendirerek yasaklanmasını kabul etmişti.

Büyük Millet Meclisi Birinci Döneminde muhalefet, askeri ve siyasi kanunların müzakereleri sırasında kendini daha somut bir şekilde ortaya koymuş, diğer adli, sosyal-kültürel alan ile ilgili kanunların müzakerelerinde de muhalif görüşlere kısmen tesadüf edildiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: TBMM Birinci Dönem, Adli ve Sosyal-Kültürel Kanunlar, Kanun Müzakereleri, Muhalefet

ABSTRACT

Young Turks (Jeunes Turcs) established in the year 1865 laid the foundation for the first serious opposition in Turkish political history. Another significant opposition movement within the historical process was also carried out by Jeunes Turcs.

While opposition did not materialize due to the oppressive politics of the time of First Constitutionalism announced in 1876, the initiative of the Sultan was lessened by the amendment made to the First Constitution (Kanun-i Esasi) in 1909 and opposing views were more in the open with the first adoption of Multi-party regime in the Second Constitutionalist Period.

First Term of Grand National Assembly established on April 23, 1920 comprised MPs from various parts of the country representing the people's will, the structure became more diverse and this led to the formation of groups with different views, but, due to the conditions of the period, the opposition could not act as a political party.

From the day the Grand National Assembly was established, it was its aim to save the country from the state it was in and to encourage development in social, political, cultural and legal fields. However, different views and certain groups holding those views have emerged and faced each other in attempts to fulfill this aim.

The First Group, the Society for the Defence of Rights (Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti) formed in the leadership of Mustafa Kemal Pasha had its roots in Societies for the Defence of Rights which had branches and were active throughout the

country and it was called the Independence Group (İstiklâl Grubu) and consisted of people with progressive and contemporary views.

Another group in the Assembly was the Second Group which had no leader; and it consisted of people who were partially conservative but oppositional towards those in power. The fact that the members had different opinions regarding their own duties and responsibilities and in such issues as rights and freedom played a substantial role in the emergence of this group. Therefore, the atmosphere was as tense as it could be in negotiations for enactment of laws. It is clear to see that, in the period which the present study deals with, the opposition reached the highest level especially during the negotiations for enactment of the law on Independence Courts. Independence Courts established with extraordinary authority and the practices of these courts set the stage for major disputes between the ministerialist MPs and oppositional MPs.

The oppositional MPs claimed that, with the enactment of the law on Independence Courts, they took hold of the powers of the Government. Such criticisms included the starting of unease in the Assembly and the oppositionals not disregarding the appointed members due to the affiliation of the courts directly to the Commander-in-Chief, designation of members by appointment instead of election and the decrees of the courts being outside the scope of inspection. But the Government rejected such claims and attitudes by the oppositionals on the grounds that it needed the activities carried out by the courts.

During the negotiations for The Prohibition Law (Men'i Müskirat Kanunu) in its social-cultural aspects in the Assembly, the oppositional MPs also stated that the law must be evaluated in economic terms, such a decision would put the country in a

difficult position financially, and the taxes collected from the alcoholic products constitute a great part of the revenues and they were in the opinion that the said text must be omitted. But the Government agreed to the prohibition of alcoholic products both legally and for the damage caused to the public.

In the First Term of the Grand National Assembly, the opposition presented itself in a more concrete manner during the negotiations for military and political laws, yet it was observed that the oppositional views were only partially changed upon during the negotiations for laws on the legal, social-cultural field.

Keywords: TBMM (The Grand National Assembly) First Term, Legal and Social-Cultural Laws, Law Negotiations, the Opposition

ÖNSÖZ

Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem, açıldığı tarihten itibaren çok farklı sosyal, iktisadi, siyasi hatta etnik kökenlere sahip milletvekillerini bünyesinde barındırmıştır. TBMM Birinci Dönem üyelerinin eğitim durumu, yaş ortalaması ve meslekleri oldukça farklılık göstermekte olup, Meclis'in yapısındaki çeşitlilik farklı görüşte grupların oluşmasına yol açmıştır.

TBMM, kurulduğu dönemin şartları itibariyle her ne kadar ülkeyi işgalden kurtarmak için tek vücut olmuşsa da kendi içerisinde, farklı görüşlere sahip üyelerin mevcudiyeti sebebiyle muhalefete tanık olmakta, bu muhalefet kanun ve kararların müzakereleri sırasında özellikle kendisini belli etmekte idi.

Bu temelde, TBMM Birinci Döneminde çıkarılan kanunlar ve alınan kararlar oldukça önemlidir. Ancak, çıkarılan bu kanunların ve alınan kararların adedinin fazlalığı ve hacminin genişliği onun, bir bütün halinde ele alınıp incelenmesini oldukça zor ve meşakkatli kılmaktadır. TBMM'nin açıldığı 23 Nisan 1920'den saltanatın kaldırıldığı 1 Kasım 1922 tarihine kadar olan zaman aralığı esas alınmakla birlikte burada da belli başlı konuların müstakil bir çalışma konusu olabilecek bir ebatta olduğu düşünüldüğünden çalışmanın adı "Türkiye Büyük Millet Meclisi I. Döneminde (23 Nisan 1920- 1 Kasım 1922) Çıkarılan Adli, Sosyal-Kültürel Kanunlar ve Bu Kanunların Müzakerelerinde Muhalefet" olarak sınırlandırılmış ve tespit edilmiştir.

Sınırlandırılan ve tespit edilen araştırma, bir girişten sonra iki ana bölümden oluşmakta olup Birinci bölümde; Adli Kanunlar ve Kanunların Müzakereleri İkinci

bölümde; Sosyal-Kültürel Kanunlar ve Bu Kanunların Müzakereleri ele alınmış, Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmada tanık olunan muhalif görüş ve fikirlere kanun müzakereleri sırasında rastlandığı görülmüş, kararların alınmasında muhalif görüş ve fikirlere pek rastlanmamış, bu münasebetle kararların sadece adının verilmesi ile yetinilmiştir.

Bu araştırma ve incelemede kanun adı ve metni esas alınarak bir değişikliğe gidilmemiş kanun adı ve metninin orijinal hali muhafaza edilmiştir. Ancak, bu durumu anlaşılır kılmak adına kısmen telafi edebileceği düşüncesiyle bir Sözlük hazırlanması da uygun görülmüş ve Sonuç bölümünün akabinde gösterilmiştir.

Çalışmanın mümkün olduğu kadar objektif bir şekilde temel kaynaklara dayalı gerçekleştirilmesine çaba sarfedilmiştir. Araştırmada, TBMM Zabıt Cerideleri, Meclis faaliyetlerinin yürütülmesi sırasındaki bütün konuşma ve davranışları ihtiva etmesi, zamanın politik şartları hakkında bilgiler vermesi nedeniyle esas alınmış, TBMM Kavanin Mecmuası ve resmî yayınlara da yer verilerek, telif ve tetkik eserlerden de istifade edilmiştir.

Tespit edilen ve sınırlandırılan bu konunun, TBMM’de ele alınarak neticelendirilmiş olması işi kolaylaştırıcı mahiyette olmuştur.

Nihayet bütün eksiklik ve hataları bize ait olan bu çalışma, TBMM’de yaşanan belli başlı spesifik gelişmeler ile Türk siyasal yaşamında muhalefetin yerinin belirlenmesine küçük de olsa bir katkı yapabilirse kendimizi mutlu addedeceğiz.

Tezin hazırlanmasında gerekli tavsiye ve yönlendirmelerde bulunan danışmanım Doç. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN’e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca maddi ve manevi olarak desteklerini hiç bir zaman esirgemeyen aileme de şükranlarımı sunarım.

Fidan Yaramış

Kırşehir, 2012

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	ix
KISALTMALAR	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ADLİ KANUNLAR ve BU KANUNLARIN MÜZAKERELERİ	11
1. İstiklâl Mahkemeleri Kanununun Birinci Maddesine Müzeyyel Kanun	12
2. Tababeti Adliye Kanunu	15
3.Hacı Şerif Oğlu Halil'in Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affi Hakkında Kanun	17
4.Edirne Teşkilâtı Adliye Kanununun Altıncı Maddesinin Tadiline Dair Kanun	17
5.Muamelâtı İthamiyenin İlgası Hakkında Kanun	20
6.Mardin'in Hetik Kariyesinden Musaoğlu İsa'nın Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun.....	24
7.Giresunlu Zınoğlu Temel'in Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun	25
8.Şûrayı Devletin Memurun Muhakematına Mütâallik Vezâifinin Sureti İfası Hakkında Kanun	26
9.Hâkimi Münferit Kanununun Bazı Mevaddını Muaddil Kanun.....	35
10.Darülharpte Hüsnü Hizmet ve Yararlık İbrahim Edin Mahkûminin Müddeti Mahkûmelerinin Affına Dair Kanun.....	39
11.Nüfus Vukuatının Altı Ay Müddetle Cezayi Nakdiden Mafuviyetine Dair Kanun	43
12.Boduroğlu Ahmet'in Müddeti Bakıyei Makkûmiyetinin Affına Dair Kanun.....	44
13.Kanunu Cezanın 242 ve 243 ncü Maddelerim Muaddil Kanun	44
14.Usulü Muhakemei Şeriye Kararnamesinin Yedinci Maddesine İlave Edilen Mevat Hakkında Kanun	48
15.Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Mütâallik Kanun	49
16. Dersim Hapishanesinde Mahpus Zinozade Alibeyoğlu Beko'nun Bakıyesi Müddeti Cezaiyesinin Affi Hakkında Kanun	55
17.Taklîbi Hükümet Maddesinden Dolayı Ankara İstiklâl Mahkemesince 9 Mayıs 1337 Tarihinde Mahkûm Edilenlerin Bakıyei Müddeti Cezaiyelerinin Affına	56
18.Şeyh Eşref Meselesinde Alakadar Olanların Affına Dair Kanun	57
19.Hiyaneti Vataniye Cürmünden Mahkûm Yenişehirli Etem Paşa'nın Bakıyei Müddeti Mahkumesinin Affi Hakkında Kanun	58
20.Sulh Hâkimleri Kanununun Dördüncü Maddesinin Tadiline Dair Kanun	60
21.Vilâyatı Müstahlasa Ahalisine Verilmiş Olan Tohumlukların Affi Hakkındaki Kanunun Birinci Maddesine Müzeyyel Kanun.....	62
22. Affi Umumi Hakkında Kanun	63
23.Divan-ı Harbce İdama Mahkûm Keskin'in Çengelli Kariyesinden Bekiroğlu Hasan'ın Affi Hakkında Kanun.....	64

24. İşkodralı Arap Cemil'in Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affı Hakkında Kanun	65
25. Sülüsani Müddeti Cezaiyelerini İkmal Eden Mahkûminin Aflarına ve İşgal Olunan Mahaller Ahalisinden Maznun ve Müttehim Olan Cünha ve Cinayet Erbabı Haklarındaki Hukuku Umumiye Dâvasının Teciline Dair Kanun	65
26. Bolu Hapisanesinde Mahpus Bakkal Hasan Bin Mustafa'nın Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun.....	69
27. Kocakafaoğlu İbrahim'in Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun.....	69
28. Alikirioğlu Ali'nin Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun	70
29. Emrazoğlu Hasan'ın Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun	70
30. Çivril'in Baraklar Karyesinden Mustafaoğlu Halil'in İdam Cezasının Affına Dair Kanun	71
31. Arapsun'un Rum Mahallesinden Dimitri Kızı Timya Hakkındaki Hükümün Tefine Dair Kanun	72
32. İbrahimioğlu Mustafa'nın Affı Hakkında Kanun.....	72
33. Haliloğlu Kasım'ın Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affı Hakkında Kanun.....	73
34. Keçioğullarından Ahmedoğlu Kemal'in Affı Hakkında Kanun	74
35. Mustafaoğlu Ali'nin Affına Dair Kanun.....	74
36. Alioğlu Veli'nin Affı Hakkında Kanun	75
37. Emir Osmanoğlu Memet'in Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun	76
38. İstiklal Mehakimi Kanunu.....	76
39. Memedoğlu İsmail ve Beş Refikinin İdam Cezalarının Affına Dair Kanun	87
40. Hasanoğlu Ahmet'in İdam Cezasının Affına Dair Kanun	88
41. Beşereli Mustafa Efendinin Affı Hakkında Kanun	88
42. Ekmekçi Saiboğlu Kara Memet'in Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun	89
43. Battal ile Molla Ali'nin Bakıyei Müddeti Cezaiyelerinin Affına Dair Kanun	89
44. Değirmencioğullarından Akifoğlu Sait'in Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun	90
45. Kadioğlu Hacı Memet Bin Mevlud'un Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun ...	91
46. Ereğli'nin Kirmanlı Mahallesinde Mukim Ahmet'in Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun	91
47. Konya Bidayet Mahkemesi Reisi İhsan ve Azadan Sabit ve Refet Efendiler Hakkındaki Hükümün Refine Dair Kanun	92
48. Elâziz'in Helezor Karyesinden Hasanoğlu Yusuf Ağa'nın Hukuku Medeniyesinin İadesine Dair Kanun	92
İKİNCİ BÖLÜM	
SOSYAL-KÜLTÜREL KANUNLAR ve BU KANUNLARIN MÜZAKERELERİ	94
1. Men'i Müskirat Kanunu	94
2. Düğünlerde Meni İsrifat Kanunu.....	102
3. İstiklâl Madalyası Kanunu	104
4. Firenginin Meni ve Tahdidi Sirayeti Hakkında Kanun	110
5. 23 Nisan'ın Millî Bayram Addine Dair Kanun	113
6. Türkiye Büyük Millet Meclisi Taktirnamesiyle Usulü Taltif Hakkında Kanun.....	115
7. İzinnamesiz Akdi Nikâh ve İzdivaçtan Dolayı Maznun ve Mahkûm Olanların Affına Dair Kanun	121
SONUÇ.....	123

SÖZLÜK	125
KAYNAKÇA	136
EKLER	140

KISALTMALAR

- a.g.e.** : Adı geçen eser.
a.g.m. : Adı geçen makale.
C. : Cilt
ev. : Çeviren
s. : Sayfa
İÜHF : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
TTK : Türk Tarih Kurumu
TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMGZC : Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Zabıt Ceridesi
TBMMZC : Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

GİRİŞ

Muhalefet kavramı; bir görüşe, bir tutuma karşı olma, uymama, başka türlü olma, karşıtlık gibi temelde aynı anlamı içeren değişik kelimelerle açıklanmaktadır.¹ Bu anlamda muhalefet, en küçük birim olan aileden başlamak üzere toplumsal yaşamın her düzeyi ve her döneminde görülür. Bunun temelinde sosyo-ekonomik çıkar ya da değer çatışmalarının görüş ve tutum farklılıkları bulunmaktadır.²

Siyasal muhalefet kavramı ise genel muhalefet kavramının siyasal perspektif içinde ele alınmasıdır.³ Bu kavram iki anlamı birden karşılamaktadır. İlk anlamıyla, genel muhalefetin siyasal içeriğe bürünmüş şekli olarak farklı fikir ve çıkarları temsil eden partilerin, hükümetin faaliyet ve politikasına karşı koymaları ya da engellemeleri şeklinde açıklanırken; ikinci anlamıyla bizzat bu karşı koyma eyleminde bulunan partileri karşıladığı görülmektedir.⁴

Genel bir kavram olarak iktidar, belirli içerikteki bir emre belli şahıslar tarafından itaat edilmesini sağlama⁵ veya istediğini yaptırabilme gücü olarak tanımlanabilen⁶, siyasal olayların dinamiğini oluşturan ve politika sürecinin anlaşılmasında ve açıklanmasında anahtar rol oynayan bir kavramdır. Başkalarını itaate, emirlere uymaya zorlayan bütün yetenekler, ilişkiler ve teknikler iktidarı meydana getiren faktörlerdir. Başkalarını itaate, emirlere uymaya zorlayan bütün yetenekler, ilişkiler ve teknikler iktidarı meydana getiren unsurlardır.⁷

¹ Ayşegül Komşuoğlu, **Türkiyede Siyasal Muhalefet**, Bengi Yayınları, İstanbul 2008, s.9.

² Sevgi Korkut, **Siyasal Muhalefet Kavramı ve Türkiye’de Muhalefet**, TBMM Kütüphane ve Dökümantasyon Müdürlüğü Araştırma Servisi, Aralık 1996, s.1.

³ Nükhet Turgut, **Siyasal Muhalefet**, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara 1984, s.279.

⁴ Korkut, **a.g.e.**, s.1.

⁵ Max Weber, **Sosyolojinin Temel Kavramları**, Çev: Medeni Beyaztaş, Efkâr Yayınları, İstanbul 2004, s. 117.

⁶ Mümtazer Türköne, **Siyaset**, Lotus Yayınevi, İstanbul 2003, s. 36.

⁷ Bülent Daver, **Siyaset Bilimine Giriş**, Siyasal Kitapevi, Ankara 1993, s. 100.

Köklü bir geçmişe sahip olan iktidar-muhalefet ilişkisinin tarihi gelişimini anlayabilmek için Osmanlı toplumsal ve siyasi yapısını bilmek, az da olsa gözden geçirmek gerekir.⁸

Osmanlı Devleti'nde 1839 Tanzimat Fermanının ilan edilmesiyle anayasal sürece ilk adım atılmış bu süreçte şüphesiz ki Tanzimatçıların amacı Osmanlı tebaasını birleştirmek olmuştur.⁹ Ancak Vatandaşlık kavramı, dini kimliklerin milliyetçi boyut kazanmasına yol açmış, bu gelişmelerin Osmanlı toplumsal hayatına yansımaları ise çoğunluk (Müslüman)-azınlık (gayrimüslim) şeklinde olmuştur. 1850'den sonra nüfus, dini ve etnik unsurlara göre ayrıma tâbi tutulmuş ve istemeden de olsa dini farkların siyasi farklar haline gelmesine yol açmıştır.¹⁰

Osmanlı Devleti'nde 19.yy'ın sonuna doğru gerçekleştirilen reformlar yoluyla Müslümanlar, Müslüman kimliklerini bir Osmanlı-Müslüman siyasi kimliğine dönüştürmüşlerdir. Yaşanan bu gelişmeler devlet mekanizmasının yani siyasi karar verme yetkisini açıkça müslümanların elinde topluyordu. Devlet, Osmanlı tebaasını eşit olarak bütünleştirme hedefini gerçekleştirememiş, aksine eski tarafsızlığını kaybederek müslümanlarla özdeşleşmeye başlamıştı.¹¹

1839 Tanzimat Fermanı'nın Osmanlı siyasi ve toplumsal hayatında bütünleştirme sağlayamaması Osmanlı Devleti'ni başka arayışlara yöneltmiş, bu arayış sonunda da ülke dışı etkilerle azınlıklara geniş haklar tanıyan 1856 Islahat Fermanı'nın ilanına zemin hazırlamıştır. Islahat Fermanı'nın Osmanlılığı, yani vatandaşlık kimliğini öne çıkarması vatandaşlık kanunlarını da buna göre şekillendirmesi Osmanlı toplumunu değiştirdi ve Osmanlı toplumunun kendi iç

⁸ M.Şükrü Hanioglu, **Bir Siyasal Düşünür Olarak Abdullah Cevdet ve Dönemi**, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1981, s.4.

⁹ Tefik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950-1995**, İmge Kitabevi, Ankara 1996.s.113.

¹⁰ Kemal H. Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s.37.

¹¹ Karpat, **İslamın Siyasallaşması: Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Kimlik, Devlet, İnanç ve Cemaatin Yeniden Yapılanması**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004, s. 334.

dinamiklerine göre değişmesini, yeni kimlikler kazanmasını, millileşmesini hızlandırdı.¹²

19. yy'ın ikinci yarısında Osmanlı siyasi yapısında görülen bu gelişmeler, Osmanlı toplumsal hayatını Müslüman-Gayrimüslim olarak ikiye bölmüş yapılan reformlar bütünleştirme gayretlerine karşı başarılı olamamıştı. Müslümanların devlet bürokrasisine öteden beri egemen olmaları onlara siyasi bakımdan üstünlük sağladığı gibi, gayrimüslimleri de artık özerk cemaat olmaktan çıkararak azınlık statüsüne geçirmiş, sahip oldukları ekonomik gücü Avrupa desteğiyle büyük oranda dengelemişlerdi. Gayrimüslimlerin 1878'den sonra Osmanlı Devleti'nden ayrılarak kendi devletlerini kurmaları Osmanlı Devleti'ndeki Müslümanların oranını arttırdığı gibi, eğitimin ezici çoğunluktaki vatandaşların kültür ve isteklerine göre şekil almasına yol açmıştı.¹³

Her sosyal ve siyasal sistemi, düşünce üreten elitler oluşturur. Osmanlı Devleti'nde düşünce üreticisi ulema idi. Ancak zamanla ulemanın fikri yetersizliği Osmanlı Devleti'nin zayıflamasında ana neden olmuştu. Sosyal ekonomik ve kültürel gelişmeler ne kadar güçlü olursa olsun, bu gelişmeleri anlayacak inceleyecek ve ileriye dönük yol gösterecek bir elit ortaya çıkmazsa bu gelişmeler sonuç vermez. İşte böylesi bir elit sınıfı Osmanlı Devleti 19.yy'da oluşturmaya başladı.¹⁴ Oluşan bu aydın kesim devletin gidişatını beğenmeyerek halkın devlet işlerini denetleyebileceği meşruti bir idarenin kurulması halinde durumun düzelebileceğini düşünüyordu. Aralarında Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi aydınların da bulunduğu Genç Osmanlılara göre; meşruti idare kurulur ve neticesinde Meclis-i Mebusan'da

¹² Karpat, a.g.e., s.39.

¹³ Karpat, a.g.e., s.39-40.

¹⁴ Karpat, a.g.e., s.41.

gayrimüslimlerin de temsilcileri katılırsa Osmanlı toplumsal hayatında yaşanan ayrılık giderilebilir ve Osmanlı milleti arasında eşitlik yeniden sağlanabilirdi.¹⁵

Osmanlı Devleti'nde meşruti bir rejime geçme yolunda atılan ilk adım 1876 Anayasası ile olup, ilk kez 1877 Ocak ve Şubat aylarında yapılan ikinci dereceden seçimlerle Meclis-i Mebusan kurulmuştu.¹⁶ Kanuni Esasi'yle birlikte mebusan ve ayan meclisleri kurulmuş sadrazam başkanlığında oluşturulan nazırlar heyetine kanun teklif yetkisi Mebusan Meclisi ile Ayan Meclisi'ne yasama hak ve görevi verilmişti.¹⁷ Bütün Osmanlı vatandaşlarının kanun önünde eşit olduğu, herkese şahsi mesken, eğitim, yayın, ortaklık kurma hürriyeti tanınmış vergilerin herkesin gelirin göre hesaplanacağı, müsadere ve angaryanın yasak olduğu belirtilmişti. Osmanlı Devleti'ndeki ilk anayasanın toplumsal hayata yansımaları bu şekilde olmuştu.¹⁸

1876 Kanun-i Esasi ile saltanat uzun dönemli bir rejim değişikliğine gitmeyi amaç edinmemiş sadece Avrupalı temsilcileri Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahale tavırlarından caydırmak için bir araç olarak kullanmıştı. Anayasa ve ilk meclisi mebusan bir yıl içinde II. Abdülhamit tarafından askıya alındı ve anayasa yürürlükten kalktı.¹⁹

II. Abdülhamit yönetiminin baskısına dayanamayarak yurt dışına kaçan aydınlar dışarda, bir kısmı içerde istibdat yönetimine karşı büyük faaliyetlere girişmişlerdi. Bunların arasında bilinçli ve yurtsever aydınların üyesi olduğu İttihat ve Terakki Cemiyeti²⁰ yürüttüğü mücadeleyi kazanarak, 23 Temmuz 1908'de II.

¹⁵ Refik Turan–E. Semih Yalçın, **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi (Kollektif Eser)**, Siyasal Kitabevi, Ankara 1994, s.46.

¹⁶ Şirin Tekeli, **Cumhuriyet Döneminde Seçimler**, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.7, İletişim Yayınları, 1983, s.1800.

¹⁷ İhsan Ezherli, **Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1998) ve Osmanlı Meclis-i Mebusan 1877-1920**, Genişletilmiş İkinci Baskı, Ankara 1998, s.184.

¹⁸ E. Semih Yalçın, **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi**, Berikan Yayınevi, Ankara 2008, s.56.

¹⁹ Tekeli, **a.g.e.**, s.1800.

²⁰ Sina Akşin, **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, İstanbul 1982, s.22.

Abdülhamit'i II. Meşrutiyeti ilan etmek zorunda bırakmışlardı.²¹ II. Meşrutiyetin ilan edilmesinden başrolü oynayan İttihat ve Terakki 1908 yılına kadar sadece sultanı, 1876 Anayasası'na riayete zorlamak amacını güden siyasi bir cemiyet olarak görülüyordu. İttihat ve Terakki zamanla politikaya daha fazla karıştı. Cemiyet üyelerinin eleştirilere sebep olan kötü hareketleri çoğunlukla kendi saflarından ayrılmış olan muhalif partileri yok etmeye çalıştı. Bu dönemde Genç Osmanlılar Osmanlı Devleti'ndeki ciddi ilk muhalefetin de temellerini oluşturmaktaydı.²²

13 Nisan 1909 tarihinde beliren gerici-dinci isyan hareketini 31 Mart Vakasını fırsat bilerek Ahrar, İttihat-ı Muhammedi, Fedakaran-ı Millet ve Heyet-i Müttefika-i Osmaniye partilerini kapattı.²³

II. Meşrutiyet döneminde genel olarak ülke yönetimine İttihak ve Terakki Cemiyeti egemen olmuş, Batı sistemine uygun parlamenter bir sistem kurmak istemişlerse de ülkenin bu sistemi yürütecek sosyal ekonomik ve kültürel yapının yetersizliği yüzünden başarısız olunmuştu. Cemiyet, sadece siyasal hayatta yenilikler yapmakla kalmamış eğitim etkinliklerine de büyük önem vermiştir. Eğitim kurumlarını ülkenin her yanına yaygınlaştırmaya çalışmışlardır. Bu dönemde Osmanlı sosyal hayatında kadının layık olduğu yeri alabilmesi için çabalar göstermiş yasal düzenlemelere gitmişlerdir. Her alanda milli bir siyaset izlemeye çalışan ittihatçılar, orduyu modernleştirmeye büyük önem vermişlerdir.²⁴

Her alanda hızlı bir canlanmanın yaşandığı bu dönemde fikir tartışmaları belirgin bir şekil almış, oldukça sistemli biçimde ifade edilen bu fikirler zamanla belirli şahıslar ve yayınlar etrafında toplanmaya başlamıştı. Bu fikirlerin ortak amacı,

²¹Durmuş Yalçın, ve diğer, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000, s.10; Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, s.398.

²² Emre Kongar, **21. Yüzyılda Türkiye**, Remzi Kitapevi, 29. Basım, İstanbul 2001, s.132.

²³ Karpat, **a.g.e.**, s.103; Çavdar, **Türk Demokrasi Tarihi (1839-1950)**, İmge Yayınları, Ankara 1995, s.109

²⁴ Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, s.11-12.

imparatorluğun geri kalmışlığına bir çare bularak çöküşü önlemek ve ona dünya devletleri arasında saygıdeğer bir yer kazandırabilmektir.²⁵

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nda dâhil olduğu grup ile beraber mağlup olmuş ve 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesini imzalamak zorunda kalmıştır. Şartları çok ağır olan mütareke sonunda vatan için bütün kurtuluş kapıları kapanmış görünüyordu.

Bu gelişmelerin ardından padişah 21 Aralık 1918'de Meclis'i süresiz tatil etmiştir. Böylece milletin temsilcisi durumunda olan yegâne kurum kapanmıştır.²⁶

Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde Samsun'da başlayan Milli Mücadele harekâtı sırasıyla Havza Genelgesi, Amasya Genelgesi, Erzurum ve Sivas Kongreleri adımlarının ardından bu gelişmelere karşı olumsuz tavır sergileyen Damat Ferit Paşa Hükümeti istifa etmek mecburiyetinde kalmış ve Hükümet, 2 Ekim 1919 tarihinde Ali Rıza Paşa Kabinesi önderliğinde kurulmuştur.²⁷

Amasya Protokolü'nün ardından 12 Ocak 1920 tarihinde Son Osmanlı Mebusan Meclisi İstanbul'da açılmıştır. Toplanan Meclis'te Müdafa-i Hukuk Grubu yerine Felah-ı Vatan Grubu kurulmuştur. Mustafa Kemal Paşa kendisinin başkan seçilmesini istemiş fakat bu gerçekleşmemiştir. Onun başkan seçilmek istemesinin başlıca sebebi; Meclis'in milli çıkarlar dâhilinde kararlar aldığı takdirde dağıtılacak olmasıdır. Bu durum, Mustafa Kemal Paşa'nın Meclis başkan sıfatı ile Ankara'ya da diğer bir güvenli yerde toplanmasını sağlayacaktır.²⁸

²⁵ Karpat, **a.g.e.**, s.106.

²⁶ Kazım Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, Merk Yayıncılık, İstanbul 1988, s.9.

²⁷ Kemal Atatürk, **Nutuk II**, TDK Yayınevi, İstanbul 1962, s.242-249.

²⁸ Fuat Bayramoğlu, "*Milli Mücadele Yıllarında Ankara*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Temmuz-Kasım 1993, Sayı: 27, cilt IX, s. 489; Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasından hemen sonra Ankara, düşman işgaline maruz kalmamasına rağmen Ankaralıları, ülkenin diğer birçok köşesinde olduğu gibi, ülkenin karşı karşıya kaldığı haksız işgallere ve tehlikelere karşı hassas olup, sürdürülen ölüm kalım mücadelesinde kararlılıklarını göstermişler, Ankara, ileri gelenlerinin yardım ve destekleri neticesi önem kazanmış, batıda milliyetperverler için emin bir yer olmuş, Millî mukavemetin hareket üssü haline gelmiştir. Geniş bilgi için

Kongrelerde genel hatları çizilen Misak-ı Milli kararları, 12 Ocak 1920 günü Felah-ı Vatan Grubu tarafından bir metin haline getirilerek Meclis-i Mebusan'a sunulmuş ve 28 Ocak 1920 tarihinde de kabul edilmiştir.²⁹

Anadolu'da gün geçtikçe güç kazanan milli hareketin İstanbul'da da etkili olduğunun göstergesi olan Misak-ı Milli'nin kabul edilmesi İtilaf Devletlerini harekete geçirmiştir. 3 Mart 1920'de Ali Rıza Paşa'yı istifaya zorlayan İtilaf Devletleri 16 Mart'ta İstanbul'u resmen işgal etmişlerdir. Bunun sonucu olarak 150 kişi kadar milletvekili tutuklanmış birçok milletvekili de Malta'ya sürülmüştür. Bu şartlar altında da Meclis çalışmalarını tatil etmiş ve Padişah Vahdettin'nin kararıyla 11 Nisan 1920'de Meclis feshedilmiştir.³⁰

Tutuklanan milletvekilleri, Anadolu'da milliyetçiler tarafından alıkonulan İngiliz subaylarıyla değiştirilmek suretiyle 1921 sonlarında serbest bırakıldı.³¹ Bu olaylardan sonra İstanbul'dan Ankara'ya geçişler hızlanmıştır. Heyet-i Temsiliye 19 Mart 1920 tarihinde yayınladığı beyanname ile meclisin Ankara'da toplanabilmesi için seçim yapılmasını istemiştir.

Tüm bu gelişmeler ışığında Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem 23 Nisan 1920 günü muhteşem bir törenle açılmıştır.³²

Yapılan seçimlerde 88'i Osmanlı Mebusan Meclisin'den, 349'u yeni seçilmek suretiyle toplam 437 mebus TBMM üyeliğine hak kazanmıştır.

bkz.Yaşar Özüçetin, "Meclis Celse Zabıtlarında Ankara'nın Başkent Oluşu" **Tarihte Ankara Uluslar Arası Sempozyumu**, Ankara, 25-26 Ekim 2011.

²⁹ Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, TTK Yayınları, Ankara 1966, s.542.

³⁰ Sabahattin Selek, **Anadolu İhtilali I**, Kastaş Yayınevi, İstanbul 1987, s.338.

³¹ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, TTK Yayınevi, Ankara 1984, s.251.

³² Rıza Onaran, **I. TBMM Müzesi Kılavuzu**, TTK Yayınları, Ankara 1965, s.7; İhsan Güneş, **Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünsel Yapısı (1920-1923)**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 1985, s.51; Yunus Nadi Abaloğlu, **Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi**, İstanbul 1955, s.27; Yaşar Özüçetin-H. Mehmet Dağıstan, "Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun Müzakereleri ve Kabulü", **Tarihin Peşinde Uluslar arası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi** Sayı:5 Nisan 2011, s. 253.

120 mebusla gerçekleştirilen oylamada Mustafa Kemal Paşa 110 oyla Meclis Başkanı seçilmiştir. 109 oyla İkinci Reisliğe Celaleddin Arif Bey getirilmiştir. Kırşehir Mebusu Cemaleddin Efendi ile Konya Mebusu Çelebi Abdülhalim Efendi Reis Vekilliğine seçilmiştir.³³

Milletin iradesine sahip olan meclis üyelerinin tahsil durumu şöyledir; 437 üyeden 7'si meslek okulu, 21'i Harp Akademisi yüksekokulu, 91'i Rüştiye, 20'si İptidai, 38'i İdadi, 10'u Sultani, 30'u Harbiye, 82'si Medrese, 32'si Hususi Eğitim almıştır; 64 üyenin tahsil durumu ise bilinmemektedir.

Birinci Meclis üyelerinin 4'ü İtalyanca, 8'i Rusça, 10'u Rumca, 21'i İngilizce, 21'i Almanca, 59'u Farsça, 84'ü Arapça, 104'ü Fransızca, 19'u da diğer yabancı dilleri biliyordu.

Meclis'teki meslek dağılımı da şu şekildeydi; 60'ı asker, 44'ü mülki yönetici, 2 diplomat, 295 memur, 38 yüksek memur, 4 öğretim görevlisi, 13 öğretmen, 17 hakim-savcı, 27 diğer memur, 29 avukat, 3 bankacı, 16 doktor, 11 gazeteci, 2 mühendis, 42 çiftçi, 36 tüccar, 5 aşiret reisi, 49 din adamı, 1 işçi, 7 belediye başkanı bulunmaktaydı.³⁴

TBMM kurucu bir meclis özelliği taşıyordu. Zira vazifesi yeni Türk devletinin esaslarını hazırlamaktı. Milli iradeyi gerçekleştirmiş olması da meclisin diğer bir özelliği idi.

Kurucu ve milli iradenin tek temsilcisi olma özelliği taşıyan meclis aldığı bir nolu karariyle kendi kuruluşu ve vazifelerini düzenlemiştir. Hükümetin kurulmasının gerekliliği üzerinde durulan kararla Padişah'a bir vekil tanınmanın söz konusu

³³Ahmet Demirel, **Birinci Mecliste Muhalefet**, İletişim yayınları, İstanbul 1994, s.224.

³⁴Güneş, **a.g.e.**, s.71-74.

olmadığı belirtilmiştir. Meclisin üstünde bir kuvvet yoktur³⁵denilerek, meclisin milletin gerçek temsilcisi olduğu ve daha üstün bir kuvvetin bulunamayacağı açıkça ifade edilmiştir.

Bu kararlar kuvvetler birliği ilkesi kabul edilmiş, Meclis yasama ve yürütme yetkilerini eline almıştır. Böylece meclis hükümeti sistemi de belirlenmiştir. İlk anayasasında ruhunu oluşturacak bu ilkenin manası açıktır; böyle bir hükümet milli hâkimiyet temeline dayanan halk hükümetidir.³⁶

Milli Mücadelenin devam ettiği bu günlerde Cumhuriyet kelimesinin açıkça telaffuz edilmesi, milli birlik ve beraberliğe en çok muhtaç olunan zamanda şüphesiz muhalefetle karşılaşacaktır. Bu gerçekleştiği takdirde milli kuvvetlerin başarıya ulaşmasına olumsuz tesir edeceği için rejimin adı konmamıştır. Ancak adı resmen konmamakla beraber gidişatı takip edenlerin Cumhuriyete doğru bir gelişme olduğunu farketmemeleri mümkün değildir.

Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı konuşmalar ve alınan ilk kararlar üzerine Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey: "... *fakat bu Cumhuriyettir*"³⁷ demekten kendini alamamıştır. Aynı günlerde Afyon Mebusu Mehmet Şükrü Bey'in: "*Anadolu'da Mustafa Kemal'in, Cumhuriyet kurmak ve Cumhurbaşkanı olmak niyetinde olduğu yolunda cidden bir şayia dolaşmaktadır*"³⁸ şeklinde ifadeler rastlanmaktadır.

Üstlendiği görevi başarıyla yerine getiren TBMM üyelerinin tamamı Müdafaa-i Hukuk hareketinden gelmesine rağmen homojen bir yapıya sahip değildir. Meclis'in öncelikli varlık nedeni Milli Mücadeleyi başarıya ulaştırmak olduğu için bu yapı bir soruna yol açmamış, ilk meclisin üyeleri söz konusu hedefe ulaşabilmek

³⁵ Atatürk, **a.g.e.**, s.438.

³⁶ Atatürk, **a.g.e.**, s.438.

³⁷ Samet Ağaoğlu, **Kuvayi Milliye Ruhu**, Birinci Büyük Millet Meclisi, İstanbul 1964, s.233.

³⁸ Hakkı Naşit Uluğ, **Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1973, s.224.

için siyasal fikirlerini önemli ölçüde bir yana bırakarak her türlü ayrılığa karşı set çekmek istemişlerdir. Bu amaçla yapacakları yeminde bile particiliğin reddedilmesi ifadesine yer verilmesi yönünde öneriler vermişlerdir.³⁹ Ancak, Meclis içinde grupların oluşmasına engel olunamamıştır.

Mustafa Kemal Paşa, ilk gruplaşmaların 1920'nin ortalarında başladığını ve bu grupların amacının meclis görüşmelerinde düzeni sağlamak olduğunu ancak, tersine bir sonuç verdiğini belirtmektedir.⁴⁰ Ona göre Meclis'te bulunan bu gruplar; Tesanüd Grubu (Dayanışma Grubu), İstiklal Grubu (Bağımsızlık Grubu), Müdafaa-i Hukuk Zümresi (Halkları Savunma Grubu), Halk Zümresi (Halk Grubu) ve Islahat Grubu (Reform Grubu) olarak beş gruba ayırmakla birlikte bu grupların dışında özel amaçlarla kurulan bazı küçük grupların da faaliyet halinde grupların olduğu da görülmektedir.⁴¹ Güçlü bir grup kurmak suretiyle meclisten istediğini elde etmeyi hedefleyen Mustafa Kemal Paşa 10 Mayıs 1921 tarihinde daha sonra Birinci Grup olarak anılacak olan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nu kurmuştur.⁴²

Grubun kurulmasına ilk tepki, çok sonraları kurulacak olan İkinci Grubun lideri konumundaki Hüseyin Avni Bey (Erzurum)'den gelmiştir. Erzurum Mebusu kurulan grubun programının esas maddesinde meclisin tümünün birlik olduğunu oysa şimdi bu gruba dahil olmayanların söz konusu amaca muhalif bir duruma düşürüldüğünü belirtmiştir.⁴³ İkinci Grup mensupları örgütsüz bir şekilde muhalefetlerini sürdürmüşlerdir.⁴⁴

³⁹ Tarık Zafer Tunaya, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Kuruluşu ve Siyasi Karakteri", **İÜHF Mecmuası**, C. XXIII, S. 3-4, 1958, s.237.

⁴⁰ Atatürk, **a.g.e.**, s.634.

⁴¹ Güneş, **a.g.e.**, s.121; Özüçetin, **Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Kırşehir**, Berikan Yayınevi, Ankara 2009, s. 27-34.

⁴² Firuzan Hüsrev Tokin, **Türkiye'de Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncelerin Gelişmesi (1939-1965)**, Elif Yayınları, 1965, s.20.

⁴³ Demirel, **a.g.e.**, s.225.

⁴⁴ Demirel, **a.g.e.**, s.229.

BİRİNCİ BÖLÜM

ADLİ KANUNLAR ve BU KANUNLARIN MÜZAKERELERİ⁴⁵

⁴⁵ Genel olarak kararların alınmasında muhalif görüş ve fikirlere pek rastlanmamaktadır. Adli Kararların alınmasında da belirtilen bu durum gözlemlendiğinden kararların sadece adının verilmesi ile yetinilmiştir. Adli kararların adedi 145 olup şu şekildedir; Affi Umumî Hakkında, Damat Ferit Paşa ile Rûfekası Hakkında, Süleymanoğlu Akif Hakkındaki Hükmün Refine Dair, _Mucurlu Bazı Eşhas Hakkındaki Hükmün Refine Dair, Bazı Firarilerin Afları Hakkında, Konya Meselesinden Mevkuf Olanların Afları Hakkında, Hasanoğlu Memet'in Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affi Hakkında, İsparta Mebusu Nadir Bey Hakkında, Yunusoğlu Mustafa'nın Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Afına Dair, Kara Alioğlu Durmuş'un Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair, Memedoğlu Yusuf Hakkındaki Hükmün Refine Dair, İstiklâl Mahkemeleri Teşkili Hakkında, Körükoğlu Memet Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Siirt Sancağının Müstakillen İdaresi Hakkında, Bazı Eşhasın Bakıyei Müddeti Cezaiyelerinin Afları Hakkında, Osmanoğlu İsmail'in Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affi Hakkında, Osmanoğlu Süleyman'ın Affi Hakkında, Hiyaneti Vataniyeden İdama Mahkûm İki Şahıs Hakkındaki Hükmün Tasdiki Hakkında, Hiyaneti Vataniyeden Müttehim İken Beraet Edenler Hakkında, Alioğlu Ömer Efendi Hakkındaki Hükmün Refine Dair, Abbasoğlu Ömer Lûtfi Efendi Hakkındaki Hükmün Refine Dair, Beş Şahsın Bakıyei Müddeti Cezaiyelerinin Affi Hakkında, Şaki Memet Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Akdağmadeni Heyeti Hâkimesi Hakkında, Neşriyata Mûteallik Mesuliyet, Mücrimiyet ve Mahkûmiyet Dereceleri Hakkında, Diyarbakir'de bir İstiklâl Mahkemesi Teşkili Hakkında, Kara Memet Hakkındaki Hükmün Refine Dair, Hiyaneti Vataniyeden Mahkûm Nurettin Hakkında, Kara Âlioğlu Osman'ın Bakıyei Müddeti Mahkûmiyetinin Affi Hakkında, Pozantı'da Bir İstiklâl Mahkemesi Teşkili Hakkında, Kanunlara Numara Vazı Hakkında, Ertuğrul Mebusu Ahmet Bey Hakkında, İstiklâl Mahkemelerinin Faaliyetine Nihayet Verilmesi Hakkında, Hiyaneti Vataniye Mücrimleri Hakkında, Dersimli Bekir Ağa'nın Cezasının Tahvili Hakkında, Şemsettin Efendi Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Bazı Eşhas Haklarındaki Hükmün Refine Dair, Hiyaneti Vataniyeden Mahkûm Hayım Hakkında, İki Şahsın Affi Hakkında, Hacı Ömer Efendi Hakkındaki Hükmün Refine Dair, Bazı Eşhas Hakkındaki Hükmün Refine Dair, Hacı Apostol Hakkındaki Hükmün Refine Dair, İsparta Belediyesine Mevdu Koyunlar Hakkında, _Tokad Mebusu Nazım Bey Hakkında, İki Şahıs Hakkındaki Hükmün Refine Dair, Nurettin Hakkındaki Hükmün Refine Dair, Memet Hoca Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Osep Hakkındaki Hükmün Refine Dair, Nuri Hakkındaki Hükmün Refine Dair, Hacı Memet Hakkındaki Hükmün Refine Dair, İpokrat Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, İstiklâl Mahkemeleri Hakkında, Kayserili Camgöz Sabri Hakkındaki Hükmün Refine Dair, Memedoğlu Arif Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, İki Şahıs Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Eyüboğlu Ali Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, İki Şahıs Haklarındaki Hükmün Tasdikına Dair, _Ömer Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Bazı Eşhas Haklarındaki Hükmün Tasdikına Dair, İsa Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Bazı Eşhas Haklarındaki Hükmün tasdikına Dair, Ziya Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Bazı Eşhas Haklarındaki Hükmün Tasdikına Dair, İki Şahıs Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Ali Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Memet Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, İki Şahıs Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Bekir Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Mıgırdıç Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Bazı Eşhas Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Şüküroğlu Haralâmbos Hakkındaki Hükmün Refine Dair, Ahmet Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Pavli Hakkındaki Hükmün Refine Dair, Mevlüt Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Ramazan Hakkındaki Hükmün Refine Dair, Bir Şahıs Hakkındaki Hükmün Tasdikına ve Mûtebaki Eşhas Cezalarının Tahviline Dair, _Kuyumcuoğlu Haralâmbos Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, _Mustafa Efendi Hakkındaki Hükmün Refine Dair, Bazı Eşhas Haklarındaki Hükmün Refine Dair, Kör Meviut Hakkındaki Hükmün Refine Dair, İki Şahıs Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Bazı Eşhas Haklarındaki Hükmün Refine Dair, İbrahim'in Bakıyei Müddeti Mahkûmiyetinin Affına Dair, _Bazı Eşhas Haklarındaki Hükmün Refine Dair, _Şazi Efendinin Affına Dair, Kör Hasan Hakkındaki Hükmün Refine Dair, Memet Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Kastamonu Hapisanesinde Üç Sene Kalebentliğe Mahkûm Bafıralı Talât'ın Başka Bir Mahalle Nakline Dair, Bekir Hakkındaki Hükmün Refine Dair, İbrahim Hakkındaki Hükmün Refine Dair, Bazı Eşhas Hakkındaki Hükmün Refine ve Hükâmın İfayı Vazifede İtina Edecekleri Hususata Dair, Düvelî Mutelifî Tarafından İstanbul'da Askerî Mehakim Küşadının Protestosu Hakkında, Bazı Eşhas Haklarındaki Hükmümlere Dair, Bazı Eşhas Hakkındaki Hükmün Refine Dair, Bekiroğlu Hüseyin Hakkındaki Hükmün Tahviline Dair, Mardin'de Kemal Bey ve Rûfekası Hakkındaki Hükmün Refine Dair, Bekiroğlu Hüseyin Hakkındaki Hükmün tahviline Dair, Mardin'de Kemal Bey ve Rûfekası Hakkındaki Hükmün Refine Dair, İstiklâl Mahkemeleri ile Mehakimi Nizamiye ve Müddeiumumîlerin Vezaifi Hakkında, Mûteaddit Eşhasın Mahkûmiyetleri Hakkında, Mülâzimisani Faik Efendi Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Abdüsselâm Efendi Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Zâbitvekili Münir Feyzi Efendi Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Mülâzimisani Abdullah Efendi Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Tabip Yüzbaşı Âli Hikmet Efendi Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, İki Şahıs Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Mûteaddit Eşhasın Cezalarının Tahviline Dair, Ali Çavuş Hakkındaki Hükmün Tahviline Dair, Erganili Üç Şahıs Hakkındaki Hükmün Refine Dair, Seyit Hakkındaki Hükmün Refine ve Rûfekasının Tahliyelerine Dair, Hiyaneti Vataniyeden Mahkûm Mûteaddit Eşhas Hakkında, Mülâzimisani Abdullâtif Efendi Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Hiyaneti Vataniyeden Maznun Sami Efendi Hakkında, Konyalı Arap Tahir Hakkındaki Hükmün Refine Dair, Hiyaneti Vataniyeden Mahkûm Mûteaddit Eşhas Hakkında,

1. İstiklâl Mahkemeleri Kanununun Birinci Maddesine Müzeyyel Kanun

26.9.1336 tarihinde 73. İçtima 2. Celsede Reis Vekili Hasan Fehmi Bey İstiklâl Mahkemeleri Kanununun Birinci Maddesine Müzeyyel Kanunu müzakereye açmış sözü Rasih Efendi alarak görüşlerini bildirmiş kanun teklifi hakkında Rasih Efendi (Antalya), istiklal mahkemeleri kanunun yürürlüğe girmesinden sonra mahkemelerin yetkileri ile askeri birlik kumandanlarının yetkilerinin birbirinden ayrılarak, yanlış anlaşılmalara sebep olabilecek olayların önlenmesini amaçladıklarını, mahkemelerin faaliyetlerinden beklenen sonucu elde edebilmesi için kanunun kapsadığı suçların daha da genişletilmesinin şart olduğunu ifade etmişti.⁴⁶

Teklif şu şekilde okunmuştu; *“Kavanini saire ile ordu kumandanlarına bahşedilen salahiyet mahfuz kalmak üzere istîlâs ve istiklâli vatan ve Hilâfet için mücahede eden Büyük Millet Meclisinin amal ve maksadına münafi olarak düşman maksat ve menfaatini terviç yollu teşvikat ve tahrikat ve ifsadatta bulunanlar ve memleketin kuvvei maddiye ve maneviyesini, her ne suretle olursa olsun, kesri tenkise say edenler ve düşmanlar hesabına askeri ve siyasi casusluk edenlerle 29 Nisan 1336 tarihli hiyaneti vataniye kanununun muhtevi olduğu mevaddan dolayı*

Müteaddit Eşhas Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Hiyaneti Vataniyeden Mahkûm İki Şahıs Hakkındaki Hükmü Dair, Yorgi Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Kuru Halil ve Rüfekasmm Mahpeslerinin Tebdili İçin Hükümete Mezuniyet İtasına Dair, Memet Âli Hakkındaki Hükmün Tahviline Dair, İki Şahıs Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Muşlu Üç Şahıs Hakkındaki Hükmü Dair, Canikli Müteaddit Eşhas Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Hacı Musaoğlu Rıza Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Bafıralı Dört Şahıs Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Avram Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Mardinli İki Şahıs Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Tarsuslu Mahmut Hakkındaki Hükmün Refine Dair, Bir Şahsın Tahvil Cezasına ve Bir Şahıs Hakkındaki Hükmün Refine Dair, İstiklâl Mahkemeleri Âzalarının Hitamı Vazifeleri Hakkında, Muhasebeci Sabri Bey Hakkındaki Tevkif Kararının Tasdikına Dair, Bazı Eşhas Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Bafıralı Sava Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair, Ahar Mahallere Nakledilmiş Eşhasın Tasfiyeye Tabi Emvali Hakkında Mevcut Kararnemenin Reddine Dair, Gazi Paşa Hazretlerinin İstikbali Hakkında, İki Şahsın Af Kanunundan Müstefit Olmalarına Dair, Yüzbaşı Osman Veysi Efendi Hakkındaki Hükmün Refine Dair, Ahmet Refik Bey Hakkındaki Hükmün Refine Dair, Hüseyin Avni Efendinin Affcan Müstefit Olmasına Dair, Bazı Hiyaneti Vataniye Mahkûmları Hakkında, Memedoğlu Kürt Hüseyin Hakkındaki Hükmü Dair, Kayserili Yahya Beyzade Mustafa Efendi Hakkındaki Hükmün Refine Dair, Memaliki Müstahlâsada Halli İktiza Eden Mesaili Tetkik Etmek Üzere Bir Encümeni Mahsus Teşkiline Dair, Aydın Mebusu Cami Bey Hakkında, Cendioğlu Mustafa Hakkındaki Hükmün Tasdikına Dair.

⁴⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre I, İçtima Senesi 1, Cilt 4, 8. IX.1336 tarihli Altmış Birinci İçtimadan 6.X.1336 tarihli Yetmiş Dokuzuncu İçtimaya kadar, 73. İçtima, 2. Celse, Ankara TBMM Matbaası, 1981, s.362.

maznunu aleyh bulunanların icrayı muhakeme ve tenfizihüküm salâhiyeti İstiklâl mahkemeleri teşekkül eden mintakalarda mehakimi mezkureye verilmiştir. Elyevm bidayet mehakiminde derdesti niyet bulunan mevad istiklâl mehakimine devredilmeyip bidayet mahkemeleri tarafından intaç edilecektir."⁴⁷

Rasih Efendi'nin teklifini desteklemek amacıyla söz alan Refik Bey (Konya) ve Mehmet Şükrü Bey (Karahisarısahip), içinde yaşanan zamanın şartlarına değinerek biran önce gereken tedbirlerin alınmasını isteyerek şu sözleri dile getirmişler;

Refik Bey (Konya); "*Kanunun birinci fıkrasına İhtihlas, istiklâli vatan ve Hilâfet için mücahede eden Büyük Millet Meclisinin amal ve maksadına münafi olarak düşman maksat ve menfaatini temin yollu teşvikat ve ifsadta bulunanlar ve memleketin kuvvei maddiye ve maneviyesini, her ne suretle olursa olsun, kesir ve tenkise say edenler diye miktarı kafi sarahat dercedilmiştir. Ordumuzun ve milletimizin maddi manevi kuvvetlerini zayıflatanlar, düşman hesabına askeri ve siyasi casusluk edenler olursa bu kanunun salâhiyetiyle istiklal mahkemeleri olan yerlerde yine seçilen mebuslar tarafından muhakeme edilip yine mebuslar tarafından cezaları infaz ettirilecektir.*"⁴⁸

Mehmet Şükrü Bey (Karahisarısahip); hıyaneti vataniye suçlarından dolayı askeri ve siyasi casusluk suçlarından dolayı sanık olanların hüküm ve muhakeme yetkisini istiklal mahkemeleri tarafından yapılması görüşünü savunmuş, kanunun değiştirilmesini teklif etmişti.⁴⁹

Süleymen Sırrı Bey (Yozgat) ise; "*bu kanunun iki noktasına itiraz etmek istiyorum. Oda; kavanini saire ile ordu kumandanlarına bahşedilen salâhiyet mahfuz*

⁴⁷ TBMM ZC, D.I, C.4, s.363.

⁴⁸ TBMM ZC, D.I, C.4, s.364.

⁴⁹ TBMM ZC, D.I, C.4, s.365.

olmak üzere kayıdır. Malûmuâliniz, ordu kumandanı, maiyetindeki her hangi bir kumandanı, tahaddüs eden cürmünden dolayı, tecziye eder. Bir kumandanın cürmü tahaddüs etti, o kumandan diyecek ki: bu kumandanı, zabiti ben tecziye edeceğim, benim salâhiyetim dahilindedir. ...Arada bir ihtilaf çıkacak” diyerek, kanun aleyhinde olduğunu söylemişti.⁵⁰ İkinci olarak da *“istiklâl mahkemeleri teşekkül eden muntıklar kaydının yerine, istiklâl mahkemeleri heyetininicrayi vazife eyledikleri mahalde heyeti mezkûreye verilmiştir kaydının ilâvesini teklif ederim”* demişti.⁵¹

İhsan Bey (Cebelibereket); kanunda geçen ordu kumandanlarının salâhiyetlerine dokunulmaması gerektiğini söylemiş kumandanların bu salâhiyetleri ellerinden alındıklarında bu ordu kumandanlığını manen öldürmek anlamına geldiği üzerinde durmuştu.

Refik Bey (Konya); *“ Kavanini saire ile ordu kumandanlarına bahşedilecek salâhiyet deniliyor. Ordunun zaptı raptı sadedinde, ordu kumandanlarına verilmiş olan salâhiyeti bu kanunla teyit etmiş oluyoruz. Bundan dolayı kendimizi bir takım endişe içerisinde boğuyoruz. Hâlbuki başka bir şey verilmiş olmuyor. Yalnız inzibatı temin ediyor. Diğer hususata bütün arkadaşlarımız iştirak ettiği için bunlar hakkında tekrar beyanı mütaleaya lüzum görmüyorum”*⁵² diyerek, meselenin bir an önce sonuçlandırılması konusunda görüşlerini bildirmişti.

Müzakerelerin ardından takrirler okunmuş ve madde şu şekliyle kabul edilmiştir; *“Kumandanların meratibi askeriye arasında itaat ve inzibat teminine matuf hukuk ve salâhiyetleri mahfuz kalmak üzere istihlâs ve istiklâli vatan ve hilâfet için mücahede eden Büyük Millet Meclisinin amal ve makasımda münâfi olarak düşman maksat ve menfaatini terviç yollu teşvikat ve tahrikât ve ifsadatta bulunanlar*

⁵⁰ TBMM ZC, D.I, C.4, s.366.

⁵¹ TBMM ZC, D.I, C.4, s.367.

⁵² TBMM ZC, D.I, C.4, s.371.

*ve memleketin kuvayi maddiye ve maneviyesini her ne suretle olursa olsun kesir ve tenkise sâii edenler ve düşman hesabına askerî ve siyasi casusluk edenlerle 29 Nisan 1336 tarihli Hiyaneti vataniye kanununun muhtevi olduğu mevaddan dolayı maznunualeyh bulunanların icrayi muhakeme ve tenfizi hüküm salâhiyeti istiklâl mahkemeleri teşekkül eden mmtakalarda mehakimi mezkûreye verilmiştir. Elyevm bidayet mehakiminde derdesti rüyet bulunan mevat istiklâl mehakimine devredilmeyip bidayet mahkemeleri tarafından intaç edilecektir”.*⁵³

2. Tababeti Adliye Kanunu

11.10.1336 tarihinde 81. İçtima 1.Celsede Reis Vekili Vehbi Efendi, Tababeti Adliye Kanununu müzakereye açmıştı.⁵⁴ Kanun; adli olaylar karşında hekimlerin yapmaları gerekenleri içermekte olup, hekimlere yaptıkları masrafların hükümetçe karşılanmasını öngörmekte idi. Hastaların tedavisinde gerekirse askeri hastanelere başvurulması kanunun 2. maddesinde belirtilmişti. Adli raporların hazırlanması için verilen yetki sadece diplomalı hekimlere ait olup, diplomalı hekimler bulunmadığı takdirde bu yetki sağlık memurlarına onların da bulunmadığı yerlerde ise adliye tarafından belirlenen bilirkişilere tanınmıştı. Ancak, yapılması gereken otopsilerinde diplomalı hekimlerin bulunması istenmişti. Kanun gereğince doktorlara verilen harcırahtan başka hekimlere de mahkemelerce takdir edilen ücret verilmekte idi. Hizmete dahil olan ve dahil olmayan doktorlar ve hizmete katılmayanlar hakkında kanunun 99. maddesi gereğince yargılanmakta idi. Adliye ve sıhhiye vekillerinin uygulanmasından sorumlu olduğu kanun şu şekilde idi;

⁵³ **TBMM ZC**, D.I, C.4, s.373; **TBMM Kavanin Mecmuası**, Devre I, Cilt I, TBMM Matbaası, Ankara 1943, Kanun No.28, s.30.

⁵⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre I, İçtima Senesi I, C.5, 9 Teşrinisani 1336 tarihli Sekseninci İçtimadan 20 Teşrinisani 1336 Tarihli Yüzüncü İçtimaya Kadar, 81. içtima, 1. Celse, Ankara TBMM Basımevi, 1981, s.15.

Madde 1: Cürmü meşhuda azimet edecek etibba müdavâtı iptidaiye yapacak kadar alât ve edevat ve edviyei tıbbiyeyi beraberlerinde bulundurmağa mecburdurlar.

Madde 2: Cürmü meşbuda etibbanm müdavâtı iptidaiye münasebetiyle sarf ve istihlâk edecekleri edviye bedeli harcırah ve sair masarifat misillû haksız çıkan taraftan alınmak üzere Hükümetçe tesviye olunur. Tabibi müdavi mecruh ve madrubun bir hastanede tedavisine lüzum gösterdiği takdirde en yakın mülki ve bulunmadığı takdirde askerî hastaneleri mecruhin ve madrubini kabule mecburdurlar.

Madde 3: Adli rapor tanzimi diplomalı etibbaya aittir. Etibba bulunmadığı takdirde küçük sıhhiye memurlarına ve her ikisinin bulunmadığı mahallerde ciheti adliyece tensip edilecek ehli vukufa tanzim ettirelecek varakalara şahadet ilmühaberi namı verilir. Fethi meyit ameliyesi ancak diplomalı etibba tarafından yapılır.

Madde 4: Resmî etibbanın bulunmadığı veyahut bulunupta ceraimin taaddüdü veya diğer meşru bir mazeret sebebiyle ifayi vazifenin kabil olmadığı mahal ve zamanda ciheti adliye, sair serbest etibbayı da işbu kanun mucibince istihdama salâhiyettardır ve bu kabîl etibbaya harcırahlarından maada mahkemece takdir edilecek ücreti de verilir.

Madde 5: Dördüncü madde mucibince ifayi hizmete davet olunan etibbadan işbu davete icabet etmeyenler hakkında kanunu cezanın 99 ncu maddesi zeyli ahkâmı tatbik olunur.

Madde 6: İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 7: İşbu kanunun icrasına Adliye ve Sıhhiye vekilleri memurdur.⁵⁵

⁵⁵ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.38, s.40.

3.Hacı Şerif Oğlu Halil'in Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affı Hakkında Kanun

Kanun, yaralama ve adam öldürme suçlarından ötürü 7 buçuk sene küreğe mahkûm edilen Hacı Şerif Oğlu Halil'in affedilmesini kararlaştırmak üzere 10.02.1337 tarihinde 148. İçtima birinci celsede müzakere olunmuş,⁵⁶ Hacı Şerif Oğlu Halil 4 Şevval 1330 ve 4 Eylül 1328 tarihinde tutuklanmıştır. Karahisarısahip hapisanesinde tutukluyken Dünya Savaşına gönüllü olarak askere alınarak Karahisar'ın Yukarı Tansaray Kariyesi'nden Hacı Şerif Oğlu Halil'in görülen hastalığından dolayı cezası affedilmiştir. Kanun şu şekilde idi;

Madde 1: Cerh ve katil maddesinden dolayı Karahisarısahip liva mahkemesi ceza dairesinin 16 Eylül 1329 tarih ve iki yüz otuz altı adedli ilâmiyle yedi buçuk sene müddetle küreğe mahkûm ve 4 Şevval 1330 ve 4 Eylül 1328 tarihinde tahtı tevkife alınarak mezkûr Karahisarısahip hapisanesinde mahpus iken harbi umumide gönüllü olarak askere sevkolunan Karahisar'm Yukarı Tansaray karyesinden Hacı Şerif oğlu Halil'in tebeyyün eden maluliyetine binaen bakıyei müddeti cezaiyesi affedilmiştir.

Madde 2: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'idir.

Madde 3: İşbu kanunun icrasına Adliye vekili memurdur.⁵⁷

4.Edirne Teşkilâtı Adliye Kanununun Altıncı Maddesinin Tadiline Dair Kanun

30.4.1337 tarihinde 27. İçtima 1.Celsede Birinci Reis Vekili Hasan Fehmi Bey'in teklifiyle Edirne Teşkilatı Adliye Kanununun Altıncı Maddesinin Tadiline Dair Kanunun müzakeresine geçilmiş, söz alan Besim Atalay (Kütahya) Bey;

⁵⁶ **TBMM ZC**, Devre I, İçtima Senesi I, C.8, 31 Kânunusani 1337 tarihli Yüz Kırk Birinci İçtimadan 28 Şubat 1337 tarihli Yüz Elli Dokuzuncu İçtimaya Kadar, 148. İçtima, 1.Celse, Ankara TBMM Basımevi, 1945, s.159.

⁵⁷ **TBMM Kavanin Mecmuası**, D I, C. I, Kanun No.94, s.101.

kanunun lehinde olduğunu belirterek şunları söylemişti; “bizde şimdiye kadar yapılmış olan her türlü teşkilât işi îdal etmekten, mudil bir hale getirip daha fazla karıştırmaktan başka bir şey yapmamıştır. Binaenaleyh, bizim ruhumuza, içtimaiyatımıza muvafık olmayan kanunların memleketimizde katiyen kabili tatbik olmadığını bilerek bir gün evvel hâkimi münferit mi, sulh hâkimleri mi ne ise bu adliyecilerin bileceği bir şeydir, ben bilemem her halde bir gün evvel şer'i şerifin ve kanunun emrettiği adaleti halka göstermek bizim yegâne vazifemizdir.”⁵⁸

Abdülkadir Kemali Bey (Kastamonu); kanunun aleyhinde olduğunu ifade etmiş, sözlerine şu şekilde devam etmişti; *Otuz küsur seneden beri memleketimizde bir teşkilâtı adliye var. Daha evvel hâkimi münferit teşkilâtı kadılar vasıtasıyla görülüyordu. Fakat kadıların mesaili seriye ile mesaili sairede malûmatı kâfiyeleri yevmiye yirmi, otuz, kırk, elliye tecavüz eden mesaili hukukiyeyi hal için kâfi değildir. Meslekler her şubede ayrılmış, derin, derin vukufa ihtiyaç göstermiş bir dereceye gelmiştir. Meselâ, hukuk uzun bir meseledir. Derin bir ilimdir. Ticaret işleri keza... Mesaili seriye keza... Bunların heyeti umumiyesini bir insana verelim diye ısrar etmek, hâkimi münferit vasıtasıyla yapalım diye ısrar etmek, zamanın tekallübatını görmek istememektir. Bizde bir teşkilât var. Teşkilâtı adliye. Eğer Rumeli'de yapılan şekline doğru inkılâbını, tekâmülünü alırsa memleket için müfidolur. Eğer hâkimi münferit teşkilâtı yapacağız ismi, sözü altında, başka bir teşkilât yaparak yine halkın memnun olamayacağı bir şekle mahkemelerimizi koymaksa murat...*⁵⁹

Müfid Efendi (Kırşehir); “Edirne Teşkilâtı Adliye Kanununun tatbik edildiği yerlerde sulh işlerini o hâkimi münferitlere verdi. Sulh mahkemeleri Kanunu mucibince bu mahkemeler hâkimi münferitlerin elinde oluyor. Sulh mahkemesinde

⁵⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi 2, C.10, 16 Nisan 1337 Tarihli Yirmi Birinci İçtimadan 20 Haziran 1337 Tarihli Kırkinci İçtimaya Kadar, 27. İçtima, 1.Celse, Ankara TBMM Matbaası, 1958, s.163.

⁵⁹ TBMM ZC, D.I, C.10, s.163.

müddeiumumi bulunmadığı münasebetle hâkimi münferidin bulunduğu mahkemelerde müddeiumuminin bulunmamasından deavi süratle rüyet edilsin diye köylere kadar gidecek. Bu hâkimler köylere müddeiumumi taşımasın. Binaenaleyh müddeiumumînin bu maddeden çıkarılmasını teklif etti ve muvafık görülerek encümene gitti. Encümen de bunu haddi zatında kabul etmiştir ve Heyeti Celilenize arz ediyor. Müzakere edilecek nokta burasıdır. Başka cihet yoktur” diyerek, madde hakkındaki görüşünü dile getirmiştir.

Maddeler okunmuş ve şu şekilde kabul edilmiştir;⁶⁰

Madde 1: Edirne Teşkilâtı adliye kanununun altıncı maddesi berveçhi âti tadil olunmuştur:

Bidayet hâkimleri bidayet mahkemeleri ile sulh hâkimlerinin haiz oldukları vezaifi sulh hâkimleri hakkındaki usulü muhakemeye tevfiikan rüyet etmekle mükelleftir. Ancak kabili istinaf olan mevaddı hukukiye ve ticariyeye mütaallik deavi arzuhal itasiyle ikame edilecek ve bu kabil deavinin tabi olacağı şerait ve müddeti istinafiye ve temyiziye ile temyizen mercii tetkik hususlarında Usulü muhakemei hukukiye kanununa tevfiiki muamele olunacaktır. Müddeiumumîler rüyeti bidayeti ceza mahkemesine ait deavii cezaiyede Usulü muhakematı cezaiye kanunu ve deavii sulhiyei cezaiyede Sulh hâkimleri kanunu mucibince mükellef oldukları vezaifi ifa edeceklerdir.

Madde 2: İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

*Madde 3: İşbu kanunun icrasına Adliye vekili memurdur.*⁶¹

⁶⁰ TBMM ZC, D.I, C.10, s.165.

⁶¹ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.117, s.125.

5. Muamelâtı İttihamiyenin İlgası Hakkında Kanun

29.9.1336 tarihinde 75. İçtima 1.celsede İkinci Reis Vekili Hasan Fehmi Beyefendi müzakereri açmış ve Şevket Bey (Sinop); “... bu birinci maddede evvelâ bir noksan var. Bu da usulü muhakematı cezaiye kanununun 281 nci ve 471 nci maddelerdir. 281 nci maddesi ki Cinayet mahkemesi huzurunda yalan yere şahadet edenlerin heyeti ittihamiyeye sevkına dairdir 471 nci maddesi de; iadei hukuku memnuanın heyeti ittihamiyede faslu rüyetine dairdir. Bittabi şu iki madde de muamelâtı ittihamiye ile alâkadardır. Binaenaleyh «Usulü muhakemaftı cezaiye kanunu muvakkatinin babı sanlsinin muamelâtı ittihamiyeye ait olan faslı evveli mülğadır» dedikten sonra bu her iki maddeyi de buraya dere ile tadiline işaret etmek lâzımdır. Bendenizce her iki maddenin tadili ehem ve elzemdir” diyerek 281. ve 471. Maddelerinin yürürlükten kaldırılmasının sakıncalı olacağını, 281. Maddenin yalancı şahitlerle ilgili olduğunu 471. Maddenin ise hukuki yasakların iadesi ve bu iki maddenin de suçlama muameleriyle ilgili olduğunu belirterek bu iki maddenin buna göre düzenlenmesi gerektiğini söylemiştir.⁶²

Nazif Bey (Canik); “Efendim, heyeti ittihamiyelerin lâğvedilmesi dolayısıyla o açığı doldurmak için heyeti İttihamiyelerin vazifelerini ifa edebilecek bir merci, bir memur bulunmak lâzımdır. Yani heyeti ittihamiyeler vazifesini mustanıkların vazifesine ilâve etmek demektir. Mustantıklar, malûmu âlileri, takdiri delâile mezun değildirler. Heyeti ittihamiyelerde ise, mustantıklara nisbeten, takdiri delâil salâhiyeti mevcuttur. Binaenaleyh Heyeti ittmamiyeler mîsillü tabiri, nusstantıklar, heyeti ittihamiyelerin takdiri delâil salâhiyetini haiz olacaklar demektir. Yoksa heyeti ittihamiyeler lâğvedildikten sonra, mustantıklar tekrar tetkika vesaireye salâhiyettardır manası anlaşılmalıdır.” diyerek kanunun kaldırılmasıyla heyeti

⁶² TBMM ZC, D.I, C.4, s.427-428.

ittihamiyerin vazifelerini yerine getirebilecek başka bir merci gerektiğini, Sorgu hâkimlerinin kanıt takdir edemedikleri için bu görevde yetersiz olduklarını, oysaki suçlama mahkemelerinin heyetleri kanıt takdir etme yetkisine sahip olacaklarını dile getirerek adliye encümeninin tanzim ettiği madenin lehinde olduğunu belirtmiştir.⁶³

Müfit Bey (Kırşehir); hükümetin teklif etmiş olduğu bu madde ile Adliye encümeninin teklif ettiği madde arasında bir fark olmadığını söyleyerek Hükümetin teklifini kabul etmek gerektiğini belirtmiştir.⁶⁴

Refik Şevket Bey (Saruhan); sorgu hâkimlerinin kanıt takdir etme yetkisinin olmamasını eleştirmiş, ayrıca hem hâkimlere karar verme yetkisini veriyosunuz hemde onlara, karar verirken duygusal davranmalarından dolayı eleştiriyorsunuz diyerek bu “Heyeti İttihamiye Misillü” ibaresinin kaldırıp yalnız cinayet davalarında takdir yetkisinin bulunmasının kabul edilmesini ve maddenin aynen kabulünü teklif etmiştir.⁶⁵

Nafiz Bey (Canik); *“Heyeti ittihamiyeler mademki lâğvediliyor ve bunların sıfatı da müstantıklara veriliyor, şu halde müstantıklar, ancak heyeti ittihamiyeler misillü, takdiri delâile salâhiyettar olup mahkemeler misillü değil, eğer bu tabir kalkarsa mahzurda vardır. Müstantıklar daha ziyade takdiri delâil ile mahkemelerin salâhiyetini suiistimal etmiş olurlar”* diyerek görüşlerini bildirmiştir.⁶⁶

Hükümetin teklifi okunmuş ve birinci madde kabul edilmiştir.⁶⁷ İkinci madde okunmuş ve Refik Şevket Bey (Saruhan) söz alarak; *“251nci madde, mütteheme ittiham kararının mefsuhiyeti tebelliğ olunacak ve beş gün zarfında bu karar, aşağıda görüleceği üzere müstantık kararı veyahut reis tarafından tasdika iktiran*

⁶³ TBMM ZC, D.I, C.4, s.428.

⁶⁴ TBMM ZC, D.I, C.4, s.428.

⁶⁵ TBMM ZC, D.I, C.4, s.428-429.

⁶⁶ TBMM ZC, D.I, C.4, s.430.

⁶⁷ TBMM ZC, D.I, C.4, s.431.

eden kararlar sureti katiyede verilmiştir. Kararların kabiliyeti temyiziyesi kalmamıştır. Beş gün zarfında temyiz ettirmek bu karara karşı fazla bir şey olacak «252» nci madde, yine bu karar hakkında mütteheme ihbarı keyfiyet olunmadığı halde, müüehemin mevsuhiyet iddiasına hanel gelmeyecek ve istimal olunacaktır. Bu beş gün zarfında temyiz edebilmek salâhiyeti, mefsuhiyet iddiası kalktıktan sonra, 252 nci maddeye hiç lüzum kalmaz. 253 ncü madde aynı hakkın müddeiumumîlere verilmesidir ki o da kalkıyor. 254 ncü madde, ittiham mazbatasına göre verilecek itirazat, yani müttehem bir kaç noktai nazardan heyeti ittihamiyenin verdiği karara aittir, itiraz edebilir. Heyeti ittîhamiye kalktıktan sonra onun vereceği şeylere itiraz etmesi meselesi tamamiyle kaldırılmış olur. 255 nci madde, mefsuhiyet iddianamesi kime verilecek? Onu yazıyor. 256 ncü maddede, mefsuhiyet iddiası, muhakemeye girişilmeden evvel vukubulursa, tahkikat muhakeme derecesine kadar götürülür. Muhakemat ve mefsuhiyet iddiası 250 nci maddede ifa ve müddetin inkizasından sonra vukubulduğu halde bilâ tevakkuf mahkemeye başlanacaktır. Bu halde mefsuhiyet iddiası Mahkemei temyize gönderilecek, biz itti haz ettiğimiz kararda, mefsuhiyet iddialarını kabul ettiğimizden dolayı, bu maddede hiç bir faideyi haiz değildir⁶⁸ diyerek maddenin aynen kabulünü istemiştir.

Şevket Bey (Sinop); “Cinayet mahkemesindeki muhakemeler, biri fakirlere diğeri zenginlere olmak üzere ikiye ayrılır. Bu gün zenginler her halde vekil tutmak iktidarını haizdir. Fakat fakirler katiyen haiz değildir. Bunlar mümkün değil vekil tutamayacaklardır. Hatta birçok masarifat vardır ki, Cinayet mahkemelerinde katiyen masarif yoktur, vekâlet meccanendir. Şimdi şu kayıt ile tevkil için mutlaka kâtibi adillige gitmeğe ve bu gün tasdik ettiğimiz kanun mucibince, birçok pullar vermeğe ve birçok harçlar vermeğe zavallı fakirler mecbur olacaktır. Nihayet bu

⁶⁸ TBMM ZC, D.I, C.4, s.431.

fakirler vekil tutmağa mecbur olacak ve öküzlerini, tarlalarını satmağa mecbur olacaklar. Bu, katiyen doğru değildir ve doğru olsa bile, böyle bir madde ile vekâlet meselesi halledilemez. Vekâlet meselesi, dava vekilleri hakkındaki nizamnamenin tashih ve ıslahiyle kabil olur ve bu da Hükümete aittir, bize ait değildir. Eğer elimizden geliyorsa dava vekilleri hakkındaki nizamnameyi ıslah edelim. Onu tadil edelim, bir madde ile hallolunmaz. Bendeniz 249-250. nci maddelerin tayyını teklif ediyorum ve ona dair de bir takrir veriyorum’’⁶⁹diyerek görüşlerini bildirmiştir.

Diğer maddeler okunmuş ve kabul edilmiştir.⁷⁰

Madde 1: Usulü muhakematı cezaiye kanununun babı sanisinin muamelâtı ittihamiyeye dair olan faslı evveli mülgadır.

Madde 2: Usulü muhakematı cezaiye kanunu muvakkatinin iddiayı mefsuhiyete mütedair olan 251, 252, 253, 254, 255, 256 nci maddeleri mülgadır.

Madde 3: Müstantikler tarafından mevaddı cinaiye hakkmda ittihaz olunacak lüzumu muhakeme kararları ittiham kararları mahiyetindedir.

Madde 4: Müstantik kararnamelerine vukubulan itirazat müstantikin mensup olduğu mahkemenin mercii istinafi olan mahkeme reisi ve hâkimi münferit olan mahallerde hâkim tarafından hallolunur. Reis veya hâkim evrakı kendisine tevdiinden itibaren beş gün zarfında kararnameyi tetkik ve esbabı mucibei kanuniyesini kararname zirine derç ile tasdik veya bilâtasdik iade eder. Bilâtasdik iadesi halinde müstantik reisin işbu emri tahririsine tebaiyete mecburdur.

Madde 5: Müstantikler beyninde tahaddüs eden tâyini merci ihtilâf atı mensup oldukları bidayet mahkemelerinin mercii istinafi olan mehakim rüesası ve bir bidayet mahkemesi müstantiki ile o mahkemenin mercii istinafi olan bidayet

⁶⁹ TBMM ZC, D.I, C.4, s.432.

⁷⁰ TBMM ZC, D.I, C.10, s.167.

mahkemesi müstantiki meyanesinde deki aynı ihtilâf da keza işbu merci mahkemesi reisi taraflarından ve mercii istinafi muhtelif olan mahkemeler müstantikleri beyindeki bu kabîl ihtilâfat dahi işbu merci mahkemelerinin tabi buldukları istinaf ceza mahkemeleri rüesası tarafından kabili temyiz olmamak üzere hallolunur. Muhtelif istinaf mahakimine tabi kaza veya livalar müstantikleri beyinde tahaddüs eden ihtilâfatın halli heyeti temyiziye istida dairesine aittir.

Madde 6: Müstantikler cinayetle lüzumu muhakeme kararıyla birlikte maznun hakkında gayri muvakkat tevkif müzekkeresi ıstar edeceklerdir. Gerek işbu müzekkereler gerek esnayı tahkikatta verilmiş olan tevkif müzekkereleri ahzı girift ve nakli mevkuף müzekkereleri hüküm ve kuvvetini de haizdirler.

Madde 7: Usulü, muhakematı cezaiye kanunu ile kavanini sairenin işbu kanuna muhalif ahkâmı mefsuhtur.

Madde 8: İşbu kanun tarihi neşrinden muteberidr.

Madde 9: İşbu kanunun icrasına Adliye vekili memurdur.⁷¹

6.Mardin'in Hetik Kariyesinden Musaoğlu İsa'nın Bakiyei Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun

Kanun, adam öldürmekten dolayı 15 yıl kürek cezasına mahkûm edilen Musa Oğlu İsa'nın affedilmesini kararlaştırmak üzere 28.5.1337 tarihinde 37. İçtima birinci celsede müzakere edilmiş,⁷² 6 yıldan beri hapiste bulunan Musa Oğlu İsa'nın beyaz verem hastalığının anlaşılması sebebinden dolayı kalan ceza süresi affedilmiştir. Kanun şu şekilde kabul edilmişti

⁷¹TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.118, s.126.

⁷²TBMM ZC, D I, C.10, s.334.

Madde 1: Katil maddesinden dolayı on beş sene kürek cezasına mahkûm ve altı seneden beri Maden liva hapishasında mahpus Mardin'in Hetek karyesinden Cozi karyeli Musaoğlu İsa'nın «veremi ebyaz» nam gayri kabili tedavi illetle malûl olduğu tebeyyün etmesine binaen bakıyei müddeti cezaiyesi affedilmiştir.

*Madde 2: İşbu kanunun icrasına Adliye vekili memurdur.*⁷³

7.Giresunlu Zınikoğlu Temel'in Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun

Kanun, adam öldürmekten dolayı 15 yıl küreğe mahkûm edilen halen Trabzon hapishanesinde bulunan Zınikoğlu Temel'in cezanının affedilmesini kararlaştırmak üzere 28.5.1337 tarihinde müzakere olunmuş,⁷⁴ savaş sırasında isteğiyle askere sevk edilmiş bazı cephelerde üstün hizmet gösterdiği için ait olduğu kumandanlığınca resmen onaylanmasından dolayı kanunun 6. Maddesine uygun olarak Temel'in kalan cezası affedilmiştir. Kanun şu şekilde kabul edilmiştir.

Madde 1: Katil maddesinden dolayı on beş sene müddetle küreğe mahkûm ve eylevm Trabzon hapishanesinde mahpus bulunan Giresunlu Zınikoğlu Temel 17 rebiyülâhir 1333 ve 19 Şubat 1330 tarihli kanun mucibince seferberlikte talebiyle askere sevk ve muhtelif cephelerde fedakârane ifayi hüsnü hizmet eylediği mensup bulunduğu fırka kumandanlığınca resmen tasdik edilmesine ve hakkındaki hüküm de musaddak bulunmasına binaen kanunu mezburun altıncı maddesine tevfikan merhum Temel'in bakıyei müddeti cezaiyesi affedilmiştir.

Madde 2: İşbu maddei münferidei kanuniye tarihi neşrinden muteberdir.

⁷³ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.125, s.140.

⁷⁴ TBMM ZC, D.I, C.10, s.333.

*Madde 3: İşbu kanunun icrasına Adliye vekili memurdur.*⁷⁵

8.Şûrayı Devletin Memurin Muhakematına Mûtaallik Vezaifinin Sureti İfası Hakkında Kanun

2. 07. 1337 tarihinde 45. İçtima 2. Celse de İkinci Reisvekili Faik Beyefendi Şûrayı Devletin Memurin Muhakematına Mûtaallik Vezaifinin Sureti İfası Hakkında Kanunun müzakersini açmıştır.⁷⁶ Bu konu hakkında söz alan Mahmut Said Bey (Muş); müzakerenin önemine binaen bir an önce sonuçlandırılması için çaba göstermiş ve bu babta müzakerenin kabulü için meclise teklifini sunmuştur.⁷⁷ Mahmut Said Bey'in bu görüşlerine karşılık söz alan Sırrı Bey (İzmit); bu teklifin sunulmasını çok erken bulmuş ve bu meselenin önemini dikkat çekerek öyle hemen karar verilmemesi gerektiğini, Şurayı devlet mi yoksa Şurayı hükümet mi sorusunun cevabının arandığı bir ortamda daha yavaş ve daha dikkatli adımlar atılması gerektiğinin altını çizmiştir.

Yahya Galip Bey (Kırşehir); Sırrı Bey'in görüşlerine destek olduğunu bildirmiş ve müzakere edilen meseleyi sonuçlandırmak adına kalbinin Şurayı hükümetten yana olduğunu söylemiş ve bu yönde görüşlerini bildirmiştir.

Yine bu görüşlere karşı çıkmak adına söz alan Fuad Bey (Çorum) ise; mecliste cereyan etmekte olan bu meselenin bir an önce sonuçlanmasını dile getirerek, sunulan teklifin neticesinde Şurayı Devlet mi olsun, Şûrayı Hükümet mi olsun? Sorusuna cevap aranmasına gerekli görmemiştir. Çünkü Fuad Bey'e göre bu kanunun teşkilindeki maksatın Şurayı Devlet teşkili olmadığını, teşkil olunan heyetin

⁷⁵ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.126, s.141.

⁷⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi 2, C.11, 23 Haziran 1337 Tarihli Kırk Birinci İçtimadan 3 Ağustos 1337 Tarihli Altmışıncı İçtimaya Kadar, 45.İçtima, 2.Celse, Ankara TBMM Matbaası, 1958, s.105.

⁷⁷ TBMM ZC, D. I, C.11, s.105.

memurun muhakemat kanununda Şurayı Devlet Mülkiye Dairesiyle Heyeti umumiyesine taalluk eden ve vazifelere yetkili olan bir heyet olarak görerek Şurayı Devletin teşkil edilmediğini sadece memurun muhakematı kanununun madde mahsusasında Şurayı Devlet Mülkiye Dairesiyle heyeti umumiyesiyle ilgili olan bir heyeti kılmaktan öteye geçmeyen bir mesele olduğunun altını çizmiştir.⁷⁸

Bu sırada söz alan bir mebus bu görüşlere karşı çıkararak; *“bir unvan, bir nam takılacak ona”* diyerek tepkisini dile getirmiştir. Bu sözlere karşılık Fuad Bey; *“işte unvan budur; (Şûrayı Devlet Mülkiye Dairesinin vazifesini ifa edecek olan heyet) dir. Başka Şûrayı Devlet yoktur. O halde başka bir unvan bulunuz efendim”*⁷⁹ diyerek karşılık vermiştir. Yine bu konuda söz alan Hamdi Namık Bey (İzmit), Sırrı Bey’in teklifine karşı çıkmak adına: *“Onun için yalnız Sırrı Beyefendinin buyurdukları, Şûrayı Devlet mi demek, yoksa Şûrayı Hükümet ini demek lâzımdır? Bunu Heyeti Celileniz tâyin eder. Encümen bunda musir değildir”*⁸⁰ diyerek tepkisini dile getirmiştir.

Nafiz Bey (Canik) ise müzakere edilen kanun hakkında yapılan tartışmaları yersiz bulmuş ve meselenin bir an önce çözümlenmesi adına hızlı adımlar atılması gerektiğini vurgulamak adına: *“...mevkii müzakereye konulan bir lâyihai kanuniyenin usulen evvelâ leh ve aleyhinde söz söylenir. Leh ve aleyhinde söz söylenirken kanunun ismi şu mudur, bu mudur? Veyahut bu olması lâzımdır, diye söz söylemek bendenize abestir. Kanunun lüzumundan veya ademilüzumundan bahsetmek lâzımdır”*⁸¹ diyerek görüşlerini bildirmiştir. Hasip Bey ise kanunun teklifini reddetmiş ve bu davranışı şu sözlerle açıklamıştır: *“... Geçende rüfekâdan*

⁷⁸ TBMM ZC, D. I, C.11, s.107.

⁷⁹ TBMM ZC, D. I, C.11, s.107.

⁸⁰ TBMM ZC, D. I, C.11, s.107.

⁸¹ TBMM ZC, D. I, C.11, s.107

bir zat tarafından bir takrir verilmişti. Bu takrirden bilûmum memurin muhakemat ve tahkikatının Adliyyeye tevdi teklif ve talebediliyordu ve takrir Meclisi Âlinizce nazari dikkate alındı, encümene tevdi edildi. Binaenaleyh o mesele bir neticeye iktiran etmeden, Şûrayı Devlet, Şûrayı Millet teşkili cihetine gidilmek doğru değildir. Çünkü memurinin muhakematı o takrirden adliyyeye tevdi edilmiştir”⁸² Tunalı Hilmi Bey (Bolu); “... bahis bir kere açılmış olduğundan bendenize Nafiz Bey biraderimizin teklifi veçhile geriye rüç etmedense devam etmek evlâdır. Evvel emirde mazbata muharriri olmak itibariyle ben Hamdi Beyden bu yolda mütalâat asla memul etmiyordum” diyerek açılan bir meselenin sonuçlandırılması gerektiğinin altını çizmiştir. Devamında ise Hamdi Namık Bey’in cümlelerinde geçen İstanbul Şurayı Devleti lafzına olan tepkisini belirtmek için: “...tamamiyle istanbul Şûrayı Devletinden bahsettiniz. Binaenaleyh burada böyle bir esas olmadığı cihetle bir mazbata muharririnden böyle bir hata sâdır olmamalıydı. Binaenaleyh burada iki dalga arasında kaldım, yalpa vuruyorum, bu mudur sizin encümen mazbatanız?. Yoksa sizin sözleriniz mi encümenin muhasasalayı lefkârı! Mamafih tekrar ederim, encümen mazbatasından ziyade Encümen Mazbata Muharririnin burada encümen mazbatasına muhalif olarak serd ettiği mütalâatın taraftarıyım”⁸³ diyerek görüşlerini belirtmiştir ve akabinde Şurayı Devletin yalnızca Adliye, Mülkiye ve muhakemat dairesini teşkil etmekle yetinmeyeceğini ve mutlak suretle İstanbul Şurayı Devletine uygun bir Şurayı Devletin teşkil edilmesini istemiştir ve sunulan bu teklife, Şurayı Devlet mi denilmeli yoksa Şurayı Ümmet mi denilmeli sorusu ile mesleye yeni bir boyut kazandırmıştır. Devamında ise Devlet kelimesinin önüne, Millet, Memleket, ve Hükümet adı ile üç ünvanın yakıştığını ve Devlette millet, memleket ve onların

⁸² TBMM ZC, D. I, C.11, s.108.

⁸³ TBMM ZC, D. I, C.11, s.108.

müessili olan Hükümet kavramı da dahil olmak üzere Devlet ünvanının hepsini bir arada toplayan bir ön ad olması sebebiyle bu ünvanlardan daha büyük bir anlam teşkil ettiğini şu sözlerle vurgulamıştır: “Çünkü milletten, memleketten, Hükümetten bahsedecek olan daire ancak bu dairedir. Naftaya gidersiniz. O, yalnız nafta işlerinden bahseder. Hükümetin heyeti mecmuasını alınız, mutlak surette Hükümet işlerinden bahsed'er. Kendisine taallük eden işler diye. Fakat Şûrayı Devlete gittiğiniz zaman görürsünüz ki, oraya gelen bir istida katiyen Hükümete taallük etmez. Yalnız memlekete taallük eder. Katiyen millete taallük etmez. Doğrudan doğruya araziye taallük eder. Bittabi sahipsiz araziye. Şu halde Şûrayı Hükümet dersek nakıs olur, Şûrayı Millet dersek katiyen milletin şanı ile mütenasibolamaz. Şûrayı Ümmet de hiç diyemeyiz. Şu halde Şûrayı Devlet demek muktazidir ve katiyet ihtiva etmelidir. Birinci maddeye geldiğimizde demin taraftarı bulunduğum şümüllü Şûrayı Devlet için bir takririm var, takdim ederim ve o vakit izah edlerim.”⁸⁴

Vehbi Bey (Karesi) ise meseleye yeni renk katmak amacıyla “... cereyan Öyle ki, korkuyorum, bu kanun bu defa da uykuya yatmasın. Bendeniz bu kanunun bu tarzda tedvininin aleyhindeyim. Bu, ne Şûrayı Devlet, ne Şûrayı ümmettir, ne de Şûrayı Hükümettir. Bu eski Şûrayı Devlet Kanununda mevcudolan bir heyetin yerine memurin muhakematında ikame edilmesi lâzımgelen bir heyetin meydana getirilmesinde ibarettir. Buna Şûrayı Devlet demekle mânayı sabıkı veya mânayı lügâvisi itibariyle Şûrayı Devletlik vazifesi yapacak değildir”⁸⁵ demiş ve Hasib Bey'in bu konu hakkında sunmuş olduğu teklifini eleştirmek adına; Hasib Bey de buna dair evvelce bir teklifin Adliye Encümenine gittiğinden ve teknil muamelâtın adliyeye gitmesi lâzımgeldiğinden bahsetti. “Hâlbuki biz memurin muhakematı

⁸⁴ TBMM ZC, D.I, C.11, s.108.

⁸⁵ TBMM ZC, D.I, C.11, s.109.

hakkındaki kanunu tadil etmiyoruz. Biz memurin muhakematında cereyan etmekte olan mevcut bir kanunun bir maddesini yerine kaim olacak bir madde tanzim ediyünüz. Eğer memurin muhakematı hakkında buraya yeni bir kanun gelmiş olsaydı, o esas dâhilinde de görüşebilirdik. Biz Memurin Muhakematı Kanununun bir maddesini tadil etmiş oluyoruz ki, itirazları varit değildir ve eğer öyle bir teklifleri var ise bir lâyihai kanuniye yaparak teklif ederler. Binaenaleyh bendeniz bunun bir an evvel müzakere edilip intacedilmesini birçok mağdurlar namına rica ediyorum”⁸⁶ diyerek görüşlerini bildirmiştir.

İktisat Vekili Mahmut Celal Bey (Saruhan)’de Vehbi Bey’i bu sözlerle desteklemiş ve meclisi meşgul eden bu kanunun bir an önce şekil bulması için harekete geçilmesi gerektiği belirtmiştir. Şevket Bey (Sinop)’de gerçekten bu meselenin geçen yıldan beri meclisi işgal ettiğini ve bu kanunun bir yıl önce reddolunduğunu vurgulamış, akabinde reddedilmiş bir meselenin tekrar mevzubahis olmasına karşı çıkıp bu meselenin Şûrayı Devlet meselesi olmadığını belirtmek adına: “*bu, bir Şûrayı Devlet meselesi değildir. Yalnız Memurin Muhakematı hakkındaki Kanunun dördüncü maddesiyle mevaddı sairesinde tâyin olunan ve Şûrayı Devlet Mülkiy'e Dairesine ait bulunan ve sonra onun heyeti umumiyesine aidolan birtakım mevaddm tetkikine ait mesaildir ve bu iki ciheti birbirinden ayırmalıdır”*⁸⁷ sözlerine yer vermiştir ve ardından Vehbi Bey’in görüşlerini desteklemiştir. Mecliste tartışmalar bu yönde devam ederken bir noktadan sonra tartışmalara yeni bir yön vermek adına tekrar söz alan Süleyman Sırrı Bey, Tunalı Hilmi Bey (Bolu)’in yukarıda ki cümlelerinde İstanbul Hükümeti ile ilgili sözlerini gündeme taşıyarak; “*Meclis-i Mebusan İstanbul'da dört ay için içtima ederdi ve*

⁸⁶ TBMM ZC, D.I, C.11, s.109.

⁸⁷ TBMM ZC, D. I, C.11, s.109.

ondan sonra içtimama nihayet vererek Meclissiz kalan bir Hükümet Şûrası olmak lâzım gelirdi. Şu halde müstemir olan bir Meclise karşı başka bir şûranın lüzumu! yoktur. Bendenizce Şûrayı Devletin vazaifi üç, suetle telhis olunabilir” diyerek var olan bir hükümetin yanında İstanbul hükümetinden söz edilmesini yanlış bulmuştur. İşte bu noktada sözlerinin çarpıtıldığına inanan Tunalı Hilmi Bey (Bolu); “Yanlış anlaşılmıştır. Müsaade buyurun, hariçte değil, ben izah edivereyim. İstanbul'dairinden maksadım İstanbul'daki gibi olsun. Yine ona benzer gibi olsun. Fakat yine Meclis dâhilinde olsun, haricinde değil.”⁸⁸

Necib Bey (Ertuğrul) ise meselenin memurlarla olan kısmı üzerinde durmuş ve; “Memurin muhakematmm tetkikatma aidolan evrakı bir mahkemeye verelim. Mesele hallolunsun. Mahkemeler babı adalettir. Derecatı mahâkim bütün efradı ilâsın hukukunu kâfidir. Binaenaleyh, bundan korkmakta mâna yoktur. Memurlar haklı mı, haksız mı? belli olur. Onun için bendeniz lüzumsuz ve kâfi olmıyan sebeplerle teşkilât yapılması taraftarı değilim. Teşkilâtın sarfmazarla memurin tahkikatına ait evrakın mahakimi aidesine tevdiini teklif ediyorum.”⁸⁹ Necib Bey’in bu sözlerine karşılık Mustafa Kemal Bey (Ertuğrul) ise;” Müzakere kâfidir, Reis Bey rica ederim, takriri reye koyunuz da mesele bitsin, sonra başka bir şekil alacak, binlerce memurin sürünecek yine”⁹⁰ diyerek karşılık vermiştir. Hakkı Hami Bey (Sinop)’de teklifin mecliste reddolunmaması gerektiğini belirtmiş ve memurlara karşı adaletti davranılması adına şu sözleri dile getirmiştir; “Zavallı memurinin haklarındaki muamele ve ittihaz olunacak karar iki - üç ay tehir ediliyor. Bu suretle acaba rica ederim bu hususta memurini düşünmek lâzımdır. Hukuku hazineyi de düşününüz. Efendiler bir buçuk seneden beri tahtı muhakemede birçok ihtilâsa yapanlar

⁸⁸ TBMM ZC, D. I, C.11, s.110.

⁸⁹ TBMM ZC, D. I, C.11, s.111.

⁹⁰ TBMM ZC, D. I, C.11, s.111.

var. Bundan ne alacaksınız? Vaktiyle bunlara bir merci gösterin. Hakikaten masum olanlar beraet etsin ve masum olmiyanlar cezasını çeksın ve şu suretle hak yerine gelsin. Bu itibarla bu kanunun reddi katiyen doğru değildir. Ve Şûrayı Devleti teşkil edeceğiz, tarzında mütalâa yürütmek de zaittir. Çünkü Meclisi Âliniz bunu reddetmiştir. Onun için heyeti umumiyesi hakkında müzakerenin kifayetine karar verilsin ve maddelere geçilsin.”⁹¹ Nitekim Hakkı Hami Bey’in bu teklifi oya sunulmuş ve çoğunluğun oyunu alarak kabul edilmiştir. Ardından kanuna verilecek ad üzeine yeni tartışmalar yaşansa da maddelere geçilmesine üzerine karar kılınmıştır. Birinci madde okunmuş ve ardından söz alan Nafiz Bey, bu maddede ki bazı noktaların üzerinde durmuş ve; “Yalnız; Dahiliye Encümeni mazbata ve lâyihasında birinci maddesinin şeklinde bâzı noktalarını bendeniz muvafık bulmuyorum. Bu muvafık bulmadığım cihet: Heyetin veyahut memurin muhakematı hakkındaki evrakı tesbit edecek bu encümenin sureti intihabıdır. Dahiliye Encümeni, intihabın Adliye ve Dahiliye encüm enlerince icrasını ve Heyeti Umurniyeye aid olan vezaifin de bu iki encümenin heyeti umumiyesinde rüyet edilmesini teklif ediyor. Bendenize bu muvafık değildir” diyerek üzerinde durduğu bu noktalara olan tepkisi dile getirmiş ve bu encümenlerde birçok evrakın bulunduğunu yani bu encümenlerin zaten yoğun olduklarının altını çizerek bu heyetin encümenlerin azay-ı kiram tarafından değil, Heyet-i Umumiye tarafından seçilmesini teklif etmiştir.

Hakkı Hami Bey (Sinop) ise meseleyi Dâhiliye Encümeni’nin birinci maddesiyle Adliye Encümeni’nin birinci maddesini karşılaştırarak başlamış ve ardından ; “Dâhiliye Encümeni; Memurin Muhakematı hakkındaki Kanunu muvakkatin vazai fi dokuz kişilik bir heyete mevdudur, diyor. Adliye Encümeni yedi kişilik bir heyete veriyor. Dâhiliye Encümeni Mazbata Muharriri Bey heyeti

⁹¹ TBMM ZC, D. I, C.11, s.114.

uraumiyesi hakkında söz söylerken, biz bunu yedi kişiden dokuz kişiye iblâğ ettik, müterakim evrak vardır, binaenaleyh bunlar yedi kişi ile çabuk çıkmaz, dokuz kişiye iblâğ edersek çabuk elden çıkarılır, buyurdular. Beridenizce, bilâkis âza tekessür ettikçe işlerin daha ziyade akamete mahkûm olacağını söylemek zaruretinde kalıyorum. Bugün on beş kişilik bir encümen müzakcratı tetkik edilecek olursa nısf azanın güç yetiştği görülür. Bu dokuz kişilik encümen ki nısfından bir fazlasıyla müzakere yapması zaruridir”⁹² diyerek aza sayısını arttırmakla işlerin daha hızlı yürütülemeyeceğini, yedi kişilik bir encümenin yapacağı işin dokuz kişilik bir encümenin yapacağı bir işten daha fazla olacağını yani bir komisyonda, bir encümende aza sayısının artması demek işlerin daha çabuk yapılacağı anlamına gelmeyeceğini vurgulamıştır. Hakkı Hami Bey’in bu sözlerine karşılık yerinde duramayan Ali Süruri Efendi (Karahisarî Şarkî); “Demek ki, encümen dokuz kişiden terekübederse 5 kişi ile müzakere edilecek ve beş kişi de böyle mühim bir vazife için çok değildir. Yedi kişi olursa dört kişi ile müzakere edilecek, fakat beş kişi olması daha muvafıktır Binaenaleyh Dâhiliye Encümeninin bulduğu şekil, yani dokuz kişi her veçhile evfaktır.”⁹³ Diyerek Hakkı Hamdi Bey’in görüşlerini eleştirmiştir. Süleyman Sırrı Bey (Yozgad) ise; “... azanın yedi veya dokuz olmasının esbabı, evrakın daha seri ve fazla miktarda elden çıkarılması maksadına müptenidir”⁹⁴ diyerek Ali Süruri Bey’i, görüşlerin çürütmek istemiş ardından maddenin kabul edilmesini rica etmiştir.

4.7.1337 Tarihinde Reissânî Dr. Adnan Beyefendi açılan oturumun 1.celsesinde Şûrayı Devletin Memurî Muhakematına Müteallik Vezâifinin Sureti İfâsı Hakkında Kanununun müzakeresi bitmiş ve bu kanunun birinci maddesine ilişkin

⁹² TBMM ZC, D. I, C.11, s.115.

⁹³ TBMM ZC, D. I, C.11, s.116.

⁹⁴ TBMM ZC, D. I, C.11, s.119.

tadil takrirler okunmuş ve neticede kanunun birinci maddesine yönelik tadil teklifleri kabul edilerek Beş saat sonra yapılacak olan ikinci celseye ertelenmiştir. Ancak kanunun; ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı maddeleri kabul edilmiştir. Bu celsede söz alan Tunalı Hilmi Bey (Bolu); “*Kanunun metnine dair söz söyleyecektim ve yine söylemek hakkımdır. Çünkü kanunun metni yanlışdır, arz edeceğim. Bunda büyük bir yanlışlık var, bu yanlışlık Türkçeye züldür*”⁹⁵ diyerek maddeye olan tepkisini ortaya koysa da çoğunluk maddenin birinci maddesini kabul etmiştir.

Madde 1: Memurin muhakematı hakkındaki kanunu muvakkatindördüncü, altıncı, sekizinci, dokuzuncu, onuncu maddelerinde muharrer Şûrayidevlet Mülkiye dairesine ait vezaiif Büyük Millet Meclisi Heyeti Umumiyesince Meclis âzası meyanından müntahap dokuz zattan teşekkül eden Memurin muhakematı encümeni ve mezkûr kanuna tevfikan heyeti umumiyesine ait vezaiifte yine Meclisin Heyeti Umumiyesince ayrıca müntahap on beş zattan mürekkep Memurin muhakematı heyeti taraflarından ifa olunur. İşbu encümen ve heyet altı ayda bir yeniden intihap olunur. Eski âzanm tekrar intihabı caizdir. Mezkûr encümen ve heyetin ittihaz ettikleri mukarrerat Meclisin tasdikına iktiran etmez.

Madde 2: Mezkûr heyetler içlerinden bir reis intihap ederler.

Madde 3: İşbu heyetler nısfından bir fazlasiyle akdi içtima ve ittihazı karar eder. Tesavii âra vukunda reisin bulunduğu taraf tercih olunur.

Madde 4: İşbu heyetlerin vezaiifi tahririyelerini ifa etmek üzere biri başkâtip unvaniyle bin beş yüz, diğeri ikinci kâtip namiyle bin kuruş maaşla iki muvazzaf kâtip tâyin olunur.

⁹⁵ TBMM ZC, D. I, C.11, s.136.

Madde 5: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyühükümdür. Tarihi mezkûre kadar rüyet olunmıyan mesail dahi işbu kanuna tevfikân ikmal edilecektir.

*Madde 6: İşbu kanunun icrasına Büyük Millet Meclisi memurdur.*⁹⁶

9.Hâkimi Münferit Kanununun Bazı Mevaddını Muaddil Kanun

11.7.1337 tarihinde 49. İçtima 1.celse Reisisani Doktor Adnan Beyefendi Hâkimi Münferit Kanununun Bazı Mevaddını Muaddil Kanununu müzakereye açmıştır.

İlk sözü alan Adliye Vekili Refik Şevket Bey (Saruhan) Bey; *“Bendeniz her kazada, her livada ve her vilâyet merkezinde ve hattâ bâzı ne vahide ve memleketin ve ahalinin ihtiyacatiyle mütenasip adliye teşkilâtı yapmak için lâzımgelen masrafın defaten tesviyesi imkânından sarfı nazar bu teşkilât için lâzımgelen zevatın defaten bulunması imkânsızlığı karşısında böyle amelî bir kanunun defaten tatbik edilemeyeceğini nazarı dikkate alarak Heyeti Muhteremeye bir sureti hal arz ediyorum. Ve Rica ediyorum. İsteddiğimiz nokta budur, efendim. Takibettiğimiz noktai nazar az adamla çok iş görmek, çok işi olan yere çok adam tâyin etmek, ve sonra Meclisin muhtelif celesatında adliyemizde esas olarak kabul edilen hâkimi münferit teşkilâtına doğru tedrici gitmekten ibarettir”* diyerek her ilde ve ilçede ayrı bir adliye teşkilâtı kurulmasının masraflı olacağı sebebiyle az adamla çok iş görebilmek için hâkimi münferit kanunun çıkarılarak tek hakimlelerle bu işin halledilebileceğini söyleyerek kanunun kabul edilmesini istemiştir.⁹⁷

Refik Bey (Konya); *“Memleketimizde mevcut teşkilâtı adliye bugünkü ihtiyacı adlîyi temine kâfi değildir. Fakat bugün böyle mutlak bir surette verilecek salâhiyet*

⁹⁶TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.181, s.146.

⁹⁷TBMM ZC, D.I, C.11, s.225

olabilir ki, bize bugünkü teşkilâtı da aratır. Onun için daha evvelce teşkilâtı adliye hakkında verilen kanun esaslı bir surette Adliye Vekâleti tarafından tetkik olunup Meclise arz olununcaya kadar elde mevcut kavanine tevfikan salâhiyetinizi tevsie encümen taraftardır, dedik ve bu noktai nazar üzerinde ittifak ettikten sonra Heyeti Celilenize arz edilen esasat tesbit olundu”⁹⁸ diyerek ülkede bulunan mevcut teşkilatın ihtiyacı karşılamadığını söylemiş, kanunla verilecek yetkilerin bugünkü teşkilatın gücünü daha da arttıracacağını söyleyerek bu kanunun adliye vekâleti tarafından tetkik edilip kavanine uygun olarak encümente belirlenmesini istemiştir.

Refik Bey sözlerine devam ederek şunları söylemiştir; *“kanunun ikinci maddesinde tasrih olduğu veçhile hâkimi münferit teşkilâtı yapılan yerlerde, hâkimi münferit teşkilâtının diğer yellerde tatbikine intizar edilirse hem vakit geçecek ve hem de bunu yapmaya Adliye Vekâleti, bütçesi dâhilinde imkân görmeyecek. Biz diyoruz ki, Adliye Vekâleti hâkimi münferit teşkilâtı olmayan kazaların merbutu olduğu merkezde hâkimi münferit kanununa tevfikan bir istinaf mahkemesi yapar. Biliyorsunuz ki, hâkimi münferit kanununa tevfikan istinaf mahkemelerinde iki âza, bir reis, iki âza mülâzimi vardır. Halbuki eski Teşkilâtı Adliye Kanununa tevfikan istinaf mahkemelerinde dört âza, bir reis, iki âza mülâzimi vardır. Burada Adliye Vekâleti kendisine verilen şu salâhiyetle iki azaya verilen parayı tasarruf edecek ve bununla acilen teşkiline lüzum gördüğü mahallerde gerek hâkimi münferit teşkilâtına tevfikan, gerek eski Teşkilâtı Adliye Kanununa tevfikan diğer vazifeler ihdas edilecek. Bu itibarla bizim öyle yerlerimiz vardır ki, henüz polis komiseriyle idare olunuyor. Yani polis komiseri müddeiumumîlik vazifesini yapıyor. Bunu tafsile lüzum görmüyorum. Bu salâhiyeti, bu ikinci madde ile tasrih olunan salâhiyeti, Adliye Vekâletine vermeye encümeniniz mecbur olmuştur. Arz ettiğim*

⁹⁸ TBMM ZC, D.I, C.11, s.227.

gibi, bu mecburiyet de bu kanunu vaz'ı ve tesbit eden yine Heyeti Celilenizin vâki olan birçok müzakerelerindeki temayülâti umumiyesinden aldığı ilhamdır. Bu itibarla kabulünü teklif ediyorum.”diyerek Hakimi Münferit Teşkilatı uygulandığı yerlerde ve Hakimi Münferit Teşkilatının uygulanmadığı diğer yerlerde de bu teşkilatın uygulaması beklenilirse hem vakit geçeceğinden hem de bunu yapmaya adliye vekaletinin bütçesi dahilinde imkan olmadığından bahsederek, Adliye Vekaleti'nin hakimi münferit teşkilatı olmayan kazaların bağlı olduğu merkezlerde hakimi münferit kanununa uygun olarak bir istinaf mahkemesi teşkil ettiğini, Hakimi Münferit Kanununa uygun olarak istinaf mahkemelerinde iki aza, bir reis, iki aza mülazimi olduğunu, ancak teşkilatı adliye kanununa uygun olarak istinaf mahkemelerinde dört aza, bir reis, iki aza mülazimi olduğunu, burada adliye vekaleti kendisine verilen bu yetkiyle iki azaya verilen parayı tasarruf edecek ve bununla gerekli gördüğü mahallelerde gerek Hakimi Münferit Teşkilatına uygun olarak gerek eski teşkilatı adliye kanununa uygun olarak diğer vazifeler meydana geleceğini söylemiştir. Memlekette bazı yerlerin polis komiserleriyle idare edildiğini polislerin buralarda savcılık vazifesini yaptığını söyleyerek kanunun kabul edilmesini teklif etmiştir.⁹⁹

Abdulkadir Kemali Bey (Kastamonu); *“Efendiler bidayet mahkemesi üç kişiden mürekkep iken onun vazifesini bir kişilik hâkimi münferide tevdi etmekle meselenin hallolunmuş olacağını zannetmek hatasına düşmemek âzımgelir. Yani tebdili lâzımgelen şey, hâkimi müçtemi mevcudunun bire tenzili değildir, mesele, onların ellerinde bulunan kavanindeki noksaniyi izale etmek ve hâkimin kendisine müracaat vâki olduğu zaman o müracaatı süratle hallederek neticesini süratle, davacıya haklısın veyahut haksızsın diye söylemek mevkiinde bulundurulmasıdır.*

⁹⁹ TBMM ZC, D.I, C.11, s.227.

Yoksa böyle bir Iradei Seniye ile binlerle hâkim yapıvermek, binlerce masum ve mazlumların cahil hükkâm elinde gözyaşı dökmesine sebebiyet verecektir. Ve bunun da günahı maalesef esaslı tetkikat yapmayan bizlere terettübedecektir”¹⁰⁰ diyerek mahkemelerdeki kişi sayısının azaltılarak meselenin halolmayacağını söylemiş meselenin ancak kanundaki eksiklerin düzeltilerek mahkemeye müracat eden kişilere doğru tespitlerde bulunarak haklı ve haksız ortaya koyabilmenin önemli olduğunu vurgulamış ve kanunun bu yönüne dikkat çekmiştir.

Abdülkadir Kemali Bey sözüne devam ederek; kendilerinden önceki hükümetin teşkilatıyla ilgili olanların Hakim Münferit konusunda fayda görselerdi bu kanunu çoktan genişletirlerdi. Ancak Edirne’de memleketin en önemli hakimlerini seçtiklerinde bile başarılı olamamışlardır. Nasıl ki Bitlis ve Van da başarılı olsun diyerek kanunun reddini istemiştir.¹⁰¹

Hakkı Hami Bey (Sinop); Hâkimi münferit kanununa uygun olarak bazı yerlerde bir hakimle gereği kadar muavin bulunuyor bu kanun kabul edildiği zaman bu muavinler bulunmayacaktır. Ancak muavinlerin bulunmasındaki amaç hakim hastalanır yada başka bir sebepten dolayı görevini yerinde yetiremezse işin geri kalmaması için muavin o vazifeyi yerine getirebilir. Ancak kanunun kabulü ile muavinlerin kaldırılması istenmiştir diyerek kanunun reddedilmesini istemiştir.¹⁰²

Vehbi Bey (Karesi); “*Adliye Vekili esasen istediği yerde hâkimi münferit teşkilâtı yapmaya kanun ile salâhiyettardır. Mevcut teşkilâtı ifa edip de hâkimi münferit teşkilâtını ikame etmek için bizden salâhiyet istemiyor. Esasen o salâhiyeti mevcuttur. Ve nitekim birinci maddenin ilgası da o salâhiyetin esasen mevcud olduğu dolayısıyla yapılmıştır. Binaenalyeh bu maddede bugün hâkimi münferit suretiyle*

¹⁰⁰ TBMM ZC, D.I, C.11, s.228.

¹⁰¹ TBMM ZC, D.I, C.11, s.229.

¹⁰² TBMM ZC, D.I, C.11, s.232.

teşkilât yapılmış olan yerlerin memurları açıkta kalmış. Ve bendeniz zannediyorum ki, buna bilhassa saik olan odur. Ve o kazaların mercii istinafi olmak üzere raptedebilmeye Adliye Vekili salâhiyettardır”¹⁰³ diyerek kanunun aynen kabulünü istemiştir.

Kanun maddeleri okunduktan sonra kabul edilmiştir.¹⁰⁴ Kanun şu şekildedir;

Madde 1: Hâkimi münferit kanununa tevfikân teşekkül eden istinaf mahkemesine işbu mahkemenin teşkilâtsiz kalan mülhakatı veyahut hâkimi münferit teşkilâtı haricinde teşekkül eden istinaf mahkemelerine hâkimi münferit teşkilâtı gören mehakimi iptidaiyeyi rapta Adliye vekili salâhiyettardır.

Madde 2: İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 3: İşbu kanunun icrasına Adliye vekili memurdur.¹⁰⁵

10.Darülharpte Hüsni Hizmet ve Yararlık İbraz Eden Mahkûminin Müddeti Mahkûmelerinin Affına Dair Kanun

14.7.1337 tarihinde 50. İçtima 2.celse Reisisani Dr. Adnan Beyefendi Darülharpte Hüsni Hizmet ve Yararlık İbraz Eden Mahkûminin Müddeti Mahkûmelerinin Affına Dair Kanununu müzakeresini açmıştır.

Vehbi Efendi (Konya); affın her halde iyi bir şey olduğunu söylemiş ancak cinayet işleyip de askere gittikten sonra bu kişilerin affedilmesinin, öldürdükleri şahısların aileleri açısından da düşünerek bu affın doğru olmadığını belirtmiştir. Bu sebeple cinayet gibi büyük suç işleyenlerin böyle affedilerek onların şımartıldığını dile getirmiştir.¹⁰⁶

¹⁰³ TBMM ZC, D.I, C.11, s.261.

¹⁰⁴ TBMM ZC, D.I, C.11, s.261.

¹⁰⁵ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.134, s.149.

¹⁰⁶ TBMM ZC, D.I, C.11, s.264.

Yasin Bey (Gaziantep); “Efendim, bu harekâtı milliyede bâzı yerlerde hapisler bırakılmıştı. Bunlar hakikaten gâvurlara kurşun atanlar ve bunlardan ölenler pek çoktur. Ben böyle mahkûmların affedileceği hakkında müzakere ediyoruz zannediyordum. Harbi Umuminin tevliedettiği ve son derece şayanı tetkik bulunan bu ve emsali eşhasın Mecliste bilâkaydüşart herçebadabat atlarının kabul edilmesini bendeniz tarih noktai nazarından doğru görmüyorum. Bir defa falan oğlu falan, falan cephede iyi hizmet etmiş diye bize bir vesika ibraz edecek yoktur. Meçhul üzerine şunu bunu affedelim, demek hiç, doğru değildir, bendeniz bu Harbi Umumiye taallûk eden bu meselenin bu Mecliste mevzuumuzakere olmasını hiç arzu etmiyorum. Ve kanunun hemen ref’ini teklif ediyorum” diyerek kanunun aleyhinde olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁷

Hasan Basri Bey (Karesi); Affedilen bazı şahısların cephelerden kaçıp dağlarda eşkiyalık yaptıklarını bu sebeple bu konunun iyice tetkik edildikten sonra karar verilmesi gerektiğini dile getirerek şunları söylemiştir; “Cepheden avdetlerinde dağa çıkmak suretiyle zavallı milletin malı ile namusu ile hayatı ile oynayan birçok eşirranm bulunduğunu biliyorum ve bunlardan bilhassa dairei intihabiyemdeki Gönan, Manyas muhiti ahalisinden olanların bazılarının esamisini burada sayabilirim. Hatta bu kabil kimseler bugün bile Yunan'a hizmet ediyor. Rica ederim af meselesinde böyle semahat göstermeyelim. İyi tetkik edelim. Eğer içlerinde ekseriyet şayanı af ise o zaman affedelim. Değilse tetkik edelim. Bunları af etmek suretiyle milletin başına tekrar bir belâ getirmiş olmayalım.”¹⁰⁸

Behçet Bey (Kangırı); Kanunla ilgili olarak arkadaşından duyduğu bir olayı anlatarak kanunun aleyhinde olduğunu şu sözlerle dile getirmiş ve kanunun reddini

¹⁰⁷ TBMM ZC, D.I, C.11, s.266.

¹⁰⁸ TBMM ZC, D.I, C.11, s.267.

teklif etmiştir; “Bir fiilî şeni icrası zımında birinin pederini veya amcasını katleden kimse bu kanuna tebaan hapisaneden eline silâh verilip de çete olmak üzere gönderildi. O adam hapisaneden çıkıp da orduya girdiği zaman o kızın babasına veyahut amcasına bir telgraf verdi. Dedi ki: Şu kadar lira falanca vakte kadar gönder bana, aksi takdirde ben hapisaneden çıktım ve illâ seni de mahvederim. O para gelmediği için gitti, ikinci bir vak'a daha ihdas etmiş oldu. Aynı suretle işte bugün affetmek hususunda kanun vaz'etmek arzu ettiğimiz eşhas bu kabîl eşhastır. Bunların heyeti içtimaiye arasında ikide bir naili af olarak tezyidi cüretlerine sebebiyet vermek, bizim için katiyen lâyük değildir. Binaenaleyh bu kanunun tamamiyle reddini teklif ediyorum.”¹⁰⁹

Hakkı Hami Bey (Sinob); “Efendim, bir defa gerek cünha ve gerek ciniyetle mevkuf ve mahkûm olanlardan -Behçet Beyefendinin buyurdıkları gibi - hakikaten cepheye gitmek için değil, belki eline bir silâh geçirerek hasmından intikam almak için hapisaneden çıkıp eline silâh geçirir geçirmez dağlara çıkanlar var ve bunlar ekseriyeti teşkil ediyor, cepheye giderken firar edenler var. Ve cepheye gittikten sonra firar edenler var. Fakat bizim aflarını istediğimiz bunlar değildir. Fakat maatteessüf bizim aflarını istediğimiz bu adamlar olmamakla beraber Hükümet bunları affetmiştir. Bunlar affediliyor, dışarıda gezdikleri halde, hakikaten Hükümetin, tevdi ettiği vazifeyi sonuna kadar namuskârane ifa edenler ve vazifesini ifa edip kıtasından birer terhis tezkeresini alıp, ben vazifemi ifa ettim, binaenaleyh Hükümetin vaadi veçhile şu vazifeme mükâfat olmak üzere bakiye müddeti cezaiyenin affi icabeder diye Hükümete müracaat edenleri içeriye tıktılar. İşte bu adamlar müracaat etmişlerdir. Ve. bu adamların müracaatı üzerine biz böyle bir kanun kabulünü zaruri gördük. Behçet Beyefendinin ve sair bu kanunun aleyhinde

¹⁰⁹ TBMM ZC, D.I, C.11, s.269.

bulunan zevatı kiramın müdafaa ettikleri eşhas maatteessüf bugün dışarda serbest geziyor ve bugün bu kanunda afları teklif edilen ve hakları temin edilecek olanlar cephede namuskerâne bir surette ifayı vazife ederek elinde tezkeresiyle memlekete gelip Hükümete: İşte ben vazifemi ifa ettim. Siz beni affedecektiniz diye müracaat ettikten sonra hapse atılmışlardır. Binaenaleyh o adamlar için müracat edilmiştir. Yoksa bunların haricinde bir fert yoktur. Onun için efendiler, bir zarureti adliye vardır. Ya Heyeti Celileniz bu kanunu kabul edecek veyahut 1330 tarihindeki kanunu ilga edip de o kanunlardan istifade edenleri yani eski mahkûmiyetlerini veyahut hakkındaki tahkikatın ikmali ile neticesine kadar; bunlar hakkında muamele ifası için takibatı kanuniye icrasını ya emir ve yahut bu kanunu kabul edecektir. İşte kanun bu zaruret karşısında kabul edilmiştir. Hakikat te bundan ibarettir ve arz etmek istediğim budur. Adalet de bunu icab eder. Rica ederim, şekavet icra etmişler, bilmem ne etmişler diye hissiyatı tahrik edip de ortada bulunan bir hakkı kanuniyeyi refetmek suretiyle birçok kimselerin mağduriyetine sebebiyet vermiyelim” kanunun lehinde görüşlerini bildirmiştir.¹¹⁰

Reis müzakereyi kâfi görmüş maddeler okutulmuş ve kabul edilmiştir.¹¹¹

Kanun şu şekildedir;

Madde 1: Cinayetle maznun ve mahkûm ve cünhadan dolayı maznunen mevkuf ve mahkûm olupta Mükellefiyeti askeriye kanununa ve darülharbe gidecek eşhasın tecili takibat ve muhakematma dair olan 19 Şubat 1330 tarihli kanuna tevfikân seferberliğin ilâmından mütarekenin akdi tarihine kadar askere alman ve o tarihe kadar askerde bulunmaları dolayısıyla her ne suretle olursa olsun mukaddema

¹¹⁰ TBMM ZC, D.I, C.11, s.269-270.

¹¹¹ TBMM ZC, D.I, C.11, s.274.

işledikleri cürümden dolayı haklarında takibat icrası tecil olunan eşhas hukuku şahsiye ye hael gelmemek şartıyla affolunmuşlardır.

Madde 2: İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 3: İşbu kanunun icrasına Dahiliye ve Adliye vekilleri memurdur.¹¹²

11.Nüfus Vukuatının Altı Ay Müddetle Cezayi Nakdiden Mafuviyetine Dair

Kanun

4.7.1337 tarihinde 46. içtima 2. celsede Reisisani Doktor Adnan Beyefendi Nüfus Vukuatının Altı Ay Müddetle Cezayi Nakdiden Mafuviyetine Dair Kanunun müzakerelerine başlanılmıştır.

Kanun ilk olarak iki ay süreyle çıkarılmasına karar verilmiş ancak sonra teklif üç aya çıkarılmıştır. Daha sonra Reşit Ağa (Malatya)'nın teklifiyle kanun altı ay olarak kabul edilmiş ve kanun maddeleri okunulmuştur. Reye 178 kişi katılmış, 169 kişi kabul, 4 kişi ret, 5 kişi müstenkif. Binaenaleyh dört redde karşı kanun 169 rey ile kabul edilmiştir.¹¹³ Kanun şu şekildedir;

Madde 1: Her vilâyet ve müstakil livada resmî ve hususi gazetelerle ve gazete bulunmayan mahallerde mûtat veçhile vuku bulacak ilân tarihinden itibaren altı ay zarfında ihbar olunacak nüfus vukuatından cezayi nakdî alınmayacaktır. Bakayada kalmış olan cezayi nakdiler de mafudur.

Madde 2: Bu altı ay zarfında her mahalle ve karyenin imam ve muhtarı bu karye dâhilinde vukua gelipte henüz tescil olunmamış tevellüdat, vefiyyat, münakehat ve talâk vukuatına ait ilmühaberlerini bittakip tanzim ettirip nüfus idarelerine vermeğe mecburdurlar.

¹¹² TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.135, s.150.

¹¹³ TBMM ZC, D.I, C.11, s.280-285.

*Madde 3: İşbu kanunun ahkâma Dâhiliye ve Adliye vekilleri memurdur.*¹¹⁴

12.Boduroğlu Ahmet'in Müddeti Bakıyei Makkûmiyetininin Affına Dair Kanun

Kanun, adam öldürmekten dolayı 15 yıla mahkûm edilen Boduroğlu Ahmet'in affedilmesini kararlaştırmak üzere 27.8.1337 tarihinde 67. İçtima birinci celsede müzakere olunmuş,¹¹⁵ cezası hastalık ve yaşlılıktan dolayı affedilmiştir. Kanun şu şekildedir.

Madde 1: Katil maddesinden dolayı on beş seneye mahkûm ve Kastamonu hapisanesinde mahpus bulunan Boduroğlu Ahmet'in tahakkuk eden maluliyet ve şeyhuhatma mebni müddeti bakıyei mahkûmiyeti affedilmiştir.

*Madde 3: İşbu kanunun İcrasına Dahiliye ve Adliye vekilleri memurdur.*¹¹⁶

13.Kanunu Cezanın 242 ve 243 ncü Maddelerim Muaddil Kanun

1.9.1337 tarihinde 69. İçtima 1.celsede Reisisani Adnan Beyefendi kanunu cezanın 242 ve 243ncü maddelerinin muaddil kanunun müzakerelerinin açmıştır.

Söz alan Mehmed Şükrü Bey (Karahisarısahip); “*Encümen teklif ettiği maddede bir aydan altı aya kadar hapis cezası diyor. Malumâlinizdir ki, bizim memleketimizde kumar oynayanlar iki kısımdır. Bir kısım yüksek mevkilerde bulunanlar, sosyete mensubolanlar, diğer bir kısım dahi ufak kısımlardır ki; onlar ekseriya ufak mahallerde, kahvelerde ve sairede on kuruş, yirmi kuruş, bir liraya kadar oynarlar. Büyük zenginler ise pek yüksek paralarla kumar oynamaktadırlar. Bunlara verilecek bir aydan altı aya kadar ceza ve mahkûmiyet, onların mevkiine*

¹¹⁴ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.136, s.151.

¹¹⁵ TBMM ZC, Devre I, İçtima Senesi 2, C. 12, 4 Ağustos 1337 tarihli Altmış Birinci İçtimadan 22 Eylül 1337 tarihli Sekseninci İçtima kadar, 67. İçtima, 1. Celse, Ankara TBMM matbaası, 1958, s. 89.

¹¹⁶ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.146, s.171.

nazaran az değildir. Mevkii içtimailerini altüst edecektir. Bu ceza, memuriyeti üzerinde, ticareti üzerinde mühim bir âmil olacaktır. Bu itibarla Adliye Encümeninin, Kanunu Cezanın 242 ve 243 ncü maddelerinin tadili suretiyle teklif etmiş olduğu şey gayet iyidir ve muvafıktır. Diğer okunan lâyihai kanuniyenin reddi ve esas olmak üzere bunun müzakeresini teklif etmekle beraber şurasını da arz etmek isterim ki: Piyango keşidesi hakkında mevzu bir usul vardır. Her kes piyango keşide edemez. Keşide edilmek için bir kanun vardır, o kanun mucibince zaten mercii aidine müracaat edilir. Binaenaleyh o teklif gayrivârittir. Onun için Heyeti Umumiyeden şunu talebederim ki, Adliye Encümeninin teklifi kabul edilsin, Diğer teklifler kabul edilmeyerek beyhude münakaşa kapısı açılmasın. Çünkü bu teklifte daha birçok şeyler var ki, iskambil kağıdı sokmamak, tavla zarı sokmamak ve saire... Esasen bunlar bizce kabul edilmiştir. Gümrük tarifesi hakkındaki Kanunda dahi zikredilmiş ve kanunu mahsus yapılmıştır. Bunların şimdi burada zikredilmesi tabiatıyla zaittir”¹¹⁷ diyerek kanunun lehinde olduğunu belirtmiştir.

Cavid Bey (Kars); “Efendim, malûmâliniz kumar hastalığı memleketimizde ta küçükten başlar; ufacık çocuklardan başlar ve münhasıran zar ve iskanbil kâğıdı oynamak suretiyle değil, bunun daha birçok safahatını mektep sıralarında gördük. Bunlar hakkında ne kadar tazyik yapılsa başa çıkılamamıştır. Asıl mâruzâtım; öteden beri Ceza Kanununda mevcudolan kumar hakkındaki maddeyi tatbikte izhari aczediyoruz; beceremiyoruz. Çünkü tatbik edecek kimseler oynuyor. Bir memlekette vali, mutasarrıf, jandarma kumandanı, polis müdürü eğer kumar oynarsa memlekette diğer halkın kumar oynamasına mâni olmak iktidarı kalmaz. Mâruzâtım budur ki; kumar ile iştigal eden Hükümet memurunun, zabitanın göreceği ceza, avamın cezasından daha ağır olmalı. Bu kumarı oynayan bir memur hizmeti Hükümette bir

¹¹⁷ TBMM ZC, D.I, C.12, s.121.

daha istihdam edilmemeli ki, her memur ve herkes mevkiini, şerefini bilsin. Mâruzâtım budur”¹¹⁸ görüşlerini bu şekilde dile getirerek bu kanunun uygulayıcılarının da kanuna aykırı davrandıklarını belirtmiş ve bu kişilere daha ağır cezalar verilmesini talep etmiştir.

Kanunun 1. Maddesi okunmuş, madde kabul edilmiştir. İkinci madde okunmuş ve müzakereye geçilmiştir. Söz alan Vehbi Efendi (Konya); “*Efendim, şimdi yapmış olduğumuz Men'i kumar Kanunu ile men'i piyango beyinde, fark nedir? O da kumarın aynıdır! Piyango da şer'an memnudur. Şer'an memnu olan bir şeyi Hükümetin mezuniyetiyle toplamak hürmeti katiye ile haramdır. Onda nema da olmaz, bereket te olmaz, nasıl kumarı men etmiş isek Hükümetin piyangoyu da men etmesi lâzımdır. Hükümet her şeye müsaade ediyor. Onun için bu hali iktisabetmişizdir. Hükümet biraz yola gelsin. Doğru yapsın ve bereket olsun, halk da istifade etsin, millet de istifade etsin. Hükümet müsaade etmekle haram olan şeyin helâl olması lazım gelir mi? Elbette lâzım gelmez. Binaenaleyh kumar için yapılan kanunla bu kanunun hiçbir farkı yoktur*”¹¹⁹ diyerek piyango'nun da kumardan bir farkı olmadığını onun da yasaklanması gerektiğini sözleriyle dile getirmiştir.

Vehbi Bey (Karesi); “*Burada düşünülecek nokta, bu bildiğiniz kumar nevinden olan piyango değildir. Bu hangi bir memlekette mektep yaptıracaksınız veya bir müessesesi ziraiye meydana getirecekseniz, buna âmmenin iştirakidir. Ve buna iştirak edenlerin lalettayin mükâfata mazhar olmasıdır. Bu piyango herkesi o hayıra iştirak ve tergib içindir. Diğerleri gibi Zeydin veya Amrın bilâsâ cebini doldurmak kabilinden olacak olan kumar değil, belki memleketin hayrına yarıyacak,*

¹¹⁸ TBMM ZC, D.I, C.12, s.122.

¹¹⁹ TBMM ZC, D.I, C.12, s.130.

vatanın menfaatine, Heyeti Umumiyenin iştirakinden ibarettir” diyerek kanunun lehinde bir tuttum sergilemiştir.

Haşım Bey (Çorum); “Ulemadan Vehbi Efendi Hazretleri; bu Meclisi Muhteremeye karşı, ahkâmı şeriyeye münafi kanun yapılıyor, caiz değildir, buyurdular. Vehbi Beyefendi de tevil yollu caizdir, buyurdular. Fakat şer’i şerife teması dolayısıyla bu baptaki teklifi kanuniyi Seriyeye Encümenine havale edelim. Cevazı şer’i varsa o suretle kabul edelim, yoksa reddini talebedelim¹²⁰ şeklinde görüşünü dile getirmiştir. Söz edilen madde kabul edilmiştir.¹²¹ Diğer maddelerde aynen kabul edilmiştir. Kanun şu şekildedir;

Madde 1: Kanunu cezanın 242 nci maddesi berveçhi âti tadil edilmiştir:

Alelûmum kumar oynayan ve oynatan ve kumarhane küşat eden ve kumar oymyanlara bilerek ikrazatta bulunan eşhas bir aydan altı aya kadar hapis ve on liradan yüz liraya kadar cezayı nakdiye dahi mahkûm edilirler ve kumar mahallinde kumar için mevzu nükut ve eşya zapt ve müsadere olunarak işbu eşya ve nükudun rubu cürmü meydana çıkarmakta hiztaheti sepkedenlere verilir. Salifûlbeyan efali cürmünden birini irtikâp edenler memurini mülkiye ve zâbitan ve mensubini askeriyeden iseler balâdaki cezalardan maada birinci defasında muvakkaten ve tekerrüründe müebbeden memuriyetten tardolunurlar.

Madde 2: Kanunu cezanın iki yüz kırk üçüncü maddesi berveçhi âti tadil olunmuştur:

Bilâ istisna piyango kuşat edenler kezalik (bir aydan altı aya kadar) hapsolunur ve on liradan yüz liraya kadar cezayı nakdi alınır. Piyangoya konulmuş olan eşya ve nükut Hazine namına zaptolunur.

¹²⁰ TBMM ZC, D.I, C.12, s.130.

¹²¹ TBMM ZC, D.I, C.12, s.130.

Madde 3: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'idir.

Madde 4: İşbu kanunun icrasına Adliye vekili memurdur.¹²²

14.Usulü Muhakemei Şeriye Kararnamesinin Yedinci Maddesine İlave Edilen Mevat Hakkında Kanun

Kanun, Usulü Muhakemei Şeriye kararnamesinin 7. Maddesine bazı bölümler eklenmesi için 5.9.1337 tarihinde 71. İçtima birinci celsede müzakere olunmuş,¹²³ gayrimenkul mallar ve ticariye kısmından ve mirastan oluşan hususlar ile yazılması gereken mirasın haklı olarak karı koca arasında nafaka davaları arasında olan hususi davalara şeriye mahkemeleri tarafından bakılır şeklinde karar alınmış ve madde şu şekliyle kabul edilmiştir.

Madde 1: Usulü muhakemei seriye kararnameyim yedinci maddesine berveçhi âti fikarat ilâve olunmuştur:

Emvali gayrimenkule ve mevaddı ticariyeden maada hissei irsiyeden mütevellit hususat ile mucibi tahriri terekânın hini tahririnde terekeden gerek ayın ve gerek deyne mütaallik olarak ikame olunacak istihkak dâvaları ve zevceyn arasında hudus edecek mihir ve nafaka dâvaları meyanında ikame olunacak eşyayı cihaziye ve zatiye dâvaları dahi Mahkemei şeriyede rüyet ve faslohulur.

Madde 2: İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 3: İşbu kanunun icrasına Adliye vekili memurdur.¹²⁴

¹²² TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.148, s.173.

¹²³ TBMM ZC, D. I, C12, s.151.

¹²⁴ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.150, s.175.

15.Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun

2.5.1337 tarihinde 28.İçtima 1.celsede Reissani Doktor Adnan Beyefendi Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanunu müzakereye açmış, birinci madde okunmuş ve kabul edilmiştir.¹²⁵

İkinci madde okunmuş ve söz alan Şükrü Bey (Bolu); *On sekiz yaşından dun olanların ocağa kabul ve istihdam edilmemesi meselesi. Halbuki oraya giden amele evlâtlarını hattâ on iki yaşındaki evlâtlarını beraber götürür ve küçükten onu öğretir. Ve on iki yaşındaki evlâdı babasından daha fazla ücret alır. Meselâ babası 60 kuruş aldığı zaman bu on iki yaşındaki oğlu 85, belki 100 kuruş alır. Çünkü maden ocaklarının içinde birtakım yerler vardır ki, oralara ancak bu çocuklar girebilir ve kazma ile o düşürebilir. Bundan dolayı ocak sahipleri bu çocukları istihdam etmek mecburiyetindedirler. Binaenaleyh on sekiz yaşından dun bulunanların kaydının kaldırılmasını istiyorum.*”diyerek maddede değişiklik yapılması gerektiğini söylemiştir.¹²⁶

Mazbata Muharriri Halil İbrahim Bey (Antalya); *“18 yaşından dun bulunanlar daha fazla ücret ile istihdam olunuyorlar daha fazla iş yapıyorlar ve buyuruyorlar ki, ocak sahipleri bunları istihdama mecburdur. Bunlara küçük delikler açtırırlar hâlbuki şimdi biz böyle 18 yaşından dun olanların istihdamına cevaz verecek olursak bunların neşvünemalarına ve binnetice neslimize suitesiri olacaktır. Binaenaleyh her halde bunun aynen kabulünü teklif ediyorum”*¹²⁷ diyerek 18 yaşından küçük çocukların çalıştırılmaması gerektiğini söyleyerek maddenin kabul edilmesini istemiştir.

¹²⁵ TBMM ZC, D.I, C.10, s.205.

¹²⁶ TBMM ZC, D.I, C.10, s.205.

¹²⁷ TBMM ZC, D.I, C.10, s.205.

Tunalı Hilmi Bey (Bolu) ; bu bölgede yaşayan kişilerinin sağlıklarını kötü olduğunu kötü şartlar altında çalıştıklarını söyleyerek kanunun bu şekliyle kabul edilmesi gerektiğini bunun memleketimize büyük hizmet olacağını söylemiştir.¹²⁸

Zamir Bey (Adana); Kanunun lehinde olduğunu belirterek şunları söylemiştir; *“Efendiler 12 veya 16 yaşındaki bir çocuk böyle maden ocaklarının en gizli noktalarına girer çalışacak olursa rica ederim onun vücudu artık ne dereceye kadar neşvünüma bulacaktır? Binaenaleyh encümen bunu düşünmüştür ve Heyeti Vekilenin iştirakiyle bunun müzakeresini yapmıştır. Malûmu ihsanınız öteden beri birtakım hastalık ve sairenin neslimiz üzerinde gittikçe tahribat yapmakta olduğunu ve bu çocukların maden ocaklarında çalıştırılması ise bu tahribatı bir kat daha teşdidedeceğini düşünerek bunları biz çıkardık. Binaenaleyh 18 yaşından dún olanların kabul edilmemesi taraftarıyız.”*

Vehbi Efendi (Konya); *“18 yaşından aşağı çocukların istihdamını meneden. Hükümet acaba onlara ekmek hazırladı mı? Onlar için başka bir iş buldu mu? Oraya giden ameleyi bittabi ihtiyaç sevk ediyor. O; oraya ekmek için gidiyor. Eğer Hükümet onların hayatını muhafaza edecek bir iş buldu da onları cebren menediyorsa doğrudur. Fakat karnı aç, ekmeği yok. Altmış para ekmek parası için oraya gidecek bir adamı menediyor. Yerine ne yapacak?”* diyerek hükümetin bu yasağı koyduğunu ancak bu kişilerin de geçimini sağlamak için onlara iş bulması gerektiğini söyleyerek görüşlerini dile getirmiştir.

Dr. Fuad Bey (Bolu); Vehbi Efendi'nin sözlerine karşılık çocukların sağlıkları açısından oraya gitmelerinin adeta ölmek demek olacağını başka işlerde çalışmalarının sağlıkları açısından daha iyi olacağını söylemiştir.¹²⁹

¹²⁸ TBMM ZC, D.I, C.10, s.206.

¹²⁹ TBMM ZC, D.I, C.10, s.206.

Madde okunmuş ve kabul edilmiştir.¹³⁰ Üçüncü madde okunmuş ve müzakerelerine geçilmiştir. Madde hakkında İktisat Vekili Mahmut Celal Bey (Saruhan); *“Amelenin cehaletinden bâzı kimseler istifade edebilir. Yevmiyeleri noksan verilir veyahut kendilerine yapılan pazarlıktan dun ücret verilir. Bu itibarla amelenin bu cahil kısmının hukukunu muhafaza etmek için her madenci muntazam defter tutmaya ve o defteri iktisat Vekâletinin müfettişlerine veyahut amele reisinin bulunduğu mahallerdeki - ameleyi hasbelvekalâ müdafaa etmek mecburiyetindedir - Bunlara göstermek mecburiyeti esasını koyuyoruz ki, bir suiistimal vâki ise mâni olalım. Bu gayet iyi bir esastır. Zaten her müessesede olduğu gibi her temiz madenci dahi muntazam defter tutmak mecburiyetindedir ve o mecburiyet bu suretle teftişe tâbi tutulduğu zaman birçok münazaalar bertaraf edilmiş olur”*¹³¹ diyerek kanunun kabul edilmesi gerektiğini belirterek amelelerin suistimal edilebileceğini bunu engellemek için de kayıtların tutulması gerektiğini söyleyerek kanunun lehinde olduğunu belirtmiştir. Madde kabul edilmiş ve dördüncü madde okunmuştur.¹³² Hasan Bey (Trabzon) söz alarak; *Maden amelesinin teşkil edeceği hususi cemiyet, menafii müteakabilelerini müdafaa için yapacakları bir cemiyettir ki, zaten 1325 tarihli bir Kanun ile amele bu hakkı haizdirler. Bunun tabi bir muavenet sandığı olması zaruridir. Memleketine avdet edenlere, ödünç para vermek ve çalışmadığı günde ona para ikraz etmek ki, sırf amele ihtiyacatını tesviye için her cemiyette müteamel olduğu üzere bir sandık yapılmak lâzımdır. Ve bu madde bizim İktisat Encümeninin ve İktisat Vekâletinin karihalarından doğmuş bir şey değildir. Çünkü; her memlekette her yerde bu gibi muavenet sandıkları mevcuttur. Eğer muvaffak olup da verilen ücretten maden sahiplerinin; istihdam ettikleri amelenin sandığına aid*

¹³⁰ TBMM ZC, D.I, C.10, s.207.

¹³¹ TBMM ZC, D.I, C.10, s.208.

¹³² TBMM ZC, D.I, C.10, s.213.

olmak üzere verdikleri yevmiyenin yüzde biri nispetinde muavenetlerini temin edebilecek olursak gayet büyük bir hizmet yapılmış olur. Maddenin tamamen kabulü taraftarıyım. Yalnız; korkuyorum ki, kapı boş bırakıldığı için ücretin yüzde biri nispetinde amele cemiyeti sandığına mecburi surette yapılacak olan bu muavenet amele ücretinden tevkif edilmek suretiyle olacaktır ki, doğru değildir. Efendim, bendeniz amelenin ücretinden tevkifatın yapılmasına mâni olacak tedabir ittihazı lüzumuna taraftarım. Şu veçhile maddenin tamamıyla lehindeyim¹³³ diyerek, böyle bir kanunun kabul edilmesinin madencilerin yararına olacağını söylemiş ve maddenin lehinde olduğunu dile getirmiştir.

Madde hakkında son olarak söz alan Mazhar Müfid Bey (Kırşehir); Maden işletmecilerin yabancı kökenli kişilerden oluştuklarını bu kişilerin de işçilerin haklarını koruyacak kadar vicdan sahibi olmadıklarını söyleyerek bu maddenin kesinlikle kabul edilmesi taraftarı olduğunu dile getirmiştir.¹³⁴ Madde okunmuş ve kabul edilmiştir.¹³⁵

Beşinci ve altıncı maddeler okunmuş ve aynen kabul edilmiştir.¹³⁶

Yedinci madde okunmuş ve söz alan Adliye Vekili Refik Şevket Bey (Saruhan); *“Vukua gelen amele kazasının şekil ve mahiyetini tâyin ve tesbit etmek fennî bir mesele olduğundan elbette tabip raporuna iktiran edecektir. Burada gösterilen ehlivukuf meselesi kazazede olan amelenin zarar ve ziyanını tahfife medar olduğu için ne kazanacak idi? Ne kaybetti? Ve kaybeden adamı ne alması lâzım geleceği tababetle alâkadar değildir. Bu mesele hayati iktisadiye ile alâkadar mesailde fikir, vukuf dermeyanı olduğuna nazaran bendeniz Adliye Encümeninin*

¹³³ TBMM ZC, D.I, C.10, s.214-215.

¹³⁴ TBMM ZC, D.I, C.10, s.215.

¹³⁵ TBMM ZC, D.I, C.10, s.216.

¹³⁶ TBMM ZC, D.I, C.10, s.216-217.

fikrini kabul ederim. Ehli-vukuf meselesini serbest bırakmalı. Eğer hâkim dilerse yapabilir. Yani hâkim tamamıyla serbest kalsın. Yani hâkime; bu kadar ehli-vukuf içinde bir de mutlak doktor bulunacak demeyelim”¹³⁷ diyerek görüşlerini dile getirmiştir.

Dr. Mustafa Bey (Kozan); “*Tazminat vermek için şahsi mutazarrırın faaliyeti umumiyesine ne derecede zarar gelmiş, bunu bilmek lâzım gelmez mi? Vukua gelen zararın miktarı nedir? Ve onun faaliyeti umumiyesine ne dereceye kadar zarar verecektir. O adam ne nispette eksik bir şey kazanacaktır? Bunu takdir için mutlaka orada bir doktor lâzımdır. Faaliyeti umumiyesi şu derece mutazarrırdır diye doktorun takdir etmesi ve rapor vermesi elzemdir”¹³⁸ diyerek burada doktor bulunmasının gerekli olduğunu söylemiştir.*

Madde kabul edilmiştir.¹³⁹ Kanunun diğer maddeleri de okutulup aynen kabul edilmiştir.¹⁴⁰ Madde şu şekildedir;

Madde 1: Maden ocaklarında müstahdem amelenin beytutetleri ve temini istirahatleri için her ocak civarında iktisat vekâletince tanzim edilen numunelere tevfiikan amele koğuşlariyle hamam inşasına ocak âmilleri mecburdur.

Madde 2: Maden işlerinde amelenin cebren istihdamı ve angarya suretiyle herhangi bir işe şevki ve maden ocakları dahilinde on sekiz yaşından dun olanların istihdamı memnudur.

Madde 3: Her madenci istihdam ettiği amelenin miktarı ücretiyle künyesini mübeyyin numunesine tevfiikan muntazam def ter tutmağa ve bu defter amele birliği müfettişine ve iktisat vekâleti memurlarına berayi tetkik ibraza mecburdur.

¹³⁷ TBMM ZC, D.I, C.12, s.173.

¹³⁸ TBMM ZC, D.I, C.12, s.174.

¹³⁹ TBMM ZC, D.I, C.12, s.179.

¹⁴⁰ TBMM ZC, D.I, C.10, s.224.

Madde 4: Alelûmum madenciler nizamnamei mahsusasma tevfikân amele tarafmdan teşkil olunacak ihtiyat ve teavün sandıklarına beher mah zarfında istihdam edecekleri amele ücuratı umumiyesinin yüzde birinden dun olmamak üzere muaveneti nakdiyede bulunmağa mecburdurlar.

Madde 5: Amelenin zatına ait olup esnayı ameliyatta kırılan alât ve edevatiyle nakliyat esnasında telef olan hayvanatı madenci tarafından tazmin olunur.

Madde 6: Bilûmum madenciler hasta ve kazazede olan ameleyi meccanen tedavi ettirmeğe ve bunu teminen maden civarında hastane, eczane ve şahadetnameli etibba bulundurmağa mecburdurlar. Bunlarm tâyini mahal ve adedi ile muhtelif madencilerin arasında masarîfin veçhe tevzi ve itasına dair ayrıca bir nizamname tanzim olunacaktır.

Madde 7: Havzai fahmiyede sâi ve amelden dolayı kazazede olanlarla vefat edenlerin vârisleri veya amele müfettişliği veyahut İktisat vekâleti tarafından tazminat dâvası ikame olunur. İşbu tazminat dâvası miktarı kaç kuruştan ibaret olursa olsun sulh hâkimleri hakkındaki kanuna tevfikân sulh mahkemelerince kabili temyiz olmak üzere rüyet olunur. Tazminat miktarı tarafeynden alelûsul müntahap erbabı vukuftan teşekkül edecek heyetin vereceği rapora istinat eder.

Kaza vukuu âmil veya mültezimlerin sui idaresinden veya fennen ifası lâzımgelen hususatın ademi ifasından neşet etmiş ise tazminattan maada işbu âmil veya mültezimlerinden beş yüz liradan beş bin liraya kadar cezayı nakdî alınır.

Madde 8: Mesaii yevmiye alelîtlak sekiz saattir. Bu müddetten fazla çalışmağa hiç bir işçi icbar edilemez. Saati mesai haricinde tarafeynin rıza ve muvafakatiyle iki kat ücrete tabidir. Tahtelzemin mesafede nüzul ye suut için geçen müddet sekiz saate dahildir.

Madde 9: Amelen'in ahvali sıhhiye ve hayatiyeleriyle "hukuku umumiyelerine mütaallik işbu mevaddı ifa etmiyen madenci ve mültezimlerin ruhsatname, şartname ve imtiyazları feshohınur.

Madde 10: İşbu kanun ahkâmı elyevm meri olan bilûmum ruhsatname ve şartname ve itilâf name ve imtiyazlara da şâmildir.

Madde 11: Maden ocaklarında çalışan amelenin haddi asgari ücreti ocak âmil veya mültezimleriyle amele birliği ve iktisat vekâleti tarafından müntahap üç zat marifetiyle tâyin olunur.

Madde 12: Maden nizamnamesinin 77 nci ve 78 nçi maddeleriyle işbu kanun ahkâmına tearuz eden alelûmum mevaddı nizamiye mülğadır.

Madde 13: Maden ocağı âmilleri bir, mescit ve genç ameleye gece dersleri vermek üzere bir mektep yapmağa ve muallim tutmağa mecburdurlar.

Madde 14: İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 15: İşbu kanunun icrasına Adliye ve iktisat vekilleri memurdur.¹⁴¹

16. Dersim Hapishanesinde Mahpus Zinozade Alibeyoğlu Beko'nun Bakıyesi Müddeti Cezaiyesinin Affı Hakkında Kanun

Kanun, 3 seneye mahkum edilen Zinozade Alibeyoğlu Beko'nun affedilmesinin kararlaştırılması için 19.9.1337 tarihinde 79.ıçtima birinci celsede müzakere olunmuş,¹⁴² Beko'nun hastalığından dolayı kalan ceza süresi affedilmiştir. Kanun şu şekliyle kabul edilmiştir;

¹⁴¹ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.151, s.176-177.

¹⁴² TBMM ZC, D. I, C.12, s.265.

Madde 1: Üç seneye mahkum Dersim hapishanesinde mahpus Zinzade Alibeyoğlu Beko'nun tahakkuk eden maluliyetine binaen bakıyei müddeti cezaiyesi affedilmiştir.

Madde 2: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülieredir.

*Madde 3: İşbu kanunun icrasına Adliye vekili memurdur.*¹⁴³

17.Taklibi Hükümet Maddesinden Dolayı Ankara İstiklâl Mahkemesince 9 Mayıs 1337 Tarihinde Mahkûm Edilenlerin Bakıyei Müddeti Cezaiyelerinin Affına

Kanun, değişen hükümet maddesinden dolayı Ankara istiklal mahkemesince 15 yıl kürek cezasına mahkûm edilen eski Tokat mebusu Nazım ve eski Baytar Binbaşı Salih gazete ve haber müdüriyeti memuru Zeynetullah Nuşirvan ve üçer seneye mahkûm edilen Emek gazetesi müdürü Abdülkadir ve tüccardan Hilmi ve Bakkal Ahmet ve Sivrihisar eski ortaokul müdürü Behram Lütfi gazete yazarlarından Mustafa Nuri ve 8 yıla mahkûm gazete yazarlarından Nizamettin Bey ve Efendilerin affedilmesini kararlaştırmak üzere müzakere olunmuş¹⁴⁴ bu şahısların cezalarının kalan süresi affedilmiştir. Kanun şu şekilde kabul edilmiştir;

Madde 1: Taklibi Hükümet maddesinden dolayı Ankara İstiklâl mahkemesince on beş senel kürek cezasına mahkûm edilen Tokad mebusu sabıki Nâzım ve Baytar binbaşı sabıki Salih ve Matbuat ve istihbarat müdiriyeti memurini sabıkasından Zeynetullah Nuşirvan ve üçer seneye mahkûm Emek gazetesi müdürü Abdülkadir ve tüccardan Hilmi ve bakkal - Ahmet ve Sivrihisar idadi müdiri sabıki Behram Lütfi ve gazete muharrirlerinden Mustafa Nuri ve sekiz seneye mahkûm

¹⁴³TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.154, s.180.

¹⁴⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi 2, C. 13, 24 Eylül 1337 tarihli Seksen Birinci İçtimadan 27 Teşrinievvel 1337 tarihliYüzüncü İçtimaya kadar, 83. İçtima, 1. celse, Ankara TBMM Matbaası, 1958, s.52.

gazete muharrirlerinden Nizamettin Bey ve Efendilerin: bakiyei müddeti cezaiyeleri affedimiştir.

Madde 2: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 3: İşbu kanunun icrasına Adliye ve Dâhiliye vekilleri memurdur.¹⁴⁵

18.Şeyh Eşref Meselesinde Alakadar Olanların Affına Dair Kanun

20.10.1337 tarihinde 97. içtima 1. celsede Birinci Reis vekili Hasan Fehmi Beyefendi Şeyh Eşref meselesinde alakadar olanların aflarına dair olan kanunu müzakereye açmış ve ilk olarak sözü Cavid Bey (Kars) alarak konu hakkındaki görüşlerini şöyle dile getirmiştir; o dönemde orada fırka kumandanı olduğundan Şeyh Eşref ve müridlerinin askeri esir olarak onlara zarar verdiklerini askerleri dövüp onların ellerindeki silahları aldıklarını komutanların barış tekliflerini reddederek askerlere hakaret ettiklerini bu sebeplerden ötürü askerlerin buldukları köye saldırdıklarını ve Şeyh Eşref'in öldürüldüğünü söylemiş, bunun üzerine müridlerinden bazılarının kaçıp bazılarının tutuklandığını söylemiştir. Cavid Bey (Kars) bu kişilerin daha sonradan hükümetin başına bela olacağını söyleyerek kanunun aleyhinde bir tutum sergilemiştir.¹⁴⁶

Hüseyin Avni Bey (Erzurum); Şeyh Eşref'in oldukça ilim irfan sahibi olduklarını olayın Cavid Bey'in anlatığı gibi olmadığını dile getirerek olayın şu şekilde cereyan ettiğini söylemiştir; köyde bir düğün olduğunu bu düğün esnasında nahiye müdürünün akrabalarının caminin kilimlerini çıkarıp üzerinde kadın oynatıp rakı içmek gibi harekette bulunduğunu bu sebepten ötürü aralarında bir sorun çıktığını dile getirmiştir. Şeyhin mehdilik gibi bir iddiada bulunacak şahsiyette

¹⁴⁵ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.155, s.181.

¹⁴⁶ TBMM ZC, D.I, C.13, s.194.

olmadığını söyleyerek hükümetin icraatlarından hoşnutsuzluk olduğunu dile getirmiştir. Askerler topla tüfekle köylere gelince Şeyh ve müridleri kendilerini savunmak zorunda kalmışlardır. Bu olay cereyen ederken Şeyh ölmüş ve bazı müridleri kaçmış bazıları da tutuklanmışlardır. Hüseyin Avni Bey (Erzurum) bu tutukluların suçlarının olmadığını düşünerek kanunun kabul edilmesini istemiştir.¹⁴⁷

Müfid Efendi (Kırşehir); tutuklu olan şahısların hapisanede kaldıkları müddetçe göstermiş oldukları iyi halden dolayı kalan sürelerinin affedilmesini isteyerek kanunun kabul edilmesi yönünde görüş bildirmiştir.¹⁴⁸

Reis müzakereyi kâfi görerek maddelerin okunulmasını istemiş ve kanun maddeleri aynen kabul edilmiştir.¹⁴⁹ Kanun şu şekildedir.

Madde 1: Geçen sene Bayburt'un Hart karyesinde tahaddüs eden Şeyh Eşref meselesinde alâkadar olanların cümlesi hukuku şahsiye baki kalmak üzere affedilmişlerdir.

Madde 2: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

*Madde 3: İşbu kanunun icrasına Adliye vekili memurdur.*¹⁵⁰

19.Hiyaneti Vataniye Cürmünden Mahkûm Yenişehirli Etem Paşa'nın Bakıyei Müddeti Mahkumesinin Affi Hakkında Kanun

24.10.1337 tarihinde 99. İçtima 1.celsede Birinci Beisvekili Hasan Fehmi Beyefendi Hiyaneti Vataniye Cürmünden Mahkûm edilen Ethem Paşa'nın kalan cezasının affedilmesine dair olan kanunun görüsülmesi için müzakerelere başlanılmış kanunun maddeleri okutulmuş ve ilk olarak sözü Antalya milletvekili Rasih efendi

¹⁴⁷ TBMM ZC, D.I, C.13, s.196.

¹⁴⁸ TBMM ZC, D.I, C.13, s.196.

¹⁴⁹ TBMM ZC, D.I, C.13, s.197.

¹⁵⁰ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.158, s.184.

olarak Ethem Paşanın vatana ihanet ettiğini bu sebeple bu kanuna karşı çıkararak bu affin haksızlığa neden olduğunu dile getirmiştir.¹⁵¹

Müfid Efendi (Kırşehir);bu kanunun aslında Ethem Paşa'nın suçundan dolayı değil de şuan mevcut hastalığı ve yaşlılığından dolayı bir affin söz konusu olduğunu dile getirmiştir.¹⁵²

Nebil Efendi (Karahisarı Sahip); “*Meclis bunu da affederse lekelenecektir*”diyerek bu kanunun aleyhinde olduğunu dile getirmiştir.¹⁵³

Müfid Bey tekrar söz alarak Ethem Paşa'nın hastalığının iyice ilerlediğini felç geçirip gözlerinin kör olduğunu söyleyerek zaten cezasını çektiğini dile getirmiş ve kanunun kabul edilmesini istemiştir.

Halil İbrahim Efendi (İzmir); Ethem Paşa'nın sağlık durumunun kötü olduğunu dile getirerek oda kanunun lehinde olduğunu söylemiştir.¹⁵⁴

Hasan Basri Bey (Karesi); Eğer Ethem Paşa'nın ihanetinin vatandan başka bir şey olsaydı affedilebileceğini söyleyerek bu kişinin bu suçundan dolayı affedilmesine karşı olduğunu dile getirmiştir. Ethem Paşa'nın gözleri görmediği zamanda dahi Yunanlılarla iş birliği yaparak vatana ihanet ettiğini belirtmiş ve şu sözleri dile getirmiştir: “*Efendiler bu adanı Yunanlıları istikbale çıktığı zaman gözleri görmüyordu. Binaenaleyh hain bir adam vücudunda zerre kadar can kaldıkça hiyanetten vazgeçemez.*”diyerek affedilmemesi gerektiğini söyleyerek kanunun red edilmesini talep etmiştir.¹⁵⁵

¹⁵¹ TBMM ZC, D.I, C.13, s.251.

¹⁵² TBMM ZC, D.I, C.13, s.251.

¹⁵³ TBMM ZC, D.I, C.13, s.251.

¹⁵⁴ TBMM ZC, D.I, C.13, s.251.

¹⁵⁵ TBMM ZC, D.I, C.13, s.252.

Kanun maddeleri okunduktan sonra Emin Bey söz alarak Ethem Bey'in geçmişteki suçların dolayı yeteri kadar affedildiğini söyleyerek yine affedilmesinin yanlış bir karar olduğunu söylemiştir.¹⁵⁶

Doktor Abidin Bey (Lazistan); Ethem Paşa'nın ihanetlerinin affedilmemesi gerektiğini dile getirerek bu kanunun reddini istemiştir.¹⁵⁷

Ali Şükrü Bey (Trabzon); Ethem Paşa'nın suçunun büyük olduğunu söylemiş ancak zaten şu anki durumundan dolayı millete artık kötülük yapabilecek seviye de olmadığını söyleyerek onun affedilmesini istemiştir.¹⁵⁸

Reis, kanunun kabul edenler beyaz, etmeyenler kırmızı verecek diyerek kanunu oya sunmuş,¹⁵⁹ Ethem Paşa'nın affi hakkındaki kanun layihasında reye iştirak eden 173 kişi olup, 4 müstenkif, 60 redde karşı 109 reyle kanun kabul edilmiştir.¹⁶⁰ Kanun şu şekilde kabul edilmiştir;

Madde 1: Hiyaneti vataniye cürmünden on beş seneye mahkûm Yenişehirli Etem Paşanın tahakkuk eden maluliyet ve şeyhuhatma binaen bakıyei müddeti mahkûmiyeti affedilmiştir.

Madde 2: İşbu kanun tarihi tasdikmdan mer'idir.

Madde 3: İşbu kanunun icrasına Adliye ve Dâhiliye vekilleri memurdur.¹⁶¹

20.Sulh Hâkimleri Kanununun Dördüncü Maddesinin Tadiline Dair Kanun

20.10.1337 tarihinde 97.içtima 1.celsede Birinci Reis vekili Hasan Fehmi Beyefendi Sulh Hâkimleri Kanununun Dördüncü Maddesinin Tadiline Dair Kanununun müzakerelerine başlamıştır.¹⁶²

¹⁵⁶ TBMM ZC, D.I, C.13, s.252.

¹⁵⁷ TBMM ZC, D.I, C.13, s.253.

¹⁵⁸ TBMM ZC, D.I, C.13, s.254.

¹⁵⁹ TBMM ZC, D.I, C.13, s.255.

¹⁶⁰ TBMM ZC, D.I, C.13, s.258.

¹⁶¹ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.159, s.185.

Adliye Vekili Refik Şevket Bey (Saruhan); Dördüncü maddenin aynen kalmasını, yalnız dördüncü maddede “beş bin, yerine elli bin kuruş” olarak değiştirilmesini teklif etmiştir.

Reis de maddeyi değiştirerek maddenin bu şekilde kabul edilmesini teklif etmiş maddeyi beş gün sonraki içtima da görüşülmek üzere ertelemiştir.¹⁶³

3.11.1337 tarihinde 104.İçtima 1.celsede Birinci Reis vekili Hasan Fehmi Beyefendi kanunu tekrar müzakereye açmış kanun aynen kabul edilmiştir.¹⁶⁴ Kanun şu şekildedir;

“Sulh hâkimi mahiyet ve kıymeti nazarı itibare alınmıyarak bilcümle deavii mütekeleyi dahi rüyet eder. Müddeininşahsı vahit zimmetinde cihati muhtelifeden müteaddit matlûbatı bir dâvada cemolunduğu takdirde matlûbatı mezkûr eden her biri elli bin kuruştan dún olsa bile mecmuu dâva elli bin kuruşu mütecaviz olursa sulh hâkimi rüyete haizi salâhiyet değildir. Ancak dâvayı asliyeye müteferri faiz ve masraf ve zarar ve ziyan ve menafi miktarı her neye baliğ olursa olsun rüyet ve hükmedeceği gibi münhasıran dâvayı asliyeden mütehaddis zarar ve ziyan dâvayı mütekailesini dahi her ne miktarda olursa olsun rüyet ve Hükmeder.”¹⁶⁵

¹⁶² TBMM ZC, D.I, C.13, s189.

¹⁶³ TBMM ZC, D.I, C.13, s189.

¹⁶⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi 2, C.14, 31 Teşrinievvel 1337 Tarihli Yüz İkinci İçtimadan 1 Kânunuevvel 1337 Tarihli Yüz Yirminci İçtimaya Kadar,104. İçtima, 1.Celse, Ankara TBMM Matbaası 1958, s.52-53.

¹⁶⁵ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No163, s.190.

21.Vilâyatı Müstahlasa Ahalisine Verilmiş Olan Tohumlukların Affı Hakkındaki Kanunun Birinci Maddesine Müzeyyel Kanun

Kanun, 1334 ve 1335 yıllarında fakir halka Hükümet tarafından dağıtılan tohumluk ve yemeklik ve yiyeceklerin toplanmayan kısımlarının düşmandan kurtarılan ve geri alınan mahallerin halkından alınmasından vazgeçilmesi sebebiyle kanun 10.11.1337 tarihinde 108. İçtima 1. celsede müzakere olunmuş.¹⁶⁶

Karşılık olarak tohumluk yemeklik ve yiyecek almış olanlar aralarında yiyeceklerden alacakları olanlar aldıkları miktara eşit alacakları olanlar takas edilip hesaplanarak geri kalan alacakları için değiştirilerek senet verilecektir. Yiyeceklerden alacakları olmayanların bedelleri yazılacak ve senetleri iptal olunacaktır şeklinde karar kılınmıştır. Kanun şu şekildedir;

Madde 1: 1334 ve 1335 senelerinde muhtacini zürraa Hükümet tarafından tevzi edilen tohumluk ve yemeklik zehairinin tahsil edilmeyen kısımlarının düşmandan istihlâs ve istirdat edilen mahaller ahalisinden aynen ve bedelen tahsilinden sarfınazar edilmiştir.

Madde 2: Tâvizden tohumluk ve yemeklik zahire almış olanlar meyanında iaşeden matlubu olanlar aldıkları miktara muadil matlupları takas ve mahsup edilerek mütebaki alacakları için tebdilen senet verilecektir.

Madde 3: İaşeden matlubu olmayanların tâviz kayıtları terkin ve senetleri iptal olunacaktır.

Madde 4: İşbu kanunun icrasına Maliye ve İktisat vekilleri memurdur.¹⁶⁷

¹⁶⁶ TBMM ZC, Devre I, C.14, s.145.

¹⁶⁷ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.120, s.128.

22. Affi Umumi Hakkında Kanun

5.12.1337 tarihinde 122. İçtima. 1.celsede Reissani Adnan Beyefendi Affi Umumi Hakkında Kanun müzakeresini açmıştır.

Kanun okunduktan sonra söz alan Yusuf Ziya Bey (Bitlis); Fransızlara akdedilen itilâfnameyi meclisin henüz taktik ve tasdik etmediğini bu sebepten bu af kanunu yapmanın doğru olmayacağını söylemiştir.¹⁶⁸

Adliye Encümeni Namına Nafiz Bey (Canik); *“Fransızlarla addedilen muahedenamenin beşinci maddesinde “Tarafeyni âkıdeyn arazii meşgulenin tahliyesini mütaakıp bir affi umumi ilân edecektir” deniyor. Beşinci maddede tarafeynin kabul ettiği şu kayıt mevcuttur. Binaenaleyh itilâfname mucibince Hükümet o muhitte affi umumi ilân etmek mecburiyetindedir. Yalnız rüfekadan birisinin buyurduğu veçhile, hukuku şahsiye tabii affi umumi dâhilinde değildir. Esasen hu kavaidi umumiye ahkâmındadır. Bunu tasrih etmeye lüzum yoktur. Biz encümende itilâfname deki maddeyi aynen naklederek madei kanuniye tanzimini daha muvafık gördük. Hulkuku şahsiyenin affi zaten ahkâmı umumiyeye mugayirdir. Binaenaleyh zikredilme de, edilmese de ehemmiyeti yoktur. Kanununun bilâmünakaşa kabulünü teklif ederim.”* diyerek, kanunun lehinde olduğunu belirtmiştir.

Birinci madde okunmuş ve Hasan Basri Bey (Karesi); *“Efendim, birinci maddede işgalden, tahliyeden bahse lüzum yoktur. Daha başka bir tâbirle affi umumi ilân ettiğimizi biz bu kanunda tesbit edebiliriz. Çünkü bizce işgal meşru olmadığı gibi tahliye mesaili dahi Meclisce resmen malûmolmuş bir keyfiyet değildir. Yani itilâfname henüz Meclisi Âli tarafından tasdik olunmuş değildir. Binaenaleyh maddeyi itilâfnameye müstenit bir şekilden çıkarıp başka bir şekle koymak lâzımdır*

¹⁶⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi 2, C.15, 3 Kanunuevvel 1337 Tarihli Yüz Yirmi Birinci İçtimadan 5 Kânunsani 1337 Tarihli Yüz Kırkıncı İçtimaya Kadar, 122. İçtima, 1.Celse, Ankara TBMM Matbaası 1958, s.17.

ve Meclisin vakar veşerefine taallûk eden vazife de zannederim budur. Bendeniz maddenin tashihini teklif ediyorum”¹⁶⁹diyerek kanunun düzeltilmesini teklif etmiştir.

Takrirler okunmuş ve kanun kabul edilmiştir.¹⁷⁰ Kanun şu şekildedir;

Madde 1: Fransızlar tarafından işgal edilip 20 teşrinievvel 1337 (1921) tarihli itilâfname mucibince tahliye edilen arazide ika edilmiş olan bilcümle ceraim mürtekipleri hakkında affi umumî ilân edilmiştir.

Madde 2: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

*Madde 3: Kanunun icrasına Adliye vekili memurdur.*¹⁷¹

23.Divan-ı Harbce İdama Mahkûm Keskin'in Çengelli Karyesinden Bekiroğlu Hasan'ın Affi Hakkında Kanun

Kanun, 40/2 K.5 alayında bulunan askerlerden silahlı olarak kaçma suçundan dolayı harp divanında idamlarına karar verilen kararname ordu kumandanlığınca onaylanan Keskin'in Çengelli Köyünden Gazelloğullarından Bekiroğlu Hasan'ın cezasının affedilmesini kararlaştırmak üzere 12.1.1338 tarihinde 143. İçtima 1.celsede müzakere olunmuş,¹⁷² Bekiroğlu Hasan'ın i idam cezası affedilmiştir. Kanun şu şekildedir;

Madde 1: Alay 40/2 K. 5 efradından iken müsellehan firar cürmünden dolayı dördüncü fırka efrat divanı harbinden idamına karar verilip mazbatai hükmiyesi birinci ordu kumandanlığınca tasdik edilen Keskin'in Çengelli karyesinden Gazelloğullarından 1315 tevellüttü Bekiroğlu Hasan'm idam cezası affolunmuştur.

¹⁶⁹ TBMM ZC, D.I, C.15, s.19.

¹⁷⁰ TBMM ZC, D.I, C.15, s. 21.

¹⁷¹ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.168, s.195.

¹⁷² TBMM ZC, Devre I, İçtima Senesi 2, C.16, 7 Kânunsani 1337 Tarihli Yüz Kırk Birinci İçtimadan 16 Şubat 1337 Tarihli Yüz Altmışınca İçtimaya Kadar, 143. İçtima, 1.Celse, Ankara TBMM Matbaası, 1958, s.26.

*Madde 2: İşbu kanunun icrasına Müdafai Milliye vekili memurdur.*¹⁷³

24.İşkodralı Arap Cemil'in Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affı Hakkında Kanun

Kanun, adam öldürmekten dolayı 15 yıl kürek cezasına mahkûm olan İşkodralı Arap Cemil'in cezasının affedilmesini kararlaştırmak için 12.1.1338 tarihinde 143. İçtima 1.celsede müzakere olunmuş¹⁷⁴ Cemil'in hastalığından dolayı kalan cezası affedilmiştir. Kanun şu şekildedir;

Madde 1: Katil maddesinden dolayı sureti katiyede on beş sene kürek cezasına mahkûm olup elyevm Kırşehir hapisanesinde bulunan İşkodralı Arap Cemil'in maluliyeti daimeye müptelâ olmasına, mebni bakıyei müddeti cezaiyesi affedilmiştir.

*Madde 2: İşbu kanunun icrasına Adliye vekili memurdur.*¹⁷⁵

25. Sülusanı Müddeti Cezaiyelerini İkmal Eden Mahkûminin Aflarına ve İşgal Olunan Mahaller Ahalisinden Maznun ve Müttehim Olan Cünha ve Cinayet Erbabı Haklarındaki Hukuku Umumiye Dâvasının Teciline Dair Kanun

12.12.1337 tarihinde 126.içtima 1.celsede Birinci Reis Vekili Hasan Fehmi Beyefendi Sülusanı Müddeti Cezaiyelerini İkmal Eden Mahkûminin Aflarına ve İşgal OlunanMahaller Ahalisinden Maznun ve Müttehim Olan Cünha ve Cinayet Erbabı Haklarındaki Hukuku Umumiye Dâvasının Teciline Dair Kanunu müzakereye açmış ancak tevhih edilmiştir.¹⁷⁶

¹⁷³ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.131, s.208.

¹⁷⁴ TBMM ZC, D.I, C.16, s.27.

¹⁷⁵ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.182, s.208.

¹⁷⁶ TBMM ZC, D.I, C.15, s. 112.

Birinci madde okunmuş ve aynen kabul edilmiştir.¹⁷⁷ İkinci madde okunmuş ve Mustafa Necati Bey (Saruhan); İşgal olunan yerlerden gelen ve hapishanelerde bulunan tutukluların çok perişan bir halde olduklarını, bunların içinde bir aya mahkûm olanların bile bir yıldır hapishanede bulduklarını açlık ve sefaletten öldüklerini dile getirerek maddenin çok doğru bir karar olduğunu söylemiştir.¹⁷⁸

Encümen Namına Nafiz Bey (Canik); *“Maddede öncelikle kefaletle tahliye sonra kefalet vermeyenlerin zabitanın nezareti tahtında bulunmak üzere tahliyesi söz konusudur. Yani tahliye mutlaktır”*¹⁷⁹ diyerek kanunun hükümlülerin lehinde olduğunu söylemiştir.

Mustafa Necati Bey (Saruhan); *“Efendim esasen bu mevkuların cünha ile cinayetle mevkuf oldukları hakkında hiç bir evrak yoktur. Hiçbirisi ne cünha ile mahkûm ne cinayetle mahkûm... Burada evrak yoktur. Mesele onların şahsi itiraflarına münhasır kalır. Binaenaleyh bu itibarla bunları ayırmak doğru olamaz. Sonra kefaletle raptetmek de doğru olamaz. Çünkü içinde bir haftaya mahkûm, kefil veremediği için zabıta nezareti altında kalacaktır. Meselâ birisi belki beş seneye mahkûm olacaktır. Evrakı nakıs olduğu için kefalet verecek ve zabıta nezaretinden kurtulacaktır. O itibarla kefalet meselesini lâğvetmek lâzımdır. Çünkü mahakim bir şey bulamaz. Şimdi burada bir şey göstermek lâzımdır. Cünha ve cinayetleri ayırlamaz, çünkü evrak yoktur. Şahsi itiraflarına iş kalmıştır”*¹⁸⁰ diyerek mahkûm kişilerin kayıtlarının bulunmadığı için kimin kaç yıla mahkûm olup olmadığı bilinemeyeceğinden kişilerin kendi sözlerine itibar edilmek zorunda olduğunu söylemiştir.

¹⁷⁷ TBMM ZC, D.I, C.15, s.318.

¹⁷⁸ TBMM ZC, D.I, C.15, s.318.

¹⁷⁹ TBMM ZC, D.I, C.15, s.318.

¹⁸⁰ TBMM ZC, D.I, C.15, s.319.

Takrirler okunmuş ve ikinci madde şu şekliyle kabul edilmiştir; “*İşgalden evvel buldukları mahallerde haklarında tahkikat ve takibatı adliye başlayıp da evrakı dâvaları elde bulunmıyan bilcümle cünha ve cinayet maznun ve müttehemleri haklarındaki tahkikat ve takibat imkân husulünde tecdidedilmek üzere tecil edilmişti. Bu kabîl maznunin ve müttehemnin halen mevkuf buldukları mahal mahkemelerince iki yüz liraya kadar kefaleti nakdîye ve maliyeyi; rapten ve kefalet iraç edemeyenler zabıta nezareti altında bulunmak üzere tahliye edilirler. Ancak cünha maznunları kefaletten ve zabıta nezareti altında bulunmaktan müstesnadırlar.*”¹⁸¹

Üçüncü madde okunmuş ve söz alan Mustafa Taki Efendi (Sivas); maddenin şu şekilde değiştirilmesini teklif etmiştir; “*Memaliki meşgulede iken işgal dolayısıyla dâhile naklolunan ve fakat evrakı esasîyeleri elde bulunmıyan fiilişeni mahkûmininin gayrı cünha ve cinayet mahkûmlarından sülüsü müddeti cezaiyelerini ikmal edenler affolunurlar*”¹⁸²

Ali Süruri Efendi (Karahisarışarki); Ellerinde kayıt bulunmadığı için ne mahkûmların sülusanü veya sülusaninin tatmladıklarını nerden bileceklerini sormuştur.¹⁸³

Tunalı Hilmi Bey (Bolu); Kanundaki fiilişeni meselesine itiraz ederek, fiilişeni ile mahkum olanların istinafen beraat kazanacaklarını belirterek bu kaydın bu maddeden kaldırılmasını teklif etmiştir.¹⁸⁴

Mustafa Kemal Bey (Ertuğrul); “*Üçüncü maddede memaliki meşgule ahalisinden olup da hükümleri kesbi katiyet etmiyenler bilâhara beraet etmek ihtimaline mebni, bunlara da*

¹⁸¹ TBMM ZC, D.I, C.15, s.321.

¹⁸² TBMM ZC, D.I, C.15, s.321.

¹⁸³ TBMM ZC, D.I, C.15, s.322.

¹⁸⁴ TBMM ZC, D.I, C.15, s.322.

bir tahdidi ceza göstermek lâzımdır. Meselâ sülüsünü ikmal etmek, böyle yapılırsa istisna edilmiş olur”¹⁸⁵ diyerek görüşünü bildirmiştir.

12.12.1337 tarihinde 126. İçtima 2. Celsede Birinci Reisvekili Musa Kazım Efendi üçüncü maddenin tekrar okunmasını istemiş madde okunduktan sonra söz alan Mustafa Taki Efendi (Sivas); maddedeki “iken” kelimesinin kaldırılmasını istemiş ve kabul edilmiştir.¹⁸⁶

Diğer maddeler de okunarak aynen kabul edilmiştir.¹⁸⁷ Kanun şu şekildedir;

Madde 1: Fiilişeni mahkûmları müstesna olmak üzere sülüsünü müddeti cezaiyelerini ikmal eden bilûmum mahkûminin bakiye müddeti cezaiyeleri affedilmiştir.

Madde 2: İşgalden evvel buldukları mahallerde haklarında tahkikat ve takibatı adliye başlayıpta evrakı dâvaları elde bulunmayan bilcümle cünha ve cinayet maznun ve müttehimleri haklarındaki tahkikat ve takibat imkân husulünde tecdit edilmek üzere tecil edilmiştir. Bu kabil maznunin ve müttehimin halen mevkuf buldukları mahal mahkemelerince iki yüz liraya kadar kefaleti nakdiye veya maliyeye raptanve kefalet irae edemeyenler zabita nezareti altında bulunmak üzere tahliye edilirler. Ancak cünha maznunları kefaletten ve zabita nezreti altında bulumaktan müstesnadırlar.

Madde 3: Memaliki meşgulede mahkûm olup ta hükümleri henüz kesbi katiyet etmeyen ve işgal dolayısıyla dahile naklolunup evrakı esasileri elde bulunmayan eşhastan fiilişeni mahkûmlarından maadasının nısıf müddeti cezaiyeleri affolunmuştur.

Madde 4: İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

¹⁸⁵ TBMM ZC, D.I, C.15, s.323.

¹⁸⁶ TBMM ZC, D.I, C.15, s.323.

¹⁸⁷ TBMM ZC, D.I, C.15, s.324.

*Madde 5: İşbu kanunun icrasına Müdafaa-i Milliye ve Adliye vekilleri memurdur.*¹⁸⁸

26. Bolu Hapisanesinde Mahpus Bakkal Hasan Bin Mustafa'nın Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun

Kanun, adam öldürmekten dolayı 15 yıl kürek cezasına mahkûm olan Dörtdivanlıoğlu Bakkal Hasan bin Mustafa'nın cezasının affedilmesini kararlaştırmak üzere 18.2.1338 tarihinde 161. İçtima 1. Celsede müzakere olunmuş,¹⁸⁹ Mustafa'nın hastalığından dolayı kalan cezası affedilmiştir. Kanun şu şekildedir;

Madde 1: Katil maddesinden dolayı sureti katiyede on beş sene kürek cezasına mahkûm olup elyevm Bolu hapisanesinde bulunan Bolu'nun Akpınar mahallesinden Dörtdivanlıoğlu Bakkal Hasan bin Mustafa'nın maluliyeti binaen bakıyei müddeti cezaiyesi affedilmiştir.

*Madde 2: İşbu kanunun icrasına Adliye vekili memurdur.*¹⁹⁰

27. Kocakafaoğlu İbrahim'in Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun

Kanun, adam öldürmekten dolayı 15 yıl kürek cezasına mahkûm olan Kocakafaoğlu İbrahim'in cezasının affedilmesini kararlaştırmak üzere 6.4.1338 tarihinde 21. İçtima 1.celse de müzakere olunmuş,¹⁹¹ Kocakafaoğlu İbrahim'in hastalığından dolayı kalan cezası affedilmiştir. Kanun şu şekildedir;

¹⁸⁸ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.179, s.206.

¹⁸⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi 2, C.17, 18 Şubat 1338 Tarihli Yüz Altmış Birinci İçtimadan 28 Şubat 1338 Tarihli Yüz Altmış Yedinci İçtimaya Kadar, 161. İçtima, 1.Celse, Ankara TBMM Matbaası 1958, s.5.

¹⁹⁰ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.198, s.220.

¹⁹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi 3, C. 19, 6 Nisan 1338 Tarihli Yirmi Birinci İçtimadan 6 Mayıs 1338 Tarihli Kırkıncı İçtimaya Kadar, 21. İçtima, 1.Celse, Ankara TBMM Matbaası 1959, s.8.

Madde 1: Katil maddesinden dolayı sureti katiyede on beş sene kürek cezasına mahkûm olup elyevm Kastamonu hapisanesinde mahpus bulunan Durkani nahiyesinin Belovacık karyesinden Kocakafaoğlu İbrahim'in maluliyeti daimeye müptelâ olmasına, mebni bakıyei müddeti cezaiyesi affedilmiştir.

Madde 2: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 3: İşbu kanunun icrasına Adliye vekili memurdur.¹⁹²

28. Alikirioğlu Ali'nin Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun

Kanun, adam öldürmekten dolayı 15 yıl kürek cezasına mahkûm olan Alikirioğlu Ali'nin cezasının affedilmesini kararlaştırmak üzere 6.4.1338 tarihinde 21. İçtima 1.celsede müzakere olunmuş,¹⁹³ Ali'nin hastalığından dolayı kalan cezası affedilmiştir. Kanun şu şekildedir;

Madde 1: Katil maddesinden dolayı sureti katiyede on beş sene kürek cezasına mahkûm olup elyevm Kastamonu hapisanesinde mahpus bulunan Ayıcılar mahallesinden Alikirioğlu Ali'nin maluliyeti daimesine mebni bakıyei müddeti cezaiyesi affedilmiştir.

Madde 2: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 3: İşbu kanunun icrasına Adliye vekili memurdur.¹⁹⁴

29. Emrazoğlu Hasan'ın Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun

Kanun, adam öldürmekten dolayı 15 yıl kürek cezasına mahkûm olan Emrazoğlu Hasan'ın cezasının affedilmesini kararlaştırmak üzere 6.4.1338 tarihinde

¹⁹² TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.208, s.246.

¹⁹³ TBMM ZC, D. I, C.19, s.8.

¹⁹⁴ Kanun No.209, s.247.

21. İçtima 1.celsede müzakere olunmuş,¹⁹⁵ Hasan'ın hastalığından dolayı kalan cezası affedilmiştir. Kanun şu şekildedir;

Madde 1: Katil maddesinden dolayı sureti katiyede on beş sene kürek cezasına mahkûm olup elyevm Kastamonu hapisanesinde mahpus Zonguldak'ın Ali karyesinden Emrazoğlu Hasan'ın maluliyetine mebni bakıyei müddeti cezaiyesi affedilmiştir.

Madde 2: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 3: İşbu kanunun icrasına Adliye vekili memurdur.¹⁹⁶

30. Çivril'in Baraklar Karyesinden Mustafaoğlu Halil'in İdam Cezasının Affına Dair Kanun

Kanun, Alay 12, T.3, K. 10 askerlerinden düşman karşısında kaçmalarından dolayı 41. Fırka Harp divanından idamına karar verilip Batı cephesi kumandanlığınca onaylanan Çivril'in Baraklar karyesinden 1314 doğumlu Mustafaoğlu Halil'in cezasının affedilmesini kararlaştırmak üzere 24.04.1338 tarihinde 33. İçtima, 1. Celsede müzakere olunmuş,¹⁹⁷ Mustafaoğlu Halil'in cezası affedilmiştir. Kanun şu şekildedir;

Madde 1: Alay 12, T. 3, K. 10 efradından iken düşman karşısında mevkii hizmetten firarından dolayı Kırk birinci fırka Divanı harbinden idamına karar verilip mazbatai hükmiyesi Garp cephesi kumandanlığınca tasdik edilen Çivril'in Baraklar karyesinden 1314 tevellütlü Mustafaoğlu Halil'in cezası affolunmuştur.

Madde 2: İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

¹⁹⁵ TBMM ZC, D. I, C.19, s.8.

¹⁹⁶ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.210, s.248.

¹⁹⁷ TBMM ZC, D.I, C.19, s.360.

*Madde 3: İşbu kanunun icrasına Müdafaa-i Milliye vekili memurdur.*¹⁹⁸

31.Arapsun'un Rum Mahallesinden Dimitri Kızı Timya Hakkındaki Hükümün Tefine Dair Kanun

Arapsun Rum mahallesinden Dimitri kızı Timya'nın içki yasağı kanununa uygun olarak 750 lira cezayı kabul etmesi ile cezayı yerine getirmemesi halinde 100 gün süreyle hapsine Arapsun sulh ceza mahkemesinde verilen hüküm görevli mahkemedен meydana gelmemiş olmasına esasen fiilin kanunen suç teşkil etmemesinden dolayı Timya hakkındaki hüküm kaldırılması için 24.04.1338 tarihinde 33. İçtima, 1. Celsede müzakere olunmuş,¹⁹⁹ Timya hakkındaki hüküm kaldırılmıştır. Kanun şu şekildedir;

Madde 1: Arapsun'un Rum mahallesinden Dimitri kızı Timya'nın Meni müskirat kanununa tevfikân yedi yüz elli lira cezayı nakdî ahzı ile mücazatına ve cezadan imtinâ halinde yüz mah müddetle hapsine dair Arapsun sulh ceza mahkemesinde verilen hüküm salâhiyettar bir mahkemedен sâdır olmamış olmasına ve esasen mabihülmahkûmiyeti olan fiil kanunen cürüm teşkil etmemesine binaen mezbure Timya hakkındaki hüküm refedilmiştir.

Madde 2: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren muteberdir.

*Madde 3: İşbu kanunun icrasına Adliye vekili memurdur.*²⁰⁰

32. İbrahimoğlu Mustafa'nın Affı Hakkında Kanun

Kanun, 3. Kafkas tümeni askeri bölüğünde hademe iken askeri birlikten firarla birlikte gasp ve yaralama maddesinden dolayı Anakara İstiklal Mahkemesince

¹⁹⁸ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No 225, s.266.

¹⁹⁹ TBMM ZC, D. I, C. 19, s. 362.

²⁰⁰ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.226, s.267.

idamına karar verilen İbrahimioğlu Mustafa'nın affedilmesini kararlaştırmak üzere 15.05.1338 tarihinde 43. İçtima, 1. Celsede müzakere olunmuş,²⁰¹ İbrahimioğlu Mustafa'nın idam cezası affedilmiştir. Kanun şu şekildedir;

Madde 1: Üçüncü Kafkas fırkası kıtaatında müstahdem iken kıtasından firarla ahiz ve gasp ve cerh maddesinden dolayı Ankara istiklâl mahkemesince idamına karar verilen Beypazar'ının Bekirler karyesinden Göceroğullarından 1313 tevellüttü İbrahimioğlu Mustafa'nın mahkûm olduğu idam cezası affolunmuştur.

Madde 2: İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

*Madde 3: İşbu kanunun icrasına Müdafaa-i Milliye vekili memurdur.*²⁰²

33. Haliloğlu Kasım'ın Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affı Hakkında Kanun

Kanun, adam öldürmekten dolayı 15 yıl küreğe mahkum edilen Haliloğlu Kasım'ın cezasının affedilmesi kararlaştırmak üzere 15.05.1338 tarihinde 43. İçtima 1. Celsede müzakere olunmuş,²⁰³ Kasım'ın tedavisi mümkün olmayan hastalığından dolayı cezasının kalan kısmı affedilmiştir. Kanun şu şekildedir;

Madde 1: Katil maddesinden dolayı sureti katiyede on beş sene küreğe mahkûm olup elyevm Elâziz hapisanesinde mahpus bulunan Palo kazasının Hun karyesinden Haliloğlu Kasım'm gayri kabili tedavi illetle maluliyetine binaen bakıyei müddeti cezaiyesi affedilmiştir.

Madde 2: İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

*Madde 3: İşbu kanunun icrasına Adliye vekili memurdur.*²⁰⁴

²⁰¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima senesi 3, C.20, 43. İçtima, 9 Mayıs 1338 Tarihli Kırk Birinci İctimadan 22 Haziran 1838 Tarihli Altmışınca İçtima Kadar, Ankara TBMM Matbaası, 1959, 1. Celse, s. 41.

²⁰² TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No232, s.276.

²⁰³ TBMM ZC, D. I, C. 20, s. 42.

²⁰⁴ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.233, s.277.

34. Keçioğullarından Ahmedoğlu Kemal'in Affı Hakkında Kanun

Kanun, Y.16. T.3 K.10. askeri bölüğünden savaş sırasında silahlı olarak firar suçundan dolayı 41. Tümen Divanı Harbinden idamına karar verilip kararnamesi batı cephesi kumandanlığınca onaylanan Kararısali şubesinin yukarı mahallesinden Keçioğullarından Ahmedoğlu Kemal'in cezasının affedilmesini kararlaştırmak üzere 15.05.1338 tarihinde 43. İçtima, 1. Celsede müzakere olunmuş,²⁰⁵ Kemal'in idam cezası affedilmiştir. Kanun şu şekildedir;

Madde 1: 16. T. 3. K. 10 efradından olup esnayı muharebede düşman karşısında müsellehan firar cürmünden dolayı kırk birinci firka divanı harbinden idamına karar verilip mazbatai hükmiyesi garp cephesi kumandanlığınca tasdik edilen Kararısali şubesinin yukarı mahallesinden Keçioğullarından Ahmetoğlu 1315 tevellütlü Kemal'in idam cezası affolunmuştur.

Madde 2: İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 3: İşbu kanunun icrasına Müdafaa-i Milliye vekili memurdur.²⁰⁶

35. Mustafaoğlu Ali'nin Affına Dair Kanun

Kanun, Y.19. T.1 K.2. askeri bölüğünden nöbetçi olduğu yerden halde firar suçundan dolayı 41. Tümen Divanı Harbinden idamına karar verilip kararnamesi batı cephesi kumandanlığınca onaylanan cezasının affedilmesini kararlaştırmak üzere 15.05.1338 tarihinde 43. İçtima, 2. Celsede müzakere olunmuş,²⁰⁷ Mustafaoğlu Ali'in idam cezası affedilmiştir. Kanun şu şekildedir;

²⁰⁵ TBMM ZC, D. I, C. 20, s. 43.

²⁰⁶ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.234, s.278.

²⁰⁷ TBMM ZC, D. I, C. 20, s. 53.

Madde 1: Y. 19. T. 1. K. 2 efradından iken nöbetçi olduğu mahalden firar cürmünden dolayı kırk birinci firka divanı harbinden idamına karar verilip mazbatai hükmiyesi garp cephesi kumandanlığınca tasdik edilen Bozkır'ın Kiriz karyesinden Hacımemedoğullarından 312 tevellütlü Muatafaoğlu Ali'in idam cezası affolunmuştur.

Madde 2: İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 3: İşbu kanunun icrasına Müdafaa-i Milliye vekili memurdur.²⁰⁸

36. Alioğlu Veli'nin Affı Hakkında Kanun

Kanun, Y.12. T.3. K.10. askeri bölümünde düşman karşısında görev yerinden firar suçundan 41. Tümen divanı harbinden idamını karar verilip kararnamesinin Batı cephesi kumandanlığınca onaylanan Alioğlu Veli'nin cezasının affedilmesini kararlaştırmak üzere 15.05.1338 tarihinde 43. İçtima, 2.Celsede müzakere olunmuş,²⁰⁹ Alioğlu Veli'ni cezası affedilmiştir. Kanun şu şekildedir;

Madde 1: Y. 12. T. 3. K. 10. efradından iken düşman karşısında mevki hizmetten firar cürmünden dolayı Kırk birinci firka divanı harbinden idamına karar verilip mazbatai hükmiyesi Garp cephesi kumandanlığınca tasdik edilen Akşehir kazasının Değirmen karyesinden 1311 tevellüttü Alioğlu Velinin cezası affedilmiştir

Madde 2: İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 3: İşbu kanunun icrasına Müdafaa-i Milliye vekili memurdur.²¹⁰

²⁰⁸ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No. 235, s.279.

²⁰⁹ TBMM ZC, D. I, C. 20, s. 54.

²¹⁰ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.23, s.280.

37. Emir Osmanoğlu Memet'in Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun

Kanın, adam öldürmekten dolayı 15 yıl küreğe mahkum edilen Emir Osmanoğlu Mehmet'in cezasının affedilmesini kararlaştırmak üzere 8.7.1338 tarihinde 70. İçtima, 1. Celsede müzakere olunmuş,²¹¹ Emir Osmanoğlu Mehmet'in hastalığı sebebiyle kalan ceza süresi affedilmiştir. Kanun şu şekildedir;

Madde 1: Katil maddesinden dolayı sureti kâtiyede on beş sene küreğe mahkûm ve eylevm Ordu hapishanesinde mahpus ordunun Perşembe nahiyesine tâbi Doğan karyesinden Emir Osmanoğlu Mehmet'in maluliyetine mebni bakıyei müddeti cezaiyesi affedilmiştir.

*Madde 2: İşbu kanunun icrasına Adliye vekili memurdur.*²¹²

38. İstiklal Mahakimi Kanunu

İstiklal Mahkemeleri, 11 Eylül 1920'de, büyüyen asker kaçakları sorununu çözmek amacıyla kabul edilen Firariler Hakkında Kanun'la kurulmuştu. Mahkemeler, Meclis'in seçeceği üç mebustan oluşacak, kendi aralarından birini başkan seçecekti. Mahkemelerin görevi, asker kaçaklarını, askerden kaçmaya yol açanları, kaçakların yakalanması ve sevkinde ihmali bulunanları ve kaçaklara yataklık edenleri yargılamaktan ibaretti. Sayısı ve bölgeleri Heyet-i Vekile'nin teklifi üzerine Büyük Millet Meclisi'nce belirlenen mahkemelerin, kararları kesindi, askeri ve sivil tüm devlet görevlileri kararların infazından sorumlu tutuluyordu.

²¹¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre I, İçtima senesi 3, C. 21, 24 Haziran 1338 Tarihli Altmış Birinci İçtimadan 26 Temmuz 1338 Tarihli Sekseninci İçtimaya Kadar 1959, 70. İçtima, 1. Celse, Ankara TBMM Matbaası, 1959, s. 315.

²¹² **TBMM Kavanin Mecmuası**, D I, C. I, Kanun No.243, s.289.

Mahkemelerin karar ve emirlerini infaz etmeyenler ya da infaz edilmesinden kaçınanlarda bu mahkemelerde yargılanacaktı.²¹³

Ankara, Eskişehir, Konya, Isparta, Sivas, Kastamonu, Pozantı ve Diyarbakır'da Kurulan İstiklal Mahkemeleri üyelerinin seçim işlemleri, muhaliflerin çekimser kalmaları sebebiyle oldukça uzamıştır. İlk turda oy kullanan 144 mebusun 14'ü, ikinci turda 148 mebusun 39'u, üçüncü turda 144 mebusun 67'si çekimser kalmıştır. Üçüncü turda salt çoğunluk aranmadığından, mahkeme üyeleri çok düşük oyla seçilmiştir. Bu turda en çok oyu 65 oyla Antalya mebusu Rasih Efendi alırken en düşük oyla seçilen üye 31 oyla Isparta mebusu Hacı Tahir Efendi olmuştur.²¹⁴

Yapılan engellemeler yüzünden üye seçimlerinin uzaması sebebiyle 26 Eylül 1920'de Mustafa Kemal Paşa da meclis toplantısına katılmıştır. Bu toplantıda, Antalya mebusu Rasih Efendi'nin teklifiyle, sadece asker kaçaklarıyla sınırlı olan mahkemelerin görev alanı, vatan hainliği, casusluk, memleketin maddi ve manevi gücünü her ne şekilde olursa olsun kırmaya çalışmak suçlarını da kapsama alarak iyice genişletilmiştir.²¹⁵

Mahkemelerin uygulamaları sık sık meclise getirilerek eleştiri konusu yapılmıştır. Bu uygulamalar arasında, kaçakların yerine yakınlarını askere götürmek, yoksa köy ve mahallelerinden para cezası almak, kaçağın mal ve mülkünün yakılması ve el koyulması gibi uygulamalar da vardı. Bu durum mecliste mahkemelere karşı tutumun güçlenmesine yol açmış ve mahkemelerin yetkilerinin sınırlandırılmasından, tamamen kaldırılmalarına kadar çeşitli öneriler verilmiştir. 17 Şubat 1921'de Meclis Başkanlığı'nın aldığı "*İstiklal Mahkemeleri'ne şimdilik ihtiyaç kalmadığından ve zorunluluk halinde Meclisin karar ve onayıyla gerekli*

²¹³ TBMM ZC, D.I, C.4, s.100-101.

²¹⁴ TBMM ZC, D.I, C.4, s.239, 261,274.

²¹⁵ TBMM ZC, D.I, C.4, s.329-330.

yerlerde yeniden kurulabileceğinden, Ankara İstiklal Mahkemesi dışındaki İstiklal Mahkemeleri'nin faaliyetlerine son verilmesini” isteyen karar, Meclis'te kabul edilerek, Mahkemelerin görevine son verilmiştir.²¹⁶

Bu dönemde Kütahya- Eskişehir savaşlarında alınan yenilgi sonucunda tekrar İstiklal Mahkemelerinin kurulması gündeme getirilmiştir. 23 Temmuz 1921 Fevzi Paşa'nın teklifiyle Kastamonu, Konya ve Samsun'da İstiklal Mahkemesi kurulması kararlaştırılmıştır.²¹⁷

Mustafa Kemal Paşa'nın Başkumandanlığa getirilmesi üzerine İstiklal Mahkemeleri doğrudan Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya bağlanmıştır. 8 Eylül 1921'de Mustafa Kemal Paşa Başkumandanlık emriyle halen faaliyetlerini sürdüren Ankara, Konya, Kastamonu ve Samsun İstiklal Mahkemeleri'ne ek olarak Yozgat'ta da yeni bir İstiklal Mahkemesi kurulmuştur. Mahkemelerin istifa eden üyeleri yerine, yeni üyeler de Başkumandan tarafından atanmıştır. Mustafa Kemal Paşa 7-8 Ağustos 1921 tarihinde halkı maddi ve manevi kaynaklarıyla mücadeleye katmaya çalışan Tekâlif-i Milliye emirlerini yayınlamış, bu emirleri yerine getirmeyenlerin cezalandırılması görevi de İstiklal Mahkemelerine verilmiştir.²¹⁸

İstiklal Mahkemeleri'nin Başkumandan'a bağlanması, üyelerin artık seçimle değil, Başkumandanın atamasıyla belirlenmesi, ayrıca Mahkemelerin verdiği kararların sertliği ve denetim dışı kalması Meclis'te huzursuzluk yaratmıştır. Muhalifler, Başkumandan'ca atanan mahkeme üyelerinin üyeliklerinin tanımamışlar, mahkemelerin kaldırılmasına ya da hiç değilse Meclis denetimi altına girmesine çalışmışlardır. 29 Kasım 1921'de Adliye Encümeni İstiklal Mahkemeleri'nin kaldırılmasına dair bir öneriyi Meclisi'e verdi. Hükümetin İstiklal Mahkemeleri'nin

²¹⁶ TBMM ZC, D.I, C.8, s.269.

²¹⁷ TBMM ZC, D.I, C.11, s.348-358.

²¹⁸ Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri (1920-1927)*, İzmir Cumhuriyet Matbaası, İzmir 1988, s.145-146.

çalışmalarına ihtiyaç duyulduğunu belirtmesi üzerine bu önerge reddedildi. Böylece karşıt fikirlere rağmen, faaliyetlerinde büyük yararlılıklar görülen İstiklal Mahkemeleri'nin çalışmalarını sürdürmesi sağlandı.

Sakarya Zaferi'nden sonra uzun bir savaş olmaması, merkez ordusunun kuruluşu, kaçak olayları, ayaklanma ve diğer suçların önemli derecede azalması özellikle düzenli ordunun artık tamamen kurulmuş olması İstiklal Mahkemelerine gerek kalmadığı düşüncesini doğurdu. Bu yüzden mahkemelerin kaldırılması veya yeni bir esasa bağlanıp, yetkilerinin kısıtlanması için Ocak ayından itibaren Meclis Başkanlığına önergeler verilmeye başlandı. Fakat bu önergelerin hepsi hükümet tarafından reddedildi.

14 Ocak 1922 tarihli meclis gizli toplantısında İstiklal Mahkemeleri konusu gündeme getirilmiş ve söz alan Hüseyin Avni Bey (Erzurum) İstiklal Mahkemelerinin yaptıklarına karşı çıkarak şunları söylemiştir; *“Büyük Millet Meclisi kurulduğu zaman daima bir sorumlu Heyet-i Vekile tayin etmiş ve ordusunu da yürütmek çaresini de düşünmüştür. Olağanüstü önlem almak için İstiklal Mahkemeleri kuruldu. Fakat bir zaman oldu ki, hükümet bütün icraatı İstiklal Mahkemelerine verir bir şekilde bize bir kanun kabul ettirdi. Artık İstiklal Mahkemelerinin el uzatmadığı, el koymadığı şey kalmadı ve bütün hükümetin icraatını eline aldı ve Meclis adına hükümler verdi. Efendiler, siz memleketi kurtarmak istiyorsanız, siz mahkemeleri yaşatmak istiyorsanız, işte burada 350 mahkememiz var. Onun kudretini artırın, onun kudreti olmazsa, dört mahkeme, beş mahkeme, devletin bütün teşkilatını yürütemez. İhtilalin de hukuku vardır. Olağanüstülüğün de hukuku vardır. Fakat böyle kendi oyuyla hüküm verecek maddi ve manevi suç, zarar takdiriyle hüküm verecek bir kuruluş dünyada mevcut değildir.*

Bu dünyanın adaletine sığacak şeylerden değildir. Asker kaçakları için gerekli ise, yalnız onunla sınırlayalım. Böyle maddi, manevi zarar takdirine yetkili; genel cümlelerle, sınırsız yorum ve tersdüz etmeye müsait cümlelerle verilen yetkiyle ve kendi oyuyla herşeyi hüküm altına almak, herşeye hüküm vermek yetkisini artık ortadan kaldırmak, üzerimize farzdır.”²¹⁹

Hafız Mehmet Bey (Tarbzon); *“Halkı bu kadar fena görmeyelim. Artık bu günde, bunları, bir buçuk seneden beri tuttuğumuz tedhiş idaresi altında tutmayalım, daha serbest bırakalım”* demiştir.

Vehbi Efendi (Konya); İstiklal Mahkemeleri’nin faaliyetlerine artık ihtiyaç kalmadığını, üstelik halkı fena cereyanlara yönelttiğini belirtmiş, mahkemelerin geçici bir süre için kaldırılmasını isteyerek *“gerekirse, gereken yere gönderilsin”* şeklinde konuşmuştur.²²⁰

Daha sonra söz alan Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa, İstiklal Mahkemeleri’nin geçici olarak faaliyetlerini durdurmasını, gerektiğinde yeniden faaliyete geçmesini teklif ederek söze başlamış, sözlerini bitirirken de gerek cephedeki tehlike, gerekse Pontus meselesinin hızla sonuçlanabilmesi için İstiklal Mahkemeleri’nin bir süre daha devamına taraftar olduğunu söylemiştir.²²¹

Hakkı Hami Bey (Sinop); *“Af kanunu çıktıktan sonra, birçok kişinin serbest bırakılması gerekirken, bilmem hangi tarafın emriyle hapisanelerde alıkonmuşlardır. Bu idare değildir. Ülkede kanun koyucu çoğaldıkça, ülke felakete, yok olmaya gider. Bugün Yüksek Meclisiniz kanun koyar ve esasen kanun koyucu yetkisine sahiptir. Kendisini Yüksek Meclis’in üstünde görenler Meclis’in vücudunu*

²¹⁹ **TBMM GZC**, Devre I, İçtima senesi 2, 17 Mart 1337 (1921) - 25 Şubat 1337 (1922), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, C.2, s.614-615.

²²⁰ **TBMM GZC**, D.I, C.2, s. 616.

²²¹ **TBMM GZC**, D.I, C.2, s.616-617.

inkar etmiş olurlar. Bunlar vatan hainidir. Hareketleri Meclis'e taarruzdur. Emin olunuz, İstiklal Mahkemeleriyle, hıyanet kanunuyla adam asmakla, biz gayemize ulaşacaksak, emin olunuz ki, bu hayaldir. Eminim ve kesinlikle inanıyorum ki, bugün pek masum olarak asılan vardır. İstiklal Mahkemeleri'ne de ve hiçbir kimseye de adam asmak yetkisini vermeyiniz. İdam cezaları, bunlar şunun bunun elinde terk edilecek şeyler değildir. Bir arkadaşımız "İstiklal Mahkemesi'ni istemeyenler, İstiklal Mahkemesi'ni çekemeyenlerdir" dedi. İhtimal ki o şekilde değerlendiriyor. Bendenize öyle geliyor ki, İstiklal Mahkemeleri'ni istemeyen yok. Fakat İstiklal Mahkemeleri'nin uygulamada aldıkları şekil itibariyle, şimdilik faaliyetlerinin geçici olarak durdurulması arzu edilmektedir. Her halde milletin dayanamayacağını anlamak ve onların kanayan kalbini görmek lazımdır."²²² diyerek görüşlerini bildirmiştir.

İstiklal Mahkemelerinin çalışmalarına ihtiyaç olmasına rağmen, ortamın İstiklal Mahkemelerinin kaldırılması için uygun bir durum alması sonucu 20 Temmuz 1922 tarihinde İstiklal Mahkemeleri'nin üyeleri TBMM'nin çoğunlukla verdiği karar gereği geri çağırıldılar. 27 Temmuz 1922'de İstiklal Mahkemeleri ile ilgili kanunu değiştirmek için bir komisyon kuruldu.²²³ Koçgiri Ayaklanmasını araştırmak için gönderilen kurulun verdiği rapor, 29 Temmuz 1922'de gizli oturumda görüşüldükten sonra Dahliye, Adliye, Müdafaa-i Milliye Encümenlerince oluşturulan özel bir komisyon tarafından hazırlanan "İstiklal Mahkemeleri Hakkında Kanun Teklifi" TBMM'de öncelikle gündeme alınıp müzakerelerine başlandı.²²⁴

²²² TBMM GZC, D.I, C.2, s.618-619.

²²³ TBMM GZC, D.I, C.3, s.634-637.

²²⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi 8, C.22, 27 Temmuz 1338 Tarihli Seksen Birinci İçtimadan 11 Eylül 1338 Tarihli Yüzüncü İçtimaya Kadar, Ankara TBMM Matbaası 1959, s.34-35.

İlk tartışma konusu, İstiklal Mahkemeleri üyelerinin kimlerden oluşacağı konusu oldu. Taki Efendi (Sivas); İstiklal Mahkemeleri üyelerinin mutlaka hukuk camiasından seçilmesini istedi. Ona göre, meclis üyesi olmak kisiye her hakkı tanıımıyordu. Bu sebeple, kanunda gerek reis gerek azalar, gerekse müddeiumumînin hukukçulardan olması konusu belirtilmeliydi. Bu konuda Basri Bey (Karesi) de Taki Efendi ile aynı görüşü paylaştığını söyleyerek şunları belirtmiştir; “... biz büyük bir fırtına içinde çalkalanan sehinenin rakipleri vaziyetindeyiz. Bu sefîneyi kurtarmak için maharet lazımdır. İhtisas lazımdır. Bu ihtisası hariçte bulursak niye haricin bu ihtisasından milleti müstefid etmeyelim.”²²⁵

Diğer bir tartışma konusu da, müddeiumumîlerin yetkileri idi. Kanun teklifinde müddeiumumîlerin yetkilerinin genişletilmesi, buna karşılık mahkemelerin yetkilerinin kısıtlanması öngörülüyordu. Müddeiumumîlerin görevlendirilmesini isteyenlerin amacı, müddeiumumîler aracılığı ile İstiklal Mahkemeleri üzerindeki Meclis denetimini daha yakından ve daha geniş olarak sağlamak, İstiklal Mahkemelerinin gücünü kırmaktı. Bu konuda Mehmet Şükrü Bey şöyle diyordu; “Müddeiumuileri buraya koymaktan maksat: Kanunun hüsnü cereyanını temin etmek ve mahkemelerin İstiklal Mahkemelerine verilen vezaif dairesinde ifa-i vazife edip etmediğini Meclis-i Ali namına murakebe tahkik ve akip etmek ve mahkeme o hudut ve selahiyetin haricine çıktığı zaman müddeiumumîlerim bundan Meclis-i Ali'yi haberdar etmesi ve mahkemeleri daire-i selahiyetine irca eylemesi emeline matuftur.”²²⁶

Üçüncü madde ile İstiklal Mahkemelerinin vazifeleri belirlenirken encümenin teklifine eklemek üzere Muhittin Baha (Bursa)'nın önergesiyle ihtilas ve rüşvet suçu

²²⁵ TBMM ZC, D. I, C.22, s.44.

²²⁶ TBMM ZC, D.I, C.22, s.39.

ile memuriyet nüfuzundan yararlanarak halka zülmeden sivil ve askeri memurların işledikleri bu suçların kanunun kapsamına alınması teklif edildi ve ardından da TBMM tarafından kabul edildi.²²⁷

Beşinci maddenin müzakeresi sırasında kanun teklifindeki “*İdam hükümleri Büyük Millet Meclisince badel tasdik infaz olunur*” ifadesine karşı çıkan Hüseyin Avni Bey (Erzurum)’in başlattığı tartışma neticesinde verilen değişiklik önergesiyle bu ifade “*İdam hükümleri Büyük Millet Meclisince bilumum mesele tercihan tetkik ve tasdik olunduktan sonra infaz olunur*” şeklinde değiştirildi.²²⁸

Onuncu madde görüşülürken adi suçların İstiklal mahkemelerine gönderilmesinin gereksiz olduğu kabul edilip, bu mahkemelere tanınan yetkilerin diğer mahkemelere de verilmesi durumunda aynı sonucun elde edilebileceği ileri sürüldü.²²⁹

Onikinci maddenin müzakeresi sırasında Hüseyin Avni Bey, İstiklal Mahkemelerinin “avukat” da kabul emesini istedi. Mehmet Şükrü Bey’in “*Müddeiumumiler tarafsız olacakları için hem fertlerin hemde milletin adına hareket edeceklerdir, bu sebeple avukat kabul edilmemiştir*” demesi üzerine, Hüseyin Avni Bey “*Vekil hakkını hiç kimse nez edemez. Bir adam kendi müdafaatını ve kendi hakkını hiçbir vakit başkasına veremez...olabilir ya!. Ben müdafadan acizim, ben ifade-i meram edemem, vekile ettiririm. Müddeiumui kanunun vekilidir, ammenin vekilidir, yoksa ferdin vekili değildir. Hakkı vekaleti selbedecek tedbir dünyada tasavvur edilemez. İnsan hukuku medeniyesine sahip oldukça vekilini intihap eder*” dedikten sonra, Meclisin savunma hakkının tabi hukukun vazgeilmez bir gereği olduğunu kabul ve ilan etmesi durumunda bu hususun kanun maddesinde yer alması

²²⁷ TBMM ZC, D.I, C.22, s.59.

²²⁸ TBMM ZC, D.I, C.22, s.89.

²²⁹ TBMM ZC, D.I, C.22, s.96-99.

için ısrar etmeyeceğini meclisin beyanını yeterli göreceğini söyledi. TBMM savunma hakkının tabi hukukun bir gereği olduğunu kabul edince de Hüseyin Avni Bey bu konuda Meclis Başkanlığına verdiği önergesini geri aldı ve bu madde encümeninden gelen şekliyle kabul edildi.²³⁰

29 Temmuz 1922 tarihinde başlayan ve 31 Temmuz 1922'ye kadar süren İstiklal Mahkemesi Kanunu müzakereleri sırasında dikkat çeken görüntü şu şekildeydi: Genel olarak eski kanunun daha açık ve anlaşılır olmadığı düşünülüyor ve bu gerekçeyle yeni kanunun daha açık ve anlaşılır bir şekilde çıkarılması isteniyordu. Yeni kanun, eski kanunun ve Hiyanet-i Vataniye Kanununun müzakerelerinde olduğunun aksine çok kısa bir tartışma sonucu 31 Temmuz 1922'de oya sunulup büyük bir çoğunlukla kabul edildi.²³¹

Madde 1: İcra Vekilleri Heyetince gösterilecek lüzum ve Büyük Millet Meclisince ekseriyeti mutlaka ile verilecek karar üzerine icabeden mahallerde istiklâl mahkemeleri teşkil olunur.

Madde 2: Bu mahkemeler Büyük Millet Meclisinin ekseriyeti mutlakası ve reyî hafî ile kendi âzası meyanından müntahap bir reis ve iki âza ve bir müddeiumumiden teşekkül eder. Ancak heyeti mahkemeye tari olacak noksanın ikmalini teminen ayrıca bir âza daha intihap olunur.

Madde 3: İstiklâl mahkemelerinin vezâifi berveçhi âtidir:

A) Muvazzaf ve gönü ile hizmeti askeriyyeye dahil olupta firar edenler ve firara sebebiyet verenler ve firari derdest ve şevkinde tekâsül gösterenler ve firarileri bilihtiyar ihfa ve iâşe ve ilbas edenler hakkında Ceza kanunnamesiyle askerî kavanininde muayyen cezayı hüküm ve esbabı muhaff efe ve müşeddede mevcut

²³⁰ TBMM ZC, D.I, C.22, s.99-101.

²³¹ Aybars, a.g.e., s. 180.

olduğu takdirde yalnız bu fıkradaki ceraim e münhasır olmak üzere tensip edeceği diğer gúna mukarreratı ittihaz eylemek;

B) 29 nisan sene 1336 tarihli Hiyaneti vataniye kanununun muhtevi olduğu ceraimi;

C) Devletin emniyeti hariciye ve dahiliyesini ihlál edenler hakkmla Ceza kanununun birinci babının birinci ve ikinci fasıllarında muharrer ceraimi;

D) Askerî ve siyasi casusluk ve suikast siyasi ve asker ailelerine taarruz ve tecavüz ceraimi;

H) Seferberlikte tedariki vesaiti nakliye komisyonlarının suiistimalát ve müsanahatı hakkında Askerî ceza kanununa müzeyyel 12 şevval 1332 ve 21 ağustos 1330 tarihli kanunu muvakkatin birinci maddesini muaddil 28 rebiyülâhır 1332 ve mart 1331 tarihli kanunda musarrah ceraimi rüyet etmek;

K) ihtilâsta bulunan, rüşvet alan bilúmum memurini mülkiye ve askeriye ve bunlara hangi sınıftan olursa olsun iştirak ve vesatet eyliyenleri;

S) Nüfuzu memuriyetinden istifade ederek halka zülüm ve işkencede bulunan memurini mülkiye ve askeriye muhakeme etmek.

Madde 4: Büyük Millet Meclisi lüzum gördüğu istiklál mahkemeleri için üçüncü maddede muharrer vezâiften bir kısmının istisnasına karar verebilir.

Madde 5: İstiklál mahkemelerinin idamdan gayri hükümleri katî olup infazına, bilúmum kuvayı müselleha ve gayri müsellehai Devlet memurdur. İdam hükümleri Büyük Millet Meclisince bilúmum mesaile tercihan tetkik ve tasdik olunduktan sonra infaz olunur. Şu kadar ki müstacel ve müstesna hal ve zamanda idam hükümlerinin dahi Meclisçe tasdik edilmeksizin infazına Meclis kararıyla mezuniyet verilebilir.

Madde 6: İstiklâl mahkemeleri kararlarına bu mahkeme müddeimumisinin hakkı itirazı vardır. Müddeti itiraz yevmi tefhimin ferdasından itibaren üç gündür ve itirazı vâki Büyük Millet Meclisince katiyen hallolunur.

Madde 7: İstiklâl mahkemesi heyetleri her altı ayda bir intihap olunur ve bu müddetin hitamından evvel heyet tamamen veya kısmen meclis kararıyla tebdil edilebileceği gibi esbabı

Madde 8: Müddeimumiler işbu kanun ahkâmına tevfikân muttali olacakları ceraim hakkında takibatı kanuniyede bulunurlar. Tevkif ve tahliye kararlarında müddeimumilerin mütalâası alınmadıkça tevkif ve tahliye yapılamaz, İstiklâl mahkemelerinin vasıtai muhabere ve tebliğ ve tebellüğü müddeimumileridir. İstiklâl mahkemelerinin mukarreratının infazı hususunda kuvvei müselleha ve gayri müsellehaya müddeimumiler âmirdir.

Madde 9: İstiklâl mahkemelerinin evamir ve mukarreratını infaz etmeyenler veya infazda taallül gösterenler müddeimumilerinin talep ve şevki üzerine aynı mahkemeler tarafından tahtı muhakemeye alınırlar.

Madde 10: İstiklâl mahkemeleri Askerî ceza kanununun yedinci faslındaki hukuku emiriyeden maada hukuku şahsiyeye hükmedemezler.

Madde 11: İstiklâl mehakimi ile mehakimi sair arasında tahaddüs edecek ihtilâfi merci Türkiye Büyük Millet Meclisi Adliye encümenince bilcümle umuru takdimen hallolunur.

Madde 12: Her istiklâl mahkemesi ketebe ve müstahdemin maaşatı asliyesi şehri yüz lirayı geçmeyecektir.

Madde 13: Her istiklâl mahkemesi ayda bir defa Heyeti Umumiyyeye hulâsai hüküm ve mesdil 6 rebiyülevvel 1339 ve 28 teşrinisani 1336 tarihli kanun mülgadır.

Madde 14: İşbu kanun tarihi neşrinin ferdasından itibaren mer'idir.

*Madde 15: İşbu kanun Büyük Millet Meclisi tarafından icra olunur.*²³²

39. Memedoğlu İsmail ve Beş Refikinin İdam Cezalarının Affına Dair Kanun

Kanun, düşman karşısında silahlı olarak birlikte firar ettiklerinden dolayı Batı cephesi divanı harbince idama mahkûm edilen tümen 8 hücum taburunun K.1 den Mehmetoğlu İsmail ve Arifoğlu Osman ve Mehmetoğlu Mehmet ve Mustafaoğlu İbiş ve Mehmetoğlu Halil ve Azizoğlu Ali'nin haklarında verilen ceza hükmünün affedilmesini kararlaştırmak üzere 30.8.1338 tarihinde 93. İçtima, 1. Celsede müzakere olunmuş,²³³ bu şahısların idam cezası affedilmiştir. Kanun şu şekildedir;

Madde 1: Düşman karşısında müsellehan ve müttefikan firar eylediklerinden dolayı Garp cephesi divanı harbince idama mahkûm edilen fırka 8 hücum taburunun K 1 den Osmancık'ın Denseh karyesinden 1310 tevellüttü Memedoğlu ismail ve Gerze'nin Gecesultan karyesinden 1312 tevellüttü Arif oğlu Osman ve Ayancık'ın Raviye karyesinden 1309 tevellüttü Memedoğlu Memet ve Çorum'un Karahisar karyesinden 1311 tevellüttü Mustafaoğlu ibiş ve Osmancık'ın Ayrılık karyesinden 1309 tevellüttü Memedoğlu Halil ve inebolu'nun Bünker karyesinden 1312 tevellüttü Azizoğlu Ali haklarındaki idam cezası affedilmiştir.

Madde 2: İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

²³² TBMM Kavanin Mecmuası, D. I, C. I, Kanun No.249, s.295.

²³³ TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 22, s. 410.

*Madde 3: İşbu kanunun icrayı ahkâmına Müdafai Milliye vekili memurdur.*²³⁴

40. Hasanoğlu Ahmet'in İdam Cezasının Affına Dair Kanun

Kanun, düşman karşısında silahlı olarak görev yerinden kaçmasından dolayı Batı cephesi Divanı harbinde idama mahkûm edilen tümen 61 Y156/1 K.2 den Hasanoğlu Ahmet'in cezasının affedilmesinikararlaştırmak üzere 30.8.1338 tarihinde 93. İçtima, 1. Celsede müzakere olunmuş,²³⁵ Hasanoğlu Ahmet hakkındaki idam cezası affedilmiştir. Kanun şu şekildedir;

Madde 1: Düşman karşısından müsellehan mevkii hizmetten savuşmasından dolayı Garp cephesi divanı harbinee idama mahkûm edilen fırka 61 Y 156/1 K 2 den Karaman'm İlsra karyesinden 1314 tevellüttü Hasanoğlu Ahmet hakkındaki idam cezası affedilmiştir.

Madde 2: İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

*Madde 3: İşbu kanunun icrayı ahkâmına Müdafai Milliye vekili memurdur.*²³⁶

41. Beşereli Mustafa Efendinin Affı Hakkında Kanun

Kanun, 6.9.1338 tarihinde 97. İçtima, 2. Celsede müzakere olunmuş,²³⁷ Konya'dan Beşereli Mustafa Efendi affedilmiştir. Kanun şu şekildedir;

Madde 1: Konya'dan Beşereli Mustafa Efendi affedilmiştir.

Madde 2: İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

²³⁴ TBMM Kavanin Mecmuası, D. I, C. I, Kanun No.256, s.304.

²³⁵ TBMM ZC, D.I, C.22, s. 411.

²³⁶ TBMM Kavanin Mecmuası, D. I, C. I, Kanun No.257, s.305.

²³⁷ TBMM ZC, D.I, C.22, s. 522.

*Madde 3: İşbu kanunun icrasına Adliye vekili memurdur.*²³⁸

42. Ekmekçi Saiboğlu Kara Memet'in Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin

Affına Dair Kanun

Kanun, adam öldürmekten dolayı 8 yıl küreğe mahkûm edilen Ekmekçi Saipoğlu Kara Mehmet'in cezasını affedilmesini kararlaştırmak üzere 13.9.1338 tarihinde 101. İçtima, 1. Celsede müzakere olunmuş,²³⁹ Ekmekçi Saipoğlu Kara Mehmet'in hastalığından dolayı kalan cezası affedilmiştir. Kanun şu şekildedir;

Madde 1: Katil maddesinden dolayı sureti katiyede sekiz sene küreğe mahkûm eylevm Bolu hapisanesinde mahpus bulunan Bolu'nun Akpınar mahallesinden Ekmekçi Saipoğlu Kara Mehmed'in maluliyetine binaen bakıyei müddeti cezaiyesi affedilmiştir.

Madde 2: İşbu kanun tarihi kabulünden muteberdir.

*Madde 3: İşbu kanunun icrasına Adliye vekili memurdur.*²⁴⁰

43. Battal ile Molla Ali'nin Bakıyei Müddeti Cezaiyelerinin Affına Dair

Kanun

Kanun, Haydutlara yiyecek vermek ve yataklık yapmaktan dolayı ve eşkıyalık yapmalarından dolayı beşer sene kürek cezasına mahkûm edilen Battal ile Molla Ali'nin cezasının affedilmesini kararlaştırmak üzere 13.9.1338 tarihinde 101. İçtima, 1. Celsede müzakere olunmuş,²⁴¹ Battal ile Molla Ali'nin kalan cezaları affedilmiştir. Kanun şu şekildedir;

²³⁸ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.258, s.306.

²³⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi 3, C.23, 13 Eylül 1338 Tarihli Yüz Birinci İçtimadan 16 Ekim 1338 Tarihli Yüz Yirminci İçtimaya Kadar, Ankara TBMM Matbaası 1960, s. 15.

²⁴⁰ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No 261, s.309.

²⁴¹ TBMM ZC, D.I, C.23, s.21.

Madde 1: Eşküyaya yiyecek vermek ve yataklık yapmak suretleriyle şekavet fiilinde feranzimethal olmalarından dolayı beşer sene kürek cezasına mahkûm Balâ'nın Camiisağır karyesinden Battal ile Molla Ali'nin bakıyei müddeti cezaiyeleri affedilmiştir.

Madde 2: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'idir.

*Madde 3: İşbu kanunun İcrasına Adliye vekili memurdur.*²⁴²

44. Değirmencioğullarından Akifoğlu Sait'in Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun

Kanun, adam öldürmekten dolayı mahkûm olan Değirmencioğullarından Akifoğlu Sait'in cezasının affedilmesini kararlaştırmak üzere 13.9.1338 tarihinde 101. İçtima, 2. Celsede müzakere olunmuş,²⁴³ Akifoğlu Sait'in sürekli hastalığından dolayı kalan cezası affedilmiştir. Kanun şu şekildedir;

Madde 1: Katil maddesinden dolayı sureti katiyede mahkûm olup elyevm Kângırı hapisanesinde mahpus bulunan Seferce karyesinden Değirmencioğullaundan Akifoğlu Sait'in maluliyeti daimesine binaen bakıyei müddeti eezaiyesi affedilmiştir.

Madde 2: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyül icradır.

*Madde 3: İşbu kanunun icrayı ahkâmma Adliye vekili memurdur.*²⁴⁴

²⁴² TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.262, s.310.

²⁴³ TBMM ZC, D.I, C.23, s.31.

²⁴⁴ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.263, s.311.

45. Kadioğlu Hacı Memet Bin Mevlud'ün Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun

Kanun, adam öldürmekten ve yaralama maddesinden dolayı 3 yıl 9 ay mahkum ve Kadioğlu Hacı Mehmet bin Mevlud'un cezasının affedilmesini kararlaştırmak üzere 13.9.1338 tarihinde 101. İçtima, 2. Celsede müzakere olunmuş,²⁴⁵ Kadioğlu Hacı Mehmet bin Mevlud'un sürekli hastalığından dolayı kalan cezası affedilmiştir. Kanun şu şekildedir;

Madde 1: Katil kastiyle cerh maddesinden dolayı sureti katiyede üç sene dokuz ay müddetle berayi islahı nefis hapse mahkûm ve elyevm Tirebolu hapisanesinde mahpus bulunan Tirebolu'nun Hamam mahallesinden Kadioğlu Hacı Memet bin Mevlud'ün maluliyeti daimesine binaen bakıyei müddeti cezaiyesi affedilmiştir.

Madde 2: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 3: İşbu kanunun icrasına Adliye vekili memurdur.²⁴⁶

46. Ereğli'nin Kirmanlı Mahallesinde Mukim Ahmet'in Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun

Kanun, içki nakletme ve dışarıdan alma maddesinden dolayı 1 sene hapse mahkum ve mahpus edilen Ahmet'in cezasının affedilmesini kararlaştırmak üzere 13.9.1338 tarihinde 101. İçtima, 2. Celsede müzakere olunmuş,²⁴⁷ Ahmet'in kalan cezası affedilmiştir. Kanun şu şekildedir;

²⁴⁵ TBMM ZC, D.I, C.23, s.29.

²⁴⁶ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.264, s.312.

²⁴⁷ TBMM ZC, D.I, C.23, s.31.

Madde 1: Müskirat nakil ve ithali maddesinden dolayı sureti katiyede bir sene hapse mahkûm ve mahpus Ereğli'nin Kirmanlı mahallesinde mukim Ahmet'in bakıyei müddeti cezaiyesi affedilmiştir.

Madde 2: İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 3: İşbu kanunun icrâyi ahkâmına Adliye vekili memurdur.²⁴⁸

47. Konya Bidayet Mahkemesi Reisi İhsan ve Azadan Sabit ve Refet Efendiler Hakkındaki Hükümün Refine Dair Kanun

Kanun, Konya ilk derece mahkemesi Reisi İhsan ve üyeden Sabit ve Refet efendilerin cezalarının affedilmesi kararlaştırmak üzere 28.10.1338 tarihinde 128. İçtima, 2. Celsede müzakere olunmuş,²⁴⁹ bu şahısların haklarında Konya İstiklal mahkemesinden çıkan hüküm kaldırılmıştır. Kanun şu şekildedir;

Madde 1: Konya bidayet mahkemesi reisi ihsan ve azadan Sabit ve Refet Efendiler haklarında Konya istiklâl mahkemesinden sâdır olan hüküm refedilmiştir

Madde 2: işbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 3: İşbu kanunun icrasına Adliye vekâleti memurdur.²⁵⁰

48. Elâziz'in Helezor Karyesinden Hasanoğlu Yusuf Ağa'nın Hukuku Medeniyesinin İadesine Dair Kanun

Kanun, kız kaçırmaya yardım ve gasp maddelerinden dolayı Elaziz İstinaf Ceza Mahkemesinin 28 Ağustos 1318 tarihli kararıyla 3 sene 1gün kürek cezasına mahkum edilip cezasını tamamlayıp iyi hali sebebiyle Hasanoğlu Yusuf Ağa'nın

²⁴⁸ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.265, s.313.

²⁴⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi 3, C.24, 18 Teşrinievvel 1338 Tarihli Yüz Yirmi Birinci İçtimadan 18 Teşrinisani 1338 Tarihli Yüz Kırkinci İçtimaya Kadar, Ankara TBMM Matbaası 1960, s. 234.

²⁵⁰ TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No 276, s.324.

cezasının affedilmesini kararlaştırmak üzere 28.10.1338 tarihinde 128. İçtima, 2. Celsede müzakere olunmuş,²⁵¹ Hasanoğlu Yusuf Ağa'nın cezası affedilmiştir. Kanun şu şekildedir;

Madde 1: Kız kaçıрмаđa muavenet ve gasp maddelerinden dolayı Elâziz istinaf ceza mahemesinin 28 ağustos 1318 tarihli ilâmiyle üç sene bir mah kürek cezasına mahkûm olup mahkûmiyeti cezaiyesini ikmal ve hüsnü hali tahakkuk eden Elâziz'in Helezor karyesinden Hasanoğlu Yusuf Ağanın mahrum olduğu hukuku medeniyesi iade olunmuştur.

Madde 2: İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

*Madde 3: İşbu kanunun icrasına Adliye vekili memurdur.*²⁵²

²⁵¹ TBMM ZC, D.I, C.24, s.238.

²⁵² TBMM Kavanin Mecmuası, D I, C. I, Kanun No.277, s.325.

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL-KÜLTÜREL KANUNLAR ve BU KANUNLARIN MÜZAKERELERİ²⁵³

1. Men'i Müskirat Kanunu

13.9.1336 tarihinde 64. içtima 2.celse, İkinci Reis Vekili Vehbi Efendi tarafından Men'i Müskirat Kanunu hakkında müzakere ile açılmış, Maliye Vekili Ferit Bey (İstanbul) ²⁵⁴; kanunun maliye vekâletini daha çok ilgilendirdiğini ifade etmiş; *“şu meselei iktisadiyeden ziyade bendeniz meselenin bir ciheti maliyesini görüyorum ki, o ciheti maliye bilhassa bendenizi müteessir ediyor. ...malûmu âliniz, müskiratın muhtelif envamdan Hükümet öteden beri resim almaktadır. Bu resimler 1336 senesi kânunusanisinde az müktarda idi. Meselâ şarabın beher yüz litresinden on beş kuruş, biranın beher yüz litresinden elli kuruş ve ispirtonun da beher*

²⁵³ Genel olarak kararların alınmasında muhalif görüş ve fikirlere pek rastlanmamaktadır. Sosyal-Kültürel Kararların alınmasında da belirtilen bu durum gözlemlendiğinden kararların sadece adının verilmesi ile yetinilmiştir. Sosyal-Kültürel Kararların adedi 51 olup şu şekildedir; Muhafazai İrzı Vatan İçin Hidematı Sebkeyliyenlere Teşekkür Edilmesi Hakkında, Sansür Hakkında, Bursa'nın İşgali Hakkında, Zatı Şahaneye Telgraf Yazılması Hakkında, Saruhan Mebusu Celâl Beyin Nutku Hakkında, Demirci Muharebatında Fedakârlık Edenlere Teşekkür Edilmesi Hakkında, Şimendifer Amelesinin Tatil Günü Hakkında, Şark Ordusuna Teşekkür Edilmesi Hakkında, Sansür Vazı Hakkında, Şark Cephesi Kumandanı İle Heyeti Murahasa Erkânına Teşekkür Edilmesi Hakkında, İsmet Paşaya Beyanı Teşekkür Edilmesi Hakkında, Ordu Kumandanlarıyla Müdafaa Hukuk Cemiyetlerine Beyanı Teşekkür Edilmesi Hakkında, İstiklâl Marşı Hakkında, Gaziantep Ahalisine Beyanı Teşekkür Edilmesi Hakkında, Yirmi Zata Teşekkürname Yazılması Hakkında, Meclisin Teşekküratının Tebliği Hakkında, Sakarya Muzafferiyetinden Dolayı Başkumandan Paşa Hazretlerine Teşekkürname Yazılması Hakkında, 129 Zatın Takdirname İle Taltiflerine Dair, Piyerloti'ye Dair, 27 Zatın İstiklâl Madalyasıyla ve Altmış Dört Zatın Takdirname İle Taltiflerine Dair, Fraunze'den Vürut Eden Hitabeye Beyanı Teşekküre Dair, Fraunze'den Vürut Eden Hitabeye Beyanı Teşekküre Dair, Fraunze'den Vürut Eden Hitabeye Beyanı Teşekküre Dair, İstanbul'daki Fezaheti Ahlâkiye Hakkında, Refet Paşaya Teşekkürname Yazılması Hakkında, Claude Farrere'e Beyanı Teşekkür Edilmesi Hakkında, Yirmi Beş Zatın Takdirname İle Taltiflerine Dair, Yirmi Sekiz Zatın İstiklâl Madalyasıyla Taltiflerine Dair, Mülâzimisani Refik Efendinin Taltifine Dair, Düşmanın İka Ettiği Mezalimin Protesto Edilmesine Dair, Mülâzimisani Âli Zeynelâbidin Efendi Hakkındaki Hükümün Tasdikına Dair, Afgan Emirine Teşekkürname Yazılması Hakkında, Vürut Eden Tebriknelere Cevap Yazılması Hakkında, Nutku İftitahinin Tabı ve Neşri Hakkında, Reşat Hikmet Beyin Kabrinin İnşası Hakkında, İzmir'in Senei Devriye İşgali Münasebetiyle Miting Heyetince İttihaz Olunan Mukarrerat Hakkında, Kurban Bayramının Tebriki Hakkında, İstiklâl Mahkemelerinin Tatili Faaliyetleri Hakkında, Orduya Meclisin Selâm ve Hürmetlerinin İblâğı Hakkında, Beş Zatın Takdirname İle Taltifleri Hakkında, Kürsü Riyasete Örtülen Siyah Poşidenin Refi Hakkında, On İki Zatın Takdirname İle Taltifleri Hakkında, On Üç Zatın Takdirname İle Taltiflerine Dair, 35 Zatın Takdirname İle Taltifleri Hakkında, 73 Zatın İstiklâl Madalyasıyla Taltiflerine Dair, 446 Zatın Takdirname İle Taltiflerine Dair, 20 Zatın İstiklâl Madalyasıyla Taltiflerine Dair, Sivillerin İstiklâl Madalyasıyla Taltifleri İçin Yapılacak İnhaların Tehirine Dair, Cephe Kumandanlarıyla Erkânı Harbiye Reisine Beyanı Teşekkür Edilmesine Dair, Mülâzimievvel Fazıl Efendinin İstiklâl Madalyasıyla Taltifine Dair, 16 Zatın İstiklâl Madalyasıyla Taltiflerine Dair.

²⁵⁴ TBMM ZC, D.I, C.4, s.113.

santigradından yani litresinden on iki büyük kuruş alınmakta idi. Bu hesaplar cari olduğu zamanlarda varidatı Hükümet elli bin liraya vasil olmuştu. Bunun içerisinde ithalat gümrük resmi katiyen dâhil değildir. İthalât hakkında maalesef halâ umumi bir istatistik bulamadığımız için müskirat hakkındaki resmin neye baliğ olduğunu maalesef arz edemeyeceğim. 1336 kânunusanisinde bu resimler tezyit edildi, şarabı beher litresi yirmi kuruşa, bira yüz kuruşa ve diğerlerinin de litresi otuz yedi buçuğa çıkarıldı. Yani bir litre küulden, safi küulden otuz yedi buçuk kuruş alınmakta idi. İki nevi santigrat kuşanılmaktadır. Biri yüz derece üzerine, diğeri otuz yedi buçuk derece üzerinedir. Yüz dereceliği haiz olan küulden otuz yedi buçuk kuruş alıyoruz. Biz gerek sıhhati muhafazaya doğru bir adım atmak ve gerek bu suretle mevcut olan rüsumu, diğer rüsumu tezyit ettiğimiz gibi, bunu da tezyit etmek arzusuyla Heyeti âliyenize şimdi şu lâyihat kanuniyeyi teklif edeceğim. Bu layiha kanuniye ile biz, şimdi şarabın beher yüz litresinden iki yüz, biranın beher hektolitesinden üç yüz kuruş ve alkolün de behar litresinden yüz kuruş almak istiyoruz.”²⁵⁵ şeklinde görüşlerini beyan etmiş, bu kanunun maliyeye zarar vereceğini dile getirmişti.

Operatör Emin Bey (Bursa) ise; “İspirtodan alınan rüsumu diğer şeylere zammedebiliriz. Meselâ kahveye zammolunabilir. Harpten evvel şekeri yüz paraya alıyorduk, Harbi umumide yüz kuruşta da kalmadı, dört yüze kadar şeker yedik. Tabii her şey hali tabiiye ricat ettikten sonra şeker de düşecek, eskiden yüz paraya yediğimiz şekeri beş kuruşa yiyelim. Yüz para resim zam olunsun. Bunu diğer şeylere zammetmekte hiçbir beis yoktur. Bu gün şekere, gaza ve saireye zammolunabilir. Sonra birçok ispirotolu mevat var ki tababette kullanılır, rakı, şampanya, şarap, ispiro gibi... Binaenaleyh tababette kullanılacak olan ispirotolu müskirata bu resmi zammetmek tamamen mümkündür. Bir de; meni mümkün değildir diyorlar. Biz bu

²⁵⁵ TBMM ZC, D.I, C.4, s.116.

suyu başından çevireceğiz efendim. İthal ve İmal hakkında bir kanun tanzim edersek rakıyı kim çekebilir? Sonra üzümleri düşünüyorlar ve hep rüsum noktai nazarından düşünüyorlar. Üzümlerden yine İspirto yaparız ve İspirtoyu da boyarız. ...Binaenaleyh rakı suretile kullanılamaz”²⁵⁶ diyerek, Ferit Bey’in görüşüne karşı çıkmakta ve farklı şekillerde zamlarla maliyenin açık vermeyeceğini belirtmekte idi.

Ali Şükrü Bey (Trabzon); “Maliyenin siyasi bu kanunu tatbika müsait değildir. Yani bu kanunu tatbik ettirmek için kâfi derecede inzibat yapamaz. ...Rica ederim, şimdi bunu söyleyen Maliye Vekili Beyefendi, rüsumun tezyidini talep ediyor. Hâlbuki bence, bu kanunun tatbiki için ne kadar kuvvei inzibatiye lazım ise, rüsum arttırıldığı zaman husulü tabii olan kaçakçılığın menî için de o kadar lâzımdır. Resme zammedersek, o zaman kaçakçılığa revaç vereceğiz ve bu günkü resmi de alamayacağız. Ben söylenen sözlere cevap veriyorum. Kuvvei zabita itibarile bu kanunun kabiliyeti tatbikîyesi için elimizdeki kuvvet ne ise, bu gün yine odur. Bu kanunun kabiliyeti tatbikiyesi efendiler, halkın ruhuna tevafukdadır, halkın ananatma tevafukdadır. Her biriniz bilirsiniz ki efendiler, bizim içimizde içkiye mübtela olan hiç bir kimse yoktur ki, Allah belâsını versin, nereden alıştım dememiş olsun Zira hiçbir müslüman yoktur ki, kendisine karşı tatbik olunan tedabiri zecriye karşısında, hayır ben yapacağım diye isyan etsin. Binaenaleyh bu, halkın ruhuna tamamile tevafuk eden bir kanundur. Bu kanunun hasbi nigahbanı da vardır, yani bütün millet, buna riayet etmeyenleri, hatta bendeniz bile görürsem, derhal polise haber veririm. İster ahaliden, ister memurinden olun. Hatta Maliye Vekilini bile”²⁵⁷ diyerek, kanunun çıkarılmasını ve halkın buna tepki göstermeyeceğini dile getirmişti.

²⁵⁶ TBMM ZC, D.I, C.4, s.117.

²⁵⁷ TBMM ZC, D.I, C.4, s.119.

Ayrıca Ali Şükrü Bey (Trabzon), müskiratın imal ve ithalinin menini isteyerek, birçok illerde köylünün mahsülü satıp parayı rakıya içkiye harcadığını dile getirmiş ve bu durumdan kurtulmanın yolunun, köylünün müskiratın meni halinde bu içkiyi bulamayıp elinde sonunda köyüne döneceğininde aramış ve bunun her şekilde yararını dile getirmiştir.²⁵⁸

Bu konu hakkında söz alan İsmail Suphi Bey (Burdur) ise; Birçok güçlü devletlerin bile müskiratı men edemedikleri, onların da en az bizim devletimiz kadar sağlıklarını düşündüklerini söylemiş ardından devletin gelirlerini de düşünerek, kendi devletimizin bile buna gücü olmadığını belirterek, kanunun maddi olarak devlete zarar vereğinin altını çizmiş ve bu kanun tekliflerinin, hissiyatla değil akılla karar verilmesi gerektiğini söylemiş son olarak bu kanunun ilgasını teklif etmiştir.²⁵⁹

Yine bu kanun hakkında söz alan Rasih Efendi (Antalya) ise; kanunun ahlaki boyutu açısından görüşlerini dile getirmiş ve Müslüman milletimizin kanuna karşı gelmeyeceğini dile getirerek kanunun aleyhinde görüşlerini bildirmişti.²⁶⁰

Doktor Tevfik Rüştü Bey(Menteşe) ise Rasih Efendiye karşı çıkarak; *“Bendeniz sizden ziyade müskiratın aleyhindeyim. Fakat bir nokta var ki, pek mühim, O da bilhassa Afi Şükrü Bey(Trabzon)’in teklifindeki ithal meselesidir. Bundan dolayı teşekkür ederim. Fakat imal ve ihracı bilâkis serbest bırakmalıdır. Bir de gayri müslimlerin adati mezhebiyeleriyle pek çok müstahzaratı tibbiye meselesi vardır ki, bunları da nazarı irtibare almağa mecburuz.²⁶¹ Eczayı tibbiye evvelce kamilen Avrupa’dan geliyordu. Çalışkan Müslüman eczacılar ve kimyagerler bazı müstahzaratı da burada yapıyorlar, Pertev şurubu, Hasan kuvvet şurubu ve tentürler*

²⁵⁸ TBMM ZC, D.I, C.4, s.121.

²⁵⁹ TBMM ZC, D.I, C.4, s.126-127.

²⁶⁰ TBMM ZC, D.I, C.4, s.129.

²⁶¹ TBMM ZC, D.I, C.4, s.129.

gibi paralarımızı bilâ lüzum Avrupa'ya dökmek reva değildir. İkincisi de, ihraç meselesi ki zikredilmemiştir. Bu cihet pek güzel, ancak «İmal» kelimesinin de kaldırılmasını istirham ediyorum. Çünkü memleketimiz için: büyük bir mesele iktisadiyedir. Serbestli imalin suistimalatından korkuluyorsa bu hususta bir şekli inhisar pek âlâ düşünülebilir”²⁶² diyerek, kanunun değiştirilmesini istemişti.

Bu kanunun Üçüncü celsesinde, Ali Şükrü Bey (Trabzon)'in birinci madde hakkındaki teklifi kabul edilmiş ve kabul edilen madde şu şekilde okunmuştu;

*“Memaliki Osmaniyede her nevi müskirat imal, ithal fûruht ve istimali sureta katiyede memnudur”.*²⁶³

14.9.1336 tarihinde 65. İçtima 1.celse, Reis Vekili Vehbi Efendi tarafından Men'i Müskirat Kanununun diğer maddelerinin müzakereleri ile açılmış,

Ali Şükrü Bey'in *“Müskirat imal, ithal ve fûruht edenler nezdinde yakalanacak olan müsarirattın beherkiyesi için 50 lira cezayı nakdi alınır ve mevcut müskirat müsadere olunur”*²⁶⁴ şeklindeki teklifinin ikinci maddesi okunmuş, daha sonra Reis, sözü Refik Şevket Bey (Saruhan)'e vermiş, Refik Şevket Bey; *“... İkinci maddede zait bir kelime var, bir fıkra var; müskirat imal, ithal ve fûruht edenler nezdinde yakalanacak olan... Bu «yakalanacak olan» tabiri, elinizdeki mallan hemen kaçırmaz, tavsiyesinden maada bir şey değildir. Herhangi bir müskirat âmilini veya gümrüklerden kaçırmak suretiyle Memaliki ecnebiyeden ithale muvaffak olan bir hırsız edillei, lâzimesiyle elimize geçirdiğimiz halde bu maddei kanuniyeye tevfikan evinde yakalanmadı diye mahkûm edemeyiz. Onun için bendeniz, «nezdinde yakalanacak» fıkrasının tayyını Heyeti Muhteremeden rica ediyorum. Ve diyorum ki: «Müskirat imal, ithal ve fûruht edenlerden müskiratın beher kiyesi için elli lira*

²⁶² TBMM ZC, D.I, C.4, s.130.

²⁶³ TBMM ZC, D.I, C.4, s.126; TBMM ZC, D.I, C.4, s.131.

²⁶⁴ TBMM ZC, D.I, C.4, s.138.

cezayi nakdi alınır ve mevcut müskirat müsadere olunur». Sonra müsadere ve imha olabilir’’²⁶⁵ diyerek, maddenin değiştirilmesini istemiştir.

Ali Şükrü Bey (Trabzon); Müskir kelimesiyle kastedilen şeyin tek bir şeyden ibaret olmadığını, aslında bu şeyin, insanları sarhoş edip kendinden geçiren herşey olarak kabul etmiştir, afyon esrar gibi maddeleri de kastederek sekir veren herşeyin yasak olduğunu söylemişti.²⁶⁶ Bir mebus Ali Şükrü Bey (Trabzon)’e kabul ettiği şeylerin içine tütünün dâhil olup olmadığını sormuş Ali Şükrü Bey (Trabzon)’de onun sekir vermediğini dile getirerek müskirattan sayılmadığını söylemiştir.²⁶⁷

Afyon konusunda İsmail Suphi Bey (Burdur) ülkenin mühim kaynaklarından olduğunu söyleyerek afyonun yasaklanmaması istemiştir.

Operatör Emin Bey (Bursa); afyonun müskirattan sayılmaması gerektiğini söyleyerek tıpta afyonun birçok ilaç yapımında kullanıldığını sekir verdiği gerekçesiyle yasaklanmasının yanlış olduğunu dile getirmiş,²⁶⁸ Mehmet Şükrü Bey (Karahisarısahip); afyonun, kanunda olmaması gerektiğini birçok ilimizin afyondan büyük gelir elde ettiklerini, bu maddenin yasaklanmasına yönelik atılacak adımların memlekete büyük zarar vereceğini söylemiştir.²⁶⁹

Vekili Vehbi Efendi ise; bu meselede afyonun konuya dâhil olmadığını söylemiş, ardından ikincil madde okunmasını istenmiş ve ilgili madde şu şekliyle kabul edilmiş;²⁷⁰

*“Müskirat imal ve ithal ve nakil ve fûruht edenlerden müskiratın beher kıyyesi için elli lira cezayi nakdi atız ve elde edilen müskirat imha olunur’’.*²⁷¹

²⁶⁵ TBMM ZC, D.I, C.4, s.138.

²⁶⁶ TBMM ZC, D.I, C.4, s.138.

²⁶⁷ TBMM ZC, D.I, C.4, s.138.

²⁶⁸ TBMM ZC, D.I, C.4, s.138-139.

²⁶⁹ TBMM ZC, D.I, C.4, s.139.

²⁷⁰ TBMM ZC, D.I, C.4, s.139.

²⁷¹ TBMM ZC, D.I, C.4, s.139.

Kanuna dair Üçüncü maddeye geçilmiştir. Madde aynen şöyledir:

*“İşret ettiği görülenler ya haddi şer'i ile tedip olunur veyahut eli liradan ikiyüz elli liraya kadar cezaiyi nakliye mahkûm edilir.”*²⁷²

Bu madde hakkında söz alan Refik Şevket Bey (Saruhan); Maddede geçen şer'i tabirinin kaldırılmasını sadece had denilmesini kâfi görmüştür burdaki had kavramının da dayak olduğunu dile getirmiştir. Ancak bazı kişilere dayağın münasip olmadığını mesela kalp hastası olupta müptela olan kişilerin dayak cezası ölümüne sebebiyet verilebileceği için bu kişilere hapis cezası uygulanmasının doğru olcağını söyleyerek bu konu hakkında ki görüşlerini dile getirmiştir.²⁷³

Hasan Basri Bey (Karesi)ise; Refik Şevket Bey'in sözlerine katılarak haddi şer'i tabirinin açık olmadığını belirtmiştir. Ayrıca memurların bu konuda büyük sorumluk verildiğini dile getirmiştir.²⁷⁴

Hamdi Namık Bey (İzmit); bu kanundaki hapis ve para cezasını kabul ettiğini ancak dayağın kişilerin haysiyetlerine zarar vereceği gerekçesiyle kaldırılması gerektiğini söylemiştir.²⁷⁵

Takrirler okunduktan sonra madde değiştirilerek şu şekliyle kabul edilmiştir;

*“Alenen müskirat istimal edenler veya hafiyen istimal edipte sarhoşluğu görülenler ya haddi seri veya elli liradan iki yüz liraya kadar cezaiyi nakdî veyahut üç aydan bir seneye kadar hapis cezasıyla tecziye olunurlar. Sıfatı resmiye erbabından olanlar dahi memuriyetten tardedilir ve bu husustaki hükümler kabili itiraz ve istinaf ve temyiz değildir.”*²⁷⁶

Ardından Dördüncü madde okunmuştur. Madde aynen şöyledir;

²⁷² TBMM ZC, D.I, C.4, s.140.

²⁷³ TBMM ZC, D.I, C.4, s.140-141.

²⁷⁴ TBMM ZC, D.I, C.4, s.141.

²⁷⁵ TBMM ZC, D.I, C.4, s.143.

²⁷⁶ TBMM ZC, D.I, C.4, s.146.

“Bu kanunun tasdik ve neşriyle beraber mevcut içkiler müsadere ve imha edilir.”

Bu madde hakkında Ali Şükrü Bey söz alarak; böyle bir kanunun, mal sahiplerinin bunları imha etmesine sebep olacağını, bu durumunda onların zarar etmesine sebebiyet vereceğini vurgulamış ve kanunu şu şekilde değiştirmeyi teklif etmiştir; *“Bu kanunun tasdik ve neşriyle beraber içki imaline mahsus bilcümlee alât ve edevat müsadere edilir. Mevcut içkiler derhal tamhir edilir. Ve bir ay zarfında memaliki ecnebiyeye ihracına müsaade olunur. Bir ay nihayetinde de imha edilir”*.²⁷⁷

İsmail Suphi Bey Ali Şükrü Bey’in teklifini onaylamış ancak bir ayın ihracat için yeterli bir zaman olamayacağını söyleyerek bu ihracatın 4 ay zaman zarfında olmasını teklif etmiştir.²⁷⁸

Madde okutulmuş ve şu şekliyle kabul edilmiştir;

*“Bu kanunun tasdiki ve neşriyle beraber içki imaline mahsus bilcümle alât ve edevat müsadere edilir. Mevcut içkiler derhal temhir edilir ve iki ay zarfında memaliki ecnebiyeye ihracına müsaade olunur. İki ay hitamında mevcut müskirat imha olunur.”*²⁷⁹

Bu maddenin ardından Beşinci madde okunmuş ve şu şekilde kabul edilmiştir;

*“Tababette kullanılacak her nevi ispirotolu mevat ihtiyaç nispetinde Sıhhiye vekâletince eczanelere tevzi ve sarfiyatı kontrole tabi tutulur.”*²⁸⁰

Altıncı, yedinci ve sekizinci maddeler aynen kabul edilmiştir.

²⁷⁷ TBMM ZC, D.I, C.4, s.146.

²⁷⁸ TBMM ZC, D.I, C.4, s.146-147.

²⁷⁹ TBMM ZC, D.I, C.4, s.148.

²⁸⁰ TBMM ZC, D.I, C.4, s.151.

Madde 1: Memaliki Osmaniye'de her nevi müskirat imal, ithal, fûruht ve istimali memnudur.

Madde 2: Müskirat imal, ithal ve nakil ve fûruht edenlerden müskiratın beher kıyesi için elli lira cezayi nakdî alız ve elde edilen müskirat imha olunur.

Madde 3: Alenen müskirat istimal edenler veya hafiyen istimal edipte sarhoşluğu görülenler ya haddi seri veya elli liradan iki yüz liraya kadar cezayi nakdî veyahut üç aydan bir seneye kadar hapis cezasıyla tecziye olunurlar. Sıfatı resmiye erbabından olanlar dahi memuriyetten tardedilir ve bu husustaki hükümler kabili itiraz ve istinaf ve temyiz değildir.

Madde 4: Bu kanunun tasdiki ve neşriyle beraber içki imaline mahsus bilcümle alât ve edevat müsadere edilir. Mevcut içkiler derhal temhir edilir ve iki ay zarfında memaliki ecnebiyeye ihracına müsaade olunur. İki ay hitamında mevcut müskirat imha olunur.

Madde 5: Tababette kullanılacak her nevi ispirotolu mevât ihtiyaç nispetinde Sıhhiye vekâletince eczanelere tevzi ve sarfiyatı kontrole tabi tutulur.

Madde 6: Tababette istimal olunacak ispirotolu mevaddm sureti istimal ve sarfi hakkında Sıhhiye vekâletince bir talimatname kaleme alınacaktır.

Madde 7: Bu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'idir.

Madde 8: Bu kanunun icrayi ahkâmına Dâhiliye, Adliye ve Sıhhiye vekilleri memurdur.²⁸¹

2. Düğünlerde Meni İsrifat Kanunu

25. 11. 1336 tarihinde 102. içtima 1.celse Reisvekili Vehbi Efendi kanunun heyeti mecmuasının kabul olunduğunu söylemiş ve diğer maddelerinin de kabul

²⁸¹ TBMM Kavanin Mecmuası, D. I, C.1, Kanun No.22, s.23.

olduğunu söyleyerek yalnız üçüncü ve altıncı maddelerinde bir an önce bitirilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Üçüncü madde okunmuştur.

“Mihri muaccel beş bin kuruşu tecavüz etmeyecektir. “

Bu madde hakkında söz alan Vehbi Bey (Karesi); bu kanun teklifindeki amacın düğünlerdeki israfı önlemek olduğunu söylemiş ve mihir meselesini bunun dışında olduğunu dile getirmiştir. Mihirin karı koca arasındaki bir mesele olduğunu söyleyerek düğünlerde yapılan israfla alakalı olmadığını söylemiş ve bu maddenin kaldırılması gerektiğini teklif etmiştir. Reis maddeyi oya sunmuş ve madde kabul edilmemiştir.²⁸² Ardından kanunla ilgili diğer maddeler okunmuş ve oya sunulmuş, bu maddeler çoğunluk tarafından onay olarak kabul edilmiştir. Kanun şu şekildedir;

Madde 1: Düğünlerde alelittlak cihaz teşhiri, cihazın açıktan nakli, erkek tarafından iki kattan fazla elbise ihdası, düğün günlerine münhasır olmak üzere bir günden ziyade çalgı çaldırılması ve ziyafet verilmesi, nişan, çevre merasimi ile ağırlık ve hedaya itası ve köçek oynatılması gibi israfat memnudur.

Madde 2: Her livanın me calisi umumiyesi işbu kanun ile kavanini saire ahkâmına mugayir olmamak şartıyla mahallî ve idarî talimatnameler tanzimine ve gerek ona müstenit tedabirin Hükümet marifetiyle tatbikini takibe mecburdur.

Madde 3: İşbu mevat ve talimatnameler hilâfında hareket edenler mahallî belediyelerine ait olmak üzere elliden yüz liraya kadar cezayı nakdî ita veya bir aydan altı aya kadar hapis ile mücazat olunurlar.

Madde 4: İşbu mevaddan mütevellit mesail sulh mahkemelerinde rüyet olunur. Bu bapta hükümler katî ve lâzimülinfazdır.

Madde 5: Hitan cemiyetleri için masraf ihtiyariyle düğün yapmak memnudur.

²⁸² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi I, C.6, 22 Teşrinisani 1336 tarihli Yüz Birinci İçtimadan 23 Kânunuevvel 1330 Tarihli Yüz Yirminci İçtimaya Kadar, 102. İçtima, 1.Celse, Ankara TBMM Matbaası 1943, s. 34-36.

Madde 6: İşbu kanun ile menedilen eşya müsadere ve mahallî belediyeleri namına bilmüzayede fûruht ve irat kaydedilir.

Madde 7: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'idir.

*Madde 8: İşbu kanunun icrayi ahkâmına Büyük Millet Meclisi Dâhiliye ve Adliye vekilleri memurdur.*²⁸³

3.İstiklâl Madalyası Kanunu

28.11.1336 tarihinde 104. içtima 2. Celsede Reis Vekili Hasan Fehmi Bey maddelerin müzakerelerine geçilmesini istemiş ve müzakerelere geçilmiştir. İlk sözü alan Hasan Basri Bey (Kayseri) vatana hizmetin madalya için yapılmayacağını vatana hizmetin maddi şeylerle takdir edilmeyeceğini dile getirmiştir. Vatana hizmetin takdir görmek amacıyla değil vicdani olduğunu söylemiş ve manevi olduğunu dile getirmiştir. Eğer illa ki bir takdir gerekiyorsa bunun madalyayla değil dairelere takdirname göndermekle olabileceğini söylemiştir.²⁸⁴

Dr. Abidin Bey (Lazistan), Hasan Basri Bey'in söylediklerine katılarak vatana hizmetin madalyayla ödüllendirilmesine gerek olmadığını bu hizmetin karşılığının olmadığını belirterek bu masrafın gereksiz olduğunu söyleyerek kanunun aleyhinde olduğunu bildirmiştir.²⁸⁵

Süleyman Sırrı Bey (Yozgad) ise Vatana hizmetin mükâfatı olmayacağını bu hizmetin vicadani olduğunu söyleyerek bu kanun teklifinin reddedilmesini istemiştir.²⁸⁶

Yine Mazhar Müfid Bey (Hakkâri)'de, Vatana hizmette elbette maneviyatın önemli olduğunu dile getirmiş ancak maddiyatında bu kişilerin hakkı olduğunu

²⁸³ TBMM Kavanin Mecmuası, D. I, C.1, Kanun No 55, s.59.

²⁸⁴ TBMM ZC, D.I, C.6, s.103.

²⁸⁵ TBMM ZC, D.I, C.6, s.103

²⁸⁶ TBMM ZC, D.I, C.6, s.104.

söyleyerek bu kanunun önemini şu şekilde dile getirmiştir; “*Bu madalya bir nevidir, bir cinstir. Kumandana başka, mebusana başka, efrada başka değildir. Hattâ mebusların ki cephede bilfiil hizmet etmedikleri için kurdelâsı başkadır. Zannetmeyiniz ki, cephede bilfiil canını tehlikeye koyupta fedakârlık edenlerle bizim buradaki mebusların madalyası bir olacak, müsavi olacaktır. Hayır, kurdelâsmda fark vardır. Fakat mebus da cepheye gitmiş ise, o da eline tüfengi almış ise kurdelâ değişecektir. Yarsısı kırmızı, yarsı yeşil olacaktır ki, hem mebus, hem de cephede harp etmiş demektir Nizamnamenin madde mahsusası mütalâa buyurulursa görülür ki, işbu madalyanın üç lira kadar bir masrafı, harcı vardır. İşte bu harç alınacaktır. Siz isterseniz, kabul edersiniz, isterseniz reddedersiniz.*”²⁸⁷ Süleyman Sırrı Bey (Yozgad) ise; “*Biz cephelerde hidematı fevkalâde mükâfatı olarak geçen gün zam yaptık. Bu madalyalar karpuz kabuğundan yapılacaksa sözüm yok. Yoksa altın, gümüşe zaten bütçenin tahammülü yoktur. Para yok diye barbar bağıryoruz.*” diyerek durumun maddi yönüne dikkat çekmiştir.²⁸⁸

Bu sözlere karşılık Vehbi Bey (Karesi)’de; “*Herkes kanunu okuyupta kurdelâsı şöyle olacak demeğe vakit bulamaz. Bu bir fark değildir. Eğer mebuslar için alâmetifarika aranıyorsa Hilâiahmer rozetleri gibi ufak bi rozet şuraya (göğse) takılmak için yaptırılabilir. Bu gayet basit bir şeye eğer ihtiyaç görülürse, o ihtiyaç varsa bu suretle yapılabilir. Bu eski İstanbul Meclisi Mebusanı değildir. Burası Ankara’dır. Bir avuç yerdir ve Ankara’da herkes birbirini tanıyabilir. Sonra Cephede fedakârlığı görülenleri takdir etmek meselesi de, madalyadan ziyade, o zatın ahvali ruhiyesine göre olur. Eğer nefer fakir ise para ile taltif edilir, eğer zengin ise bir takdirname verilsin, evlâdma da bir yadigâr kalır. Binaenaleyh biz harbi umumide*

²⁸⁷ TBMM ZC, D.I, C.6, s.105.

²⁸⁸ TBMM ZC, D.I, C.6, s.105.

gördük efendiler. Böyle madalyalar çıkardık. Madalyası olmayanlar nişanlı oldu. Bunun da aynı olacağını şimdiden söylüyorum”²⁸⁹ diyerek görüşünü dile getirmiştir.

Reis; Müzakerenin kâfi görüldüğünü söyleyerek maddelere geçilmesini istemiştir.²⁹⁰

Birinci madde okunduktan sonra Dr. Abidin Bey (Lazistan); *“Zannetmiyorum ki fedayi can etmek için, istiklâlimizi müdafaa ve istirdat için uğraşmıyan bir tek fert vardır. Eğer fazla fedakârlık yapan varsa nakden mükâfat alırlar. Bugün herhangi bir zabite sorsanız; Nakden mi mükâfata razısın bre, yoksa madalyaya mı? Bugün emin olun ki nakden mükâfat diyecek ve o tarihe geçer. Falan zabıt nakden mükâfat almıştır diye. Müsaade et. Bir tepenin işgalini emreden bir kumandan geride oturur, fakat istihkarı hayat eden bir zabıt mükâfat ve madalya alamaz. Hep geride emir ve kumandayı idare eden alır. Ben bütün mânasiyle ve bütün mevcudiyetimle taraftar değilim. Verirlerse de istemem. Mebusan namına ben istemem. Bunu da zapta geçirin.*”²⁹¹

Hasan Basri Bey (Karesi)’ de konu hakkında sessiz kalmayarak; *“Eskiden mekteplerde tevzii mükâfat usulü vardı. Bu usulü terbiyeciler kaldırdılar. Efendim, bendeniz de bu maddeye aleyhdarım. Çünkü madalyaya aleyhdarım. Kocaman adamlara nişan takmağa kalkışmak katiyen doğru değildir, işte terbiyeciler de tevzii mükâfatı kaldırdılar. Çünkü vazife olduğu için yapılır. Binaenaleyh bu hissi evlâdı memlekete vermek lâzımdır dediler. Hattâ alâmetifarika olmaksızın, milletle beraber yürümek, milletle temas etmek için sade bir kıyafetle gezmek lâzım iken kaldı ki koskocaman adamlara nişan takmağa kalkışmak, bendenizce katiyen doğru değildir. Mebuslar için alâmetifarika; bendenizce bu da zaittir. Hattâ alâmetifarika*

²⁸⁹ TBMM ZC, D.I, C.6, s.105.

²⁹⁰ TBMM ZC, D.I, C.6, s.105.

²⁹¹ TBMM ZC, D.I, C.6, s.105.

*olmaksızın millet ile beraber yürümek, milletle temas etmek, onların arasında bulunmak İçin hiçbir alâmete lüzum ve ihtiyaç yoktur. Alâmet zaittir. Binaenaleyh bu maddenin ve kanunun diğer maddelerinin umumiyetle reddini, halkın, halkçılığın ruhuna göre bir karar verilmesini istirham ediyorum.”*diyerek görüşlerini belirtmiştir.²⁹²

Fevzi Bey (Malatya);cephede mücadele eden askere bir madalya vermekte ne zarar var diyerek askerinin bu madalyayı almakla gurur duyacağını belirtmiş ve kanunun lehinde olduğunu dile getirmiştir.²⁹³

Tunalı Hilmi Bey (Bolu) ; Kanunun lehinde olduğunu söyleyerek bunun madalya halinde olacağına bir buğday başağı şeklinde yapılarak ata ocağında saklanmasını istemiştir.²⁹⁴

Reis; müzakereyi kâfi görerek maddeyi oya sunmuş ve madde kabul edilmiştir. Ardından ikinci maddeye geçilmiştir.

İkinci madde okunmuş söz alan Fevzi Bey şu şekilde görüşünü bildirmiştir; “... Bugün bizim madalya almağa hakkımız yoktur. Evvelâ Cenabıhaktan sonra Nebii muhteremimizden rica ve istirham ile ağlayarak deriz ki, biz ne vakit ki Bursanın şu siyah matemini yırtar, parçalar ve düşmanlarımızı kovalarsak. Şu madalyayı almağa müstahak oluruz.” diyerek kanunun aleyhinde olduğunu dile getirmiştir.²⁹⁵

Vehbi Bey (Karesi) ; “Eğer kendimize madalya verecek olursak zannedersen biraz garip düşer, halk nazarında pek ayıp bir şey yapmış olacağız. Biz buraya kendi kendimize madalya tevcih için gelmedik, Memleket bize teveccühle zaten millet madalyasını vermiştir. Binaenaleyh biz istiklâlimizi tamamen kurtardıktan sonra ve

²⁹² TBMM ZC, D.I, C.6, s.106.

²⁹³ TBMM ZC, D.I, C.6, s.106.

²⁹⁴ TBMM ZC, D.I, C.6, s.106.

²⁹⁵ TBMM ZC, D.I, C.6, s.107.

bu kurtarma neticesine kadar hareket edenler vatanın kendisine karşı göstereceği asan şükranı göreceklendir. Bir kere memleketi kurtaralım ondan sonra madalya veririz” diyerek görüşünü dile getirmiştir.

İkinci madde oya sunulmuş ve kabul edilmiştir. Yine bu şekilde okunan Üçüncü ve dördüncü maddeler de aynen kabul edilmiştir.

Ardından beşinci maddeye geçilmiş ve beşinci madde okunmuş ve Hamdi Namık Bey söz alarak bu maddeye ilişkin görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir; *“Mebusana verilecek madalyaların kurdalâlerinde cephede bulunanlarla bulunmayanlar arasındaki farkı kaldırmak lâzımdır. Çünkü zannederim ki kendisinin diğerlerine temayüz etmesi arzusunu izhar edecek bir ferd yoktur. Malûmu âliniz cephede bulunmak, bilfiil silâhiyle müdafaa etmek ve sonra isyanları teskin etmek üzere gitmiş bazı arkadaşlarımız vardır. Bu meyanda duçarı esaret olanlar var, Binaenaleyh bunların tefriki de müşkül olacaktır, Bunun için bendeniz mebusana verilecek madalyaların şeridi yeşil olsun diyorum. Cephede bulunan ümera, zabitan ve efradmki de kırmızı olsun. İkinci itiraz ettiğim bir nokta var, cephe gerilerinde diyoruz; müsaade buyurun. Cephede bulunanlara nısfı kırmızı, nısfı yeşil şeritli ve ceyhe gerilerinde bulunanlara da beyaz şeritli madalya verilsin deniyor. Bu suretle kabul ettiğimiz takdirde bunun suiistimal edileceğine kaniim”* demiştir.²⁹⁶

Mazhar Müfid Bey (Hakkâri) ise; *“Farkı kaldıramayız. Çünkü burada biz fikren memleketin müdafasıyla uğraşyoruz ve yeşil istiyoruz. Aynı zamanda bu işaretler mebusluğa da delâlet edecek; Hâlbuki silâhmı alıpta fedayi can edenlere kırmızı verdik. Bu madalyayı Millet Meclisi takdir edecek, bizde takdir edemezsek söz yoktur. Sonra dedik ki mebus olup ta bilfiil cepheye gitmiş, bilfiil harbetmiş, bilfiil asker gibi uğraşmış. Peki; bu adamın bizden fazla fedakârlığı vardır. Bunun için*

²⁹⁶ TBMM ZC, D.I, C.6, s.108.

*yeşil kısmı mebusluğa, kırmızı kısmı da cephedeki fadakarlığa delâlet ediyor. Beyaz kısmı da cephe gerisinde kalanlar için olsun.”*diyerek görüşlerini dile getirmiştir.²⁹⁷

5. madde değiştirilerek kabul edilmiştir. Ardından okunan diğer maddelerde aynen kabul edilmiştir.²⁹⁸

Reis, kabul edenler beyaz, reddedenler kırmızı verecekler diyerek kanunu oya sunmuştur.²⁹⁹ Kanun şu şekildedir;

Madde 1: İstiklâl madalyası bilfiil kıta başında (Cephede veya dahilî isyanları teskinde) asarı hamaset ve fedekârî gösteren erkân, ümera ve zâbitan ve efrat ve millî kahramanlara ve cephe gerisinde maksadı ulvinin husulü için âzami ibrazı mesai edenlere, istiklâli millî uğrunda fedayi hayat eden şühedanın da ekber evlâdına veya ailesine verilir.

Madde 2: Dâvayi muhik vemeşruumuzu ihzar ve bunu müdafaa eden Büyük Millet Meclisi azalarına birer madalya verilir.

Madde 3: Birinci madde mucibince madalya ahzına kesbi istihkak edenlerin esbabı mucibesini gösterir inhalar Heyeti Vekileye gönderilir. Heyetçe muvafık görüldükten sonra Büyük Millet Meclisince kabul ve tasdiki halinde ita olunur.

Madde 4: Büyük Millet Meclisinin münakit bulunduğu mahalde Meclis huzurunda ve Meclis reisi tarafından taşralarda en büyük kumandan ve mülkiye memuru huzuriyle merasimi mahsusa ile madalyaya kesbi istihkak eden asker ise kumandan ve mülkiyeden ise mülkiye memuru tarafından talik olunur.

Madde 5: Büyük Millet Meclisi âzalarma verilecek madalyanın şeridi yeşil ve cephede bulunanların kırmızı ve cephe geirsinde olanların beyaz olacak. Şu kadar ki mebus olupta aynı zamanda cephede bilfiil hidematı mesbuk ve birinci madde

²⁹⁷ TBMM ZC, D.I, C.6, s.109.

²⁹⁸ TBMM ZC, D.I, C.6, s.111.

²⁹⁹ TBMM ZC, D.I, C.6, s.119.

mucibince de madalyaya kesbi istihkak edenlerin şeridi nısfı yeşil ve nısfı diğeri kırmızı olacaktır ve bu baptaki teklifin Meclis Reisinin inhasıyla Büyük Millet Meclisince kabul ve tasdiki lâzımdır.

Madde 6: İşbu madalya sağ meme üzerine ve her gün talik olunur.

Madde 7: Hukuku medeniyeden ıskat ve cinayetle mahkûm olanların hakkı taliki olamaz. Fakat madalya hâtıra olarak veresesine intikal eder.

Madde 8: Yalnız bir nevi olan işbu madalyanın şekli ve şeritleri bir numaralı levhada gösterilmiştir.

Madde 9: Efrat ile zâbitan ve küçük zâbitan müstesna olmak üzere madalya harcı olarak üç lira alınır.

Madde 10: İşbu madalya eshabına memurini mülkiye ve askeriye ile bilûmum zabita ve saire tarafından hürmeti mahsusada bulunulacaktır.

Madde 11: İşbu kanunun icrayı ahkâmına Büyük Millet Meclisi memurdur.

Madde 12: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.³⁰⁰

4.Firenginin Meni ve Tahdidi Sirayeti Hakkında Kanun

5.2.1337 tarihinde 145.ıçtima 1. Celse de İkinci Reisvekili Hasan Fehmi Beyefendi Firenginin Meni ve Tahdidi Sirayeti hakkında kanunun müzakeresini açmış ve kanunun ilk yedi maddesi aynen kabul edilmiştir. Sekizinci madde okunmuş ve Musa Kazım Bey (Konya), kanunda söz edilen cezanın çok fazla olduğunu dile getirerek bunun elli lira değil de 20 lira olmasını teklif etmiştir. Hatta on liranın bile kâfi geleceğini söylemiştir.³⁰¹

³⁰⁰ TBMM Kavanin Mecmuası, D. I, C.1, Kanun No. 66, s.70.

³⁰¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtimai Senesi I, C.8, 31 Kânunusani 1337 Tarihli Yüz Kırk Birinci İçtimadan 28 Şubat 1337 Tarihli Yüz Elli Dokuzuncu İçtimaya Kadar,145. İçtima, 1.Celse, TBMM Matbaası, Ankara 1945, s.84.

Bu sözlere ardından yerinde duramayan Tunalı Hilmi Bey (Bolu) ise; “*Kanun, düğün kanunu veyahut meni müskirat kanunu ve saire değil ki buna karşı bu ceza çok görünsün. Bu, bir hayat meselesidir.*” diyerek cezanın çok görülmesini anlamsız bulmuştur.³⁰²

Dr. Suad Bey (Kastamonu)’de; Bu maddenin asıl mevzunun üzerinde frengi hastalığı taşıyıpta bunu bile bile başkalarına bulaştıranlar hakkındadır diyerek konunun asıl mevzuna değinmiştir. Bunun için verilecek cezanın bu kişiler olduğunu belirtmiş ve masum kişilerin ceza almaması gerektiğini söylemiştir.³⁰³

Yinebu konu hakkında söz alan Operatör Emin Bey (Bursa); “*İcrayi fuhşeden kadınları tehdit etmek ve onları tecziye etmektir. Ruhu mesele buradadır. İzahat vereyim: Resmen fuhş ile melûf olan kadınlar; malûmu âliniz muayene edilir ve bir hastalık görüldüğü takdirde tabip onların defterine işaret etmekle beraber yani bu kadın icrayi fuhşa mezun değildir der ve onu sanattan meneder. Buna rağmen; gizli bir surette icrayi fuhşeder ve birçoklarını yakar, Şimdi bunu tecziye etmiyelim mi? Ruhu mesele bundadır. Arkadaşlar bilhassa fahişeyi menetmektir. İzahatım âdeti bir şerh mahiyetindedir*³⁰⁴” diyerek görüşlerini bildirmiştir.

Süleyman Sırrı Bey (Yozgad) ise; “*Zevç ve zevceden biri diğerine hastalığı naklederse cezanın ağırı verilecektir. Refikai hayatı olan bir kadına bilerek bu hastalığı, bu frengi illetini aşılamağ istemez. Yahut aksi yine tasavvur olunmaz. Sonra bir de tazminat meselesi vardır. Kocasından alınacak karısına verilecek, karıdan alınacak kocasına verilecek. Buna da imkân yoktur*” diyerek karşı çıkmıştır.³⁰⁵

³⁰² TBMM ZC, D.I, C.8, s.84.

³⁰³ TBMM ZC, D.I, C.8, s.84.

³⁰⁴ TBMM ZC, D.I, C.8, s.85.

³⁰⁵ TBMM ZC, D.I, C.8, s.87.

Maddeler okutulmuş ve kabul edilmiştir.³⁰⁶ Kanun şu şekildedir;

Madde 1: Her fengili istediği bir tabibe kendisini tedavi ettirmeğe şekil ve müddeti tedavisi hakkında tabibi müdavisinden alacağı musaddak vesikayı nezdinde bulundurmağa mecburdur.

Madde 2: Her tabip müşahede ettiği frengi vakayini ihさいyat tanzimine medar olmak üzere hüviyet tasrih etmeksizin yirmi dört saat zarfında Hükümet tabibine, bulunmyan yerlerde belediye tabibine ihbar etmeğe mecburdur.

Madde 3: Tâyin edilen günlerde tedaviye gelmekten imtina eden frengilileri, tabibi müdavileri, Hükümet tabibine, Bulunmadığı takdirde belediye tabibine ihbar etmeğe mecburdurlar.

Madde 4: Tabibi müdaviler hastalığın âhara meni sirayetini temin için marazın eşkâli mühimmei sirayetini havi hastalarını ziri imzalı «vesayayı sıhhiye varakası» vermeğe ve hastalar da işbu vesaya ahkâmına riayet etmeğe mecburdurlar.

Madde 5: Sıhhi tehhül muayenesi muamelâtı, vilâyet veya liva umumî meclislerince tanzim edilen talimatnameler veçhile tatbik ve cereyan ettirilir.

Madde 6: Alelûmum frengililer müessesatı sıhhiyei resmiede ve etibbayı resmiye tarafından meccanen tedavi edilir.

Madde 7: İşbu kanun ahkâmına ve ona müteferri şûralarca yapılacak talimatnamelere riayet etmeyenler on liradan elli liraya kadar cezayi nakdiye mahkûm edilirler.

Madde 8: Frengi hastalığıyle malûl olan eşhas hastalığın âhara sirayetine bilerek sebebiyet verdiği takdirde altı aydan iki seneye kadar hapsolunur veya yüz liradan beş yüz liraya kadar cezayi nakdî alınarak, mutazarrır olan şahsa verilir.

³⁰⁶ TBMM ZC, D.I, C.8, s.89.

Zevceynden biri diğere bu hastalığı naklederse cezanın haddi azamı tatbik olunur. Bu takdirde, takibatı kanuniye icra edebilmek için malül zevç ve zevcenin şikâyeti şahsiyesi şarttır.

Madde 9: Frengiyi tedaviye cüret eden mutatabbipler iki aydan iki seneye kadar hapis veya elli liradan yüz liraya kadar cezayı nakdiye mahkûm edilir.

Madde 10: İşbu kanun ahkâmının tatbiki esnasında eshabı müracaata ikai müşkülât eden etibba üç aydan iki seneye kadar hapis ve muvakkaten rütbe ve memuriyetten tardedilir.

Madde 11: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 12: İşbu kanunun icrasına Adliye ve Sıhhiye vekilleri memurdur.³⁰⁷

5.23 Nisan'ın Millî Bayram Addine Dair Kanun

23 Nisan 1337 tarihinde 24.İçtima 1.celse de Birinci Reisvekili Hasan Fehmi Beyefendi 23 Nisan'ın milli bayram adinde dair kanunu müzakeresinin yapılmasını istemiş ve müzakere başlamıştır. İlk sözü Vehbi Efendi almış ve bu bayramın dışında İzmir'in Bursa'nın kurtuluşlarının da bayram olması gerektiğini dile getirmiştir. Ancak Yahya Galip Bey (Kırşehir) bu duruma karşı çıkarak her alınan şehir için bayram ilan edilmesini ziyan olarak görmüş ve Vehbi efendinin bu sözlerine karşı çıkmıştır.³⁰⁸

Ali Şükrü Bey (Trabzon) ise; "Efendiler; bunu millet esaretten kurtulup İstanbul'a kavuştuğu, Edirne'sine, İzmir'ine kavuştuğu, Bursa'sına kavuştuğu zaman kendisi yapacaktır. Bizi bu muzafferiyetlere, bu muvaffakiyetlere nail eden 23 Nisanda şurada toplayan millettir. Bunu millet yapacaktır. Millet kadirşinastır.

³⁰⁷ TBMM Kavanin Mecmuası, D. I, C.1, Kanun No.90, s.96.

³⁰⁸ TBMM ZC, D.I, C.10, s.70.

*Kendimiz bunu teklif etmek muvafık değildir. Kendi kendimize teselliden başka bir şey değildir.”*diyerek 23 Nisan gününün önemini dile getirmiştir ve bu karara aslında halkın karar vermesi gerektiğinin vurgulamıştır.³⁰⁹

Muhittin Baha Bey (Bursa) ; 23 Nisan gününün önemini şu sözleriyle dile getirmiştir. *“Efendim, 22 Nisan ile 23 Nisan arasındaki farkı düşünmek bugünün millî bir îyd günü olup olmadığına dair katî karar vermek için iyi bir vesile olmuştur.*

22 Nisanda bize hıyanet etmiş, Makamı Âlii Hilâfet ve Saltanata tasallut etmiş bir adam ve onun avenesi vardı. Millet başsızdı. Hariçteki hükümetler, milleti kurtarmak için öne atılan, ortaya atılan kimselere, kahramanlara âsi diyorlardı, mevki kapmak için ortaya atılmış birtakım adamlar diyorlardı. Binaenaleyh, milletin başında kimse yoktu. Millet resmen tanınmış bir Hükümete malik değildi. Herkes bu işin ne olacağı hakkında kendi kendine düşünüyor, ağlıyor ve birbirleriyle dertleşiyorlardı. Kim gelip de bu milleti kurtaracak, diye herkes için için ağlıyordu. 23 Nisanda milletvekillerini gönderdi ve o vekiller burada toplanarak milletin hissiyatına, efkârına tercüman oldular. Hiçbir zaman milletin heyeti umumiyesine dair söz söylemeyen millet burada 23 Nisanda ilk sözünü söyledi. Ve bu dâvayı millîye atıldı, efendiler; yapacağı şeyleri takrir etti ve bir seneden beri bunları yapmıştır. Yoktan bir ordu çıkardı. Dağılan milleti bir araya topladı. Milletin başına musallat olan Halifeyi orada yalnız bıraktı. Müslüman âlemini ve halkın buraya raptetti. Bir Müslüman Hükümeti sefirini buraya gönderdi. Evvelki gün onu buraya getirdik. Bütün İslâm âleminin nazarı ümit ve amalini bu Meclise ve bu Anavatana raptetti. Binaenaleyh, yalnız Türklerin, yalnız Anadolu'nun değil, bütün islâm

³⁰⁹ TBMM ZC, D.I, C.10, s.72.

âleminin hayatını, istikbalini kurtaracak bir milletin temellerini 23 Nisanda attı, efendiler”³¹⁰diyerek 23 Nisan gününün milli bayram olması gerektiğini söylemiştir.

Reis müzakereyi sonlandırarak maddelerin oylanmasına geçilmiş ve kanun maddeleri aynen kabul edilmiştir.³¹¹ Kanun şu şekildedir;

Madde 1: Türkiye Büyük Millet Meclisinin ilk yevmi küşadı olan 23 Nisan günü millî bayramdır.

Madde 2: Tarihi kabulünden muteber olan işbu kanunun icrasına Büyük Millet Meclisi memurdur.³¹²

6.Türkiye Büyük Millet Meclisi Taktirnamesiyle Usulü Taltif Hakkında Kanun

13.9.1337 tarihinde 75.içtima 1.celsede Reissani Dr. Adnan Beyefendi Türkiye Büyük Millet Meclisi Taktirnamesiyle Usulü Taltif Hakkında Kanunun müzakerelerine geçilmiş kanunun 1. Maddesi okutulmuştur. Madde hakkında Söz alan Hüsrev Bey (Trabzon); *“Birinci maddede bilfiil kıta kumandanlığı ta ordu kumandanlığından silâhendaz dâhil olduğu halde, bilûmum kumandanlardır. Yani kıtaya kumanda edenlerdir. Teşekkürname yerine takdirname denilecektir.”*diyerek maddedeki teşekkür kelimesi yerine takdirname kelimesinin kullanılmasını istemiştir.³¹³

Hacı Tevfik Efendi (Kangırı); *“Maddede; “Muharebelerde bilfiil kıta kumandanı olarak” yerine “Muharebelerde bilfiil fevkalâde yararlık gösterenler” dense ve kıta kumandanlığı kaldırılrsa daha iyi olur zannederim. Efendiler, öyle efrat oluyor ki, bir fırkayı kurtarıyor; bir harbi kazanıyor. Nitekim bir tanesi rivayet*

³¹⁰ TBMM ZC, D.I, C.10, s.72-73.

³¹¹ TBMM ZC, D.I, C.10, s.74.

³¹² TBMM Kavanin Mecmuası, D. I, C.1 Kanun No 112, s.120.

³¹³ TBMM ZC, D.I, C.12, s.198.

olunuyor ki; tek başına bir livayı hezimetten kurtarmış, bunu da askerler ağızlarıyla kendileri naklediyorlar, takdir ediyorlar. Böyle adamlar milletin şükranına lâyık değil midir? Onun için (Bilfiil kıta kumandanı olarak) tâbiri kaldırılmalı (Bilfiil ve fevkalâde yararlıklar gösterenler Türkiye Büyük Millet Meclisince şöyle takdir olunur, böyle olunur.) demeli ve meseleyi tasrih eylemeli.”diyerek askerin dışında kahramanlık gösteren herkesin ödüllendirilmesi gerektiğini söyleyerek kanunda değişiklik yapılması gerektiğini dile getirmiştir.³¹⁴

Cavid Bey (Kars) ; “Efendiler, meslek noktai nazarından tetkik ve arz eylerim ki, (Muhaberelerde bilfiil kıta kumandanı) tâbiri üzerinde biraz düşünmemiz icab ediyor. Bundan evvel Cihan Harbinde de kıdem zammı ve fevkalâde terfi hakkında bir kanun vardı ve bu kanun suiistimale uğradı. Cihan Harbinde, hattı harbde bulunmadığı halde kıdem zammı alan oldu. Menzilde ve köylerde rahat, rahat oturanlar, bu kanundan istifade etti ve belki bu gibilerin suistimal ettiği de vardır. Ve yine kıdem defterine yanlışlıkla ismi geçmiş olanlar da vardır. İşte bu kanun ancak bu mesaviyi atmak için yapıldı, eğer hüsnü tatbik olunursa.

Bilfiil kıta kumandanlığı kelimesine gelelim; bilfiil demek, bizzat kıtada bulunmak demektir. Bilmem karargâhta, geri hidematta bulunmak değil... Bunlar bu terfi ispatı ehliyet edecek hizmetlerde de bulunamazlar. Hizmet ederler, çalışırlar, fakat vazifelerini ifa etmiş olurlar. Fevkalâde yararlık ise, hayatını tehlikeye koymak ve düşman karşısında ve top ateşi altında çalışmaktır. Bu da bilhassa bilfiil vazifede bulunmakla olur. Kumandan tâbirine gelince: Meselâ emir zabitleri vardır, kumandanların yanında yaverler vardır. Bâzi yaverler rahatlarını severler. Bâzi kumandanlar da yaverlerini iyi istimali bilirler. Muharebe meydanlarında yaverlerin şehid olduğu vâkıdır. Emir zabitlerinden çokça zayıat olduğu görülmüştür. Bâzi

³¹⁴ TBMM ZC, D.I, C.12, s.198.

kumandanların yanında emir zabiti çok yaşamaz. Onun için buraya (kumandan) tâbiri yerine (kıtada) tâbiri daha muvafık olur, zannedenim. Yalnız emir zabiti ve saire noktai nazarından. Yoksa diğerleri için tamamen kıta kumandanı tâbirini kullanmak lâzımdır. Kıta kumandanı deyince diziden yukarısı demektir. Bu, çavuş olur, onbaşı olur. Binaenaleyh bu kanunun şümülüne küçük zâbitan da dâhildir. Yalnız nefer olarak silâh atan girmemiştir. Onun da sırası gelince ayrıca mâruzâtta bulunacağım. Yararlık tâbirine gelince; yararlık denince, bizzat ve meydanı harbde fevkalâde iş görenlerdir. Yoksa Hakkı Hami Bey arkadaşımızın söylediği yararlığa kesbi liyakat eden bütün millet içinde pek çok kimse vardır. İcap ederse onlar için de ayrıca bir kanun yapılmalıdır. Bu kanun ordu için yapılmış bir şekildir. Ordunun hizmetinde ise diğer gerideki hizmetlere nazaran bir de can tehlikesi vardır. Mal tehlikesi değil... Teşekkürname yerine takdirname Kelimesini koymak istiyorum. Çünkü daha ileride teşekkür edilecek hizmetler de bulunur. Şimdilik takdir edelim de ileride teşekkür ederiz. Her halde bunu da böyle yapalım³¹⁵ diyerek bu konu hakkındaki görüşlerini söylemiştir.

Madde hakkındaki müzakerelerden sonra takiriler okunmuş ve madde şu şekilde kabul edilmiştir; Maddenin içeriği aynen şöyledir; Muharebelerde bilfiil ateş altında fevkalâde yararlıklar gösterenler Türkiye Büyük Millet Meclisi takdirnamesiyle taltif olunur.³¹⁶

Reis; İkinci madde hakkında tadilname yok. Maddeyi yalnız; (teşekkürname) kelimesinin; (takdirname) ye tahvili suretiyle reyinize arz ediyorum³¹⁷ demiş ve madde değiştirilerek kabul edilmiştir.

³¹⁵ TBMM ZC, D.I, C.12, s.200.

³¹⁶ TBMM ZC, D.I, C.12, s.205.

³¹⁷ TBMM ZC, D.I, C.12, s.206.

“Türkiye Büyük Millet Meclisi teşekkürnamesinin iki maaş nispetinde ikramiyesi vardır.”

Maliye Vekili Hasan Bey (Trabzon); *“Efendim; mükâfata itiraz için gelmedim. Yalnız; şekilde ipham var. Türkiye Büyük Millet Meclisi teşekkürnamesinin iki maaş nispetinde ikramiyesi vardır, deniliyor. Evvelâ; iki maaş denince, oradaki maaş mutlak olarak rütbe maaşdır. Yalnız; rütbe maaşı mı, verilecek yoksa zamaimi de dâhil midir? Malûmuâliniz olduğu veçhile, zabitanın cephe zammı var, umumunun da seferberlik zammı var. İkramiye, bu tahsisatların yekûnu dâhil olduğu halde mi verilecek? Bu ciheti tasrih etmek ve ibareyi ona göre yazmak lâzımdır. Saniyen: Bu ikramiye nereden verilecektir, meselesi vardır. İkramiye namiyle Müdafai Milliye bütçesinde bir para yoktur. Müdafai Milliye bütçesinde mükâfatı nakdiye tertibi vardır. Türkiye Büyük Millet Meclisi takdirnamesini ihraz edenlere Müdafai Milliye bütçesine mevzu mükâfatı nakdiye tertibinden matahsisat iki maaş nispetinde «yahut sadece iki maaş nispetinde mükâfat ita olunur » şeklinde maddenin tadili lâzımdır. Madde bu şekilde olursa Heyeti Celilenizin tasdikine iktiran etmiş olan Müdafai Milliye Vekâleti bütçesinin mükâfatı nakdiye faslına ne yeni bir tahsisat ilâvesine lüzum hâsıl olur ve ne de tâyini esamiye mahal kalır. Maddenin bu şekilde tashihini rica ederim”³¹⁸ diyerek maddenin değiştirilmesini istemiştir.*

Müdafai Milliye Vekili Refet Paşa (İzmir); *Beyefendiler! Yine münhasıran Müdafai Milliye Vekili sıfatiyle ilâve edecek sözüm var; fedakârlığın mukabili orduda hiçbir zaman para olamaz. Fedakârlık çok muazzam, çok büyük bir şeydir. Kan para ile ödenmez. Kanın pahası yoktur. Milyonlar, milyarlar, bir damla kanı ödiyemez. Onun için bu parayı orada kahramanlık gösteren insanlara karşı bir*

³¹⁸ TBMM ZC, D.I, C.12, s.206-207.

ikramiye olarak telâkki etmem. Ve orduyu bu yolda alıştırmak istemiyorum ve bunu bu yolda telâkki etmediğimi burada söylemeyi vazife telâkki ediyorum. Ben ancak bu parayı senelerden beri koşan, yıpranan fedakâr insanların mânevi fedakârlıklarının bedeli değil, belki maddi fedakârlıklarının, yani altları delinen kunduralarının, parça, parça olan elbiselerinin tamir ve tecdidi parası olmak üzere telâkki ediyorum”³¹⁹ diyerek yapılan kahramnlıkların parayla pulla ölçülemeyeceğini onların sadece yaptıkları masraf nedeniyle onların karşılığı olarak verilebileceğini dile getirmiştir.

Durak Bey (Erzurum); *“Ateş altında fedakârlık gösteren, ölüme atılan bir kahramana, ölmeyecek, kurtulacak bir kahramana nihayet, Paşa Hazretlerinin buyurdıkları gibi, elli, altmış lira kadar bir para vereceğiz. Bunu da binde bir adam alacaktır. Rica ederim, bunu bilâmünakaşa kabul edelim*”³²⁰ diyerek görüşünü söylemiştir.

Üçüncü madde takrirler okunduktan sonra kabul edilmiştir. Dördüncü ve beşinci maddeler okutularak kabul edilmiştir.

*“Büyük Millet Meclisi takdirnamesiyle taltif Başkumandanlık tavassutu ile Büyük Millet Meclisine arz ve inha olunur.”*³²¹

Müdafai Milliye Vekili Refet Paşa (İzmir) ; *Efendim, madde Büyük Millet Meclisi teşekkürnamesiyle taltif, ordunun en büyük makamının teklifi üzerine, mesalâ Müdafaai Milliye Vekâletince Büyük Millet Meclisine arz olunur. Tarzında tahvil olunabilir. (Büyük Millet Meclisi takdirnam esiyle taltif ordunun en büyük*

³¹⁹ TBMM ZC, D.I, C.12, s.207-208.

³²⁰ TBMM ZC, D.I, C.12, s.208.

³²¹ TBMM ZC, D.I, C.12, s.210.

kumandanlığının teklifi üzerine Müdafaa-i Milliye Vekâletince Büyük Millet Meclisine arz olunur.) Bu suretle tadil edebiliriz.³²² Görüşünü bu şekilde dile getirmiştir.

Yasin Bey (Gazianteb); “Bendeniz bu maddenin aynen kabulünü teklif ediyorum. İcab ederse tadil ederiz. Ve Müdafaa-i Milliye Vekâletince teklifi doğru değildir, bunu aynen kabul ederiz. Bilâhara tadil ederiz³²³ diyerek maddenin lehinde olduğunu belirtmiştir.

Hamdi Namık Bey (İzmit); “Efendim, malûmu âliniz bu takdir meselesi hali harbe münhasır bir iştir. Binaenaleyh, hali harb devam ettikçe Başkumandanlığa tensibettiğiniz Mustafa Kemal Paşayı bu vazifeden çekmek imkân ve ihtimali var mıdır? Harb devam ettiği müddetçe Paşa Hazretlerinin Başkumandanlıkta devamına hepiniz kailsiniz. Binaenaleyh, hiçbir mahzur varit değildir. Bu Başkumandanlık cümlesinin buradan tayyı münasip değildir”³²⁴ diyerek görüşünü bu yönde dile getirmiştir.

6.madde; Büyük Millet Meclisi takdimamesiyle taltif Başkumandanlık Kanunu mer'i oldukça o makamın, mer'i olmadığı zamanlarda Müdafaa-i Milliye Vekâletinin tavassutu ile Büyük Millet Meclisine arz ve inha olunur³²⁵ madde bu şekliyle kabul edilmiştir.

Madde bu şekliyle kabul edilmiştir. Diğer maddeler okutulup kabul edilmiştir.³²⁶ Kanun şu şekildedir;

Madde 1: Muharebelerde bilfiil ateş altında fevkalâde yararlık gösterenler Türkiye Büyük Millet Meclisi takdirnamesiyle taltif olunur.

³²² TBMM ZC, D.I, C.12, s.211.

³²³ TBMM ZC, D.I, C.12, s.211.

³²⁴ TBMM ZC, D.I, C.12, s.212.

³²⁵ TBMM ZC, D.I, C.12, s.212.

³²⁶ TBMM ZC, D.I, C.12, s.214.

Madde 2: Türkiye Büyük Millet Meclisinin takdirnamesine iki defa mazhâr olanlar kademeleri her ne olursa olsun terfii rütbe ederler.

Madde 3: Türkiye Büyük Millet Meclisi takdirnamesini ihraz edenlere Müdafaa-i Milliye bütçesine mevzu mükâfatı nakdiye tertibinden maa tahsisat iki maaş miktarında mükâfat ita olunur.

Madde 4: Takdirname sahibinin künyesi ile muharebenin mahal ve tarihi vukuu ve mensup olduğu kıtanın isim ve numarası dercolunur.

Madde 5: Büyük Millet Meclisinin takdirnamesine mazhar olanların isimleri Ceride-i resmiye ile ilân ve künyelerine işaret olunur.

Madde 6: Büyük Millet Meclisi takdirnamesiyle taltif Başkumandanlık kanunu mer'i oldukça o makamın, mer'i olmadığı zamanlarda Müdafaa-i Milliye vekâletinin tavassutiyle Büyük Millet Meclisine arz ve inha olunur.

Madde 7: İşbu kanun tarihi neşrin itibaren mer'iyülicradır.

Madde 8: İşbu kanunun icrasına Müdafaa-i Milliye vekili memurdur.³²⁷

7.İzinnamesiz Akdi Nikâh ve İzdivaçtan Dolayı Maznun ve Mahkûm Olanların Affına Dair Kanun

3.11.1337 tarihinde 104.ıçtima 1.celse Birinci Reisvekili Hasan Fehmi Beyefendi izinnamesiz akdi nikâh ve izdivaçtan dolayı maznun ve mahkûm olanların affına dair kanunu kabul edenler beyaz etmeyenler kırmızı pusula versin diyerek kanunu oya sunmuştur. Kanun aynen kabul edilmiştir ve kanun şu şekildedir;

Madde 1: Kanunu cezanın (201) nci maddesinin ikinci zeyli mucibince izinnamesiz izdivaç eden zevçler ile akdi icra edenler işbu kanunun neşri tarihinedn

³²⁷ TBMM Kavanin Mecmuası, D. I, C.1, Kanun No. 152, s.178.

itibaren altı ay zarfında muamelei resmî elerini kaydettirdiklerinde mürettep olan cezadan affolunmuşlardır.

Madde 2: Birinci maddede muharrer cürümden dolayı maznun veya mahkûm olanlar affedilmişlerdir.

Madde 3: İşbu kanun her mahalde neşir ve heyeti ihtiyariyle tebliğ ve ilâm tarihinden muteberdir.

Madde 4: İşbu kanunun icrasına Adliye ve Dahiliye vekilleri memurdur.³²⁸

³²⁸ TBMM Kavanin Mecmuası, D. I, C.1, Kanun No.162, s.189

SONUÇ

Kavram olarak bir görüŖe, bir tutuma karŖı olma, uymama, baŖka türlü olma, karŖıtlık gibi temelde aynı anlamı içeren deęiŖik kelimelerle açıklanan muhalefet, ilk olarak 19.yy Osmanlısında Genç Osmanlılar ve Jön Türkler oluşumlarıyla görölmektedir.

Genç Osmanlıların yürüttüğü çalıŖmalar neticesi 1876 yılında I. MeŖrutiyet ilan edilmiŖ, ancak dönemin baskıcı siyaseti nedeniyle gerçekleştirilemeyen muhalefet girişimleri, Kanun-i Esasi’de yapılan 1909 deęiŖiklięiyle II. MeŖrutiyet döneminde ilk kez hayata geçirilmiŖtir.

23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Döneminin açılmasıyla, demokrasinin en önemli prensiplerinden biri olan farklı fikir ve ideolojilerin eŖit koŖullarda hiçbir baskı ve engel ile karŖılaŖmadan, kendilerini özgürce ifade edebilmesi ilkesi gerçekleştirilmeye çalıŖılmıŖ ülke, meŖru bir organ tarafından yönetilmeye ve yönlendirilmeye baŖlanmış, TBMM Birinci Dönem (1920-1923)’in inkılapçılığı ile dikkati çekmiŖtir.

TBMM, ülke kurtuluŖu için tek vücut olmuŖ ancak, kanun ve kararların müzakerelerinde radikal deęiŖiklięe yol açacak olan Hıyaneti Vatanıye, TeŖkilat-ı Esasiye, BaŖkumandanlık, BaŖkent’in İstanbul’dan Anadolu’ya taŖınması (ilgili kararname 31 Ocak 1921 ülke topraklarının iŖgal altında bulunuyor olmasının, birlik ve beraberliğin önemini daha da artırdığından reddedilmiŖ, konu Ekim 1923 tarihine kadar TBMM gündemine getirilmemiŖti) gibi muhtelif kanunların çıkarılması ve kararların alınmasında özellikle kendisini daha belirgin hissettirmekle birlikte muhalefet kısmen de olsa diğer alanlarda da görölmüŖtür.

TBMM Birinci Döneminin açılışından saltanatın kaldırılmasının tarihi olan 1 Kasım 1922'ye kadar geçen zaman aralığında adli, sosyal-kültürel kanun ve kararlar ile ilgili İstiklal Mahakimi, Men'i Müskirat ve İstiklal Madalyası Kanunu müzakerelerinde muhalefete tanık olunduğu görülmüştür.

Muhalif mebuslar tarafından istiklal mahkemeleri ile ilgili Hükümetin yetkilerinin ele geçirildiği, mahkemelerin Başkumandan'a bağlandığı ve üyelerinin seçimle değil de atama yoluyla tespit edildiği, mahkemelerin verdiği kararların denetim dışı kaldığı,

Men'i Müskirat Kanunu ile ilgili kanunun ekonomik yönünün göz önünde bulundurulması gerektiği, aksi halde ülkenin maddi olarak müskiratlardan alınan vergilerin devlet gelirinin büyük bir bölümünü oluşturması münasebetiyle sıkıntıya gireceği,

İstiklal madalyası kanunu ile ilgili ise vatan hizmetinin takdir görmek amacıyla değil, vicdani bir mesele olarak manevi olduğunu, şayet bir takdir gerekiyorsa bunun madalyayla değil takdirname ile olabileceği şeklinde görüş ve fikirlerini ortaya koymuşlar ve bu şekilde araştırma ve incelemenin konusu olan adli, sosyal-kültürel alanda muhalefet gözlenmiştir.

SÖZLÜK

A

âmil	: İşyerini işleten, Vergi yükümlüsü, İşveren.
alelumum	: Genel olarak.
alet	: 1.vasıta,araç. 2. Makine, aygıt(alet edavat).
alelusul	: Yol yordam gereğince (usulüne uygun olarak).
alelîtlak	: Umumiyetle, genel olarak, mutlaka.
akd-i içtima	: Toplanma kararı.
ahz-ı girift	: Yakalanma.

B

Bilihtiyar	: Dileğiyle, isteğiyle.
Beytutet	: Geceleme, gece kalma, geceyi geçirme.
Beray	: İçin, maksadıyla.
berayı tetkik ibraz	: İncelemek maksadıyla göstermek.
Berveçhi âti	: Aşağıda olduğu gibi.
Bidayet	: Başlama, başlangıç.
Bab	: Bölüm.

C

- Celb** : 1. çekme, çekiş; kendine çekme. 2. Yazıyla çağırma.
- Cerh** : 1. yaralama, yaranma. 2. Çürütme; meç. Kabul etmeme.
- Cünha** : Küçük suçlar.

D

- Dun** : Aşağı, Alçak, soysuz kimse.
- Devai** : Davalar (davanın çoğulu).
- Derç** : 1. Sokma, arasına sıkıştırma. 2. Toplama, biriktirme.
- Dair** : İlgili, ait.
- Derdest** : 1. Tutma, elde etme. 2. Tutulmuş.

E

- Encümen** : Komisyon, meclis.
- Edevat** : Bir işi yapmaya yardımcı olan parçalar, aletler.
- Etibba** : Tabipler, doktorlar, hekimler.
- erbab-ı vukuf** : Bilirkişiler.
- Elyevm** : Bugün, şuanda, hala.
- Evvel** : 1. Önce, ilk, birinci, başlangıç. 2. Eski.

F

Fi'l-i şeni	: Irza geçme
Ferda	: Yarın, ertesi gün.
Fiilişeni	: (Kötü fiil) Yüz kızartıcı suçlar.(Mutlaka ırza geçme anlamına gelmez).
Fasl	: Bölüm.
fasl-ı evvel	: Birinci bölüm, ilk bölüm.

G

gûne (gûna)	: Gidiş, yol, tarz.
--------------------	---------------------

H

hukuk-ı şahsiye	: Kişinin hukuku.
hukuk-ı emiriye	: Memleket arazisinden alınan öşür(vergi).
heyet-i umumiye	: Bakanlar kurulu.
havza-i fahmiye	: Kömür havzası.
Havza	: 1. Açık ve düz deniz kıyısı. 2. Kenar, yan, taraf. 3. Memleket.
Haiz	: Malik,sahip.

İ

İhfa	: Saklama.
İaşe	: Besleme, yaşatma.
İlbas	: Giydirme.
İttihaz	: Kabul etme, itibar etme, kullanma.
İhtilas	: Para çalma.
İstisna	: Ayrı tutma, kural dışı bırakma, ayırma.
İnfaz	: Hukukta cezayı yerine getirme, Uygulama.
İhtilaf	: Ayrılık, anlaşmazlık.
İbraz	: Meydana çıkarma, gösterme.
İhtiyat	: Tedbirli ve tedarikli olma. İlerisini düşünerek tedbirli davranma. Yedek.
İta	: Ödeme, verme, verilme.
İkame	: Meydana koyma. Yerine koyma.
İtilafname	: Anlaşma.
İmkân husulünde	: İmkanlar ölçüsünde.
irae etmek	: Göstermek.
İfa	: 1. Yerine getirme.2. Bir işi yapma.3. İş görme.
İstinaf	: 1. Yeniden başlama.2. (hukuk) Bidayet mahkemesinden verilen hükmün bir üst mahkemeye başvurarak feshini isteme.
İttham	: Töhhmetli olma, suçlu olma.

İstar	: Yazı yazma, yazılma.
İfsat	: Fesada uğratma, bozma.
İtaat	: Boyun eğme, dinleme, alınan emre uyma.
İnzibat	: Umumi emniyetin yolunda olması. Sağlamlaşma.
İkame	: 1.Oturma. 2. Kaldırma, ayakta durdurma.3. Meydana koyma.

K

Künye	: Bir kimsenin kişisel bilgileri.
kesb-i katiyet	: Kesinleşme, kesinlik kazanma.
Kabil	: Olan, olabilir.

L

lüzum-ı Muhakeme kararı	: Muhakeme lüzumu kararı(yapılan soruşturma neticesinde davanın mahkemeye tevdi edilmesi kararı)
liva	: Kaza ile vilayet arasında bir yerleşim birimi sancak.

M

Meyan	: Orta, ara.
Muayyen	: Belli, belirli, kararlaştırılan.
Muharrer	: Yazılı.
Mesail	: Meseleler.
Müsellah	: Silahlı.
Mukarrerat	: Kararlaştırılanlar, kararlar.
Mehakim	: (mahakim): Mahkemeler.
Müzeyyel	: Eklentisi olan, katılmış nesnesi olan.
Musarrah	: Açıkça söylenmiş, belirtilmiş.
memurini mülkiye	: İdari memurlar (devleti yöneten memurlar).
Müstacel	: Acele.
Müstesna	: Ayrı tutulan, üstün.
Muttali	: Öğrenmiş, haber almış, bilgili, haberli.
Mütâlaa	: 1. Okuma. 2. Tetkik. 3. Düşünce.
Merci	: Başvurulacak yer, kimse.
Mülga	: Kaldırılmış, lağvedilmiş.
mer’i	: Yürürlüğe girme.
Muadil	: Denk, eşit.
Müteallik	: 1. Bağlı. 2. İlgili. 3. Ait, dair.
Mübeyyin	: Beyan eden, bildiren, açıklayan.
Meccanen	: Bedava, parasız, ücretsiz olarak.
masarifin veche tevzi ve itası	: Masrafların dağılımı ve ödemeleri tarafı (konusu)

müntahap	: Seçilmiş.
Mültezim	: Devlete ait bir işletmeyi üstüne alıp işleten.
Mevad	: 1. İşler, hususlar. 2. Kanunlar, nizamlar, maddeler.
Muteber	: Yürürlükte olan, geçer.
Müttehim	: Suçlu görülen, suçlanan, itham edilen.
memalik-i meşgule	: İşgal alındaki memleketler, yerler.
Muhakemat	: Muhakemeler.
mer'iyülhüküm	: Hükümün yürürlüğe girmesi.
Muvazzaf	: Maaşla tayin edilmiş, temelli.
mezkur, mezkure	: Zikrolunmuş, adı geçmiş, anılmış.
Mükellef	: 1. Bir işi yapmaya, ödemeye mecbur olan. 2. Yükümlü.
Müstantik	: Sorgu hakimi.
Merci	: Müracaat edilcek, başvurulacak yer.
Mucip	: 1. İcap eden, gereken, lazım gelen. 2. Sebep.
Mevkuf	: Tutuklu, tevkif edilmiş.
muamelât(muamelenin çoğulu)	: Dairelerde yapılan kayıt, takip vs gibi işler.
Mahiyet	: Bir işin aslı, içyüzü, esası.
Münfer	: 1. Yalnız, tek, kendi başına. 2. Tek tük
Müzekkire	: Üst makama yazılan resmi yazı.
Mefsuhiyet	: (fesih)hükümsüzlük, yürürlükten kaldırma hali.
Meratip	: Rütbeler, dereceler

Matuz	: 1. Eğilmiş bir tarafa doğru çevrilmiş.2.Birine isnadolunmuş, yönetilmiş.
Maznun	: Sanık.
Münafi	: Zıt, uymaz, aykırı.

N

Nizamname	: Tüzük, resmi hükümler.
nizamname-i mahsusa	: Özel tüzük
neşet etmek	: Meydana gelmek.
Nüzul	: Aşağı inme.
nakl-i mevkuf	: Tutuklunun nakli.

R

rüyet etmek	: Görme, bakma, görülme(suç için işlemek), yönetme, idare etme.
Rüese	: Reisler, başkanlar(reis kelimesinin çoğulu).

S

su-i idare	: Kötü idare.
su-i suistimal	: Kötüye kullanma.
Suut	: Yukarı çıkma.
Sülüsan	: Üçte iki (üç kısımda iki kısım).
sülüsan-ı müddet-i cezaiye	: Ceza süresinin üçte ikisi.

Suret	: 1.Biçim, görünüş. 2. Tarz, yol, gidiş. 3. Çare.
suret-i ifa	: İş görme yolları.
Sani	: İkinci.

Ş

Şûra	: 1. Konuşmak için toplanmak. 2. Konuşma yeri.
şura-yı devlet	: Danıştay. İdare davalarına bakmak, hükümetçe hazırlanan kanun tasarılarını ve imtiyaz mukaveleleri üzerine düşüncelerini bildirmek gibi vazifeleri olan ve üyeleri Büyük Millet Meclisince seçilen yüksek kurul.

T

Tari	: Aniden ortaya çıkan.
Tefhim	: Bildirme.
Tekasül	: Üşenme, tembellik, ilgisizlik.
Tensip	: Uygun bulma, münasip görme
terci	: Üstün tutma, daha çok beğenme.
Tevfik	: Uydurma, uydurulma, uygunlaştırma.
Tevfikân	: Uyararak, uygun olarak (- e göre).
Tebliğ	: 1. Yetiştirme, eriştirme. 2. Taşıma, götürme.

Tebellüĝ	: 1. Yetişme, erişme, ulaşma. 2. Anlayıp, alma.
Taallül	: Yalandan bahnelerle işten kaçınma. Bahane arama.
Tahaddüs	: Ortaya çıkma, meydana gelme.
Takdimen	: Sunarak, takdim ederek.
Takibat	: Kovuşturma.
Teavün	: Yardımlaşma.
Tevzi	: 1. Daĝıtma, daĝıtılma. 2. Herkese payını daĝıtma.
Tahtelzemin	: Toprak altı.
Tearuz	: Birbirine zıt olan.
Tecil	: Erteleme.
Tahkikat	: Soruşturma.
Tecdit	: Yenileme, yenilenme.
tesavii âra	: Oyların eřitliĝi.
Tadil	: 1. Deĝiřiklikler. 2. Düzeltmeler, doĝrultmalar.
tabi olmak	: Uymak, ona baĝlı olmak.
Tebaiyet	: Tabi olma, uyma.
Tenfiz	: Hükümünü yürütme, nafiz kılma.
Terviç	: 1. Kıymet ve itibarını artırma. 2. Geçirme. 3. Tutma, destekleme.

U

- Umur** : İşler, hususlar, maddeler.
usulü muhakemat-ı cezaiye : Ceza muhakemeleri usulü (yönetimi).

V

- Varidat** : (o.i. varide'nin c.) 1. gelir [yıllık, aylık...] 2.
Hatıra gelen içe doğan şeyler.
Vesatet : Aracı olma, vasıta olma.
vezaif : Vazifeler.

Z

- Zirin** : Aşağıdaki, alttaki.
zirine derç : Altına sıkış.

KAYNAKÇA

ABALIOĞLU, Yunus Nadi; **Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi**, İstanbul, 1955.

AĞAOĞLU, Samet; **Kuvayi Milliye Ruhu**, Birinci Büyük Millet Meclisi, İstanbul 1964.

ATATÜRK, Kemal; **Nutuk II**, Türk Devrim Enstitüsü, İstanbul 1962.

AYBARS, Ergün; **İstiklal Mahkemeleri**, İzmir Cumhuriyet Matbaası, İzmir, 1988.

BAYRAMOĞLU, Fuat; “*Milli Mücadele Yıllarında Ankara*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Temmuz-Kasım 1993, Sayı: 27, Cilt IX, Ankara 1993. (s. 485-492).

DAVER Bülent; **Siyaset Bilimine Giriş**, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1993.

DEMİREL, Ahmet; **Birinci Mecliste Muhalefet**, İletişim Yayınları 1994.

GÜNEŞ, İhsan; **Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Düşünsel Yapısı (1920-1923)**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1985.

HANIOĞLU, Şükrü; **Bir Siyasal Düşünür Olarak Abdullah Cevdet ve Dönemi**, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1981.

KARABEKİR, Kazım; **İstiklal Harbimiz**, TTK Yayınları, İstanbul 1969.

KANSU, Mazhar Müfit; **Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber**, I, TTK, Ankara 1966.

KARPAT, Kemal H.; **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

KARPAT, Kemal H.; **İslamın Siyasallaşması: Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Kimlik, Devlet, İnanç ve Cemaatin Yeniden Yapılanması**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004.

KONGAR, Emre; **21. Yüzyılda Türkiye**, Remzi Kitapevi, 29. Basım, İstanbul 2001.

KORKUT, Sevgi; **Siyasal Muhalefet Kavramı ve Türkiye'de Muhalefet**, TBMM Kütüphane ve Dökümantasyon Müdürlüğü Araştırma Servisi, Aralık 1996.

LEWİS, Bernard; **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, TTK Yayınları, Ankara 1984.

ONARAN, Rıza; **I. TBMM Müzesi Kılavuzu**, TTK Yayınları, Ankara 1965.

ÖZÜÇETİN, Yaşar; **Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Kırşehir**, Berikan Yayınevi, Ankara 2009.

ÖZÜÇETİN, Yaşar; *“Meclis Celse Zabıtlarında Ankara'nın Başkent Oluşu”* **Tarihte Ankara Uluslar Arası Sempozyumu**, Ankara, 25-26 Ekim 2011.

ÖZÜÇETİN, Yaşar-H. Mehmet, DAĞISTAN; *“Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun Müzakereleri ve Kabulü”*, **Tarihin Peşinde Uluslar arası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi The Pursuit Of History International Periodical For History And Social Research** issn:1308-5468 (basılı) issn: 1308-545X Yıl:3 Sayı:5 Nisan 2011 Year:3 issue:5 April 2011, (s.252- 281).

SELEK, Sabahattin; **Anadolu İhtilali I**, Kastaş Yayınevi, İstanbul 1987.

TBMM Gizli Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima senesi II, C.2, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

TBMM Gizli Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima senesi II, C.3, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi I, Cilt 6, TBMM Matbaası, Ankara, 1943.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi I, Cilt 8, TBMM Basımevi, Ankara, 1945.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi II, Cilt 10, TBMM Matbaası, Ankara, 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi II, Cilt 11, TBMM Matbaası, Ankara, 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi II, Cilt 12, TBMM Matbaası, Ankara, 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi II, Cilt 13, TBMM Matbaası, Ankara, 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi II, Cilt 14, TBMM Matbaası, Ankara, 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi II, Cilt 15, TBMM Matbaası, Ankara, 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi II, C.17, TBMM Matbaası, Ankara, 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi III, C. 19, TBMM Matbaası, Ankara, 1959.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima senesi III, C.20, TBMM Matbaası, Ankara, 1959.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima senesi III, C. 21, TBMM Matbaası, Ankara, 1959.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi VIII, Cilt 22, TBMM Matbaası, Ankara, 1959.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi 1, Cilt 4, TBMM Matbaası, Ankara, 1981.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi I, Cilt 5, TBMM Basımevi, Ankara, 1981.

TEKELİ, Şirin; **Cumhuriyet Döneminde Seçimler**, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.7, İletişim Yayınları, 1983.

TÖKİN, Firuzan Hüsrev; **Türkiye’de Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncelerin Gelişmesi (1939-1965)**, Elif Yayınları, 1965.

TUNAYA, Tarık Zafer; *Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti’nin Kuruluşu ve Siyasi Karakteri*, **İÜHF Mecmuası**, C. XXIII, S. 3-4, 1958.

TURAN, Refik - Semih Yalçın; **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi (Kollektif Eser)**, Siyasal Kitapevi, Ankara 1994.

ULUĞ, Hakkı Naşit; **Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1973.

WEBER, Max; **Sosyolojinin Temel Kavramları** Çev: Medeni BEYAZTAŞ, Efkar Yayınları, İstanbul 2004.

YALÇIN, Durmuş ve Diğer; **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I.**, Atatürk Araştırma Merkezi, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2000.

YALÇIN, Semih; **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, Berikan Yayınevi, Ankara 2008.

EKLER

Ek.1

İstiklal Mahkemeleri Kanununun Birinci Maddesini Müzeyyel Kanun (TBMM ZC,D,I,C.4)

I : 73 26 . 9 . 1336 C : 2

kürsüden indikten sonra (Sen böyle yapmazdın) diye serzenişte bulundular. Muhterem arkadaşlar; her zaman Meclisin Heyeti umumiyesine ve her azasına hürmetle kalbim meşbu olmuştur ve herkesten hürmet görmüştümdür. Sizinle ve bu teveccühle daima iftihar etmiş bir arkadaşım. Sözlerimde ne Heyeti Umumiye ve ne de pek sevdiğim, kardeşim kadar sevdiğim Hamdullah Suphi Beye kasdı tariz ve tahkir mevcut değildir (Teşekkür ederiz sesleri). Onu yine bu kürsüden Heyeti Muhteremeye arz ederim ki, sözlerimde hiç bir mânayî tahkir yoktur. Olursa tahkirin evvelâ kendî nefisine olması lâzımdır. Çünkü ben de bu Meclisin arkadaşlarındanım. Kabili tasavvur değildir ki, bir adam kendi nefisine hakaret etsin. Onun için bendeniz maksadımı huzuru âlinizde arz ve keyfiyetî tavsîh etmiş olurum.

REİS — Efendim, bu mesele kapanmıştır. Bir teklif vardır. Kâtip Bey okuyacak.

Riyaseti Celileye

Eshabı mucibesini şifâhen Heyeti Umumiyede izah edeceğimiz ştidedeki maddenin istiklâl mahkemeleri hakkındaki kanunun birinci maddesine zeyil olarak kabullü ve müstacelen müzakeresi teklif olunur.

25 Eylül 1336

Antalya	Cebelibereket
Rasih	İhsan
	Kırşelir
	Okunmadı.

İSMAIL SUPHİ BEY (Burdur) — Müzakere bitir mi? Sözlünüz var efendim.

REİS — Müsaade buyurunuz.

HACİM MUHİTTİN BEY (Karesi) — Usulü müzakere hakkında arzedeceğim.

REİS — Teklifi kanuni vardır. Müstaceliyetle müzakeresi isteniyor. Sonra istiklâl mahkemeleri hakkındaki intihap mesali var. Şimdi oraya geleceğiz. Efendim, okunan teklifte müstaceliyet teklif ediliyor, bir kere müstaceliyet hakkındaki teklifi reyeye koyacağım, şimdi müstaceliyet teklifini kabul buyuranlar lütfen ellerini kaldırsın.

HACİM MUHİTTİN BEY (Karesi) — Efendim, usulü müzakere hakkında arzedeceğim.

REİS — Müsaade buyurun efendim.

İSMAIL SUPHİ BEY (Burdur) — Efendim, aynı bir kanuna geçiyoruz. Müzakeremiz intihap olacaktır.

REİS — Müsaade buyurun. Şimdi istiklâl mahkemelerinin intihap mesali vardır, intihap mesali hakkındaki noktaî nazar, geçen günde aynı netice verdi. Geçen de intihap edilen rüfokadan halizi ekse-

riyet olan bazı zevat huzuru âlinizde, şu şerait dahi-linde istiklâl mahkemelerindeki vezâifî ita edemeyiz şeklinde temenniyyatta bulundular. Bir o mesele vardı, bir de o kanun hakkındaki noktaî nazar var, Bir de Heyeti Celilenin müstaceliyetle müzakeresini kabul buyurduğu bu kanun teklifi vardır. Söz teklif sahibi Rasih Efendininidir.

HACİM MUHİTTİN BEY (Karesi) — Intihap meselesi halledildi mi?

REİS — Ona da geleceğiz efendim.

RASHİ EFENDİ (Antalya) — İstiklâl mahkemelerinin teşkiline ait kanunun neşir ve mevkiî meniyete vazından dolayı bazı suitefehhüm hüdusi imkânından bahsedildi. Onun için bazı rüfekai kiram suitefehhümde şu noktada şeymî ediliyordu ki; acaba kordü kumandanları vazîfelerine, kendilerine ait salâhiyetlerde bu mahkemelere müdahale ederler mi? arada bir suitefehhüm hâsil olur mu? Onun için teklif ettiğimiz şu zeyli maddede şu kaydı koyuyoruz ki: Kavanini saire ile Ordu kumandanlarına bahşedilen salâhiyet mahfuz olmak üzere.. Bundan maksad da budur.

HAŞİM BEY (Çorum) — Hangi maksattır o?

RASHİ EFENDİ (Antalya) — Kavanini mahsusı ile kendilerine verilen salâhiyete aittir.

ABDÜLKADİR KEMALİ BEY (Kastamonu) — İzahat verilsin.

RASHİ EFENDİ (Devamlı) — Saniiyet Mücadele ve mücadele için Heyeti âliyenizin kayıt buyurmuş olduğu karar, istiklâl mahkemelerince verilecek karar, malûmu âliniz, yalız firar edenlere ve firara saik olanlara aittir. Şimdi teklif ettiğimiz madde ile mahkemelerin salâhiyetlerini biraz daha teşmil ve tevsi etmek cihetlerini arz ediyoruz. Zannediyorum bu da lâzım. Çünkü bütün mesuliyeti deruhde eden heyeti âliyeniz işe daha yakından vaziyet etmez ve işi daha yakından teftik ve takip etmezse, olur ki hiç birimizin arzu etmediği bazı vakayi hudus eder. Bundan Heyeti âliyeniz mesuliyeti kendî üzerine almış olur. Fakat hudus eden vakayiden haberdar olmalıdır. Kendisinin temsil edecek olan heyetlerin, hariçteki heyetlerin bu vazâifile alâkadar olması, heyeti âliyeyi hem tenvir ve hem heyeti âliye namına alâka göstermek için zannedirim daha muvafıktır. Şu mütahat dolayısıyla şu maddeyi zeyil olarak teklif ediyoruz. Tasvibi âlilerine iktiran ederse o kanuna zeyil bir madde olur. Kabul edilirse (Yazalen sesleri).

REİS — Müsaade buyurun söz isteyen zevatın isimlerini kaydettim. Fakat tabii Heyeti Celile müsta-

celen müzakeresini kabul ettiği mevaddı, Nizamnamenin sekseninci maddesi mucibince, o celsede müzakerelere eder, arzu etmezseniz encümene gönderirsiniz. Bunun için şimdi reyinize arz ediyorum. Şimdi ruznameye alarak okunup, aza tarafından yazıldıktan sonra, bu gün müzakeresini kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. (Anlaşılmadı sesleri).

Efendim bu günlük ruznameye alarak geçmek meselesi vardır. Encümene gittiği vakit ona müteferri olan bütün mesaili de vermeme lâzımdır. Tekrar arz ediyorum. Ruznameye alınmasını kabul edenler el kaldırsın. (Kabul sesleri). Ruznameye alındı efendim. (Aksini reyeye koyun efendim sesleri).

REİS — Söz İsmail Süphî Beyindir.

İSMAİL SÜPHÎ BEY (Burdur) — Bu kanun hakkında mı söylenecek? Bendeniz intihap meselesi hakkında söz söyleyeceğim.

REİS — Ağır ağır okuyalım, arkadaşlar yazınlar, ondan sonra söz alan zevat sırasıyla söylesinler.

Söz alan zevatın isimlerini yazalım.

HACI TEVFKİ EFENDİ (Kangırı) — Reis Bey, bendeniz söz istiyorum.

REİS — Pek âlâ yazılsın, ondan sonra (Kâtip birinci maddeye olan zeyli okur):

(Kavaminin saire ile Ordu kumandanlarına bahşedilen salâhiyet mahfuz kalmak üzere istiklâl vatan ve Hilâfet için mücadele eden Büyük Millet Meclisinin âmâl ve maksadına münafî olarak düşman maksat ve menfaatini terviç yolu teşvikat ve tahrikât ve ifsadatta bulunanlar ve memleketin kuvvei maddiye ve maneviyesini, her ne suretle olursa olsun, kesri tenkise say edenler ve düşmanlar hesabına askerî ve siyasi cesusluk edenlerle 29 Nisan 1336 tarihli hiyaneti vataniye kanununun muhtevî olduğu mevaddan dolayı maznunu aleyh bulunanların jorayı muhakeme ve tenfizihüküm salâhiyeti istiklâl mahkemeleri teşekkül eden mıntakalarda mehakimi mezkûreye verilmiştir. Elyevm bidayet mehakiminde derdesti rüyet bulunan mevad istiklâl mehakimine devredilmeyip bidayet mahkemeleri tarafından intaç edilecektir.

HAŞİM BEY (Çorum) — Bundan hiç bir şey anlaşmıyor.

REİS — Efendim söz alan zevatın isimlerini okuyorum :

Refik B. (Konya), Hacı Muhittin B. (Karesi), Şükrü Bey, Hamdi Bey, Tevfik Efendi.

HACİM MUHİTTİN BEY (Karesi) — İntihap meselesi için söz istemiştim. Hakkı kelâmım mahfuzdur.

REİS (Devamla) — Refik Bey, Şükrü Bey, Hamdi Bey, Fahri Bey, Süleyman Sırrı Bey, Refik Şevket Bey, Abdülkadir Kemalî Bey, Tunalı Hilmi Bey, Doktor Reşit Bey, İhsan Bey, Muhittin Baha Bey.

REFİK BEY (Konya) — Efendim Heyeti umumiyenize arz olunan şu zeyli kanuni bendenizle Rasih Efendi ve diğer bir refiki muhteremimiz tarafından teklif edilmişti. Kanunun teklifine saik, kısmen Rasih Efendi tarafından arz olundu. Bendeniz onu daha ziyade tafsil etmek ihtiyacını hissediyorum. Malûmu âliniz, Heyeti muhteremenizin hedefi yegânesi, deruhde etmiş olduğumuz şu muazzamatı umur içinde izharı adalet ve tesri muamelât noktaî mühimmesidir. Buna üçüncü bir mesele mühimme daha ilâve edeceğim. O da: bu günlük içinde yaşadığımız zamana fevkalâdeliğe mütenasip olmak üzere icabeden tedabirin ittihazıdır. Malûmu âlileri gerek Hiyaneti vataniye kanununun ve gerek İstiklâl mahkemelerine ait kanunun esnayı müzakeresinde, muhtelif rüfekayı kiram tarafından arz edilen esbabı mucibe meyanında, Meclisi muhteremenizin içinde yaşadığı ahvali fevkalâde ile mütenasip olmak üzere bütün muamelâta kendisinin vaziyet etmesi ve deruhde etmiş olduğu ağır mesuliyetlerle mütenasip olmak üzere ve iyi yine kendi tarafından ifa etmesi esbabı mucibesi ariz ve amik izah olunmuştu ve hatta geçen gün istiklâl mahkemelerine aza intihabı esnasında yine bu mesele uzun uzadıya tafsil edildi. Binaenaleyh mademki biz milletimizi, içinde yaşadığı tehlikeli anlardan kurtarıp, istiklâli temin etmek ve vatanımızı ve Halifemizi kurtarmak azmîle buraya toplandıık, bunun için ne lâzımsa yapmakta bir an tereddüt etmiyeceğiz ve bu esbabı mucibeye binaen de, gerek Hiyaneti vataniye kanununu ve gerek istiklâl mahkemelerinin teşkilini bilmüzakere kabul ettik. Fakat Hiyaneti vataniye kanununun heyeti umumiyesinde, bilâhare tecrübe bize gösterdi ki, memleketimiz için, bu günlük maksadımız için tehlikeli olan bir takım efal ve ahval ve hâdisat zikir ve tasrih edilmemiştir. Malûmu âlileridir ki, düşmanın bize karşı tevcih ettiği müteaddit silahlardan biri ve belkide en mühimmi, propagandadır. Memleketimiz baştan başa bir casus şebekesi arasında kalmıştır. Düşman her nereye girmiş ve her nerede de ufak bir muvaffakiyet elde etmiş ise mutlaka yapmış olduğu hainane, iblisane, kâfirane propagandasına medyunudur. Geçen gün bu mesele dolayısıyla, bu propanda yüzünden çekmiş olduğumuz felâketler ariz ve amik arz ve tafsil edilmiştir. Onun için bu meseleyi tekrar izah etmiyeceğim. Düş-

man, yegâne bundan istifade ettiği için, bu noktayı anladıktan sonra, bunun önüne geçmek çaresini elbette düşünmek mecburiyetindeyiz. Bu itibarla kanunun birinci fıkrasına elstihlâs, istiklâlî vatan ve Hilâfet için mücadele eden Büyük Millet Meclisinin âmât ve maksadına münafî olarak düşman maksat ve menfaatini temin yolu teşvikat ve ifsadta bulunanlar ve memleketin kuvveî maddiye ve maneviyesini, her ne suretle olursa olsun, kesir ve tenkise say edenler..» diye miktarı kâfi sarahat dercedilmiştir. Bu sarahate tevfikeye, bu günkü vaziyetimiz itibarıyla, Ordumuzun kuvveî maddiye ve maneviyesini, istiklâl ve istihlâs mücadelesindeki hakiki kuvvetlerimizi, her ne suretle kesir ve tenkise cüret ve cesaret edecek olanlar bulunursa, bu kanunun salâhiyeti dairesinde, istiklâl mahkemeleri teşekkül eden yerlerde, yine kendi aramızdan gönderdiğimiz arkadaşlar tarafından muhakeme edilecek ve cezaları infaz ettirilecektir. İstiklâl mahkemelerinin teşkili sırasında unutulmuş olan ve yine kavaini mevcudemizle hükmü bakı olan bir meseleyi de bu münasebetle bu zeyli kanunların birinci fıkrasında zikir ve tasriha lüzum gördük. Onun esbabı mucibesini de, kısmen arzettiğim gibi, Rasih Efendi biraderimiz tarafından tasrih olunmuştur.

Kavaini saire ile ordu kumandanlarına bahşedilen salâhiyet Heyeti muhteremenizce malûmdur. Bunda katiyen tereddüt ve endişeye meydan açacak bir şey yoktur. Madamki kanun o salâhiyeti bahşetmiştir, binaenaleyh burada zikrinde mahzur mutasavver değildir. Bu itibarla bu fıkranın ilâvesine lüzum görmüştük.

VEHİBİ EFENDİ (Konya) — Hulâsa olarak Refik Bey, bir şey sorabilir miyim?

(Kanun, Hilâfetin vermiş olduğu hukuku millîte vermedi mi?.. (vur kara abalıya) mı idi? Onların hakları yok mudur? Ne için onlara ayrıca kanun icad edilmiş değildir? Yalnız tasrih etmiş olduğumuz, kavaini saire ile ordu kumandanlarına verilmiş olan salâhiyet diyor.

REFİK BEY (Konya) — Yeniden bir salâhiyet verilmiş değildir. (Gürültüler). (Nedir o salâhiyet? sesleri). Binaenaleyh bu fıkranın burada kalmasında katiyen bir mahzur mu tasavvur değildir. Alelhusus bir nokta nazara Heyeti muhteremenizin nazarı dikkatini celbederim. Biz diyoruz ki; Memleketimizin gerek manevi ve gerek maddî kuvasını bir noktaya tevcih etmek ve bunu zafa uğratmamak bunda düşünülen, kuvayı maddiye ve maneviyemizi, her ne suretle olursa olsun ve en ufak bir küçük şeye dahi

meydan açılmayarak bir şekilde onun ziyama meydan vermemektir.

VEHİBİ EFENDİ (Konya) — Binaenaleyh bu kanun lüzum değildir. (Açık söyle sesleri).

REFİK BEY (Devamla) — Müsaade buyurun, açık söyleyecek bir şey yoktur. İstiklâl mahkemeleri kanununu okuduğum zaman, bir takım ordudan firar eden ve firarı teşvik eden diye, dolayısıyla münahasıran yalnız bir kısım cümlü takip etmiş oluyor. Halbuki İstiklâl mahkemeleri kanununun esbabı mucibesinde deruhde etmiş olduğumuz şu umuru mühimmemin teshili için bizzat biz işe vaziyet edeceğiz dedik. Niçin yalnız asker firarilerini İstiklâl mahkemelerine veriyoruz da, diğerlerini İstiklâl mahkemelerine vermemekten çekiniyoruz? niçin yalnız orduyu hedef itihaz ediyoruz da, buna müteferri cereaini daha ziyade takip edecek olan arkadaşlarımızın duşu hamiyet ve fedakârisine yükletmekten çekiniyoruz? maksat, gerek asker firarilerini ve gerek cereaini saireyi ve bilhassa şu zeyli kanunide tarif ve tasrih edilen efali cezaileyi, doğrudan doğruya içimizden ayırdığımız arkadaşımızın duşu hamiyet ve fedakârisine yükletmek istemiyoruz, esbabı mucibesini bundan ibarettir. Yoksa başka maksat yoktur efendim.

MEHMET ŞÜKRÜ BEY (Karahisarısahip) — Refik Beyefendi tekâfirin esbabı mucibesini, esbab ve avamitini söylediğinden..

HASAN BASRİ BEY (Karasi) — Refik Bey bir şey sual edebilir miyim?

MEHMET ŞÜKRÜ BEY (Devamla) — Söylediği için bendeniz bu noktaya aittir söylemeyeceğim. Hiç kimse yoktur ki memleketi işgalden kurtarmak için girişmiş olduğumuz mukaddes mücadelede bu lüzumu tasdir etmesin. Meclisi âliniz bir hiyaneti vataniye kanunu çıkardı. Bu mücadelede azimkârane hareket etmek lâzımdır. Yine Meclisi Âliniz bir de İstiklâl mahkemesi yaptı; bu suretle en iyi bir hareket yaptı. Bendenizin kanaatınca; kuvveî icraiyeyle filen eline almak azim ve iradesini gösterdi, haklarına sahip olmak lüzumunu ileri sürdü. (Kime? sesleri). İstiklâl mahkemeleri azalarını intihap etmek, doğrudan doğruya kuvveî icraiyeyle vazülyed, olduğunu göstermektedir. Ben bu gün Kuvveî icraiyeyle vazülyedim, memleketin mukadderatını elime alıyorum ve İstiklâl mahkemesi esasını kabul ettiği gün mesuliyet bana aittir diyebilir. Binaenaleyh Hiyaneti vataniye kanununu da İstiklâl mahkemesine vermek elbette doğrudur. Burada uzun boylu müzakere ve münakaşa etmeğe lüzum görmüyorum. Hiyaneti vataniye kanununu İstiklâl mahkemesine vermek için uzun boylu es-

babi mucibe zikretmeğe lüzum yoktur. Teklif edilen şu zeylin tarzı tahriri ve eşkâlî bizî endişeye sokuyor. Azayı kıram üzerinde demin bir lâhza gördüğüm tereddüt bundan ileri geldi ve geliyor. Bunda deniliyor ki; kavanini saire ile ordu kumandanlarının salâhiyeti mahfuz olmak üzere. Bu kayda lüzum nedir? bunu tespit etmek için kayıt koymağa ne lüzum vardır, neden hissedilmiş? bendeniz bunu anlayamadım. Evet seferberlik zamanında yapılan bir çok kanunlarla ordu kumandanlarına bazı salâhiyet verilmişti. O salâhiyetlerde en an cümle şunlardır: Cephede ifayı vazife esnasında firar eden efrat ve zabitanı kumandan, doğrudan doğruya, bilâ muhakeme idam ettirir. Cephede, ordunun gerisinde, iradeî seniyesini istihlal etmek uzua müddete mütevakıf olduğundan, mesuliyeti üzerine alarak o adam hakkındaki hükmü, iradeî seniyesi istihlal edilmeden evvel infaz ettirebilir. Firarın önüne geçmek için bu gibi salâhiyetler verilmişti. Yine zabitanın icabederse rütbesini refedebilir. Bilâhara bu kavanin, Meclis mebusanda kısmen, bazı avamille takyit edildi. Bu kavanin Meclisi mebusunda kabul edilmedi. Şimdi oradan bahsetmeğe lüzum yok. Esasen bunu mevzubahs etmek doğru değildir. Ordu ve Kolordu kumandanlarının haiz oldukları salâhiyet bittabi mahfuzdur. Bunun burada zikrine mahal yoktur.

Saniyet: İstihlal ve istiklâlî vatan ve Hilâfet için Büyük Millet Meclisinin amaline muhalif fıkrası zikredilmiştir. Bu esbabı mucibe de, hiyaneti vataniye kanununun birinci maddesinde vardır. Buna da lüzum yoktur. Burada kastedilen bir tabir ile yapılmak istenilen şey, düşman maksadını terviç yolu tahrik ve ifsadat, casusluk ve ifşayı sır meselesidir. Bunun hakkında bir kanun vardır ve bu kanunda sarahatı kâfiye ve bir çok derecatı havi ceza vardır. Casusluk ve ifşayı sır hakkındaki kanunla tecziye edilecek mücrimlerin de İstiklâl mahkemelerine vermek doğrudur, bunda da arkadaşlarımla beraberim. Fakat bunlar bir çok suitesire badi olabilir. Böyle esbabı mucibe zikrederek; bu şekilde bir zeylin Meclisi âliden çıkmasına katiben razı değilim! (Bravo sesleri) Evet şunu itiraf etmeli ki bu, bir kanun şeklinde tanzim edilmiş değildir. Bu, esbabı mucibe mazbatası olmak üzere yazılmış bir şeydir. Onun içindir ki demin bu kanunun encümene gitmesini istemişim. Encümene gitmiş olsaydı, her halde ait olduğu encümen bunu bir şekli kanuniye sokacaktı. Öyle zannederim ki şu esaslardan ayrılmadıkdan sonra, hiyaneti vataniye cürümlerinin, casusluk ve ifşayı sır cürümlerinin muhakemesi İstiklâl mahakimi tarafından yapılmalıdır.

İnfazı tabii onlara aittir. Fakat infazı bizzat yapacak değillerdir. Yine kuvvey icraiye vastasile yapacaklardır. Onun içindir ki bu zeylin yerine bir zeyil yapabiliriz, deriz ki; hiyaneti vataniye kanunla ifşayı sır ve casusluk hakkındaki kanuna muvafık olarak irtikâba cürüm edenlerin muhakemesi de, İstiklâl mahkemesi olan yerlerde, İstiklâl mahkemesi tarafından rüyet edilecektir. İşte mesele bundan ibarettir. Böyle «Büyük Millet Meclisinin âmâl ve maksadına muhalfe eden, düşman tarafını terviç yolu teşvikatta, ifsadatta bulunan..» bunlar çok su götürür şeylerdir. Birer birer tayin, tahdit ve tasrih edilmesi icabeden şeylerdir ki; bunlar casusluk ve ifşayı sır hakkındaki kanunda tasrih edilmiştir. Onun için o kanunun zikrile, hiyaneti vataniye kanununun zikri, maksadı temin eder. Binaenaleyh bu suretle bir tadil teklif edeceğim. Onun kabulünü Heyeti muhteremeden rica ederim.

HACİM MUHİDDİN BEY (Karasi) — Bendenizin bir teklifim var, onunla birleştirilecekti, birleştirilmedi.

REİS — Efendim Hacim Beyin bir teklifi varmış, evvelce encümene gitmiş, bununla tevhitden müzakereyi daha münasıptır zannederim. Encümeniden celtile tevhit olunarak beraber müzakeresini kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Encümeniden getirilerek beraber müzakere edilecektir.

HAMDİ NAMİK BEY (İzmit) — Rasih Efendi biraderimizle rüfekayı muhteremesi tarafından verilen tahririn bendeniz iki noktasına itiraz edeceğim. Birincisi; kavanini saire ile ordu kumandanlarına bahsedilen salâhiyet mahfuz kalmak kaydine. İkincisi, hiyaneti vataniyeden dolayı maznunaleyh bulunanların icrayı muhakemesi ve tenfizî hüküm salâhiyeti İstiklâl mahkemeleri teşekkül eden mıntakalarda mehakimi mezkûreye verilmiştir diyoruz.

Hatırlarsınız ki; İstiklâl mahkemelerinin kanunu müzakere edildiği gün, bendeniz, kanunun heyeti umumiyesine taraftar olmakla beraber, bunun Büyük Millet Meclisi azasından terkip ve teşkiline aleytar idim. Bunda da bazı mülâhazat vardı. İdam edilecektir. Halbuki bunun tatbikına imkân yoktur. Binaenaleyh, neticede bu Meclisin kudreti halefdar olacaktır. Bendeniz bu noktadan dolayı itiraz etmişim. Maalesef kabul edilmemiştir. Sonra ikinci bir teklifte bulundum; hiç olmazsa ciheti askeriyeye namına bu mahkemeler nezdlerinde birer müddeiumumi bulunsun.

REİS — Sadet dahilinde olsun.

İkincisine gelince : 29 Nisan 1336 tarihli hiyaneti vataniye kanununun muhtevi olduğu mevaddan dolayı maznunaleyh bulunanların icrayı muhakeme ve tenfizi hüküm salâhiyeti İstiklâl mahkemeleri teşekkül eden mıntakalarda mehakim mezkûreye verilmiştir deniyor, malumuâliniz hiyaneti vataniye kanununda irtikâbı hiyanet edenler, hiyanet ettiği mahal mahkemesine tevdi edilecektir. Halbuki bu kanunda mehakim bir takım menatika ayrılmıştır ki meselâ İsparta mıntkasında icrayı hükme memur olan bir mahkeme heyetinin, İsparta, Antalya, Denizli, Muğla, Aydın vilâyetleri dairesi kazası olmuş oluyor. Bizzat İspartada bulunan bir mahkeme heyeti, acaba irtikâbı cürmeden bir adamı bulunduğu yere celbedipte muhakeme edecekse, hiyaneti vataniye kanununun, yirmi günde intacı icabeder yolunda maddesini, bu nakzediyor demektir. Binaenaleyh, bu cihetin de tashihî lâzımgelir. Binaenaleyh, onun için de bendeniz, istiklâl mahkemeleri teşekkül eden mıntakalar kaydının yerine, istiklâl mahkemeleri heyetinin icrayı vazife eyledikleri mahalde heyeti mezkûreye verilmiştir kaydının ilâvesini teklif ederim.

HASİM BEY (Çorum) — Hep bir mânayadır.

REFİK ŞEVKET BEY (Saruhan) — Bu birinci fıkrâ olarak konan ibarenin saiki asisi eğer ademî emniyet ise, daima şunu nazarı dikkate almak lâzımgelir. Bir Meclis var, bir ordu var veyahut bir millet var. Yani aynı maksadı, aynı hedefi gören ve fakat muhtelif şubattı idariyede bulunan, kalpleri, fikirleri, maksatları, tariki mücahedeleri bir olanların arasında ihtilâf ve emniyetsizlik aslâ cari olamaz. Şayet böyle olmaz da, bu kuvvetin ordu ve Meclis şeklinde tefriki nazarı mütaleaya alınsa, bu hal daima iftiraki icabeder. Halbuki, biz iftirak için değil, vahdeti temin için çalışıyoruz.

SÜLEYMAN SİRRI BEY (Yozgat) — Sözde kalır, tatbikat zamanında.

REFİK ŞEVKET BEY (Devamla) — Şimdi efendim, ordu kumandanlarının, İstiklâl mahkemeleri dolayısıyla, kendilerinin gerek teamüli ve gerek kanunî şekilde haiz oldukları salâhiyetlere tecavüz vukubulacağına dair bir kanaat hâsıl etmek kadar tabii bir şey yoktur. İtiraf etmelidir ki: bu; gayet tabii bir şeydir. Fakat rica ederim, istiklâl mahkemeleri, küsiyettini ilân ettikleri emellerine ne ile vâsıl oluyor? Herhalde yine milletten doğan ve yine onun mevcudiyetini idame eden ve millet mukadderatında bizzat âmil olan ordu ve kuvvayi intizamiye ve Hükümet çarhile olacak değil mi? İstiklâl mahkemesi seyyar bulunacak, istiklâl mahkemesinin yanında top, tüfek bulunmu-

yacak, bulunsâ bile yine oradan alacak. Rica ederim, benim hayatımı müdafaaya emin addettiğim ordundan ben nasıl şüphelenmezsem, ordu da benden şüphelenmeyecektir. Aksi olursa, o da aksini düşünmekte elbette yüz bin defa haklı olur. Yalnız bir nazariye var...

HASAN' BASRİ BEY (Karesi) — Bunu evvelce düşünmek icabederdi.

REFİK ŞEVKET BEY (Devamla) — Ordu da, mazbut bir kaidenin inhilâkından, bozulmamasından endişe eder. Meselâ ben de bir ordu kumandanı olsam, maiyetimde bulunan bir zabıtın, cefelkalem, muvakkaten gelmiş bir mahkeme tarafından alınmasından müteessir olurum. Nitekim bir vali bulunsam, hiç haberim olmadıği halde benim muhamı umurumla meşgul defterdarımın, mektupcumun istiklâl mahkemesi tarafından bir dama trüklüğü; haber alsam müteessir olurum. Çünkü o vali ve kumandan da benim kadar mesaili milliye ile alakadardır.

NAFİZ BEY (Canik) — Şu halde mesele hallo-lundu.

REFİK ŞEVKET BEY (Devamla) — O halde efendiler, mesele, herkesin kanunen mevcut olan salâhiyetlerinin bozulması şeklinde değildir. Ancak kanunen mevcut olan salâhiyetlerinin sureti istimalini tayindedir. Meselâ bizim Süleyman Sırrı Beyin buyurduğu gibi, İspartada bulunan bir istiklâl mahkemesi orada bulunan bir mutasarrıfın maiyetindeki nüfus müdürünün şu kanun mucibince mucibi teşziye bir halini görürse, acaba o istiklâl mahkemesi defaten oradaki polis memuruna bir tezkerre yazarak o nüfus müdürünü huzuruna mı getirecektir?

ABDÜLKADİR KEMALİ BEY (Kastamonu) — Getiremeyecekse dağılsın. Bu Meclis elbette getirecektir.

REFİK ŞEVKET BEY (Devamla) — Bu kadar ısrarla düşünmeğe lüzum yoktur. Bizler buraya makine çarhını bozmak için değil, düzmek için geldik. Bakınız ne diyoruz? O istiklâl mahkemesi reisi olacak zat, yazacağız tezkerede diyecek ki: Mutasarrıf Beyefendi; maiyetinizde bulunan nüfus müdürünü mahkemeye gönderiniz, şayet göndermezse, ikinci madde mucibince, istiklâl mahkemesinin vermiş olduğu bu emri ifa etmeyen vali veya mutasarrıf hakkında da takibat yapabilir. Bunda acele etmeğe ne lüzum var? Hayır efendim, yüksek mevkiide bulunan bir zatın aît heyetlerle uğraşması, onlara yüksekliklerini tenkis eder. Ordu kumandanlarının ve sair makamatı âliye eshabının nüfuzlarını en çok takviye eden şey, onların alt kısmı pek çok işgal etmeme-

mevcut olduğu zaman para eder. Sonra ne yaparsınız? Bugün mevcut bulunan istihzaratın üzüm suretindeki müstahzaratı, hristiyanların bu suretiyle imal etmiş oldukları bu gibi küül dolayısıyla para etmektedir. Yoksa hiç bir zaman ne yaş üzüm, ne kuru üzüm aynı derecede para etmez. Bundan dolayıdır ki iktisadi bir meseledir. Bunu nazarı dikkatte bulundurmanız lâzımdır. Eğer siz milletin kendi maliyesine sahip olmasını, kendi istiklali maliyesine hâkim olmasını istiyorsanız, muhtelif cihetler bağcaik membalarını kurutamamamız ve muhafaza etmeniz lâzımdır. Fakat şu mesele iktisadiyeden ziyade ben demiz meselenin bir ciheti maliyesini görüyorum ki, o ciheti maliye bilhassa bendenizi müteessir ediyor. Efendim, malûmu âfiniz, müskiratın muhtelif envandan Hükümet ötedenberi resim almaktadır. Bu resimler 1336 senesi kânunusânisinde az miktarda idi. Meselâ şarabın beher yüz litresinden on beş kuruş, biranın beher yüz litresinden eli kuruş ve ispiritonun da beher santigradından yani litresinden on iki büyük kuruş alınmakta idi. Bu hesaplar cari olduğu zamanlarda varidatı Hükümet eli bin liraya vâsıl olmuştu. Bunun içerisinde ithafât gümrük resmi katıyen dahil değildir. İthalât hakkında maalesef halâ umumî bir istatistik bulamadığımız için müskirat hakkındaki resmin neye balığ olduğunu maalesef arz edemeyeceğim.

1336 kânunusânisinde bu resimler tezyit edildi. Şarabın beher litresi yirmi kuruşa, bira yüz kuruşa ve diğerlerinin de litresi otuz yedi buçuk çıkarıldı. Yani bir litre külden, safi külden otuz yedi buçuk kuruş alınmakta idi. İki nevi santigrat kullanılmaktadır. Biri yüz derece üzerine, diğeri otuz yedi buçuk derece üzerindedir. Yüz dereceliği haliz olan külden otuz yedi buçuk kuruş alıyoruz. Biz gerek sıhhati muhafaza ya doğru bir adım atmak ve gerek bu suretle mevcut olan rûsumu, diğer rûsumu tezyit ettiğimiz gibi, bunu da tezyit etmek arzusuyla Heyeti âliyenize şimdi şu lâyhâ kanunıyı teklif edeceğiz. Bu lâyhâ kanunı ile biz, şimdi şarabın beher yüz litresinden iki yüz, biranın beher hektolitesinden üç yüz kuruş ve alkolün de beher litresinden yüz kuruş almak istiyoruz.

BİR MEHUS BEY — Azdır bile.

MALİYE VEKİLİ FERİT BEY (Devamla) — Şimdi evvelki tezyidat, 1336 senesindeki tezyidat ile, bu defa bazı kısma sekiz misli ve bazı kısma üç misli ilâve etmek suretiyle hâsıl olan netice iki milyon liradır efendiler. Şimdi evvelce de arz ettiğim gibi, bu iki milyon içinde ayrıca meyhanelerden faaliyetine göre maktûan alınan rûsum da vardır ki bu da bunun haricindedir. Yalnız Konya başmüdüriyetinin varidatı,

bu tarzda resim vazedilmediği zamanda da, eli bin lira idi, 1336 kânunusânisinden itibaren bu sene için yüz eli bin lira tahmin edilmektedir. Yeni zammetmek istediğimiz şekli varidat (450) bin liradır efendim.

OPERATÖR EMİN BEY (Bursa) — Buna encümen namına cevap vereceğim.

MALİYE VEKİLİ FERİT BEY (Devamla) — Maalesef akşamı memaliki osmaniyeden bazdarının düşman istihfâsı altında bulunmasını nazarı dikkat ve mütalaya almış olsak bile, yalnız şu Meni müskirat kanununu kabul etmek suretiyle bütçeye vuracağımız darbe, tâkalâ bir milyon liradır. Efendiler, bu gün bir milyon lirayı istihkâr edecek vaziyette değiliz. Heyeti âliyenize arz ettim. Bütçemizin yirmi milyon açığı var. Bu yirmi milyon açık Heyeti âliyenize teklif etmiş olduğum bu kavandeki varidat da dahil olduğu haldedir. Eğer bunları kabul buyurmaya-cak olur iseniz, o zaman bütçeyi katıyen tevazül ettiremeyiz.

MÜFİT EPENDİ (Kırşehir) — Diğer cihetlerden tenkis ederiz.

MALİYE VEKİLİ FERİT BEY (Devamla) — Bilhassa Şeriye Encümeni diyorlar ki: Müskirat resmi, Devletçe hangi daireye tahsis olunmuşsa o dairenin diğer rûsumuna zammolanarak tahsil edilecektir. Efendiler, tasavvur ediyorum ki ahalinin ne kadar menabî varidatı varsa Heyeti Umumiyesine mükellefiyet vaz etmek arzusundayım. Biz bu tarzda azim bir gayret ve faaliyette çalışacak olursak ancak bütçemizi tanzim edebilmiş olacağız ve dünyanın yüzüne, istiklâlî şayan olduğumu isbat etmiş bir millet olarak çıkacağız. Eğer bütçenizi tevzin etmeyecek olursanız, eğer Heyeti âliyeniz en son fedakârlığı yaparak bu mükellefiyeti koymayacak olursa, emin olunuz efendiler, ne kudreti harbiyeniz, ne kudreti siyasiyeniz, hiç birisi müsmir olmayacaktır. Dünya bu gün size bakıyor efendiler, bir Devletin yaşayabileceğini kabul eden bir heyetin, ordunun ilk evvel bütçesini teklif edecektir. Başka bir şey teklif etmez. Ordusu var mıdır, yok mudur. Donanması var mıdır, yok mudur bunlara bakmaz. Bütçesini aşar, ona bakar. Bütçesinde eğer o kudret var ise, o kudrete herkes itaat eder. Herkes ona hükmüt eder. O olmazsa, o zaman kimseden hükmüt beklemeyin efendiler. Sonra buyuruyorlar ki: Teşkilât basitleştiriniz, mesele halledilmiş olur. Fakat biz bunu makul görmüyoruz. Düşünüyoruz, bir Meni müskirat kanunu vasıtasıyla o mükellefiyeti iptâv edeceğiz. O mükellefiyet nedir efendim? Müskiratı itiyat edenlerin mükellefiyetini, müskirat içmeyenlerin üzerine yükacağız. Dünyada bundan gayrimakul şey olur mu?

ALİ ŞÜKRÜ BEY (Trabzon) — Biz milleti kurtarmak için razıyız.

MALİYE VEKİLİ FERİT BEY (Devamla) — Evet tekrar ediyorum ki bunun kabiliyeti tatbikiyesi olmadığı halde bir mükellefiyeti lâğvedeceğiz. Bütçenin bir milyonunu heba etmekten başka bir şey yapamayacağız. Heyeti âliyenizle beraber ne kadar görüşsek, yine her tarafta rakı içildiğini, her tarafta mükiratın istimal edildiğini.. (Gürültüler). Yine her tarafta aynı suretle bu seyyatın itirâk ve tatbik edildiğini göreceğiz. Bununla beraber maalesef, zaten rahmedar olan bütçenin içinde bir milyon liralık açık göreceksiniz.

İSMET BEY (Çorum) — Hariçten gelene zammetmek mümkün mü?

MALİYE VEKİLİ FERİT BEY (Devamla) — Hariçten gelen ve hakikaten sıhhati umumiyeye tamamen muzur olan mükiratın tamamen menj için bir kanun vardır ki onun kabulünü Heyetj celileden istiham edeceğim. Binaenaleyh mükiratın hariçten tamamen ihtihali menetmeği bendeniz kabul ediyorum. Fakat memleketimizin içerisinde gayrikabili tatbik bulunan, yalnız bir arzu dolayısıyla yine tekrar ediyorum, gayani hümet bir arzu olmakla beraber bir hayal dolayısıyla, bir milyon liralık hakikati kurban etmeyelim efendiler. (Alkışlar).

OPERATÖR EMİN BEY (Bursa) — Sıhhiye Encümeni namına söyliyeceğim. Efendim, bendeniz Ferit Beyefendiye yalnız resim hakkında bir kaç söz söyliyeceğim. Evvelemirde iki ay evvel Maliye Nezareti namına bu resmin tayyedildiğine dair burada bir şey okundu.

MALİYE VEKİLİ FERİT BEY — Efendim, geri aldım.

OPERATÖR EMİN BEY (Bursa) — Şimdi bu kadar azim bir tebeddülü fikre sebep nedir? Anlıyamıyorum.

MALİYE VEKİLİ FERİT BEY — Onu bendeniz göndermedim.

OPERATÖR EMİN BEY (Devamla) — Ne ise, şimdi en ziyade Ferit Beyefendinin noktai nazarıma göre cevap vereyim. İspirtodan alınan rüşümü diğer şeylere zammedebiliriz. Meselâ kabveye zam-molunabilir. (Gürültüler.. Olmaz, olmaz sadaları). Harpten evvel şekerî yüz paraya alıyorduk, Harbi umumide yüz kuruşta da kalmadı, dört yüze kadar şeker yedik. Tabii her şey hadî tabiiye ricat ettikten sonra şeker de düşecek, eskiden yüz paraya yediğimiz şekerî beş kuruşa yiyelim. Yüz para resim zam-

molunsun. Bunu diğer şeylere zammetmekte hiç bir beis yoktur. Bu gün şekere, gazı ve saireye zam-molunabilir. Sonra bir çok ispirotolu mevat var ki tababette kullanılır, rakı, şampanya, şarap, ispiro gibi.. Binaenaleyh tababette kullanılacak olan ispirotolu mükirata bu resmi zammetmek tamamen mümkündür. Bir milyon lira mı istiyor Ferit Bey? Bunun temini tamamen mümkündür. Bir de, meni mümkün değildir diyorlar. (Gürültüler). Biz bu suyu başından çevireceğiz efendim. İthal ve imal hakkında bir kanun tanzim edersek rakıyı kim çekebilir? Sonra üzüm-leri düşünüyorlar ve hep rüşüm noktai nazarımdan düşünüyorlar. Üzümlerden yine ispiro yaparız ve ispirotayı da boyarız. Binaenaleyh rakı suretile kullanılamaz.

MALİYE VEKİLİ FERİT BEY — Kolonya içiyorlar.

ALİ ŞÜKRÜ BEY (Trabzon) — Efendim, mükirat meselesi, bunun aleyhinde herkes bulunuyor. Hatta Meni Mükirat Kanununun kabul edileceğinden korkan Maliye Vekili Beyefendi bile bunun fenalığında bizimle müttehittir. İstiham oldukları, insan oldukları için bunun menine taraftardır. Vereceğim cevap, iktisadi mesele olmak itibarile, en ziyade sahibi sâlihîyet olan Maliye Vekili Beydir. Mükiratın meni esasını herkes kabul ettiği için yalnız bu noktaya cevap vereceğim. Efendiler, Ferit Beyefendi de buyurdular ki; bazı memleketlerde, bazı teşebbüsât yapılıyor. Teşebbüsât değil efendiler. İhtiyat. Amerika sureti katiyede bunu menetmiştir ve bu gün bizim limanlarımıza gelen Amerika gemilerine gödiniz, sudan başka hiç bir meşrubat bulamazsınız. Bulduğunuz takdirde her türlü cezaya razıyım.. Yoktur; kanunen her suretle menedilmiştir. Evet her yerde olduğu gibi, Amerikada da mükirat istimalini ihtiyat haline getirmiş ayyaşlar vardır. Fakat bunlar hakkında o kadar fazla takibat yapılıyor ki; milyarderlar dolar sarfediliyor ve meni dolayısıyla tayyare ve saire ile kaçakçılık yapmak istiyorlar. Bu gün Amerikada içki içenler Kübaya, Meksikaya, falan yerlere giderler, içerler, çünkü zengin adamlardır. Seyahat masrafına tahammül ederler. Ferit Beyefendi buyurdular ki: Amerikalılar bunu men edemediler. Çünkü bir mesele siyasiye yaptılar. Bilâkis Amerikalılar bunu bir mesele siyasiye yapmaktan fevkalâde korkuyorlar, bundan tamamile müçtenâptirler. Amerikanın en büyük intihabı, Reiscumhur intihabıdır. Reiscumhur intihabı münasobetile, bu gün Amerika mükirat şmilleri sendikasına istinat eden parti bile, intihabat

ruzya.. Haydi yüzde yirmi veya yüzde otuz tatbik etsek bundan zarar mı görürüz rica ederim? Efendiler, şimdi bir de hristiyanlık meselesi mevzubahs oldu. Evvelce Amerika ve Rusya ve son zamanlarda Avusturalya gibi Hükümetler bunu tatbik etmişlerdir. Bu gün Avuturalyanın cenup hükümetleri bile tatbik etmişlerdir. O Hükümetler, hristiyan olmak itibarile, sırf sıhhatı umumiyeyi ve sıhhatı ceşeriyeyi muhafaza için şöyle bir kanun tatbik ettiği halde biz ne için kendi milletimizi muhafaza için koymak istediğimiz bir kanunda tebaamız olan hristiyanları ayıralım? Kanunun tatbikını sıhhat umumiyeye nokta-i nazarından istiyoruz. Hristiyanların bu husustaki şikâyetleri dinlenemez, çünkü onların medarı istinatları olan, Amerika gibi hristiyan bir hükümet kabul etmiştir. Ermenilerin makâmı şikâyeti Amerika idi. O kabul ettikten sonra, makâmı şikâyet yoktur. Kimse bir şey diyemez.. Hristiyan meselesi mevzubahs değildir.

FERİT BEY (Çorum) — Bize dediler maalesef.

ALİ ŞÜKRÜ BEY (Devamla) — Vaktile demişlerdir. Şimdi diyemezler.. Bir de buyurdular ki; Malîyenin siyasi bu kanunu tatbika müsait değildir. Yani bu kanunu tatbik ettirmek için کافی derecede inzibat yapamaz.. Rica ederim, şimdi bunu söyleyen Malîye Vekili Beyefendi, rüsumun tezyidini talep ediyor. Halbuki bence, bu kanunun tatbiki için ne kadar kuvve-i inzibatiye lâzım ise, rüsum arttırdığı zaman husulü tabii olan kaçakçılığın men'i için de o kadar lâzımdır. Resme zammedersek, o zaman kaçakçılığa revaç vereceğiz ve bu günkü resmi de alamıyacağız. Ben söylenen sözlere cevap veriyorum. Kuvve-i zabta itibarile bu kanunun kabiliyeti tatbikiyesi için elimizdeki kuvvet ne ise, bu gün yine odur. Bu kanunun kabiliyeti tatbikiyesi efendiler, halkın ruhuna tevafukundadır, halkın ananatına tevafukundadır. Her biriniz bilirsiniz ki efendiler, bizim içimizde içkiye mübtela olan hiç bir kimse yoktur ki, Allah belâsını versin, nereden alıptım dememiş olsun. Bunu söyleyen 1300 senelik itiyadın temadisidir. Bu itiyatla bizim halkımızın ruhu böyle bir kanunu hazme müsaittir. Size misal söyleyeyim: İstanbuldan fekki irtibat eden Balıkesiri ve havalisinde, yani Hükümet nüfuzu üzerinden kalkıpta halk sırf kendi işini bir dereceye kadar idareye başladıkları zaman, bunu menetmişlerdi. Buna karşı efendiler isyan çıkmamıştır. (Doğrudur sesleri). Ve nerede kanun yapar, şiddetle tatbik edersek ve şiddet gösterirsek, halk buna karşı isyankâr bir ruhla hareket etmeyecektir. Mutlaka buna mütavaat edecektir. Fakat halkın elindeki fazla

parayı ve silahı al, gör nasî kıyam eder. Bununla istinas etmiştir. Bu itibarla kanunun kabiliyeti tatbikiyesi vardır. Zira hiç bir müslüman yoktur ki, kendisine karşı tatbik olunan tedabiri zecriye karşısında, hayır ben yapacağım diye isyan etsin. Binaenaleyh bu, halkın ruhuna tamamilen tevafuk eden bir kanundur. Bu kanunun hasbi neğbbanı da vardır, yani bütün millet.. buna riayet etmeyenleri, hatta bendeniz bile görürsem, derhal polise haber veririm. İster ahalden, ister memurinden olsun. Hatta Malîye Vekili-ni bile..

MALİYE VEKİLİ FERİT BEY — Siz onu görmezsiniz, ben aksini görürüm (Handeler).

ALİ ŞÜKRÜ BEY (Devamla) — Fert meselesi değil. Binaenaleyh bu işin zabtası, neğbbanıdır. Bu kanun zannediyorum ki, eğer ciddi tutulursa diğer kanunlara nisbeten kabiliyeti tatbikiyesi belki yüzde yüzdür. Sonra bir de bağcılık cihetine, yani işin iktisadi noktasına geçtiler. Bağcılık meselesi şüphesiz bir mesele-i iktisadiyedir. Efendiler bu gün maattessüf bağlarımızın kesretle mevcut olduğu yerler elimizde değildir. İnşallah bu yerler tabii bizindir ve bizim elimize geçecektir. (İnşallah yakında sesleri) Ve bu itibarla bağcıların hukukunu muhafaza, milletın hukukunu da muhafazadır. Bu gün görüyorsunuz ki, memleketin ve bütün dünyanın geçirmekte olduğu büyük bir inkilâpta, bir çok muazzam teşebbüsâtı malîyeyi, Hükümet millete veriyor, bugün şimendiferler, kömür ocakları fiilen hepsi millileştiriliyor. Bizde bunu millileştirebiliriz. Hükümetin yahut milletın kontrolü altında bir sendika halinde, bir şirket halinde müstahsillerin ürünlerinden ispirto istihsal edilir ve ihraç edilebilir. Bunu ben ona karşı bir mesele olmak üzere telâkki etmem. Benim elimde üzüm gibi mahsulüm olsun. Ondan her çeşbîle istifade ederim. Üzümünden mutlaka rakı yapmak, şarap yapmak lâzım değildir.

Sonra bunun için zaten evvelce, Meclis mebusanda ispirto hakkında bir kanun müzakere edilmişti. Bu kanunu buraya getirir, burada müzakere ederiz. Bu kanun hariçten ispirto ihtihali menediyordu. Dahili ispirtolara revaç veriyordu. Onu da elde ederek tesbit ederiz. Bu itibarla o kanunu tatbik edecek olur isek elimize geçtiği zaman üzüm müstahsillerini memnun edecek bir şeyi yaparız. Zaten hazırdır. Bu günkü vaziyeti malîye itibarile Ferit Beyefendinin rakamı pek büyük zannediyordum. On milyon lira gaip edeceğimizi zannediyordum. Meğer gaip edeceğimiz bir milyon lira imiş. Bu hiç, bir şey değildir. Evvelce

Dr. MAZHAR BEY (Aydın) — Meclis âli müskirat kelimesinin bütün bu gibi şeyleri ihtiva ettiğini kabul ediyor mu? Rica ederim, eğer müskirat kelimesi, bütün bu şeyleri muhtevî ise bu suretle zapta geçsin. Sonra tefsire hacet kalmasın.

(Kâtip, Ali Şükrü Beyin teklifinin ikinci maddesini okur).

MADDE 2. — Müskirat imal, ithal ve fûruht edenler nezdinde yakalanacak olan müskiratın beher kıyesi için 50 lira cezayı nakdi alınır ve mevcut müskirat müsaderede olunur.

REİS — Efendim, müsaade buyurun, bu hususta Şerîye Encümeni lâiyhası var. Sıhhiye Encümeni lâiyhası da var. Onlar da birer defa okunsun. Onlarda buna ilâve edilecek bir şey olursa buna ilâve edelim dendi. Şimdi müsaade buyurursanız esas ihtihaz ettiğimiz madde bir daha okunsun da ondan sonra Şerîye Encümeninin ikinci maddesi ve Sıhhiye Encümeninin ikinci maddesi okunsun. Esas maddeye ilâvesi lâzım gelirse ilâve olunacak. Evet işte okuyalım da söz isteyen varsa istesinler. Şimdi ikinci madde hakkında Refik Şevket Bey söz istedi. Daha var mı?

REFİK ŞEVKET BEY (Saruhan) — Efendim, ikinci maddede zait bir kelime var, bir fıkra var; müskirat imal, ithal ve fûruht edenler nezdinde yakalanacak olan... Bu «yakalanacak olan» tabiri, elinizdeki malları hemen kaçırmaz, tavsiyesinden maada bir şey değildir. Herhangi bir müskirat âmilini veya gümrüklerden kaçırarak suretiyle Memaliki ecnebiyeden ithale muvaffak olan bir hırsız edileli lâzimesiyle elimize geçirdiğimiz halde bu madde kanuniyeye tevfiқан evinde yakalanmadı diye mahkûm edemeyiz. Onun için bendeniz, «nezdinde yakalanacak» fıkrasının tayyını Heyeti Muhteremeden rica ediyorum. Ve diyorum ki: «Müskirat imal, ithal ve fûruht edenlerden müskiratın beher kıyesi için elli lira cezayı nakdi alınır ve mevcut müskirat müsadere olunur». Sonra müsadere ve imha olabilir.

ŞÜKRÜ BEY — Müsadereden sonra imhadır.

REFİK ŞEVKET BEY (Devamla) — Ve mevcut müskirat müsadere ve imha olunur demek doğru değildir. Rasim Beyin teklifi gibi ve mevcut müskirat imha olunur demek kâfidir. Çünkü imha için mutlaka elde etmek lâzımdır.

OPERATÖR EMİN BEY (Bursa) — Arapça değil mi? Uydur uydur söyle.

REFİK ŞEVKET BEY (Devamla) — Yatınız Emin Bey biraderimizin mevaddı muhammere teklifi var.

REFİK ŞEVKET BEY (Devamla) — Şarapta biranın müskirattan madut olmadığına dair femi mülâhaza bendenizce, mevaddı muhammerayı koyup, esrar gibi mevaddı duhanıyeyi koymamak caiz değildir. Müskirat tabiri, âmillerin imal edebilecekleri vaziyette bulunsun, mevaddı muhammereden olsun mevaddı duhanıyeden olsun, ne olursa olsun, bendenizce yalnız bunun zabıt ceridesinde, tefsiri bir surette bulunmaması kâfidir. Zannederim gerek şarap, gerek bira müskirata dahildir. Binaenaleyh bu tabir kâfidir. Ayrıca bir madde koymaya lüzum yoktur.

TUNALI HİLMİ BEY (Bolu) — Afyon ne olacak?

TAHSİN BEY (Aydın) — Efendim, müskirat ekseriya satıldığı yerlerden ziyade naklohınurken derdest edilir. Onun için «Bir mahalden diğer bir mahalle, bir kasabadan bir kasabaya naktedilirken nakledenlerdens» dahi kaydının ilavesini ve bir de müskirat âmil ve nakillerinin meselâ araba gibi vesaiti nakliye veyahut kazan gibi âletin da müsadere edilmesini teklif ederim.

MEHMET ŞÜKRÜ BEY (Karahisarısarıp) — Onun aşağıda yeri var.

ALİ ŞÜKRÜ BEY (Trabzon) — Efendim, bendeniz pek kısa söyleyeceğim. Bizim teklif ettiğimiz maddede, müskirat kelimesi, müskir olan her şeye, hatta esrara da şamilidir. Bunun içinde afyon da dahildir, tabii şarap ve bira da dahildir. Sekir veren her şey memnudur.

BİR MEBUS BEY — Ya bütün?

ALİ ŞÜKRÜ BEY (Trabzon) — Tütün müskirat-tan değildir. Sekir vermez.

İSMAİL SUPHİ BEY (Burdur) — Efendim müskirat olan her şey dahildir diye haşhaş tarlalarını sökecek miyiz? Rica ederim. Her şey buna dahildir demek manası çıkmaz. Afyon bizim en mühim menabii servetimizdendir. Tasrih buyurun rica ederim.

REİS — Efendim müsaade buyurunuz. Şimdi müskirat diyince afyon buna dahil değildir diyorsunuz değil mi?

TUNALI HİLMİ BEY (Bolu) — Efendim nasıl olur da afyon dahil olmaz? İngilizler Hintlileri afyonla maffettiler, öldürdüler.

OPERATÖR EMİN BEY (Bursa) — Afyon hakkında o kadar ısrar edilmemesini rica ederim. Çünkü efendim tababette afyonun istimal edildiği yüzlerce ilâç vardır. Şu halde eczahaneleri de kapatmak lâzım gelir. Sonra afyon bir nevi sekir vermiş diye onu menetmek doğru değildir. Silâhçılarda bir çok esliha

sattıyor. İstihar etmek isteyen oradan bir silah alır, istihar edebilir. Binaenaleyh afyonun müskiratla alakası yoktur.

DR. SUAT BEY (Kastamonu) — Efendim emüskirat, namıyla bu kanunun tasrih ettiği şey, münhasıran ispirto ve ispirtodan imal olunan şeylerdir. Yoksa burada afyonun, alka ve münasabetini göremiyorum ve memlekette afyon istimalinden dolayı bir zararı içtima mevcut değildir. Afyon dünyanın bazı yerlerinde kullanılıyor ve zarar yapar. Ehamdü-lillah memaliki Osmaniyede bunun müptelası yoktur.

MEHMET ŞÜKRÜ BEY (Karahisarısahip) — Efendim menü müskirat kanunıyla afyonun bir vechile alfasını göremiyorum. Böyle bir şey mevzubahs değil iken şimdi bir de afyon meselesi çıktı. Bihisniz ki bu, memleketimizin mühim bir menabii serveti ve istihafiyesidir. Ankara, Konya ve Afyon Karahisar, Alaşehir, İzmir'de birçok afyon istihaf edilir. Bunlar içinde en çok Afyon Karahisar'da çıktığı ve bendeniz de oralı olduğum halde bir fert bilmem ki afyon istimal etsin. Şu halde bunun bir mazarratı içtimaiyesi ve mazarratı şahsiyesi yok iken afyonu kanuna sokmak ve memleketin serveti umumiyesini baltalamak doğru değildir. Bunun mânasını anlayamıyorum. Binaenaleyh böyle bir şey burada mevzubahs olmalıdır.

ALİ ŞÜKRÜ BEY (Trabzon) — Zannedirim bendenizin söylemiş olduğum bir şey asabiyeti tevliht etti. Açık söyleyelim; afyon ve esrarın nereden çıktığını bilmiyorum. Bendenizin maksadım esrardır. Esrar zaten memnudur, bunu karıştırmayalım, müskirat olan her şey diye ispirtodan çıkan şeyleri murat ediyor. Emin Bey biraderimizin söylediği gibi şarap, bira şampanya gibi şeylerin hariç kalmamasıdır. Bu zapta geçtikten sonra ister mevaddı muhammeryi koyun, ister koymayın, bir şey değildir. Zapta geçmiştir.

NEBİL EFENDİ (Karahisarısahip) — Bendeniz zannediyorum ki hiç bir vakit afyon ve esrar denilen şey mevzubahs olmaz. Heyeti Umumiye'niz bilir ki müskirat kelimesinden hududu şeriyeyi icap eden mayi müskirattır. Acaba afyonu ve esrarı getirip de bunun içine sokmakta ne mana var? Bunu anlayamıyorum ve bu gün afyon demek, memleketin hayatı demektir. Anadolu'nun hayatıdır.

REİS — Efendim müsaade buyurunuz. Şu meselede afyonun dahil olmadığına ittifaq var zannedorim. Bitti, bu mesele kapandı. İkinci madde hakkında söz isteyen yoktur.

TAHSİN BEY (Aydın) — Merhamet buyurun efendim. Bir nokta var, burada unutulmuş bir şey var efendim, bir adamın beher kıyyede eli tira vermeye vakti olmazsa başka suretle ceza verilsin. Burada ceza yok.

ALİ ŞÜKRÜ BEY (Trabzon) — Cezayi nakdi hapse tahvil olunabilir,

REİS — Efendim müzakerenin kıyafetine dair takrir var.

(Kâtip, Kastamonu Mebusu Dr. Suat Beyin takririni okudu):

Riyaseti Celileye

Müzakerenin kıyafetini ve maddenin reye vazını teklif ederim.

Kastamonu Mebusu

Dr. Suat

REİS — Kabul edenler ellerini kaldırsın. Kabul edildi. Şimdi ikinci maddenin tadilino dair bazı takrirler var, onlar okunacak.

Riyaseti Celileye

İkinci maddenin (müskirat imal ve ihaf ve nakil ve furuht edenlerden müskiratın beher kıyyesi için eli lira cezayi nakdi ahz ve derdest edilen müskirat imha edilir) suretinde yazılmasını teklif ederim.

Aydın Mebusu

Tahsin

KÂTİP FEYYAZ ALİ BEY (Yozgat) — Bursa Mebusu Emin Beyin mevaddı muhamemre sözlü var.

OPERATÖR EMİN BEY — Geçti ot

Riyaseti Celileye

MADDE 2. — Müskirat imal ve ihaf ve nakil ve furuht edenlerden müskiratın beher kıyyesi için eli lira cezayi nakdi ahz ve elde edilen müskirat imha olunur.

Saruhan

Bursa

Refik Şevket

Emin

Riyaseti Celileye

Menü müskirat kanununun ikinci maddesinin eşran istimali mübaht olmayan müskiratın imali ihaf suretinde kabulünü teklif ederim.

14 Eylül 1336

Elâziz

Rasim

REİS — Şimdi birer birer takrirleri reye koyuyorum.

(Aydın Mebusu Tahsin Beyin takririni tekrar okundu).

REİS — Bunu kabul ediyor musunuz? Kabul edenler ellerini kaldırsın. Şu suretle tadili kabul olundu.

Ek.3 Edirne Teşkilat-ı Adliye Kanununun Altıncı Maddesinin Tadiline Dair Kanun
(TBMM ZC, D.I, C.10)

hâkimlerin hükümünü tesri etmek, şer'a ve kanuna tevfiik etmek en birinci emel ve vazifemizdir. Halkın adalete susamış olduğunu, halkın elimizdeki kanunlardan şikâyet ettiğini biliyorum, her gün görüyorum. Bunu söylemek birinci vazifemizdir.

İkincisi, her hangi bir teşkilât halkla muvazi gitmelidir. Halkla yanyana gitmelidir. Hükümet her hangi bir teşkilâtı yapacaksa halkın ruhundan kopan, halkın ihtiyacından doğan asri, dini teşkilâtı yaparsa o millet o suretle yükselir. Sen müterakki milletlerin kavaninini aynen alırsan da bizim daha Kurunu Vusta devirlerine gelmiş olan milletimiz üzerinde yürütmek istersen kabil değil, yürümez efendiler. Köylü yoğurdunu, yumurtasını satacak, arzuhal parası, pul parası, kaydiye parası verecek... Bunlar yetmiyormuş gibi bir de günlere sürüklenmek, kaya oyuklarında kalmak, duvar diplerinde yatmak... Yazaktır bu memlekete... Hukukçuların ve aldi erenlerin üzerine farzıyandır ki, halka bir gün evvel, bir an evvel adaleti tamim ve teşmil etmelidir. Halkın sabrı kalmamıştır. Halk bizden en ziyade bunu bekliyor. Nereye gidersek ihkakı hak edilmiyor, efendiler, edilmiyor.

İSMET B. (Çorum) — Kanunun lehinde misin, aleyhinde misin?

BESİM ATALAY B. (Devamla) — Kanunun lehindeyim, anlaşılma mı beyefendi?... Sonra bizde şimdiye kadar yapılmış olan her türlü teşkilât işi idal etmekten, mudil bir hale getirip daha fazla karıştırmaktan başka bir şey yapmamıştır. Binaenaleyh, bizim ruhumuza, içtimaiyatımıza muvafık olmıyan kanunların memleketimizde katiyen kabili tatbik olmadığını bileerek bir gün evvel hâkimi münferit mi, sulh hâkimleri mi ne ise - bu adliyecilerin bileceği bir şeydir, ben bilemem - her halde bir gün evvel şer'i şerifin ve kanunun emrettiği adaleti halka göstermek bizim yegâne vazifemizdir.

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Benim Devletimin öyle şanlı bir tarihi vardır ki, maatteessüf ben bu dakikada o tarihi arkadaşım Besim Atalay Beyin suratına çarpmaya mecburum. Benim Devletim adalette teessüs etmiş, adalette yaşamış, adalette yükselmiştir. Ve üç asırdan beri alçaldı, zira adaleti yoktu. Fakat bu üç asır dünyada emsali bulunmıyan üç asırdır.

REİS — Hilmi Bey, arkadaşımız hakkında kullandığınız kelimatı geri alınız....

HİLMİ B. (Devamla) — Rica ederim, hürmetsizlik addolunmasın; ben tarihten bahsettim. Tarihi kendilerine takdim ettim.

BESİM ATALAY B. (Kütahya) — Efendiler, ben, Anadolu'nun ortasında doğmuş, büyümüş bir Türküm, bir Müslümanım. Bu kavmi tahkir etmek bir dakika için hatırımdan geçmez. Ben ilmi söylüyorum. Sahaifülanbara bakınız ne yazıyor müneccimbaşı. Öldürdü diyor, hâkimleri yakmak istedi diyor. Ben ne dedim? Dedim ki; o vakitten beri adalete susamış olan halka bir gün evvel adaleti göstereyim. Binaenaleyh ben de tarihi onun kafasına çarpıyorum. Cehil ile iş olmaz, efendim.

ABDÜLKADİR KEMALİ B. (Kastamonu) — Efendim, bendeniz iptida arz edeyim ki; kanunun aleyhindeyim. Celâlettin Arif Beyefendi üstadımız uzun izahatlarıyla neticeyi söylediler. Fakat esbabı hakikiyeden bahis buyurdular. Geçenlerde yine icabetti, arz etmiştim. Mesele hâkimi münferit veyahut hâkimi müctemi meselesi değildir. Mesele memlekette kavaninin hüsnü tatbiki meselesidir. Otuz küsur seneden beri memleketimizde bir teşkilâtı adliye var. Daha evvel hâkimi münferit teşkilâtı kadılar vasıtasıyla görülüyordu. Fakat kadıların mesaili şeriye ile mesaili sairede malûmatı kâfiyeleri yevmiye yirmi, otuz, kırk, elliye tecavüz eden mesaili hukukiyeyi hal için kâfi değildir. Meslekler her şubede ayrılmış, derin, derin vakufa ihtiyaç göstermiş bir dereceye gelmiştir. Meselâ, hukuk uzun bir meseledir. Derin bir ilimdir. Ticaret işleri keza... Mesaili şeriye keza... Bunların heyeti unumiyesini bir insana verelim diye ısrar etmek, hâkimi münferit vasıtasıyla yapalım diye ısrar etmek, zamanın tekallübatını görmek istememektir. Bizde bir teşkilât var. Teşkilâtı adliye. Eğer Rumeli'de yapılan şekline doğru inkılabını, tekâmülünü alırsa memleket için müfidolur. Eğer hâkimi münferit teşkilâtı yapacağız ismi, sözü altında, başka bir teşkilât yaparak yine halkın memnun olamayacağı bir şekle mahkemelerimizi koymaksa murat...

HACI ŞÜKRÜ B. (Diyarbakir) — Başka teşkilât nasıl Beyefendi?

ABDÜLKADİR KEMALİ B. (Devamla) — Zannediyorum kadılar vasıtasıyla dâvaların rüyeti, yani hâkimi münferitler vasıtasıyla dâva-

Ek.4

Ereğli Havza-i Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun (TBMM ZC, D.I, C.10)

İKTİSAT VEKİLİ MAHMUT CELÂL B.
(Saruhan) — Kabul ediyoruz.

REİS — Efendim, başka söz olan yok, tadilnameleri okuyacağız.

Riyasete

«Hıfzıssıhha şeraitine muvafık ve kabili sükna» yerine «İktisat Vekâletince tanzim edilen nûmunelerine tevfikân» denilmesini teklif ederim.

Bolu

Tunalı Hilmi

REİS — İktisat Vekâleti kabul ediyor.

Riyaseti Celileye

Birinci maddedeki «Kabili sükna» tâbiri zait ve mahzuru dai bulunduğundan bu iki kelimenin tayyını teklif eylerim.

2 Mayıs 1337

Bolu

Dr. Fuad

REİS — Bir teklif daha vardır. Refik Şevket Beyin, konunun serlevhasının «Ereğli havzai fahmiyesi maden amelelerinin hukukuna mütalâlik kanun» şeklinde tadilini teklif ederim, diyor.

Bunu zaten kabul ettiniz, serlevhayı Ereğli, diye tasrih ettiniz, onun için bunu tekrar reye koymyacağım.

Şimdi efendim, tadil tekliflerinden birincisi : Tunalı Hilmi Beyin, şayet kabul edilirse öteki de kabul edilmiş olacaktır.

(Hilmi Beyin tadilnamesi tekrar okundu.)

REİS — Bu tadili kabul buyuranlar lütfen ellerini kaldırsın. Kabul edilmiştir.

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Meeburdur yerine, meeburdurlar, denmesini teklif ediyorum.

İKTİSAT VEKİLİ MAHMUT CELÂL B. (Saruhan) — (Ocak sahipleri) yerine (Ocak âmilleri) denilmesini teklif ediyorum, efendim.

REİS — Efendim, Hükümet; (Ocak sahipleri) yerine (Ocak âmilleri) denmesini teklif ediyor, bunu kabul buyuranlar lütfen ellerini kaldırsın, kabul edilmiştir. O halde madde şu suretle oluyor.

MADDE 1. — Maden ocaklarında müstahdem amelenin beytutetleri ve temini istirahatleri için her ocak civarında İktisat Vekâletince tanzim edilen nûmunelerine tevfikân amele koğuşları ile hamam inşasına ocak âmirleri meeburdurlar.

REİS — Maddeyi kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın... Madde kabul edilmiştir.

Dr. FUAT B. (Bolu) — Efendim yanlış oldu. Hıfzıssıhha şeraitine muvafık tâbiri kalkmıyacaktı, yalnız kabili sükna tâbiri kalkmıyacaktı.

REİS — Efendim madde Hilmi Beyin teklifi veçhile kabul edildi. Tabii öyle olacak.

MADDE 2. — Maden işlerinde amelenin eebren istihdamı ve angarya suretiyle her hangi bir işe sevkı ve on sekiz yaşından dün olanların istihdamı memnudur.

ŞÜKRÜ B. (Bolu) — Efendim ben bu madde kanuniyenin bir noktasına itiraz ediyorum. Oradaki taamülü bildiğimden dolayıdır. On sekiz yaşından dün olanların ocağa kabul ve istihdam edilmemesi mescesî. Halbuki oraya giden amele evlâtlarını hattâ on iki yaşındaki evlâtlarını beraber götürür ve küçükten onu öğretir. Ve on iki yaşındaki evlâdi babasından daha fazla ücret alır. Meselâ babası 60 kuruş aldığı zaman bu on iki yaşındaki oğlu 85, belki 100 kuruş alır. Çünkü maden ocaklarının içinde birtakım yerler vardır ki, oralara aneak bu çocuklar girebilir ve kazma ile o düşürebilir. Bundan dolayı ocak sahipleri bu çocukları istihdam etmek mecburiyetindedirler. Binaenaleyh on sekiz yaşından dün bulunanların kaydını kaldırılmasını istiyorum. (Muvafık, sadaları)

MAZBATA MUHARRİRİ HALİL İBRAHİM B. (Antalya) — Efendim, on sekiz yaşından dün olanların istihdamı meselesi: Beyefendi buyuruyorlar ki, 18 yaşından dün bulunanlar daha fazla ücret ile istihdam olunuyorlar, daha fazla iş yapıyorlar ve buyuruyorlar ki, ocak sahipleri bunları istihdama meeburdur. Bunlara küçük delikler açtırırlar halbuki şimdi biz böyle 18 yaşından dün olanların istihdamına eevaz verecek olursak bunların neşvünemalarına ve binnetice neslimize suitesiri olacaktır. Binaenaleyh her halde bunun aynen kabulünü teklif ediyorum.

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Tesadüf biraz gariptir, Bolulu arkadaşına muhalif bulunuyorum. Vazife öyle icabettiriyor... Fennen, tibben birtakım şeraite riayete meeburuz. O şeraitten başlıca neşvünüması henüz devrei tekâmüle vâsıl olmamış bulunan bir vücudun kemikleri ve sairisi acaba bu maden ocaklarında ne kadar süratle çürür? Bu sualime lütfen arkadaşımın

cevap vermesi iktiza eder. Bundan on sene evvel gördüğüm ocaklar daha beter bir halde idi, belki beş, on sene sonra daha fazla kesbi salâh eder. Üstünden su damlıyor. O çocuk orada kuru ekmeğe geçiyor. Günlere dışarı çıkıp güne şşörmüyor. Binaenaleyh Vekâletin teklifi vechile bendeniz de on sekiz yaşından dün olanların men'i istihdamını teklif ediyorum.

Buna katiyen emin olabilirsiniz ki, bu maddeyi böylece kabul ettiğiniz takdirde, memleket ve milletimizin bir cüz'ü kıymetlarına son derece hizmet etmiş olacaksınız. Beyler! Ereğli ahalisinden 32 yaşında bir kimse yoktur ki kara kara balgam tükürmesin!

ZAMİR B. (Adana) — Efendiler 12 veya 16 yaşındaki bir çocuk böyle maden ocaklarının en gizli noktalarına girer çalışacak olursa rica ederim onun vücudu artık ne dereceye kadar neşvünüma bulacaktır? Binaenaleyh encümen bunu düşünmüştür ve Heyeti Vekilenin iştirakiyle bunun müzakeresini yapmıştır. Malûmu ihsanınız öteden beri birtakım hastalık ve sairinin neslimiz üzerinde gittikçe tahribat yapmakta olduğunu ve bu çocukların maden ocaklarında çalıştırılması ise bu tahribatı bir kat daha teşdidedeceğini düşünerek bunları biz çıkardık. Binaenaleyh 18 yaşından dün olanların kabul edilmemesi taraftarıyız.

Dr. FUAD B. (Bolu) — Ben de orada çalışan evlâdı vatan için, sıhhat noktai nazarından, bâza mütalâat dermeyeran edecektim, arkadaşlar izah ettiler. Yalnız bendeniz her ikisinin ortasını bularak diyorum ki, maden işlerinde amelenin cebren istihdamı ve angarya suretiyle her hangi bir işe sevk ve 18 yaşından dün bulunanların ocak dâhilinde istihdamı memnurdur. Malûmu âliniz ocak haricinde çalışacak olurlarsa bunlar için yalnız bir tehlike; (gabaviye) denilen bir hastalık zuhuru melhuzdur. Ocak dâhilinde çalışacak olurlarsa neşvünemaları dumura duçar olur, tamamiyle neşvünema bulamazlar. Binaenaleyh nesil fena bir şekle girmiş olur. Fakat ocak haricinde çalışacak olurlarsa bu mahzur kısmen zail olur. Bendeniz işte bu suretle teklif ediyorum.

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Bendeniz Sıhhiye Encümeni namına Zamir Beyin fikrine iştirak ediyorum.

VEHBİ Ef. (Konya) — Efendim Kavaidi sıhhiyeye muvafık mı, muhalif mi bunu bilmem.

Fakat 18 yaşından aşağı çocukların istihdamını meneden. Hükümet acaba onlara ekmeğe hazırladı mı? Onlar için başka bir iş buldu mu? Oraya giden ameleyi bittabi ihtiyaç sevk ediyor. O; oraya ekmeğe için gidiyor. Eğer Hükümet onların hayatını muhafaza edecek bir iş buldu da onları cebren menediyorsa doğrudur. Fakat karını aç, ekmeği yok. Altmış para ekmeğe parası için oraya gidecek bir adamı menediyor. Yerine ne yapacak?

Dr. FUAD B. (Bolu) — Hoca Efendi Hazretlerine bendeniz cevap vermek istiyorum. Çalışmak için cebir etmiyor. Yalnız orada çalışmaları için bir mecburiyet yoktur. Meselâ Devrek kısmen ormanlık, kısmen zirai bir memleketdir. Binaenaleyh çocukların oraya gitmesi âdetâ ölmesi demektir. Fakat hariçte çalışacak olurlarsa sıhhatini, hayatını kazanacaktır, aksi halde hayatını kazanmak için oraya giden yavrucuklar hayatını kazanmıyacaklar, bilâkis mahvolacaklardır.

MÜFİT Ef. (Kırşehir) — Hariçte çalışamaz ki.

VEHBİ Ef. (Konya) — Onları oraya sevk eden ihtiyacı düşünmelidir.

MAZBATA MUHARRİRİ HALİL İBRAHİM B. (Antalya) — Efendim; Fuad Beyin teklifi muvabince encümen, 18 yaşında dün bulunanların ocak haricinde çalışmalarını kabul eder. Binaenaleyh Hoca Vehbi Efendi Hazretlerinin itirazları da zannediyorum bu suretle bertaraf edilmiş olur.

REİS — Efendim başka söz istiyen yok...

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Efendim hakikaten yine garip tesadüfattan olmak üzere Bolulu arkadaşına muhalif olarak çıkıyorum. Cidden güzel bir noktai telif buldular. Lâkin acaba kabili tatbik midir, değil midir? Bu ocaklarda inar:amaz bir surette öyle taamüller vardır ki, insan hayret eder. Kendi çocuğunu öldürüncesine hareket eden babalar vardır. Bir kere düşününüz beyler, ben ocağa oğlumla gidersem ben oğlumla hile ile, şöyle, yaparak böyle yaparak ocağa sokmaz mıyım? Çünkü ben alacağım 80 kuruş, oğlum alacak 120 kuruş. Binaenaleyh Fuad Bey arkadaşımızın teklifini bu sene değilse bile inşaallah gelecek sene de olmasa bile o bir sene kabul edebiliriz. Şimdi den kabul etmek suiistimal ocağına tamamiyle

evlâdı vatani gömmek demektir. Binaenaleyh 18 de katiyen kararı vermeliyiz.

MAZHAR MÜFİT B. (Hakkâri) — Ne olacak iki sene sonra?

TUNALI HİLMİ B. (Devamla) — Belki bâzı ıslahat olur da halkın gözü açılır ve birde efendim halka ziraat ve sanayi cihetinden bir sevk gelir, binaenaleyh o köyden çocuklar oraya gitmezler. Ve hocamızın da kalpleri müsterih olur.

REFİK B. (Konya) — Efendim benzeniz de encümenin noktai nazarına muhalif olarak mâruzatta bulunacağım. Hoca Vehbi Efendinin Hazretlerinin mütalâaları çok sayanı dikkattir. Rica ederim, memleketimizde amele hayati ne demektir ve amele ne gibi esbabı zaruriye tahında hayatımı dahi tehlikefere koymak suretiyle maden ocaklarında çalışmak mecburiyetinde bulunuyorlar? Hepimiz teslim ederiz ki, bunun esbabı hakikiyesi maîset meselesidir. Rica ederim, sefaleti içtimaiyenin önüne kanunlarla geçilebilir mi? Elbette Hükümetin velâyeti ammesi vardır. Bu itibarla nesli ati ve nesli hazırı hayat noktasından daima muhafaza etmek mecburiyetindedir. Fakat raiyye üzerine tasarruf maslâhata menuttur. Bunu düşünmeliyiz ki, biz bu kanunla 18 yaşından aşağıda bulunanları kabul etmediğimiz takdirde bu kanunu veçhi tathiki müşkül olacaktır. Çünkü; oraya sırf kendini ölümden korumak, midesini doldurmak için gelen amele kendi evlâdını da getirmek mecburiyetindedir. Bunu menedemiyeceksiniz, binaenaleyh benzeniz Bolu Mebusu Muhteremi Fuad Bey biraderimizin teklifini gayet mutedil ve muvafık buluyorum. 18 yaşından dîn olup da amele olarak çalışmak üzere gelenler maden ocakları haricinde çalışması suretiyle bir kaydın konması lâzımgelir ve bu da maslahata muvafıktır.

REIS — Efendim müzakerenin kifayetine dair taktir vardır.

Müzakereyi kâfi görenler lütfen el kaldırsın. (Kâfi, sedaları) Kâfi görülmüştür.

Şimdi efendim; tadil teklifleri var.

Riyaseti Celileye

İkinci maddenin (on altı yaşından dîn sinde bulunanların istihdamı memnudur.) suretinde tadilini teklif ederim. Bolu Mebusu

Şükrü

Riyaseti Celileye

İkinci maddenin on sekiz yaşından dîn olanların ocak dâhilinde istihdamı memnudur, şeklinde tadilini teklif eylerim.

2 Mayıs 1337

Bolu Mebusu

Dr. Fuad

Riyaseti Celileye

İkinci maddenin; (On sekiz yaşından dîn olanların istihdamı memnudur) fıkrasının (On sekiz yaşından dîn olanların sinleriyle mütene-sibolmıyacak hizmetlerde istihdamı memnudur.) tarzında tadilini teklif ederim.

2 Mayıs 1337

Trabzon Mebusu

Nebi Zade Hamdi

REIS — Bu taktirleri reye koyacağım, efendim.

İKTİSAT VEKİLİ MAHMUT ÇELÂL B. (Saruhan) — Şimdiye kadar bu mesele hakkında idarei lisan eden hatiplerin fikirlerini birbirine yaklaştırmak için Fuad Beyin teklifini Hükümet namına kabul ediyorum. Küçük olanlar ocak haricinde çalışabilirler.

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Efendim, müsaade buyurulur mu? Yalnız, şurasını istirham ederim ki; 18 i kabul ettikten sonra 14 ten itibaren mi, olacak? O da tâyin edilsin.

REIS — Efendim söz söyleyemezsiniz, rica ederim reye koyuyorum, evvelce söylemeniz lâzımgelirdi.

(Fuad Beyin taktiri tekrar okundu.)

REIS — Kabul edenler lütfen el kaldırsın. Kabul edilmiştir.

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — O halde bu sin haddinin asgarisini bulunuz.

(Bolu Mebusu Şükrü Beyin taktiri tekrar okundu.)

REIS — Kabul edenler lütfen el kaldırsın. (Ret, sadaları) Kabul edilmedi. O halde madde şu şekilde oldu :

Madde 2. — Maden işlerinde amelenin cehren istihdamı ve angarya suretiyle her hangi bir işe sevkı ve on sekiz yaşından dîn olanların maden ocakları dâhilinde istihdamı memnudur.

REIS — Maddeyi kabul edenler lütfen el kaldırsın... (Maden ocakları dâhilinde, sadaları)

İ : 75 13.9.1337 C : 1

**Türkiye Büyük Millet Meclisi teşekkürnamesiyle
usulü taltif hakkında Kanun**

MADDE 1. — Muharebelerde; bilfiil kıta kumandanı olarak fevkalâde yararlık gösterenler Büyük Millet Meclisi teşekkürnamesiyle taltif olunur.

HÜSREV B. (Trabzon) — Efendim; burada bendeniz millet hakkında anladığımı söyleyeyim;

Millet denildiği zaman köy + hoca + zâbit, ifâahir... = Millettir. Binaenaleyh bir adam da, zâbit de köyde doğar, fakat okumuş olur. Ve zâbit olabilir. Binaenaleyh bunun mânası yoktur. Kıta kumandanlığından anladığım, Paşa Hazretleri de buyurdular, manga onbaşısından itibaren zâbitan, küçük zâbitandır ki; çavuşlar ve başçavuşlardır. Yani, küçük zâbitan da burada dâhildir. Demin de arz ettiğim veçhile; (teşekkürname) yerine; (takdirname) denmesi.

Sonra ikineci maddede; (Birineci maddeyi müzakere ediyoruz, sadaları) peki öyle ise, birineci maddede bilfiil kıta kumandanlığı ta ordu kumandanlığından silâhendaz dâhil olduğu halde, bilûmun kumandanlardır. Yani kıtaya kumanda edenlerdir. Teşekkürname yerine takdirname denilecektir.

HACI TEVFIK Ef. (Kângırı) — Efendim; bu teşekkürname kanununun bir maddesi ki, Hüseyin Bey bu maddedeki teşekkürnamenin takdirnameye tahvilini talebediyor, takdir, miktârını tâyin mânasınadır. Teşekkür ise, zikriemil, yâdhemil, mânasınadır. Her halde teşekkür takdirden evlâdır. Lâkin şu kadar var ki, bir milletin heyeti umumiyesinin teşekkürünü ihraz edecek adamların milletin içinde hiçbir suretle sabıkan ve lâhikan lekelenmiş zevattan olmaması şarttır. Heyeti umumiyesinde söz istedim, bana söz verilmedi, veyahut geç kalındı. Bu takdirname veya teşekkürnameyi Peygamber (S. A.) Efendimiz Hazretleri bütün gazavat içinde iki zata vermiştir. Ne vakit ki, Hazreti Osman Radıyallahü anh efendimiz Hazretleri develer verdi, gazileri teşhiz etti. Emvalinin nisfını verdi ve Peygamber Efendimiz (S.A.) Hazretlerinin huzuruna getirdi, nukudunu döktü ondan sonra Resulullah Efendimiz dua etti ve buyurdular ki: Osman'ın bundan sonra edecekleri eziyet kendisine zarar vermez. İşte biz de takdir öyle vermemiz lâzımgelir ki, bundan böy-

le işliyeceği günah kendisine zarar vermesin. Zannediyorum ki; bu teşekkürnamelerde ibzal ve israf olmak ihtimali vardır.

Bir de dediler ki; Paşa Hazretleri kendisi bu kanunu tatbik edebilirdi. Efendiler, takdirini Paşa Hazretlerine bırakmış olduğumuz şey kuvvei teşriyenin yalnız askerliğe aidolan salâhiyet kısmıdır.

DURAK B. (Erzurum) — Bu da askerliğe aittir...

HACI TEVFIK Ef. (Devamla) — Askerliğe aidolmakla beraber bizim...

REİS — Maddeye taallûku yok...

HACI TEVFIK Ef. (Devamla) — Yalnız ona aittir. Binaenaleyh bu kanun Maliyeye de taallûk ettiği için Maliye Encümenine de gitmeli.

DURAK B. (Erzurum) — Bendenizin sözüm böyle ise yanlış anlaşıldı. Askerî salâhiyeti ona vermişizdir.

HACI TEVFIK Ef. (Devamla) — Maddede; «Muharebelerde bilfiil kıta kumandanı olarak» yerine «Muharebelerde bilfiil fevkalâde yararlık gösterenler» dense ve kıta kumandanlığı kaldırılrsa daha iyi olur zannederim. Efendiler, öyle efrat oluyor ki, bir fırkayı kurtarıyor; bir harbi kazanıyor. Nitekim bir tanesi rivayet olunuyor ki; tek başına bir livayı hezimetten kurtarmış, bunu da askerler ağzlarıyla kendileri naklediyorlar, takdir ediyorlar. Böyle adamlar milletin şükranına lâyık değil midir?... Onun için (Bilfiil kıta kumandanı olarak) tâbiri kaldırılmam (Bilfiil ve fevkalâde yararlıklar gösterenler Türkiye Büyük Millet Meclisince şöyle takdir olunur, böyle olunur.) demeli ve meseleyi tasrih eylemeli.

HAKKI HAMİ B. (Sinob) — Efendim, bu defaki zaferin avamili hakikiyesini göz önüne getirdiğimiz zaman bu maddede tasrih edildiği veçhile yalnız vazifedar olarak cephede çalışanların göstereceği fedakârlıklardan dolayı muhtasaran onların taltifi değil, belki onların bu fedakârlığını semeredar bir şekle koyan ve hiç bir suretle vazifei resmiye ve mecburiyeleri olmadıkları halde kendilerine vazifei mahsus edinecek tehlikeli anlarda koşan ve bu uğurda maddi ve mânevi zarara uğrıyan ahali de her halde bu gibi teşekkür ve takdirattan nasibedar olmalıdır ki, bundan sonra da kendilerine teveccüh

zifeler yaratırcasına göklere çıkar. Şu hale Mec- listen verilecek olan şey ancak ve ancak bir tebriknamedir. Binaenaleyh kıta kumandanı tâbirinin terkinini ve teşekkürname yerine tebrikname denilmesini teklif eylerim.

CAVİD B. (Kars) — Efendiler, meslek noktai nazarından tetkik ve arz eylerim ki, (Muhaberelerde bilfiil kıta kumandanı) tâbiri üzerinde biraz düşünmemiz icab ediyor. Bundan evvel Cihan Harbinde de kıdem zammı ve fevkalâde terfi hakkında bir kanun vardı ve bu kanun suiistimale uğradı. Cihan Harbinde, hattı harbde bulunmadığı halde kıdem zammı alan oldu. Menzilde ve köylerde rahat, rahat oturanlar, bu kanundan istifade etti ve belki bu gibilerin suiistimal ettiği de vardır. Ve yine kıdem defterine yanlışlıkla ismi geçmiş olanlar da vardır. İşte bu kanun ancak bu mesaviyi atmak için yapıldı, eğer hüsnü tatbik olunursa...

Bilfiil kıta kumandanlığı kelimesine gelelim; bilfiil demek, bizzat kıtada bulunmak demektir. Bilmem karargâhta, geri hidematta bulunmak değil... Bunlar bu terfiye ispatı ehliyet edecek hizmetlerde de bulunamazlar. Hizmet ederler, çalışırlar, fakat vazifelerini ifa etmiş olurlar. Fevkalâde yararlık ise, hayatını tehlikeye koymak ve düşman karşısında ve top ateşi altında çalışmaktır. Bu da bilhassa bilfiil vazifede bulunmakla olur.

Kumandan tâbirine gelince : Meselâ emir zâbitleri vardır, kumandanların yanında yaverler vardır. Bâzi yaverler rahatlarını severler. Bâzi kumandanlar da yaverlerini iyi istimali bilirler.

Muharebe meydanlarında yaverlerin şehid olduğu vâkıdır. Emir zâbitlerinden çokça ziyat olduğu görülmüştür. Bâzi kumandanların yanında emir zâbiti çok yaşamaz.. Onun için buraya (kumandan) tâbiri yerine (kıtada) tâbiri daha muvafık olur, zannederim. Yalnız emir zâbiti ve saire noktai nazarından.. Yoksa diğerleri için tamamen kıta kumandanı tâbirini kullanmak lâzımdır. Kıta kumandanı deyince diziden yukarıdır demektir. Bu, çavuş olur, onbaşı olur. Binaenaleyh bu kanunun şümülüne küçük zâbitan da dâhildir. Yalnız nefer olarak silâh atan girmemiştir. Onun da sırası gelince ayrıca mâruzatta bulunacağım.

Yararlık tâbirine gelince; yararlık denince, bizzat ve meydanı harbde fevkalâde iş gören-

lerdir. Yoksa Halkı Hami Bey arkadaşımızın söylediği yararlığa kesbi liyakat eden bütün millet içinde pek çok kimse vardır. İcabederse onlar için de ayrıca bir kanun yapılmalıdır. Bu kanun ordu için yapılmış bir şekildir. Ordunun hizmetinde ise diğer gerideki hizmetlere nazaran bir de can tehlikesi vardır. Mal tehlikesi değil...

Teşekkürname yerine takdirname kelimesini koymak istiyorum. Çünkü daha ileride teşekkür edilecek hizmetler de bulunur. Şimdilik takdir edelim de ileride teşekkür ederiz. Her halde bunu da böyle yapalım.

OSMAN FEVZİ Ef. (Erzinean) — Efendim, bu maddede (muharebelerde) tâbiri her ne kadar umumi ise de kanunun makabline şümülü olmayacağı cihetle bu noktanın tasrih olunmasını rica ediyorum. Meselâ evvele Şark Cephesinde bulunan ve fedakârlık gösteren...

REİS — Efendim, o cihet yedinci maddede var.. Tarihi kabul yedinci maddeye aittir. Birinci maddeye ait değildir.. O maddede söylersiniz.

OSMAN FEVZİ Ef. (Devamla) — Bu cihetin tasrih olunmasını ve zapta geçmesini arz ederim.

HASAN BASRİ B. (Karesi) — Bendeniz birinci maddenin yalnız ikinci fıkrası hakkında mâruzatta bulunmak istiyorum. Tâltif olunur.. Teşekkürnamenin takdirname ve tebriknameye tahviline mütaallik bâzi sözler söylendi. Mahiyet itibarıyla âdetâ yekdiğerinden farkı yoktur. Yalnız gerek takdir ve gerek taltif ve gerekse teşekkür olsun; bunu her halde lüzum olup olmadığını bendeniz tetkik etmek istiyorum. Vakıta tab'ı beşer âferin müştirisidir, derler. Bâzıları, ibraz edilen hamiyetler, gösterilen fedakârlıklar teşekkür için, yahut maddi şeyler için yapılmaz, sırf hamiyet için yapılır, derler ve vazife, vazife olduğu için yapılır, derler. Hattâ terbiyeciler mekteplerdeki eski tevzii mükâfat usulünün aleyhinde bulunuyorlar, ve bâzi gayrimünevver zevat için takdir lâzımdır, diyorlar. Fakat münevverlerin takdire o derece ihtiyacı olup olmadığı meselesi cayı mülâhazadır. Fakat, bu takdiri, bu teşekkürü Büyük Millet Meclisi değil, her ferdin veya her zâbitin mafevki yapmalıdır.

Efendiler, ahvali ruhiye pek garip tecelliyat gösterir. Mâdununda bulunan bir kimsenin Bü-

bu kanuna nazaran mülâzım olması lâzımgelir. (Gürültüler) Müsaade buyurun, dinleyin beyim, eğer bıktıysanız tatil edelim. Şimdi efendim bendeniz başçavuşum, gayet fedakârum, harbde iki defa yararlık gösterdim, bana iki defa takdirname verdiniz. Şimdi bu kanun mucibince zâbit olmak hakkımdır şüphesiz. Yalnız zâbitliğe ehil değilim. Mesele budur. Rica ederim, bu, mesleke taallük eder. Yoksa kuskandığımızdan değildir. Ehli zâbit olsun. Onun için ikinci maddenin nihayetine bendenizin fikrince bu suretle terfi, mafevklerinin inhasıyla meşruttur, demelidir ki, o adam zâbit olabilsin (hay, hay sesleri)

VEHBİ B. (Karesi) — Bu suretle terfi edilecek çavuşlar binde, on binde, yüz binde bir olur. Bunlar acaba nakliyyede ve geri hidematta hizmet edemezler mi?

MÜDAFAAİ MİLLİYE VEKİLİ REFET Pş. (İzmir) — Efendim; bu en mühim meseledir. Çünkü yer yüzünde hayatı umumiyede okuyup yazmak meselesi nasıl en büyük bir mesele ise askerlik de öyledir. Maatteessüf bizim milletimizde okuyup yazmak istediğimiz dereceye gelmedi. Bunun için hakikaten okuyup yazma bilmiyen kimsenin böyle bir rütbeyle nail olması ihtimali vardır. Okuyup yazmak bilmiyen bir insanın bugün zâbit olabilmesi, alelâde her hangi hayatı içtimaiye noktâ nazarından mümkün değildir. Aldığı bir kâğıdı başka birisine okutmak mecburiyetinde kalan bir kimseye kolaylıkla zâbitlik verilmez. Bu pek mühimdir. Yalnız bu o kadar ender halde vâkı olacak ki ve o kadar büyük bir kahramanlık mükâfatı olacaktır ki; ben bu maddenin aynen kabul edilmesini ve böyle küçük zâbitlerin dahi gösterdikleri kahramanlıklara karşı mülâzım rütbesine irtika etmesini ordu için muvafık görüyorum.

(Müzakere kâfi maddeyi reyeye koyunuz Reis Bey sesleri)

REİS — Söz alan zevat sözlerinden vazgeçiyorlar. Müzakereyi kâfi görenler lütfen ellerini kaldırsın. Müzakere kâfi görüldü.

HASAN BASRİ B. (Karesi) — Anlaşılmayan bir nokta var, silâhendezan kaç derece terfi edecek? Cevap versinler.

REİS — Azayı kıram sual soruyorlar, silâhendezan terfi ettikleri zaman kaç dereceye kadar terfi hakkını haizdir diyorlar.

MÜDAFAAİ MİLLİYE VEKİLİ REFET Pş. (İzmir) — İnşallah muvaffak olurlar. müşir olurlar. İnkılâp tarihleri daima neferlerin çantasında müşirlik bastonu taşınmıştır.

Napolyon'un büyük bir sözüdür. Fakat bu zamanda; inkılâp devresinde yaşamakla beraber bir neferin, bir onbaşının ta o derece terfi edeceğini zannetmiyorum. Zaman o kadar müsait değildir. Şimdi mülâzımlık devresi iki safhadır. Mülâzımı sanilik, mülâzımı evvelik devreleri var. Şimdi, onbaşlıktan mülâzımievvel gelmek için kaç tane takdirname, onbaşlıktan çavuşluğa gelmek için kaç takdirname alması lâzımdır. Meselâ mülâzımsanilikten mülâzımievvel olmak için iki takdirname olacak. Eğer sağ kalırsa bahtiyardır.

HASAN BASRİ B. (Karesi) — Efendim; demek ki Büyük Millet Meclisinin iki takdirnamesi müsavi bir derece terfidir. Halbuki o zaman bu maddenin hiçbir kıymeti kalmaz.

REİS — İkinci madde hakkında tadilname yok. Maddeyi yalnız; (teşekkürname) kelimesinin; (takdirname) ye tahvili suretiyle reyinize arz ediyorum.

HALİL İBRAHİM B. (Antalya) — Takdirnamenin kıymetinin hüsnü muhafazası için bir defa verilmesini rica ederim ve o takdirnameyi ihraz eden kimselerden, askerî mütehassıslarımızın mütalâaları mucibince rütbesinin iebbettirdiği makama idare edemiyenler de vardır. Onun için onları terfi ettirmeyip aldığı maaş nispetinde müddeti hayatınca bir maaş verilmesini ve takdirnamenin bir defa olmasını teklif ederim.

REİS — Sahibi, teklif tadilnamesini izah etti. Nazarı mütalâaya alantar lütfen ellerini kaldırsın. Kabul edilmedi.

O halde ikinci maddeyi; (teşekkürname), kelimesi; (takdirname) olarak tasbih edilmek üzere kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Kabul edildi.

MALİYE VEKİLİ HASAN B. (Trabzon) — Reis Bey üçüncü maddeye dair söz veriniz.

MADDE 3. — Türkiye Büyük Millet Meclisi teşekkürnamesinin iki maaş nispetinde ikramiyesi vardır.

MALİYE VEKİLİ HASAN B. (Trabzon) — Efendim; mükâfata itiraz için gelmedim. Yalnız; şekilde iphası var. Türkiye Büyük Millet

OSMAN FEVZİ Ef. (Erzincan) — En büyük kumandan tâbirini koyalım. Yahut Müdafai Milliye Vekâleti desek daha iyi olur.

HASAN BASRİ B. (Karesi) — Efendim Başkumandanlık Kanununda Başkumandanlığın üç ay müddetle temdid edildiğine dair bir kayıt vardır. Bu kanun ise bir müddetle mukayyet olmayan bir kanundur. Binaenaleyh bu mesele hakkında Paşa Hazretleri tarafından mukni izahatta bulunulmasını teklif ediyorum.

MÜDAFAAI MİLLİYE VEKİLİ REFET Pş. (İzmir) — Arkadaşlar! Bu kanun daimidir. Bu nokta eidden calibi dikkat bir noktadır. Başkumandan Hazretlerinin üç ay sonra mezkûr makamı işgalde devamı veyahut âdemidevamı meselesi Meclisi Âlinizde tezekkür edilecek ve yeniden karar verilecektir. Olabilir ki, Meclisi Âliniz lüzum görmez, olabilir ki, lüzum görür. O başka bir meseledir. Şimdi her hangi bir kanunun mütemadiyen tadiline lüzum görülmekten ise...

HAKKI B. (Van) — Başkumandanlık Kanununda üç ay evvelden istirdat Meclisin salâhiyetinden idi.

MÜDAFAAI MİLLİYE VEKİLİ REFET Pş. (Devamla) — Tabii efendim; o kanundan bahsetmiyorum.

REŞİD AĞA (Malatya) — Harb devam ederse temdid edileceği de muhakkaktır.

REİS — Bu meselede nazarı dikkatinizi celbederim ki, hatip söz söylerken Makamı Riyaseten başka hiç kimsenin hatibin sözünü kesmeye hakkı yoktur. Sual sormak ve istizah etmek isteyen zevat işaret ederler, hatip sözünü ikmal ettikten sonra kendilerine söz veririm, fikirlerini izah ederler. Bu muhavere şekline giriyor.

MÜDAFAAI MİLLİYE VEKİLİ REFET Pş. (İzmir) — Efendim, madde Büyük Millet Meclisi teşekkürnamesiyle taltif, ordunun en büyük makamının teklifi üzerine, mesalâ Müdafai Milliye Vekâletince Büyük Millet Meclisine arz olunur. Tarzında tahvil olunabilir.

(Büyük Millet Meclisi takdirnamesiyle taltif ordunun en büyük kumandanlığının teklifi üzerine Müdafai Milliye Vekâletince Büyük Millet Meclisine arz olunur.) Bu suretle tadil edebiliriz.

YASİN B. (Gazianteb) — Bendeniz bu maddenin aynen kabulünü teklif ediyorum. İcaberse tadil ederiz. Ve Müdafai Milliye

Vekâletince teklifi doğru değildir, bunu aynen kabul ederiz. Bilâhara tadil ederiz.

MUSTAFA B. (Tokad) — Zaten Müdafai Milliye Vekâletinden başka en büyük kumandan yok ki.

HAKKI HAMİ B. (Sinob) — Büyük Millet Meclisine tasavvut edecek makamın en büyük kumandanı her kim olursa olsun Büyük Millet Meclisi Riyaseti vasıtiyle deneyecek olursa tabii Reis Başkumandan bulunduğu zaman Başkumandanlık sıfatıyla inha eder. Şimdi rica ederim Başkumandanlığı Müdafai Milliye Vekâletine mi devredeceğiz? Eğer onu kabul edecek olursak bu hakkı Müdafai Milliye Vekâletine vermiş oluruz. Bu sıfat Reis-paşa Hazretlerinde kaldıkça Başkumandanlık ve Meclis Riyaseti sıfatıyla Meclise arz ederler. Başkumandanlık sıfatı zail olduktan sonra Meclis Reisi sıfatıyla Heyeti Celilenize arz eder. Bu kanun için lâzımgelen en doğru bir şekil budur.

CAVİD B. (Kars) — Malûmâliniz efendiler teşekkürname nısıf terfi derecesinde oluyor. Bu nısıf derecesinde olursa bu iş muamelâtı zatiye umuru ile temas ediyor. Muamelâtı zatiye umuru Müdafai Milliye Vekâletinin emrindedir. Harekâtı askeriye ise Erkân Harbiyei Umumiye emrinde idi. Şimdi Başkumandanlık elindedir. Bilâhara Başkumandanlıktan yine Erkân Harbiyei Umumiye Riyasetine intikal edecek istikbali düşünelim. Bu takdirname için tasavvur ediniz, Erkân Harbiyei Umumiye mecbur olacak Müdafai Milliye Vekâletine vermeye. İşin içinden bir şekil çıkacak. Belki Müdafai Milliye Vekâletine Başkumandanlık vermeyi münasip görmez, Tensibederseniz işi kapalı geçelim. makamı aidine düşünölsün.

HASAN BASRİ B. (Karesi) — Efendim takdirnamelerin en büyük kumandan olan Başkumandan tarafından arz ve inha edilmesi pek tabiidir. Buna kimse itiraz edemez. Fakat Başkumandan kanunu üç ay müddetle temdit edilmiştir. Eğer bizim dâvamız, bizim mücadelemiz üç ay zarfında bitecek, üç ay sonra herkes silâhını bırakıp işiyle gücüyle meşgul olacaksa o vakit arz ve inha salâhiyetini Başkumandana verebiliriz. Fakat zannediyorum ki, bizim dâvamız üç ayda bitmiş olmayacak, fedakârlığı biz yalnız üç ay için beklemiyoruz. dâvamızın nihayetine

İ : 104 28.11.1336 C : 2

mı resmîyede takarlardı. Ne için? tanışınlar diye. Bizi tanımıyorlar Beyefendi. Çünkü bir alâmetimiz yok diyoruz. Bir yere gidiyoruz. Meselâ bir yerde yasak deniliyor, nöbetçi gözümüze baktı mı kızıyoruz, canımız sıkılıyor. (Doğru sesleri). Binaenaleyh, Bu madalya cephelelerde bilfiil fevkalâde ibrazı fedakâri eden zevata verilir ve dünyanın her tarafında bu gibi muharebeler, bu gibi mücadelelere girişenlerden fevkalâde yararlık edenlere millet taziyane teşvik olmak üzere bir madalya verir. Yoksa bu iş yalnız mânevîyatla olmaz.

İkincisi; bu madalya bir nevidir, bir cinstir. Kumandana başka, mebusana başka, efrada başka değildir. Hattâ mebusların ki cephelede bilfiil hizmet etmedikleri için kurdelâsı başkadır. Zannetmeyiniz ki, cephelede bilfiil canını tehlikeye koyupta fedakârlık edenlerle bizim buradaki mebusların madalyası bir olacak, müsavi olacaktır. Hayır, kurdelâsında fark vardır. Fakat mebus da cepheye gitmiş ise, o da eline tüfengi almış ise kurdelâ değişecektir. Yarısı kırmızı, yarısı yeşil olacaktır ki, hem mebus, hem de cephelede harp etmiş demektir. Nizamnamenin maddesi mahsusı mütalâa buyurulursa görülür ki, İşbu madalyanın üç lira kadar bir masraflı, harcı vardır. İşte bu harç alınacaktır. Siz isterseniz, kabul ederseniz, isterseniz reddederseniz. Hüz ma safa da' ma keder (Kabul sesleri).

SÜLEYMAN SİRRI B. (Yozgad) — Efendim, Mazhar Müfid Bey, cephelelerde hidematı fevkalâdesi olanlara bir alâmeti farika olmak üzere madalya verilmelidir buyuruyorlar. Biz cephelelerde hidematı fevkalâde mükâfatı olarak geçen gün zam yaptık. Bu madalyalar karpuz kabuğundan yapılacaksa sözüm yok. Yoksa altın, gümüşe zaten bütçenin tahammülü yoktur. Para yok diye bar bar bağırıyoruz.

MAZHAR MÜFİD B. (Hâkkâri) — İş altın da gümüşte değil.

SÜLEYMAN SİRRI B. (Devzâmla) — Doğru değildir. Mebusların alâmeti farika ile gezmekten ise mütenekkiren gezmeleri taraftarıym. Binaenaleyh, heyeti umumiyesiyle kanunu ret taraftarıym.

VEHBİ B. (Karesi) — Efendim, bendeniz, demin mâruzatında tamamen aleyhinde bulunmadım. Zamanı gelmediği iddiasındayım ve hâlâ da o iddiasında musırrım. Mazhar Beyefendinin buyurdıkları kısmen doğru olabilir, hakikaten bir alâmeti farika iktiza eder. Fakat böyle olursa alâmeti teşvişiyeye olur. Çünkü bunu herkes takacak ve nizamnamesi mucibince, yahut kanunu mucibince herkes alacak ve herkes takacaktır. Binaenaleyh aralarında bir fark olmayacaktır.

MAZHAR MÜFİD B. (Hâkkâri) — Kurdelâsı mebuslarınkinin yeşildir beyim.

VEHBİ B. (Karesi) — Herkes kanunu okuyupta kurdelâsı göyle olacak demeye vakit bulamaz. Bu bir fark değildir. Eğer mebuslar için alâmeti farika aranıyorsa Hilâliahmer rozetleri gibi ufak bir rozet şuraya (göğse) takılmak için yaptırılabilir. Bu gayet basit bir şey eğer ihtiyaç görülürse, o ihtiyaç varsa bu suretle yapılabilir. Bu eski İstanbul Meclisi Mebusanı değildir. Burası Ankara'dır. Bir avuç yerdir ve Ankara'da herkes birbirini tanıyabilir. Sonra Cephelede fedakârlığı görülenleri takdir etmek meselesi de, madalyadan ziyade, o zaman ahvali ruhiyesine göre olur. Eğer nefer fakir ise para ile taltif edilir, eğer zengin ise bir takdirname verilsin, evlâdına da bir yadigar kalır. Binaenaleyh biz harbi umumide gördük efendiler. Böyle madalyalar çıkardık. Madalyası olmıyanlar nışanlı oldu. Bunun da aynı olduğunu şimdiden söylüyorum. (Kâfi, devam sesleri), (Gürültüler).

REİS — Söz alan dört zat vardır. İki de kifayet takriri vardır. Heyeti âliyeniz müzakereyi kâfi görmezse söylenir ve müzakere devam eder. Heyeti umumiyesi hakkındaki müzakereyi kâfi görenler ellerini kaldırsın. Müzakere kâfi görüldü. Maddelere geçilmesini kabul edenler ellerini kaldırsın. Maddelere geçilmiştir.

İstiklal madalyası kanunu

MADDE 1. — İstiklal madalyası bilfiil kıta başında (cephede veya dahili isyanlarda) şâri hamaset ve fedakâri gösteren erkân, ümera ve zâbitan ve efrat ve millî kahramanlara ve cephe gerisinde maksadı ulvînin husulü için âzami ibrazı mesai edenlere verilir.

Dr. ABİDİN B. (Lâzistan) — Şimdi arkadaşlar, rica ederim dinleyin bunu. Harbi umumide verdik biz madalya. Verdik fakat kimler almıştır? Rica ederim, ben de askerden yetiştim. Ben de askerim ve gördüm. Binaenaleyh Mazhar Müfid Beyefendi diyor ki; bizi tanımıyorlar diye falan... Milletimin arasında itile, kakıla gezmekten iftihar duyarım. Ondan sonra ayrı bir âlâyişin aleyhindeyim. Yahu bu bir âlâyiştir, başka bir şey değildir. (Maddeye dair söyle sesleri). Maddeye dair işte. Hiç bir Hükümet daha böyle bir şey düşünmemiştir. Zannetmiyorum ki fedayi can etmek için, istiklâlimizi müdafaa ve istirdat için uğraşmıyan bir tek fert vardır. Eğer fazla fedakârlık yapan varsa nakden mükâfat alır. Bugün herhangi bir zâbite sorsanız; «Nakden mi mükâfata razısın bre, yoksa madalyaya mı? Bugün emin olun ki nakden mükâfat diyecek ve o tarihe geçer. Falan zâbit nakden mükâfat almıştır diye. Müsaade et. Bir tepenin işgalini emreden bir kumandan geride oturur, fakat istihkârı hayat eden bir zâbit mükâfat ve madalya alamaz. Hep geride

emir ve kumandayı idare eden alır. Ben bütün mânasıyla ve bütün mevcudiyetle taraftar değilim. Verirlerse de istemem. Mebusan namına ben istemem. Bunu da zapta geçirin. (Bravo sesleri).

HASAN BASRİ B. (Karesi) — Eskiden mekteplerde tevzii mükâfat usulü vardı. Bu usulü terbiyeciler kaldırdılar. Efendim, bendeniz de bu maddeye aleyhdarım. Çünkü madalyaya aleyhdarım. Kocaman adamlara nişan takmağa kalkışmak katiiyen doğru değildir. İşte terbiyeciler de tevzii mükâfatı kaldırdılar. Çünkü vazife vazife olduğu için yapılırdı. Binaenaleyh bu hissi evlâd memlekete vermek lâzımdır dediler. Hattâ alâmeti farika olmaksızın, milletle beraber yürümek, milletle temas etmek için sade bir kıyafetle gezmek lâzım iken kaldı ki koskocaman adamlara nişan takmağa kalkışmak, bendenize katiiyen doğru değildir.

Mebuslar için alâmeti farika; bendenize bu da zaittir. Hattâ alâmeti farika olmaksızın millet ile beraber yürümek, milletle temas etmek, onların arasında bulunmak için hiç bir alâmete lâzım ve ihtiyaç yoktur. Alâmet zaittir. Binaenaleyh bu maddenin ve kanunun diğer maddelerinin umumiyetle reddini, halkın, halkçıların ruhuna göre bir karar verilmesini istihham ediyorum.

FEYZİ Ef. (Malatya) — Efendiler, bilfiil hizmet eden bir askere ufack bir madalya vermekte ne mâni vardır? Rica ederim ne zarar vardır? Asker onu sinesine takar. Ailesinin yanında, şehrinin içinde onunla iftihar eder ve o iftihar ile askerler her vakit nişan almak için çalışır, çabalar, cepheye ötür. (Alkışlar). Hayri Beyin dediği gibi eğer Hazineyi beş kuruşla dolduracak isek şayanı teessüftür. O muhterem Hasan Çavuş, o Mehmetçik, o Ali Çavuş gibi fedakârlara, o cesur, yiğit askerlere bir ufak madalyayı vermezsek hiç bir şey yapamazız rica ederim. Maddenin tamamıyla kabul edilmesi elzemdir. Gelelim diğer meseleye; mebuslar hakkında nişan fazla görünüyor. (O ikinci maddeye aittir sesleri).

ESAD Ef. (Aydin) — Arkadaşlar, tab'i beşer iltifatın meclubudur. Resulü Ekrem ve Nebeyyi Muhterem Efendimiz Hazretlerinin aleyhinde şân risalete mugayir bir surette zebandırızlık eden - Kab binî Züheyr - Hazretleri, ulemayikiramın malûmudur ki; huzuru Peygamberiye bir gün geldi. (Banet Suad) diye başlayan meşhur kasideyi Hazreti Peygamber'in huzurunda okumustu. Öyle değil mi Ulemayî Kiram Hazretleri? (Evet, evet sadaları). Hazreti Peygamber Efendimiz Hazretleri, o kadar memnun oldular ki mübarek hırkasını çıkarıp sırtına giydirdi. İşte arkadaşlar, şimdi postaya teslim ettiğim bir mektup vardır ki kahramanlara hitaben yazılmıştır. Mektubum aşağıdadır. Bugün bu kanunun müzakere edileceğini de bilmiyor-

dum. Orada dedim ki : Ey arkadaşlar! siz milletten bir hediye, bir madalya istiyordunuz, işte Meclis onu takdir etmiştir. Sizin sinei şahametinize onu takacaktır diye kendilerine teğbir ettim. Arkadaşlar! bu madalya taziyanei şevk ve gayret olacaktır emin olunuz. Yalnız sizin bu hususta nazarı dikkatinizi celbederim. Şu maddede «İstiklâl madalyası» bilfiil kıta başında (cephede veya dahili isyanlarda) âsarî hamaset ve fedakâri gösteren erkân, ümera, zâbitan, efrat ve millî kahramanlara ve cephe gerisinde maksadı ulvinin husulü için âzami ibraz mesai edenlere verilir» deniliyor.

Arkadaşlar; bilirsiniz ki bugün Milleti islâmiye fisebilillâh gaze etmekte olunuz, hem malımız, hem canımız feda diye meydana atılmıştır. Bugün âzimi dâri cenan olan Şühedayî kiram hazaratının ailelerine, ekberi evlâdına bu nişandan birer dane, o şehidi muhteremin yadigarı olmak üzere verelim. (Alkışlar). Binaenaleyh maddenin şu türlü olmasını istiyorum bilhassa: (İstiklâlî millî uğrunda fedayi can eden şühedayî kiramın ekber evlâdına da verilir.) Bunun kabulünü rica ediyorum. (Kabul, kaşul sesleri, gürültüler).

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Müsaade buyurun, kanunun tamamıyla lehindeyim. (Kâfi, kâfi sesleri, gürültüler). Belki hoşunuza gider (İstiklâl madalyası) kelimesi yerine (İstiklâl hatırası) denilmesini teklif ediyorum.

İkincisi; bunun madalya halinde olacağına bir buğday başağı şeklinde yapılarak ata ocağında saklanması rica ediyorum.

REİS — Madde hakkında müzakereyi kâfi görenler ellerini kaldırsın. Kâfi görüldü.

MAZHAR MÜFİD B. (Hakkâri) — Maddeyi reye koymazdan evvel bir kelimenin tashih edilmesini rica ederim. (Cephe veya isyanları teskinde) denilsin.

REİS — Evet, bir teskin kelimesi ilâve edilecek. Serlevha hakkında Hilmi Beyin bir teklifi vardır. (İstiklâl madalyası) yerine (İstiklâl hatırası) denilmesini teklif ediyorlar.

MALIYE V. FERİD B. — Hatıra geçmiş bir şeyi ifham ettiriyor.

REİS — Hilmi Beyin teklifini kabul edenler ellerini kaldırsın. Kabul edilmedi. Aydın mebusu Esad Efendinin bir takriri vardır. Takrirlerini kendileri de ızah ettiler.

Riyaseti Celileye

Birinci maddenin berveçhi âti tadilini teklif eylerim:

MADDE 1. — İstiklâl madalyası bilfiil kıta başında (Cephe veya dahili isyanlarda) âsarî hamaset ve fedakâri gösteren erkân, ümera ve zâbitan ve efrat ve millî kahramanlara ve cephe gerisinde maksadı ulvinin husulü için âzami ibraz mesai edenlere bilhassa istiklâlî millî uğ-

mâneviyesiyle, mîkletin kudreti maddeyesiyle onu izhar edeceğiz. Buna hiç şüphe yok. Bu madalyanın bir faydası daha vardır. Pul darbı, sikke darbı, madalya yapmak gibi şeyler müstakîl Hükümetlere aittir. İstiklâlimize bu da bir delil, bir beraeti istihlâldir. Onun için madalya elzemdir, yapmalıyız. Meclis âzalarına vermezse ben de lüzum görmüyorum. Bilfiil cephe hizmet eden zevata verelim. Bize lüzumu yoktur ve mânası yoktur.

REİS — İkinci madde hakkındaki müzakere kâfi görüldü; söz alanlar da kalmadı. İkinci maddeyi kabul edenler...

VEHİBİ B. (Karesi) — Teklifim var, Reis Bey; teklifim var, tay teklifi efendim.

REİS — Efendim zaten Heyeti Celile kabul etmediği takdirde tabiatıyla tayyedilecektir. Saniyen rey'e vazile tay teklifi arasında bir fark yoktur. Şimdi bu maddeyi kabul edenler lütfen...

VEHİBİ B. (Karesi) — Tay kaydını koymak lazımdır.

REİS — Efendim, tay teklifini koymağa lüzum yoktur. Efendim Vehbi Bey tay teklif ediyor. Fakat, heyet maddeyi kabul etmezse evleyişle reddedilecektir.

VEHİBİ B. — Çok fark vardır.

REİS — İkinci maddeyi kabul etmeyenler ellerini kaldırsın (Aksini koynuz sadaları) İkinci madde kabul olundu. (On kişi ile sadaları) Peki; ikinci maddeyi kabul edenler ellerini kaldırsın; ikinci madde kabul edilmiştir efendim.

MADDE 3. — Birinci madde musibince madalya ahzına kesbi istihkak edenlerin esbabı mucibesini gösterir inhalar Heyeti Vekileye gönderilir. Heyetçe muvafık görüldükten sonra Büyük Mîket Meclisince kabul ve tasdikî halinde ita olunabilir.

REİS — Beyler madde okunuyor. Dinlemiyorsunuzki reyinizi ona göre istimal edesiniz.

(Üçüncü madde tekrar okundu)

REİS — Üçüncü madde hakkında söz isteyen yok, tadilname yok.

FUAD B. (Çorum) — Olunabilir yerine «olunur» diye tadil edilmelidir.

REİS — Tadilname verirsiniz, reyinize arzederim.

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Madalya ita olunur diye tashih edilmesi lazımdır.

MÜDAPAAİ MİLLİYE E. M. M. MAZHAR MÜFIT B. (Hakkâri) — Encümen dahi (İta olunur) şeklinde tashihini kabul eder.

REİS — (İta olunur) şeklinde tashihle maddeyi kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Kabul olunmuştur efendim.

MADDE 4. — Büyük Millet Meclisinin münakit bulunduğu mahalde Meclis huzurunda ve

Reisi tarafından, taşralarda en büyük kumandan ve mülkiye memuru huzuriyle ve merasimi mahsusa ile madalyaya kesbi istihkak eden asker ise kumandan ve mülkiyeden ise mülkiye memuru tarafından tâlik olunur.

REİS — Dördüncü madde hakkında söz isteyen var mı? Tadilname yok. Binaenaleyh dördüncü maddeyi kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Kabul edilmiştir.

MADDE 5. — Büyük Millet Meclisi âzalarına verilecek madalyenin şeridi yeşil ve cephe bulunanların kırmızı ve cephe gerisinde olanların beyaz olacak. Şu kadar ki mebus olub da aynı zamanda cephe bilfiil hizmetatı mesbuk ve birinci madde mucibince madalyaya kesbi istihkak edenlerin şeridi nisfî yeşil ve nisfî diğeri kırmızı olacaktır ve bu baktaki teklifin Meclis reisinin inhasıyla Büyük Millet Meclisince kabul ve tasdikî lazımdır.

HAMDİ NAMİK B. (İsmit) — Efendim heşine maddenin iki noktasına itiraz edeceğim: birincisi; mebusana verilecek madalyaların kurdâfâlerinde cephe bulunanlarla bulunmayanlar arasındaki farkı kaldırmak lazımdır. Çünkü zannederim ki kendisinin diğerlerine temayüz etmesi arzusunun izhar edecek bir ferd yoktur. Malûmu âliniz cephe bulunmak, bilfiil silâhiyle müdafaa etmek ve sonra isyanları teskin etmek üzere gitmiş bazı arkadaşlarımız vardır. Bu meyanda dıçarı esaret olanlar var, Binaenaleyh bunların tefriki de müşkül olacaktır. Bunun için bendeniz mebusana verilecek madalyaların şeridi yeşil olsun diyorum. Cephe bulunan ümera, zâbitan ve efradınki de kırmızı olsun. İkinci itiraz ettiğim bir nokta var, cephe gerilerinde diyorum; müsaade buyurun. Cephe bulunanlara nisfî kırmızı, nisfî yeşil şeritli ve cephe gerilerinde bulunanlara da beyaz şeritli madalya verilsin deniyor. Bu suretle kabul ettiğimiz takdirde bunun snüstimal edileceğine kaniim.

MAZHAR MÜFİD B. (Hakkâri) — Hamdi Bey biraderimiz de yeşil olsun diyor.

MEMET ŞÜKRÜ B. (Karahisarısahip) — Mebuslar işi gücü bitirdi de şimdi madalya mı tevzi ediyor?

MAZHAR MÜFİD B. (Devamla) — (Şükrü Bey) Onu da çıkar söylersin. Bana söylemeye hakkın yoktur. Bana ne söylüyorsun? Büyük Millet Meclisi âzalarına verilmesini kabul ettiğimiz madalyanın şeridi yeşil olacaktır.

Pek alâ Hamdi Bey biraderimiz böyle dedi. Binaenaleyh biz de böyle diyorum. Bu, bir; ikincisi Hamdi Bey buyurdu ki cephe bulunanların kırmızı olsun. Bunu biz de böyle dedik.

HAMDİ NAMİK B. — Nisfî yeşil nisfî kırmızı,

MAZHAR MÜFİD B. (Devamla) — Üçüncüsüne gelince; Hamdi Bey cephe bilfiil mü-

cahede bulunan mebusların yarısı yeşil, yarısı kırmızı olsun dedi.

HAMDİ NAMIK B. — Hayır öyle demedim.

MAZHAR MÜFİD B. (Devanla) — Farkı kaldıramayız. Çünkü burada biz fikren memleketin müdafasıyla uğraşyoruz ve yeşil istiyoruz. Aynı zamanda bu işaretler mebusluğa da delâlet edecek. Halbuki silâhını alıpta fedayi can edenlere kırmızı verdik. Bu madalyayı Millet Meclisi takdir edecek, bizde takdir edemeyek söz yoktur. Sonra dedik ki mebus olup ta bilfiil cepheye gitmiş, bilfiil harbetmiş, bilfiil asker gibi uğraşmış. Peki; bu adamın bizden fazla fedakârlığı vardır. Bunun için yeşil kısmı mebusluğa, kırmızı kısmı da cephedeki fada-kârlığa delâlet ediyor. Beyaz kısmı da cephe gerisinde kalanlar için olsun.

SÜLEYMAN SİRRI B. (Yozgad) — Cephegerisinde, isyanda bulunan da tefrik edilsin.

MEMET ŞÜKRÜ B. (Karahisarısahip) — Kanun hakkında söyleyeceğim.

REİS — Şükrü Bey heyeti umumiyesi için söylemek istiyorlar, Esat Efendi siz buyurun.

ESAT Ef. (Aydn) — Efendim söyleyeceğim söz hocaca olacaktır. Şimdi bir abdest üzerine söz hocaca biz (nürün alâ nur) deriz. Bir adamın abdesti varken bir abdest daha alırsa (nürün alâ nur) olur. Burada bulunmak nurdur. Cepheye gitmek de nurdur, ikisini birden cemetmek nürün alâ nur olacaktır. Binaenaleyh hem burada, hem cepheye hizmet edenlerin hem kırmızı, hem yeşil olması nürün alâ nur kabilinden olması gibidir.

REİS — Efendim söz alan zevat söylediler, bir tadrilname var, o okunacak:

B. M. Meclisi Riyaseti Celilesine

Beşinci maddenin şu suretle tadrilini teklif eylerim.

MADDE 5. — Büyük Millet Meclisi âzasına verilecek madalyanın şeridi yeşil ve kırmızı ve cepheye bulunanların kırmızı olacaktır ve bu babtaki teklifin Meclis Reisinin inhasıyla Büyük Millet Meclisince kabul ve tasdiki lâzımdır.

İzmit mebusu
Hamdi

REİS — Tadriri nazarı itibara alanlar lütfen ellerini kaldırsın. Nazarı itibara alınmamıştır. Beşinci maddeyi enelmenin teklifi veyhile kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Kabul olundu.

MADDE 6. — İşbu madalya sağ neme üzerine ve hergün tâlik olunur.

REİS — Altıncı madde hakkında mütalâa var mı?

TUNALI HİLMİ B. — Efendim tadririm var okunsun.

Büyük Millet Meclisi Riyasetine

Altıncı maddenin berveçhi zir tadrilini teklif eylerim.

İşbu madalya kalb üzerine talik olunur.

Bolu
Tunalı Hilmi

REİS — Efendim Hilmi Beyin tadririni kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Kabul edilmedi. Altıncı maddeyi kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Madde kabul edildi.

MADDE 7. — Hukuku medeniyeden iskat vecinayette mahkûm olanların hakkı taliki olmaz. Fakat madalye hatıra olarak veresesine intikal eder.

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — İskat yanlıştır, sakıt kelimesinin konulmasını teklif ediyorum.

REİS — Yedinci madde hakkında söz isteyen yok, tadrilname de yok. Binaenaleyh maddeyi reyinize arz ediyorum. Yedinci maddeyi enelmenin teklifi veyhile kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Kabul edildi.

MADDE 8. — Yalnız bir nevi olan işbu madalyanın şekli ve şeritleri bir numaralı levhada gösterilmiştir.

REİS — Sekizinci madde hakkında mütalâa var mı? (hayır sadaları). Sekizinci madde hakkında söz alan yok, tadrilname de yok binaenaleyh sekizinci maddeyi reyinize arz ediyorum. Kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Sekizinci madde kabul olunmuştur.

MADDE 9. — Efrad ile küçük zabitan ve zabitan müstesna oluak üzere madalya harcı olarak üç lira almır.

REİS — Dokuzuncu madde hakkında söz isteyenler varmı?

HASAN BASRİ B. (Karesi) — Beyhude para sarfedilecek, çok günah!..

REİS — Bu maddeye taalluku olan iki tadrir vardır, okutturacağım.

Riyaseti Celileye

Madalyaların yekdiğerinden farklı olması ve hidematın tekerrürü halinde terfian ve tebdilen diğlerinin itası daha ziyade bausi teşvik olacağı hatırasıyle maddenin berveçhi zir tadrilini teklif eylerim.

MADDE 9. — Madalyalar üç nevidir: altın, gümüş, nikeldir. Altın madalyaların şeridi yeşil, gümüşün kırmızı, nikelin beyazdır. Cephe işareti olarak şeride kırmızı ilâve edilir.

Yusuf
Bitlis mebusu

REİS — Yusuf Beyin tadririni kabul edenler ellerini kaldırsın, kabul edilmedi.

bu ileri sürülüyor? Beş kişi olmak imiş, bilinem ne imiş. Öteden beri adliye nezareti, müfettişlerin teklifi neticesinde hükümlerin münferit olması esasını kabul etmiştir. Ve biz de bu esası kabul ediyoruz. Münferit hâkim vicdanına karşı daima mesuldür ve venmiş olduğu hükümden doğrudan doğruya mesuldür. Bu itibarla hâkimi münferit esas düşüncenin her tarafında, bir çok farklarla, tabii mahfuzüne göre, kabul edilmiş ve bizim Adliye nezareti de bunu Edirne Vilâyetinde tatbik etmiştir. Bendeniz bunu itizam edecek değilim. Falsat benzermek suntiyle bu için beş kişiden olmasını ileri sürmek doğru bir nazariye ve bir şekil değildir. Adedi azayı çoğaltmaktan zannederim ki, bir faide hâsıl olmayacaktır. Çünkü bunun büyük tecrübeleri vardır. Divana harplerde beş kişi olduğu halde işler bir kişinin elinde kalıyordu ve efendiler itiraf ederim ki, beş sene divanı harbi öfli müşaviri adlîliğimde bulundum. Bütün muamelât elinde kalmıştı. Şimdi yapılacak muamele, adedi azanın çoğaltmasında değil, intihap edilecek arkadaşların bu işi kavrayacak ve vicdanına karşı bu cezadan ne demek olduğunu bilir arkadaşlardan intihap edilmesindedir. Bu daha esbektir. Bunun üç kişi olmasını teklif ederim.

REİS — Müzakereyi kâfi görenler el kaldırsın... Kâfi görüldü efendim.

(Kâtip Ömer Lütfi Beyin ikinci madde hakkında ki tadil teklifini okudu) :

2. — Seferde firariler hakkında takibat ve sevkiyatta müsamahalı veya ahzıasker muameleatında sulistimalâtı görülen memurini mülkiye ve askeriye ve jandarmalar ve efradı askeriye ve karıye ve mahallî heyet-i ihtiyariyelere ve firarilerin kâması kumandanları ve firarileri saklayan ve ihtifa ettiği mahallî bildiği halde ihbar etmeyen her şahıs, ofradı finara tevkike ordunun kuvvei harbîyesine irası mazarrat etmiş addolunarak Hiyaneti harbiye kanununun ikinci maddesinin fıkraî ahfresine ve üçüncü maddesine tevfilkan tecziye olunur.

REİS — Bu takriri nazarı mütalaaya alınız lütfen el kaldırsın... Nazarı mütalaaya alınmadı efendim.

(Kâtip Tunalı Hilmi Beyin ikinci madde hakkındaki tadil teklifini okudu) :

Büyük Millet Meclisi Riyasetine

İkinci maddedeki aza adedini gösteren (Beş) yerine (Üç) denilmesini ve (Fuzla rey istihsal eden zat reis addolunur) fıkrası yerine (Bu üç zattan biri reis intihap edilir, fıkrasının konulmasını teklif ederim.

REİS — Bunu nazarı mütalaaya alınız el kaldırsın, aksini reye koyuyorum nazarı mütalaaya almayanlar el kaldırsın. Efendim nazarı mütalaaya alındı. Üçüncü bir takrir daha var.

(Kâtip Haydar Bey Çorum Mebusu Fust Beyin tadil takririni okudu) :

(İşbu heyetlerin idam kararının ekseriyeti sütkaanı arayı ihtiva etmesi şarttır tarzında tadilini teklif ederim).

Çorum
Fust

REİS — Nazarı mütalaaya alınız lütfen el kaldırsın. Nazarı mütalaaya alınmadı efendim. Karesi Mebusu Basri Beyin tadil hakkında bir takririni var.

BASRI BEY (Karesi) — Takririm birinci maddede ait idi o zaman okumadım.

MUSTAFA NECATİ BEY (Saruhan) — Enolimen azanın üçe inmesini kabul ediyor efendim.

REİS — Beşi üç yapacağım.

(Kâtip Haydar Bey ikinci maddenin muadil şeklini okudu) :

MADDE 2. — Bu mahkemeler azasının adedi üç olup Büyük Millet Meclisinin ekseriyeti arasıyla intihap olunur. Bu üç zattan birisi reis intihap edilir. (Olmadı sesleri).

REFİK ŞEVKET BEY (Saruhan) — Efendim, mesele ufak bir tadil ile hallolunur. Şimdi efendim bu üç kişiden acaba reisi biz mi intihap ederim, yoksa arkadaşlarımız işlerinden birisini reis mi yapar? Onun için (İşlerinden birisi kendileri tarafından reis addolunur) şeklinde yapıyoruz. İcabında reis hasta olur, sesi kusur.

REİS — Efendim maddeyi tadil veçhiyle kabul edenler el kaldırsın. Madde tadil veçhiyle kabul edildi efendim.

Maddenin kabul edilen son şekli :

MADDE 2. — Bu mahkemeler azasının adedi üç olup Büyük Millet Meclisinin ekseriyeti arasıyla intihap ve işlerinden birisi kendileri tarafından reis addolunur.

REİS — Üçüncü maddeye geçiyoruz. (Kâtip üçüncü maddeyi okur) :

MADDE 3. — İşbu mahkemelerin adedini ve muntakalarını Heyeti Vekilenin teklifi üzerine Büyük Millet Meclisi tayin eder.

REİS — Bu maddeyi kabul edenler lütfen el kaldırsın. Üçüncü madde aynen kabul edilmiştir efendim.

(Kâtip Haydar Bey dördüncü maddeyi okur) :

MADDE 4. — İstiklâl mahkemelerinin kararları kağıt olup infazına bitirilmemiş kuruyarı müsellaha ve gayri müsellaha devlet memurdur.

REİS — Bu maddeyi kabul edenler lütfen el kaldırsın. Madde kabul edilmiştir efendim.

(Kâtip Haydar Bey beşinci maddeyi okur) :

MADDE 5. — İstiklâl mahkemelerinin emir ve mukarveratını infaz etmeyenler veya infazda taakkül gösterenler mahkemeler tarafından taahhüt mahakemesine alınır.

REİS — Beşinci madde hakkında söz isteyen var mı?

REFİK ŞEVKET BEY (Saruhan) — Efendim, biraz izahat vereyim, kapalı kalmasını Şimdi Büyük Millet Meclisi bu istiklâl mahkemesinden birisi, fiilân veya fiilân adamın derdesti veya tevküfi gibi bir emir üması veya her hangi bir suretle kâğıt yazarsa bir emir verirse, bu emrin ifasında taallül gösterenlerin veya ifa etmeyenlerin mahkemesini ayrı bir mahkemeye havale etmesi muvafık olamayacağından doğrudan doğruya mahkeme denakap emrini vemseli ve cezasını tatbik etmelidir.

REİS — İzahat veçhile maddeyi kabul edenler ellerini kaldırsınlar. Madde kabul edilmiştir efendim.

(Kâtip Haydar Bey altıncı maddeyi okur) :

MADDE 6. — Her istiklâl mahkemesi ketebe ve müstafidemi maasatı şehri yüz liraya geçmiyecektir.

REİS — Kabul bururanklar lütfen ellerini kaldırsın. Kabul edilmiştir efendim.

(Kâtip Haydar Bey yedinci maddeyi okur) :

MADDE 7. — Her istiklâl mahkemesi vazifeye mülbadereti anında firarî veya bakaya ofradunun bir müddeti muayyene zarfında icabetini teminen her türlü vesâlii tebliğiyeye mümcaat eder.

REİS — Kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Kabul edilmiştir.

(Kâtip Haydar Bey sekizinci maddeyi okur) :

MADDE 8. — İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

REİS — Maddeyi kabul edenler ellerini kaldırsın... Kabul edilmiştir efendim.

(Kâtip Haydar Bey dokuzuncu maddeyi okur) :

MADDE 9. — İşbu kanunun icrasına Müdafisi Millîye, Erkânı Harbiye, Maliye ve Dahûliye ve Adliye vekâleri memurdur (Büyük Millet Meclisi memurdur senleri).

REİS — Efendim Büyük Millet Meclisi tabiri ile kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Kabul edilmiştir.

Maddenin kabul edilen son şekli :

MADDE 9. — İşbu Kanunun icrasına Büyük Millet Meclisi memurdur.

Dr. TEVFIK RÜŞTÜ BEY (Menteşe) — Bir teklifim var. Diyorum ki; İşbu kanunu tatbik eden mahkemelerimiz Büyük Millet Meclisine karşı mesuldür diye bir madde ilâve etmelidir.

REİS — Kanunun heyeti umumiyesinin kabulü için bir tayini esami teklifi verildi. Fakat dün verilen tayini esami teklifi şekle aitti. Tayini esami teklifinde imzasız olanlar tayini esamide musır iseler söykesinler. (Hayır, hayır sadaları). Kanunun heyeti umumiyesi kabul edenler lütfen ellerini kaldırsınlar. Ekseriyeti azime ile kabul edildi (Alkışlar).

TUNALI HİLMİ BEY (Bohu) — Allah bu Meclise basiret fısan etsin.

REİS — Aynı ruzname ile pazartesi günü saat ikide iptima edilmek üzere celseyi tatil ediyorum.

(Saat yedekte celseye mühacret verilmiştir).

İ : 152 17.2.1337 C : 1

kâletinin teklifi üzerine Muvazenei Maliye Encümeni mazbatas. Malûmu âileri 1336 bütçesine zamaim ilâvesine daıdır. Halbuki sene nihayet bulmuştur ve Maliye Vekâletinin bütçesi de kabul edilmiş olduğu için bu lâyihamın müzakeresine mahal kalmamıştır. Binaenaleyh, Heyeti Celilenizde başka bir mütalâa varsa buyurunuz. (Hayır sesleri). Bu lâyiha kanuniyenin müzakeresine mahal olmadığını tensip edenler lütfen el kaldırsın. Tensip edilmiştir efendim.

4. — TAKRİRLER

1. — *Ergani Mebusu Emin ve Hakkı Beylerin, Palo merkezi ile nahiyelerinde mektep açılmasına dair takrirleri*

REİS — Palo merkezinde ve nahiyelerinde mektep küşadına dair Ergani Mebuslarının takriri vardır, Tensip buyurursanız Maarif Vekâletine havale edelim. (Münasip sesleri). İtiraz yok. Binaenaleyh, Maarif Vekâletine havale ediyoruz.

2. — TEKLİFLER

1. — *Ertuğrul Mebusu Mustafa Kemal Beyin, Bilecik'te bir leyli sultani küşadi hakkında teklifi kanunisi (2/224)*

REİS — Ertuğrul livasının merkezi olan Bilecik'te leyli sultani küşad edilmesine dair Ertuğrul Mebusu Mustafa Kemal Beyin bir teklifi kanunisi var, ahususun Lâyiha Encümenine havale ediyoruz.

3. — DİVANI RİYASET KARARLARI

1. — *Bir numaralı Ankara İstiklâl mahkemesinden maadasının lâğvi hakkındaki Divanı Riyaset kararı*

REİS — İstiklâl Mahkemelerinin vaziyeti hakkında dair Divanı Riyasetin kararı okunacaktır:

Heyeti Umumiye

Esbabı mucibe

17 . II . 1337

Memlekette isyan ve ihtilâf zuhur ederek şevketin tahammülferse bir hale geldiği zamanlarda idareî örfiye ilâniyle müerimleri örfen tedip eylemekten ise tariki kaza ile şekli maksadı temin eylemek daha mühim fevâit temin edeceği Meclisi Âlice teemmül edilerek tanzim kılınan kanunu mahsus mucibince teşkil edilen İstiklâl Mahkemeleri-vazifeye mübaşeret ve bugüne kadar devam eden faaliyetlerinden memleket için hakikaten müsbet ve nafi fevâit elde edildiği gerek bakaya ve firarilerin elde edilmesinden

ve gerek hafiye ve casus teşkilâtı üzerine tesiri azim bıraktığı ve ahlâkân düşkün olan menfaatperestani da dairei edep ve ahlâka irea eylediği teerübeten sabit olmaktadır. Maabaza on bir aydanberi Büyük Millet Meclisi ve Hükümetinin mesai memduhasiyle binayettüllâhi taâlâ memlekette hali tabii derecesinde sükün temin edilmesine mebnî fevkalâde mahkemelerin devamı faaliyetleri o teşkilâtın kıymet ve ehemmiyetini tenkis edeceği varidî hatır olmasına ve âtiyen ihtiyaç mahsus bulunduğu zaman yine Meclisi Âlinin karar ve tensibiyle lüzum görülen mahalde İstiklâl mahkemesi teşkili her zaman için mümkün olacağına binaen eylevm meşgul olduğu mühim işlerin hitamı şimdilik faaliyete devamı zaruri olan (1) numaralı İstiklâl mahkemesinden maada diğer İstiklâl Mahkemelerinin terki faaliyet ederek Meclise iltihakları ve derdest bulunan mevaddın kavanini umumiye mucibince mahakimi nizamiye ile askerî divanı harplere tevdi Divanı Riyasetçe tensip edildiğinden Heyeti Umumiyece de berveçhi âti kararnamenin kabulü nü teklif eyleriz.

Kararname

(1) numaralı Ankara İstiklâl mahkemesinden maada bilünüm İstiklâl Mahkemelerinin şimdilik faaliyetine nihayet verilmiş ve Meclise davet edilmiştir. Bu mahkemelerde derdest bulunan mevaddın kavanini umumiye mucibince mahakimi nizamiyeye ait olanları mahakimi nizamiyeye ve kavanini askeriyeye mucibince Divanı harplere ait olanları da askerî divanı harplere devredilecektir. İstiklâl mahkemeleri hakkındaki kanunun tatbiki münhasıran İstiklâl mahkemelerine aittir. İşbu kararname Büyük Millet Meclisinin 17 Şubat 1337 tarihli içtımâr umumisinde kabul olunmuştur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi

Mustafa Kemal

Reisisani	İkinci Reiskekili	İdare Memuru
Celâlettin Arif	Hasan Fehmi	Emir
Kâtip	Kâtip	Kâtip
Feyyaz Âli	Cevdet	Rasim
		Atâ Ragıp

(Çok muvafık sesleri).

REİS — Kararnameye geçilmesini kabul buyuranlar el kaldırsın (Gürültüler).

SALİH Ef. (Erzurum) — Sureti umumiyede suiüstimal edenler, sureti umumiyede hırsızlık edenler doğrudan doğruya İstiklâl Mahkemelerine sevkedilmek üzere kararnameyi şey edelim. (Ayrıca yaparız sesleri).

(Kararname tekrar okundu).

(Kabul sesleri).

REİS — Bu kararnameyi kabul buyuranlar lütfen ellerini kaldırsın. (Kabul sesleri). (Söz veriniz efendim sesleri).

FEYZİ Ef. (Malatya) — Ekseriyeti azıme var, müzakereye hacet yok.

İ : 82 29.7.1338 C : 1

kalırsa beş âza intihabetmeli. Bunlar kendi aralarından birini reis olarak ve bir tanesini de müddeiumumi olarak tefrik eylemelidir. Bir de âza ihtiyat olarak kalır. İntihap esnasında burada âzayı reis ve müddeiumumi diye tefrik etmek, bizim maksadı teşekkülümüzle ve haiz olduğumuz sıfat ve salâhiyet itibarıyla doğru olmaz.

Bir ihtimal daha arz edeyim; müddeiumumi olarak intihabettiğimiz zat bilfarz hasta olursa, ihtiyat âza olarak intihabettiğimiz zatın, evvelce müddeiumumi olarak intihabedilmemesi yüzünden, ihtiyat âzanın o vazifeyi görmesi imkânı da münselibolur. Onun için âza noksanını ikmal etmek üzere intihabettiğimiz arkadaş; indeliktiza; müddeiumuminin mazereti bulunduğu zamanda; müddeiumumilik vazifesini de görebilecek bir vaziyette olmalıdır. Bu ihtimalleri düşündüğüm için bendeniz arz ediyorum ki beş arkadaş intihabedilmeli, bunlardan birisi ihtiyat olarak kalmalı ve bu beş arkadaştan biri kendi aralarından intihaben riyaset vazifesini ve bir diğeri de müddeiumumilik vazifesini deruhde etmelidir. Ve bizim burada reis diye birini intihabımızdan ziyade; esnayı muhakemede kimin daha ziyade ve daha iyi vazife riyaseti ifa edebileceği; gece ve gündüz beraber çalışan arkadaşlar arasında daha amelî ve daha musip bir şekilde anlaşılabilir. (Ya uyuşulamazsa, sesleri) Onun ihtimali yoktur efendim. Bu kadar zamandan beri İstiklâl mahkemeleri vardır; aralarında riyaset ihtilâfı olmamıştır. Onun için bendeniz maddenin arz ettiğim şekil dairesinde tadilinde bir mahzur olup olmadığını Encümeni Mahsus arkadaşlarımdan soruyor ve mütalâalarını almak istiyorum.

MEHMED ŞÜKRÜ B. (Karahisarî Sahib) — Encümen; Reis ve Müddeiumuminin Meclisçe ayrı ayrı intihabını; İstiklâl mahkemesinde bulunan arkadaşların gösterdiği lüzumu nazarı dikkate alarak teklif etmiştir. Çünkü Riyaset meselesinin kendi aralarında ihtilâfatı mucibolduğu, İstiklâl Mahakiminde bulunan arkadaşlar tarafından söylenmiştir. Hiç şüphesiz ki, Encümen de, Meclisi Âlinizin kendi arkadaşlarını daha iyi tanıması suretiyle riyaset için intihabedilecek arkadaşını daha iyi intihap ve tefrik olacağını nazarı itibara almış ve muamelenin intizamı noktasındandır ki, bu ciheti tervecetmiştir.

Bilhassa müddeiumumilere gelince; encümeni şu noktayı ehemmiyetle nazarı dikkate almıştır: Müddeiumumi olacak arkadaşın her halde erbabı hukuktan olması matluptur. Çünkü müddeiumumileri buraya koymaktan maksat; yegâne istihdaf olunan maksat; kanunun hüsnü cereyanını temin etmek ve mahkemelerin İstiklâl mahkemelerine verilen vazâif dairesinde ifayı vazife edip etmediklerini Meclisi Âli namına murakabe tahkik ve takibetmek ve mahkeme o hudut ve salâhiyetin haricine çıktığı zaman, müddeiumumilerin bundan Meclisi Âliyi haberdar etmesi ve mahkemeleri dairi salâhiyetine irca eylemesi arzu ve emeline mâtuftur. Bütün mahakimde, şimdiye kadar yalnız Rusya'da ki (Çeka) mahkemeleri müstesna olmak üzere; müddeiumumiler bulunmuştur. Bu müddeiumumilerin mahkemelerde bulunması mahkemeye kanun arasındaki adalet ve intizamı temin içindir. Bu itibarla müddeiumumilerin kıymetini ve bilhassa erbabı hukuktan olmasını nazarı dikkate alan encümen, bu suretle intihaplarını ehemmiyetle ve nazarı teemmül ile görmüştür. Maahaza Meclisi Âli istediğini intihapta muhayyerdir. Esasen takyidin aleyhinde bulunan Meclisin noktayı nazarına göre, biz bu hakkı intihabı da takyidetmeyi muvafık görmedik. Encümen yalnız esbabı mucibede bunu Meclise arz etmeyi bir vazife bilmiştir.

MUSTAFA TAKİ Ef. (Sivas) — Efendim İstiklâl mahkemesine reis ve âza ve müddeiumumi olabilmek için evsafı kanuniyeyi haiz olmak lâzımgelir. Büyük Millet Meclisi âzasından olmakla; kimsenin her işi yapabilmek kudretini haizim diye dâva etmek hakkı değildir. Bu Meclise intihabolunanlar bâzı işi yapabilir ve belki bâzı işi de bilfiil yapamaz. Her ferdimiz her işi yapabiliriz diye iddia etmek hodkâmlıktır.

MUSTAFA SABRİ Ef. (Siird) — Bu işi yapabileni göndeririz.

MUSTAFA TAKİ Ef. (Devamla) — Belki ben iyi seçemem. Onun için benim reyime bırakmak doğru değildir; kanun bunu takyit ve tefrik etmelidir. Gerek reis ve gerek âza ve müddeiumumi olsun, her üçünün de evsafı kanuniyeyi haiz olmasını şart olarak maddeye vazı ve ilâve etmek lâzımdır. Mehmed Şükrü Beyefendi, Meclis takyidolunmasını diye bu şart konulmamıştır yolunda bir söz söyledi. Meclis, kanunla takyide-dilmiş olursa bunuala Meclisin şerefine ve şanı-

lâf budur. Ben de esas noktai nazarından bu gibi kazai ve icrai olan vazaifin Meclis haricinde kalmasına taraftarım.

SÜLEYMAN SUDİ B. (Başvezir) — Öyle ise İcra Vekilleri de hariçten intihabedilsin.

HASAN BASRİ B. (Devamlı) — Efendiler bazı arkadaşların buyurdıkları gibi, Büyük Millet Meclisi bu milletin ilk ve son istinatgâhu mad-disidir. Büyük Millet Meclisinin ne gibi şerait içinde teşkil ve intihabedildiği henüz unutulmamıştır. Evvelce de bilmünasebe arz ettiğim gibi Büyük Millet Meclisinde bulunan arkadaşların Büyük Millet Meclisinde âza olmasıyla her şeye muktedir olması lâzımgelmez. Bu âzayı kiraman Heyeti Umumiyesi elbette yüksek bir kudreti fikriye gösterir. Eğer bunu inkâr edersek o vakit Büyük Millet Meclisinin çıkaracağı kanunların gayrimuteber olması lâzımdır. Büyük Millet Meclisinin Heyeti Umumiyesi, küll itibariyle elbette büyük bir kıymeti hazdır. Fakat bilhas-sa kaza gibi her halde ihtisasa ve ihtisastan başka birtakım şeraiti sairere mütevakkıf olan mühim bir kısma, böyle kıymetli arkadaşlarımızı içimizden intihabetmek suretiyle Meclisi o arkadaşlardan mahrum etmek doğru değildir. Eğer kıymetli ve daha fazla şeraiti haiz arkadaşlara tahmili kaza ederek, Meclisi bunlardan mahrum edecek olursak bu Meclis için bir ziyayı azımdır. Yok, intihabatta sellemehüselâm, ince düşünmeden lâalettayin her hangi zevatı mahkemelere gönderirsek, Büyük Millet Meclisini temsil eden ve Büyük Millet Meclisinin kazai hakkını orada tatbik eden bu mahkemeler Büyük Millet Meclisini belki iyi bir mevkiye buldurmıyabilir. Geçenlerde bendeniz arz etmiştim. İstiklâl mahkemelerinin faideli veya muzır olması bu mahkemeleri teşkil edecek zevatın şeraitine tâbidir. Eğer bu şeraiti tamamen düşünüp mahkemelerin bu şeraiti haiz zevattan intihabını istersek o zaman Meclisten böyle mahkeme âzalarını intihabetmiye kalkışmalıyım. Yok, böyle istemiyorsak İstiklâl mahkemeleri âzalarının hariçten olması lâzımgelir. Yalnız şunu ilâve edeyim ki : Bendeniz yalnız İstiklâl mahkemesine aidolan icraat değil, İcraaya taallük eden bütün mesail hakkında aynı itikattayım, aynı kanaat-teyim. Efendiler biz büyük bir fırtına içinde çalkanan sefinenin rakipleri vaziyetindeyiz. Bu sefineyi kurtarmak için maharet lâzımdır, ihtisasa lâzımdır. Bu ihtisasa hariçte bulursak niye

hariçin bu ihtisastan milleti müstefidetmiye-lim? Bu bendenize doğru bir şey değildir. Binaenaleyh bu sefineyi bu gemiyi kurtarmak için usta namuskâr, muktedir kaptanlar varsa bunlardan da milleti müstefidettirmek zannederim ki çok doğru bir şey olur. Eğer hariçten intihap, yahut hariçten tâyin keyfiyetini Meclisi Âli kabul etmiyecek de yine kendi aramızdan olacak derse belki bu da bir fikirdir ve esbabı mucibe serdini icabettiren mâkul bir fikir olabilir.

O halde Büyük Millet Meclisi dâhilinden intihabedeceğimiz zevata kaza hakkını tevdi ederken her halde çok ince ve çok dârendiş olmak lâzımdır. Ve bunların birçok mânaları var ki Heyeti Muhtereme bu mânalara elbette vâkıftır. Binaenaleyh ya hariçten intihabedelim veyahut hariçten kabul olunmazsa dâhilden yapılan intihabatta fevkalâde dikkat edelim ve dârendişane hareket edelim, fazla düşünelim, birdenbire intihabatı yapmıyalım. Benim mütalâam bundan ibarettir.

REİS — Efendiler iki tane kifaye taktiri var. arkadaşlardan söz istiyen de Hüseyin Avni Bey, Halil Bey, Hüseyin Bey, Abdülkadir Bey, Refik Şevket Bey, Ziya Bey... Şimdi müzakerecin kifayetini reye koyuyorum, kabul olunmazsa yine müzakereye devam olunur.

DURAK B. (Erzurum) — Efendiler müzakerecin kâfi olmadığına bendeniz kaani oldum. Çünkü arkadaşlarımızdan bir kısmı teşkilât vücuda getirmek için bir mesele ortaya koydular. İhtimal ki onlar da haklı olabilirler. Bilmem ki biz yeniden bir mahakimi adliye teşkilâtı mı yapıyoruz? Yoksa fevkalâde bir mahkeme mi yapıyoruz? (Bravo sadaları) Yapmış olduğumuz fevkalâde bir mahkemedir. Dünyanın her hangi bir hükümetinde, her hangi bir memleketinde bu gibi mahkemeler adli olmaktan ziyade idari-dir. Efendiler fevkalâde bir zamanda tahaddüs eden bir meseleyi oraya yetişip hal ve fasletmek lâzımdır. Eğer biz mahakimde yeniden bir teşkilât yaparsak, Adliye Vekili yeni yapılacak teşkilât için yeni bir lâyihai kanuniye ile karşımıza gelir ve lâyihai kanuniye etrafında düşünürüz. Binaenaleyh yeniden bir teşkilât yapmak da bütçe meselesidir. Bendeniz gerçi memleket noktai nazarından para meselesini de düşünmüyorum. Düşünülecek şu mesele vardır ki yapacağımız şey fevkalâde bir şeydir. Sonra Heyeti Âliyeniz meyanından bunları tâyin etmiye

İstiklâl mahkemesine verelim demek, bir iş yapmak değildir. Efendiler siz, istiklâl mahkemesine gönderdiğiniz arkadaşların serbestii tammesini temin ettiğiniz gibi, mahakimi nizamiyenin Kanunu esasi ile lâyenazilligini temin ediniz. Ve hiçbir suretle kavaninde mevcut ahkâm ve sarahat dairesinde tahkikat iera edilmedikçe hükkâmın mesul edilmemesi tarafına gidiniz. İşte o vakit istiklâl mahakimine lüzum yoktur. Siz, mahakim müstakildir, hâkimler lâyenazildir; dediğiniz halde maatteessüf bir taraftan her hangi bir zatın tahriratiyle bir müddei-umumiye ve diğer taraftan her hangi bir zatın işariyle bir mahkeme reisini oradan buraya kadar fırlatırken istediğiniz kadar İstiklâl mahkemesini tesis ediniz, memleketi adalet getiremezsiniz. İstiklâl mahkemesi, tethiş demek değildir. Adalet demektir, adalet ise, kavanini mevzuanın hüsnütatbikini tekeffül edenlerin her türlü teavüz ve taarruzdan masun olarak ifayı vazife etmelerini temin etmektir. Efendiler! İrtikâp, irtişa için Kanunu Cezada fasıl ve madde vardır ve bu irtikâp ve irtişayı mahakimi nizamiye öteden beri rüyet ediyor ve bundan sonra da rüyet edecektir. Fakat mahakimi nizamiye niçin tesir yapamıyor? Bu ciheti düşünün! Yarın sirkat mesailini de İstiklâl mahkemelerine vereceksiniz... Muhiddin Baha Beyefendiye soruyorum: Sirkat, şekavet ve saireden dolayı vaziyed ettikleri mesailde; halkın memnuniyetini mucibolacak vesaiti istimal etmediler mi? Ne hacet o fash da buraya nakledelim ve mahakimi nizamiyeyi kaldıralım efendim. Fakat şunu da rica ederim ki histen teerrütle hakikat üzerinde yürüyelim. Efendiler emin olunuz ki mahakimde bulunan arkadaşlar da bu memleketin evlâdı ve bizim kadar bu memleketi seven ve memleketin ihtiyacını ve mukadderatını bizzat anhyan kimselelerdir. Yeter ki efendiler biz...

NURİ B. (Bolu) — Mahakimin jandarmalara bile nüfuzu yok.

HAKKI HAMİ B. (Devamla) — Efendim mahakimin jandarmaya bile nüfuzu yoksa; rica ederim İstiklâl mahkemelerine verdiğiniz salâhiyeti onlara da verseniz nüfuz yapamazlar mı?

Bendeniz; bu fıkra maddeye ilâve edildiği takdirde İstiklâl mahkemeleri esnayı vazifede halka fenalık edecek ve yapacaktır demiyorum. Fakat efendiler bu gibi vazâifi de kâmilan İ-

stiklâl mahkemesine vermekle memlekette Adliyenin vücudunu inkâr ediyorsunuz.

ABDÜLKADİR KEMALİ B. (Kastamonu) — Yanlış anlamışsınız.

HAKKI HAMİ B. (Devamla) — İstirham ederim Abdülkadir Kemali Bey, Adliyenize teavüz etmeyiniz, memleketimizde bir Adliyemiz vardır; memleketimizde bir adalet vardır diyen sizsiniz. Böyle olduğu halde nasıl olur da teklif ettiğiniz bu fıkra ile Adliyenin vücudunu inkâr ediyorsunuz, rica ederim. Bendeniz diyorum ki efendiler: Adliye ya vardır veya yoktur. Adliye yoksa, bütün kavanini mülkiye ve cezaiyenin de tatbikine İstiklâl mahkemeleri memurdur diyelim ve teşkilâtı Adliyeyi ref'edelim. Yok mahakimi Adliye varsa bu teklif doğru değildir.

HÜSEYİN AVNİ B. (Erzurum) — Efendiler Muhiddin Baha Bey bir fıkra ile, İstiklâl mahakiminin mânasını ifade ettiler. İstiklâl mahkemesi Kanununun heyeti umumiyesi hakkında söz alsaydım, bunu ben daha evvel arz ederdim. Efendiler Devletin kavanini var; bu kavanini tatbik etmeyenler hakkında bir kontrol lâzımdır. Memurini aidesi bu kavaninin ahkâmını ya kasden ifa etmiyorlar veyahut tatbikinde ihmal ediyorlar.

MUHİDDİN BAHA B. (Bursa) — Kendi ifadeleriyle arz edeceğim. Buyurdular ki; bir müfettiş, irtişa yapan ve hakkında tahkikat iera ettiği bir memurun serbest olarak dolaştığını bana söyledi.

Şimdi kabahat irtişa yapan memurun ve müfettişin midir? yoksa mahkemenin usulünde midir? Kabahat eğer mahkemenin usulünde ise her halde elimizde bir kanun vardır. Malûmuâlileri böyle bir meseleden dolayı iptida bir tahkikat yapılır yapılmaz, o tahkikat Şûrayı Devlete kadar yükselir. Şûrayı Devlet lüzumu muhakeme kararı verir vermez Adliyece tahkikat başlar ve sonra...

SÜLEYMAN SUDİ B. (Bayezid) — Bu kaç sene sürer? (Kaç sene sonra sesleri.)

HÜSEYİN AVNİ B. (Devamla) — Bu kaç sene sürer diye söyliyem mebuslara soruyorum, ezcümle Süleyman Sudi Bey on iki senelik bir mebustur. Kanunun noksanı nerede ise onu niçin şimdiye kadar tamir etmediler ve noksan hakkında niçin teşebbüsatta bulunmadılar? Tahkikatı ta'cil için neden bir teklifte bulunmamaşlardır? Binaenaleyh tahkikat

nun tatbikini Meclisi teşkil eden arkadaşların haysiyeti namına bendeniz bilhassa rica ederim. Çünkü o kanunidir. Bunun hakkında birçok defa Mecliste hilâfı karar bâzı şeyler oldu. İdari kararlar verdik, bendeniz merkezden hariç buldukları vakitte onlar hakkında Hareirah Kanununun tatbikini zaruri görüyorum. (Muvafık sesleri)

REİS — Efendim; başka söz alan yok, bir tadel takriri var, okuyacağız.

Riyaseti Celileye

12 nei maddenin berveçhi zir tadelini teklif ederim :

Madde 12. — Her İstiklâl mahkemesinin ke-tebe ve müstahdemın maasatı şehri yüz lirayı geçmiyeceği gibi İstiklâl mahkemesi âzalarına da mebusluk tahsisatından, hareirahlarından maada ikamet yevmiyesi ve saire suretiyle hiçbir para verilemez.

31 Temmuz 1338

Kütahya
Cemil

REİS — Efendim bu tadelnameden başka tadelname yok. Bunu reyinize vaz'ediyorum. Kabul edenler lütfen el kaldırsın. Kabul edilmemiştir, efendim. Maddeyi tekrar okuyoruz efendim.

REFİK ŞEVKET B. (Saruhan) — Maddeden evvel bendeniz şifahi olarak kanun hakkında bir şey teklif etmiştim. Lütfen reye koyunuz.

REİS — Hangi kanun efendim?

REFİK ŞEVKET B. (Saruhan) — İstiklâl mahkemeleri âzasının merkezden hariçte ifayı vazife ettikleri zamanlarda haklarında Hareirah Kanununun tatbikine dair teklifimi lütfen reye koyunuz efendim.

REİS — Nasıl reye koyayım efendim? Bir kanunun tatbiki reye konur mu? Bir kanunun tatbiki için Meclisten bir karar mı istiyeyim?

REFİK ŞEVKET B. (Saruhan) — Hayır efendim.

REİS — Efendim böyle bir teklife lüzum görüyor musunuz?

REFİK ŞEVKET B. (Saruhan) — Reddedilince aksi sabit olur.

REİS — Müsaade buyurun.

(12 nei madde tekrar okundu.)

REİS — Efendim madde yüz liradır. Maddeyi reyi âlinize vaz'ediyorum. Maddeyi ka-

bul edenler lütfen el kaldırsın. Kabul edilmiştir.

ABDÜLKADİR KEMALİ B. (Kastamonu) — Yüz lira ile bu iş yürümez efendim.

MADDE 13. — Her İstiklâl mahkemesi ayda bir defa Heyeti Umumiyyeye hulâsai hüküm ve mesai cetveli göndermeye mecburdur.

CEMİL B. (Kütahya) — Efendim idare memurlarına soracak olursak yakın zamana kadar İstiklâl mahkemelerinin hesabatlarını alamadıklarını anlarız. (Hesabat değil sesleri.) Ben ona dair söyleyeceğim.

REİS — Hesabat meselesi değil bu.. Beyefendi : Maddeye dair söyleyiniz :

CEMİL B. (Kütahya) — Hem maddeye ve hem ona dair söyleyeceğim. Sonra Divanı Riyasete; işbu madde kanuniyede lüzum gösterilen hüküm hulâsalarını göndermişler midir? Binaenaleyh bendeniz hem hüküm hulâsaalrını hem, şehri muamelâtı hesabiyelerini göndermeleri için kanunun zirine bâzı fıkarat yazılmasını teklif edeceğim.

ABDULLAH Ef. (İzmit) — Divanı Riyasetin vazifesine tecavüz ediyor. Bu Divanı Riyasetin vazifesine aittir.

CEMİL B. (Kütahya) — Divanı Riyaset vazifesini yapmamıştır.

REİS — Cemil Beyin maddeye dair bir tadelnamesi var. Onu okuyacağım. (Gerialiyor sesleri.)

CEMİL B. — Hayır efendim geri almıyorum, beni kanaatimden ordu bile çeviremez. Ben vazife tarihiye ve viedaniyemi ifa edeyim de siz reddedin...

Riyaseti Celileye

12 nei maddenin berveçhi âti tadelini teklif ederim.

MADDE 12. — Her İstiklâl mahkemesi ayda bir defa Heyeti Umumiyyeye hulâsai hüküm ve mesai cetveli göndermek mecburiyetinde olduğu gibi her ay nihayetinde Divanı Riyasete de masarifat cetveli göndermek ve muamelâtını muntazam tutmaya mecbur olup aksi hal mu-cibi mesuliyettir.

Kütahya
Cemil

REİS — Efendim bu tadilnameyi kabul edenler lütfen el kaldırsın. Kabul edilmemiştir. (On üçüncü madde tekrar okundu.)

REİS — Maddeyi kabul edenler lütfen el kaldırsın. Kabul edilmiştir.

Madde 14. — Firariler hakkındaki 11 Eylül 1336 tarihli Kanun ile İstiklâl mahkemeleri Kanununun birinci maddesine müzeyyel 26 Eylül 1336 tarihli Kanun ve firariler hakkındaki 11 Eylül 1336 tarihli Kanunun ikinci maddesini muaddil 6 Rebiulevvel 1339 ve 28 Teğrinisani 1336 tarihli Kanun mülğadır.

REİS — Durak Beyin burada bir suali var, soracak. Encümen cevap versin.

DURAK B. (Erzurum) — Efendim İstiklâl mahkemelerinin gıyaben vermiş oldukları hükümler vardır; ihtimal ki henüz bunlar infaz edilmemiştir. İhtimal ki maznunları ya hali firardadır veya suveri saire ile başka yerlerde. Bunlar geldikleri vakit tabii tekriri muhakemeleri olmak lâzımgelir. Bu gibi evrak nereye verilecektir ve ne suretle muamele edilecektir?... Meclisi Âli bu hususta tenevvür etsin.

MEHMED ŞÜKRÜ B. (Karahisarı Sahib) — Efendim İstiklâl mahkemeleri terki faaliyet ettikleri zaman tabiiyle evrakı umumiyeyi mahakimi nizamiyeye devredebektedir, tabii hangi muntakada iseler evrakı aid olduğu muntaka mahakimine tevdi edecekler, usulen böyledir. İstiklâl mahkemesinin cünhalar hakkında ittihaz ettiği mukarrerat katidir, o bir ke-re infaz edilir. Sonra ahkâmı einaiye hakkında ittihaz etmiş oldukları kararları ise yeniden tetkiki ve faillerinin tekrar icrayı muhakemeleri icabeder. İster İstiklâl mahkemesi olsun, ister İstiklâl mahkemesi terki faaliyet etmiş, evrakı bidayet mahkemelerine devredilmiş olsun bu gibi müerimlerin derdestinde usul ve kavanini mevzua dairesinde yeniden muhakemenin icrası lâzımgelir. Ahkâm budur bittabi bunun hilâfında bir muamele yapılamaz. Bendeniz yalnız Durak Beyin bu suali dolayısıyla yine Meclisi Âlinize mühim bir noktayı arz ettim. Fakat encümeninde kabul edilmedi.

FEYYAZ ÂLİ B. (Yozgad) — Encümen namına söylesin Reis Bey.

MEHMED ŞÜKRÜ B. — Encümen namına söyledim. Şimdi şahsım namına söz aldım söylüyorum.

REİS — Kendi namına söz aldı.

DURAK B. (Erzurum) — Azizim sizin sözü-nüz anlaşılır şudur ki İstiklâl mahkemeleri terki faaliyet ettiği zaman evrakı umumiyeyi devairi aidesine devir teslim edecek; yani askerî firarilerine ait evrakı askere...

MEHMED ŞÜKRÜ B. — Efendim anlamamışsınız.

DURAK B. — Efendim şunu anlamak istiyorum ki İstiklâl mahkemesi evrakı ne olacaktır?

MEHMED ŞÜKRÜ B. — Şimdi beyim İstiklâl mahkemeleri Meclisi Âlinizin bir kararıyle terki faaliyet ederse elinde derdesti rüyet olan mevad vardır. Bir de rüyet edilmiş mevad vardır. Rüyet ettiği evrak Mahzenei Evrakta mahfuz kalacaktır. Bunlardan cünha ve saire hakkında gıyabi olarak hüküm varsa ahkâmı mevzuamız dairesinde onları müddeiumumilere verecek, müddeiumumiler de onun ahkâmını infaz edecektir.

Cinayetler hakkında gıyabi ittihaz ettiği kararları varsa mahkûmların derdestinde mahakimi aidesi yeniden ve vicahen mahkemesine bakacaktır. İstiklâl mahkemeleri terki faaliyet etmediyse ve elyevm mevcut, vazifesini görüyorsa, İstiklâl mahkemeleri gıyaben mahkûm olan adamın derdestinde gıyabi vermiş olduğu hüküm üzerine vicahen yeniden muhakemesini iera edeceklerdir, yani maznunun muhakemesini yapacaktır, ahkâm budur.

HÜSEYİN AVNİ B. (Erzurum) — Efendim bey bir şey teklif buyuruyorlar. Cürüm, cünha olursa ve faili de gıyabi mahkûm olursa, hakkı itirazı olmadığına dair ahkâm vardır. İtiraz vukuunda büsbütün cünha tebeddül eder, yani gıyabi mahkemeler vicahiye tebeddül eder. Ben de kabul edirim.

REİS — Efendim bu maddenin müzakeresinin kifayetine dair tahrir vardır.

Maddenin müzakeresini kâfi görenler lütfen el kaldırsın. Müzakere kâfi görüldü.

MEHMED ŞÜKRÜ B. (Karahisarı Sahib) — Bu madde hakkında söz istemiştım. (Müzakere kâfi görüldü sesleri). Bu mesele gayet mühimdir, tenevvür etsin...

REİS — Şükrü Bey bendeniz müzakere kâfi görüldükten sonra nasıl söz vereyim?

MEHMED ŞÜKRÜ B. — Kifayetin aleyhinde söyleyeceğim. Efendim müttehmelere, maznunlara hakkı itiraz vermiyoruz, itiraz ettikleri

vakit gıyabi, vicahiye inkilâbeder, diye Şükrü Bey söyledi. Buyuruyorlar bu, olmayor beyim..

(14 neü madde tekrar okundu.)

REİS — Efendim maddeyi reyî âlinize vaz' ediyorum. Kabul edenler lütfen el kaldırsın. Kabul edilmiştir.

Madde 15. — İşbu kanun tarihi neşrinin ferdasından itibaren mer'idir.

REFİK ŞEVKET B. (Saruhan) — Efendim bu okunan maddeyi kabul edersek bu müzakerat esnasında bendenize ve bazı arkadaşlara meghul ve halledilmemiş bazı noktaların müphem kalması gibi müşkülâta mâruz kalacağımızdan bendeniz hem Mazbata muharriri Bey arkadaşımızın noktaî nazarını emi ve hem de Heyeti Muhteremeyi tenvir etmek için birkaç noktayı arz etmek istiyorum. Onun için eğer mütalâatım tensibedilirse kanunun neticesi olan bu madde den evvel başka bir madde tedvin edelim. Şimdi efendim bendeniz bu kanunun heyeti umumiyesinden alabildiğim malûmata nazaran bugün mevcut İstiklâl mahkemesinde derdesti rüyet evrak tasnif edilecek; bu kanunda münderic ceraimi muhtevi olanlar İstiklâl mahkemesinde kalacak ve olmyanlar mahakimi aidesine tevdi olunacak, bununla beraber bu kanunun (A) fıkrasında emniyeti dahiliye ve hariciyeye aidolmak üzere tahaddüs edecek ceraimin de mercii rüyeti İstiklâl mahkemesini yaptığımız nazaran bu suretle derdesti rüyet mahakimi adliyede evrak varsa İstiklâl mahkemesinin işe başladığı mahalde de onların bu hususta hakkı sâkit kalacak; binaenaleyh bir eşkiyaya, bir casusa aidolan evrak derdesti rüyet ise o da İstiklâl mahkemesine verilecek. (Tabii sesleri) O halde ençimenle ihtilâf yoktur. Sonra bir nokta daha var; biz diyoruz ki, bu kanunda İstiklâl mahkemeleri şu şu vazifelerle mukayyettir. Fakat hatırlarsınız ki biz ilk çıkardığımız kanunda sarahatle dedik ki şu şu cürümleri irtikâbedenler İstiklâl mahkemelerine sevk olunurlar.

Bu kanun o knundan muahhar olduğu için ihtimal ki, kanunu mukaddemi fesih ve ilga eder gibi bir zehabı kanuni hatıra gelir. Fakat bendenize kahrısa bu şekildeki dâvalar İstiklâl mahkemesine verilecektir diye bu kanunda sarahat verince artık kanunu muahharın kanunu mukaddemi ilga etmesi lâzımdır. Ezcümle Mükellefiyeti Nakliye Kanununda zannedirim ki, bu kanun hilâfında muamele yapanlar

İstiklâl mahkemesine verilir; İstiklâl mahkemesi bulunan mahallerde; diye sarahat vardır. Binaenaleyh o ahkâm baki kalacaktır. Ve bu kanunun kanunu muahhar olması ile onun ilga edilmesini bâdi olur. Şimdi bendenizin en çok ehemmiyet verdiğim iki nokta kaldı ki, o da tahkikat ile ahkâmı gıyabiyedir. İstiklâl mahakimine evrak iki yerden gelir veyahut üç yerden gelir. Birisine kendisi re'sen vaziyed eder; diğeri sıfatı adliyesine binaen memurini mülkiyeye tevdi olunur, bir diğeri de adliye tarafından vaziyed olunur. Fakat esnayı tahkikatta veya esnayı muhakematta vazife harici olarak bunlara tevdi olunduktan sonra İstiklâl mahkemesi bunu ya vazife dâhili, ya vazife harici görüp görmediğine nazaran mercii ihtilâfı tâyin eder. Fakat her hangi bir tahkikatın ierasını; istenilen zata, istenilen makama ve memura havale etmek gerek bizim İstiklâl mahkemelerinin ve gerek müddeiumumînin vazife ve salâhiyeti olmalıdır. Meselâ her hangi bir mahalde vukua gelmiş bir şekavetten veyahut bir casusluktan dolayı bir ihbar vukubulsa o mntaka ve mahal müddeiumumîliğine tahkikat için emir verilmiştir. Fakat tahkikat denildiği vakitte alelâde tahkikat mânasına gelir. Yine iş yürümez, müstantık celp müzekkeresi kesecek, müddeiumumînin mütalâasını alacak, müddeiumumi itiraz ederse mahalli bidayet hâkimi sureti katiyede itirazı halledecek gibi nuktalar olursa bu Hiyaneti vataniye Kanununda bile kabul ettiğimiz esasa münafi olmak itibarıyla oradaki tahkikat, tahkikatı iptidaiye esasında olmalıdır. Fakat mahkeme lüzum görürse mahiyetine göre tashih etsin, o vakitte kanun dairesinde muamele yapılır. Bendenize tahkikatı iptidaiye esas olmalıdır. O tahkikatı iptidaiyeye müsteniden yapılacak muhakeme ve verilecek kararlardaki sūrattir ki, bize matlubolan keyfiyet. O halde dilediği zata ve makama emretmek salâhiyeti mahkemelere, müddeiumumîlere verilmelidir.

MEHMED ŞÜKRÜ B. (Karahisarı Sahib) — Müddeiumumîlere de...

REFİK ŞEVKET B. (Devamla) — Evet, nitelik bir madde ile müddeiumumîlerin infaz etmek salâhiyetini teyidemiş oluyoruz. Şimdi ahkâmı gıyabiyeye gelince; her hangi bir İstiklâl Mahkemesi kendi salâhiyeti dâhilinde bulu-